

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

The Annals of „Vasile Conta” High School,

Târgu-Neamț

History Series

Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”

Târgu-Neamț

Série Historique

Volumul III, nr. 2, decembrie 2021

Volume III, issue 2, december 2021

Volume III, no. 2, décembre 2021

Iași
Editura PIM, 2021

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD:

Conf. univ. dr. hab. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col(r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific III dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Conf.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD:

Editor șef: prof. drd. Emanuel BĂLAN,
Editori: prof. drd. Elena PREDA, drd. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: cpt. drd. Marcel IOAN, prof. drd. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. drd. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU
Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317

Revistă open access

© Copyright 2021
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, DRJI, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI și Google Academic.

Revistă în curs de indexare în DOAJ, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criteriul citărilor, în **I.C. Journals Master List 2020**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **37, 06 puncte**.

Revista se regăsește și în bibliotecile publice - Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca „Ion Creangă” Târgu Neamț

și digital pe <http://biblioteca-digitala.ro> și www.europeana.eu

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

The Annals of „Vasile Conta” High School,

Târgu-Neamț

History Series

Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”

Târgu-Neamț

Série Historique

Volumul III, nr. 2, decembrie 2021

Volume III, issue 2, december 2021

Volume III, no. 2, décembre 2021

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES/ ÉTUDES ET ARTICLES	13
<hr/>	
ISTORIA CULTURII ROMÂNE HISTORY OF ROMANIAN CULTURE HISTOIRE DE LA CULTURE ROUMAINE	13
<hr/>	
MĂRTURII IDENITE DESPRE ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ ÎN MĂNĂSTIREA NEAMȚ INEDIT TESTIMONIES ABOUT THE PRINTING ACTIVITY AT NEAMȚ MONASTERY TÉMOINS INÉDITS SUR L'ACTIVITÉ TYPOGRAPHIQUE AU MONASTÈRE DE NEAMȚ Prof. drd. Pr. Viorel-Romus LAIU	15
<hr/>	
ISTORIE, DAR LITERARĂ HISTORY, BUT LITERARY HISTOIRE MAIS LITTERAIRE Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ	23
<hr/>	
SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX) - III JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -III ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ (XIX-XX SIÈCLES) - III Drd. Emanuel BĂLAN	29
<hr/>	
CONSIDERAȚII PRIVIND DIALOGUL EPISTOLAR DINTRE CĂPITANUL MIHAIL DUMITRAȘCU ȘI SECRETARIILE ASTREI: ROMUL SIMU ȘI HORIA PETRA PETRECU (14 FEBRUARIE- 4 AUGUST 1927) CONSIDERATIONS REGARDING THE EPISTOLARY DIALOGUE BETWEEN CAPTAIN MIHAIL DUMITRAȘCU AND THE SECRETARIES OF ASTRA: ROMUL SIMU AND HORIA PETRA PETRECU (FEBRUARY 14 - AUGUST 4, 1927) CONSIDERATIONS CONCERNANT LE DIALOGUE EPISTOLAIRE ENTRE LE CAPITAINE MIHAIL DUMITRAȘCU ET LES SECRETAIRES D'ASTRA: ROMUL SIMU ET HORIE PETRA PETRECU (14 FEVRIER - 4 AOUT 1927) Prof. drd. Daniela Ștefania CURELEA	41
<hr/>	
ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-ÉCONOMIQUE	53

DESPRE PLUTĂRITUL ÎN BAZINUL NEAGRA-BROȘTENILOR ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

LOG RAFTING IN THE NEAGRA-BROSTENILOR BASIN IN THE INTERWAR PERIOD

À PROPOS DU RAFTING DANS LE BASSIN DE NEAGRA-BROSTENILOR DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC

55

ISTORIA MINORITĂȚILOR

HISTORY OF MINORITIES

HISTOIRE DES MINORITÉS

69

REPARTIZAREA FEMEILOR EVREICE DIN BACĂU LA MUNCA OBLIGATORIE ÎN VARA ANULUI 1944

THE DISTRIBUTION OF JEWISH WOMEN IN BACĂU TO COMPULSORY WORK IN THE SUMMER OF 1944

LA DISTRIBUTION DES FEMMES JUIFES DE BACĂU AUX TRAVAUX OBLIGATOIRES À L'ÉTÉ 1944

Drd. Nicuța-Minodora DRĂMBĂ

71

ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME COMMUNISTE

81

AMPRENTA LA SOL A SOCIALISMULUI. CONSTRUCȚII TEHNICO-EDILITARE ÎN SATUL ROMOS DIN JUD. HUNEDOARA

THE GROUND MARKINGS OF SOCIALISM. PUBLIC TECHNICAL INFRASTRUCTURES IN ROMOS OF HUNEDOARA DISTRICT

L'EMPREINTE SUR LE SOL DU SOCIALISME. INFRASTRUCTURES PUBLIQUES TECHNO-ADMINISTRATIVES IN ROMOS, DEPARTEMENT HUNEDOARA

Prof. drd. Adela Emanuela ORDEAN

83

COLECTIVIZAREA ȘI COOPERATIVELE MEȘTEȘUGĂREȘTI. EFECTE SOCIO-ECONOMICE

COLLECTIVIZATION AND CRAFT COOPERATIVES. SOCIO-ECONOMIC EFFECTS

COLLECTIVISATION ET COOPÉRATIVES ARTISANALES. EFFETS SOCIO-ÉCONOMIQUES

Leonard – Mihail RĂDULESCU

95

ISTORIE MILITARĂ

MILITARY HISTORY

HISTOIRE MILITAIRE

115

ACTIVITATEA BIROULUI POPULAȚIEI DE PE LÂNGĂ CHESTURA POLIȚIEI IAȘI ÎN PERIOADA 1921-1934

THE ACTIVITY OF THE POPULATION BUREAU ATTACHED TO THE IAȘI POLICE HEADQUARTERS DURING 1921-1934

L'ACTIVITÉ DU BUREAU DE LA POPULATION PRÉS DE LA QUESTURA DE LA POLICE IAȘI PENDANT LA PERIODE DE 1921 À 1934

drd. Valentin IOAN

117

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII OFIȚERULUI ROMÂN DĂNILĂ PAPP ÎN SERVICIUL MILITAR AL AUSTRO-UNGARIEI (1890-1918)

CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN OFFICER DĂNILĂ PAPP IN THE MILITARY SERVICE OF AUSTRIA-HUNGARY (1890-1918)

CONTRIBUTIONS A LA CONNAISSANCE DE L'ACTIVITE DE L'OFFICIER ROUMAIN DANILA PAPP AU SERVICE MILITAIRE DE L'AUTRICHE-HONGRIE (1890-1918)

Prof. dr. Dragoș CURELEA

1233

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

HISTOIRE LOCALE

13939

ȚINUTULUI NEAMȚULUI ȘI ROMANULUI ÎN PERIOADA PRIMILOR MUȘATINI

NEAMȚ AND ROMAN COUNTY DURING THE FIRST ULLERS OF MUȘAT DYNASTY

LE COMTÉ DE NEAMȚ ET DE ROMAN PENDANT LA PÉRIODE DES PREMIERS REPRÉSENTANTS DE LA DYNASTIE DES MUȘAT

Prof. dr. Daniel DIEACONU

Virgil COJOCARU

1411

FILE DIN ISTORIA BISERICII „SF. ATANASIE ȘI CHIRIL” DIN IAȘI, CU BISERICA FILIALĂ „VULPE”. VENITURI DIN ORGANIZAREA DE SERBĂRI PENTRU REPARAREA BISERICILOR DIN CUPRINSUL PAROHIEI (1923 - 1929)

FILES FROM THE HISTORY OF THE CHURCH „SF. ATANASIE AND CHIRIL ”FROM IAȘI, WITH THE“ VULPE ” BRANCH CHURCH. REVENUE FROM THE ORGANIZATION OF CELEBRATIONS FOR THE REPAIR OF CHURCHES IN THE PARISH (1923 - 1929) 163

ONGLETS DE L'HISTOIRE DE L'ÉGLISE « ST. ATHANASE ET CYRIL » DE IAȘI, AVEC L'ÉGLISE FILIALE « VULPE » RECETTES PROVENANT DE L'ORGANISATION DE CÉLÉBRATIONS POUR LA RÉPARATION DES ÉGLISES DE LA PAROISSE (1923 - 1929)

Carmen SANDU

1633

<p>ARHEOLOGIE ARCHEOLOGY ARCHÉOLOGIE</p>	1777
<hr/>	
<p>CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL ARHEOLOGIEI EXPERIMENTALE ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL LA DISCIPLINA ISTORIE – STUDIU DE CAZ RESURSELE LITICE DIN DEPRESIUNEA NEAMȚ-TOPOLIȚA CONSIDERATIONS ON THE ROLE OF EXPERIMENTAL ARCHEOLOGY WITHIN THE EDUCATION PROCESS AT THE HISTORY SUBJECT – CASE STUDY LITHIC RESOURCES FROM THE NEAMȚ-TOPOLIȚA DEPRESSION DES CONSIDÉRATIONS SUR LE RÔLE DE L'ARCHÉOLOGIE EXPÉRIMENTALE DANS LE PROCESSUS ÉDUCATIF DE LA MATIÈRE DE L'HISTOIRE – ÉTUDE DE CAS LES RESSOURCES LITHIQUES DE LA DÉPRESSION NEAMȚ-TOPOLIȚA</p>	
<p>Prof.drd. Traian ANTON</p>	17979
<hr/>	
<p>ARHIVISTICĂ ARCHIVE ARCHIVER</p>	18989
<hr/>	
<p>IMAGINEA ARHIVELOR STATULUI ÎN PRESA VREMII THE IMAGE OF THE STATE ARCHIVES IN THE PRESS OF THE TIME L'IMAGE DES ARCHIVES D'ETAT DANS LA PRESSE DE L'EPOQUE</p>	
<p>Dr. Constantin CHERAMIDOGLU</p>	1911
<hr/>	
<p>DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA SCHITULUI VOVIDENIA DE LA ȚINUTUL NEAMȚULUI (1750-1846) DOCUMENTS CONCERNING THE HISTORY OF VOVIDENIA HERMITAGE OF NEAMȚ COUNTY (1750-1846) DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE DE L'HERMITAGE VOVIDENIA DU CONTÉ DE NEAMȚ (1750-1846)</p>	
<p>Costin CLIT</p>	2011
<hr/>	
<p>BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR PERSONALITĂȚI BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE OF SOME PERSONALITIES BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE CERTAINES PERSONNALITÉS</p>	2433
<hr/>	
<p>PROFESORUL ȘI ARHEOLOGUL CONSTANTIN DASCĂLU COMBATANT ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI PROFESSOR AND ARCHAEOLOGIST CONSTANTIN DASCĂLU FIGHTER IN THE WAR FOR THE UNION OF ROMANIA PROFESSEUR ET ARCHÉOLOGUE CONSTANTIN DASCĂLU COMBATTANT DANS LA GUERRE POUR L'UNION DE ROUMANIE</p>	
<p>Sorin GRUMUȘ</p>	2455

NICOLAI GRĂMADĂ ȘI „PRIETENIILE PROFESIONALE” NICOLAI GRĂMADA AND „PROFESSIONAL FRIENDSHIPS” NICOLAI GRĂMADA ET LES „AMITIÉS PROFESSIONNELLES” Drd.Tatiana MATEI	2555
PREZENTĂRI ȘI RECENZII PRESENTATIONS AND REVIEWS PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES	2599
Dan Olaru, EVOLUȚIA ȘI REABILITAREA CONSTRUCȚIILOR DE PATRIMONIU Dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR	2611
DESPRE STALIN ȘI STALINISMUL DE ROY MEDVEDEV STALINE ET LE STALINISME PAR ROY MEDVEDEV ABOUT STALIN AND STALINISM BY ROY MEDVEDEV Gheorghică Narcis ANDREI	2633
ABREVIERI ABREVIATIONS ABRÉVIATIONS	267
INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI INSTRUCTIONS FOR AUTHORS INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS	2700 2711 2722

**STUDII ȘI ARTICOLE/
STUDIES AND ARTICLES/
ÉTUDES ET ARTICLES**

**ISTORIA CULTURII ROMÂNE
HISTORY OF ROMANIAN CULTURE
HISTOIRE DE LA CULTURE ROUMAINE**

MĂRTURII IDENITE DESPRE ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ ÎN MĂNĂSTIREA NEAMȚ

*

INEDIT TESTIMONIES ABOUT THE PRINTING ACTIVITY AT NEAMȚ MONASTERY

*

TÉMOINS INÉDITS SUR L'ACTIVITÉ TYPOGRAPHIQUE AU MONASTÈRE DE NEAMȚ

Prof. drd. Pr. Viorel-Romus LAIU¹

Rezumat: Despre începuturile unei activități tipografice la Mănăstirea Neamț nu sunt date clare. O primă informație o avem din anul 1792 pe când Paisie Velicicovschi, starețul acestei chinovii ar fi făcut demersuri pentru aprobarea înființării unei tipografii.

Tipografia a înregistrat un moment deosebit pentru început de secol XIX, odată cu petrecerea temporară a mitropolitului Veniamin Costachi la această mănăstire. Prin persoana sa tiparnița devine a doua tipografie bisericească din Moldova.

Trebuie avut în vedere, cu precădere, și contribuția stareților care au succedat în scaunul stărețesc al Neamțului. Fiecare dintre ei a susținut activitatea de tipărire, în special, a cărților de cult și nu numai. Pentru secolul amintit merită apreciat faptul că tipografia a funcționat la cote maxime, sporindu-și inventarul cu tiparnițe și mașini cumpărate de mănăstirea Neamț dar și primite ca donații.

Cuvinte cheie: Mănăstirea Neamț, Paisie Velicicovschi, tipografie bisericească, stareț, Veniamin Costachi

*

Abstract: About the beginnings of a printing activity at Neamț Monastery there is no clear data. The first information that we have is from 1792, when Paisie Velicicovschi, the abbot of this abbey, would have taken steps to approve the establishment of a printing house.

The printing house registered a special moment for the beginning of the 19th century, with the temporary passage of Metropolitan Veniamin Costachi at this monastery. Through his guidance, the printing house becomes the second church printing house in Moldova.

It is necessary to take into account, above all, the contribution of the abbots who succeeded in the abbot's seat of Neamț. Each of them supported the printing activity, in particular, of the books of cult and not only. For the mentioned century, it is worth appreciating the fact that the printing house operated at maximum levels, increasing its inventory with printing presses and machines bought by the Neamț monastery but also received as donations.

Keywords: Neamț monastery, Paisie Velicicovschi, printing house, the abbot, Veniamin Costachi

*

Résumé: Il n'existe pas de données précises sur les débuts d'une activité typographique au Monastère de Neamț. Une première information date de 1792, lorsque Paisie Velicicovschi, le père supérieur de

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; Seminarul Teologic Ortodox „Veniamin Costachi” – Mănăstirea Neamț.

cet établissement religieux aurait fait des démarches pour l'approbation de la création d'une typographie.

La typographie a enregistré un moment particulier pour le début du XIXème siècle quand le métropolitain Veniamin Costachi a passé une courte période à ce monastère. Par sa personne, ici on a créé la deuxième typographie ecclésiastique de Moldavie.

Il faut rappeler surtout la contribution des pères supérieurs qui se sont succédés à la gestion du Monastère de Neamț. Chacun d'entre eux a soutenu l'activité de typographie, surtout des livres de culte et pas seulement. Pour le siècle étudié il faut apprécier le fait que la typographie a fonctionné au maximum, en grandissant son inventaire avec des presses et des machines achetées par le monastère mais aussi comme donations.

Mots clés: Monastère de Neamț, Paisie Velicicovschi, typographie, père supérieur, Veniamin Costachi

Cele mai vechi manuscrise de proveniență românească, ajunse până în zilele noastre, datează, după unii cercetători, din secolul al XI-lea, iar după alții din secolul al XIII-lea și au fost scrise în limbile greacă și slavonă, cea din urmă, după cum am mai relatat mai sus, fiind limba oficială a cancelariilor feudale și a cultului creștin ortodox din Țările Române, Bulgaria, Rusia și Serbia, de-a lungul Evului mediu, cu particularități dialectale specifice fiecărei țări în parte, fapt pentru care se disting mai multe redacții ale acestei limbi: bulgară, sârbească, rusească și slavo-română, toate rezultând din influența limbilor vii, vorbite în țările respective, asupra limbii slave bisericești. Prin aceasta din urmă trebuie să se înțeleagă slavona veche, folosită în Moravia și Panonia secolului al IX-lea, în care frații cărturari Chiril și Metodiu, originari din Tesalonic, au tradus pentru prima dată Biblia din limba greacă.

Conform unor detalii foarte recente ale unui împătimit cercetător al isihasmului, Paisie obținuse autorizația înființării la Mănăstirea Neamț a unei tipografii pe la 1792, „deși visul va deveni realitate peste 15 ani, prin grija deosebită a mitropolitului cărturar Veniamin Costachi”².

Un alt paisian este arhierul Veniamin Costachi, fost ucenic care-și face ascultarea la Mănăstirea Neamț (*fratele Vasil(i)e devenit pentru Macarie „Marele Vasile”, principalul sprijinitor moral și material al tipăririi lucrărilor lui capitale, la Viena*)³ și care va urca prin merite deosebite, intrate în istorie, toate treptele ierarhiei până la cea de mitropolit. Cu propria-i cheltuială, el va reorganiza, după retragerea de la Slatina, tipografia Mănăstirii Neamț, cea de-a doua tipografie din Moldova ca importanță și unde vor vedea lumina tiparului principalele cărți de cult în limba română

La Neamț, amintitul monah Gherontie, împreună cu Grigore, scriu prefața primei cărți tipărită de mitropolitul Veniamin, în 1803, carte intitulată *Întrebări și răspunsuri oarecare bogoslovești de Sf. Atanasie* și traduc *Descoperirea pravoslavniciei credințe* a lui Ioan Damaschin, apărută în 1806. Același Grigore

² Elia Citterio, *Învățătura spirituală a starețului Paisie. Radiografia unei obști*, în „Românii și reînnoirea isihastă”, Ed. Trinitas, 1997, p. 144.

³ *Ibidem*, p. 146.

iscălește în 1817, traducerea *Tâlcuirii pe scurt* a Antifoanelor celor opt glasuri de Nichifor Xantopol, în care-i numește pe preoții uniți, admiratori ai tipăriturilor lui Ioan Bob „popii rușinii”. Dascălul Ilarion era considerat „cel mai iscusit traducător din grecește în moldovenește” și lui se datorează multe texte de cântări, unele ajunse la Macarie Ieromonahul.

Dascălul Isaac, tot ucenic al lui Paisie, tălmăcește pe la 1800 *Tâlcuire la Cântarea cântărilor*, într-o formă calificată de patriarhul Ieronim „mai strălucitoare decât soarele”. În 1817 văzuse lumina tiparului *Cuvinte pentru ascultare și viața starețului Paisie de la Neamțu*.

În același context trebuie remarcată întoarcerea activităților de traducere la izvoarele grecești, pe cât posibil la cele originale. Printre aceste izvoare se numără și lucrările lui Efrem Sirul sau Roman Melodul, care sunt traduși de mai mulți cărturari nemțeni ai perioadei paisiene: Macarie, Isaac, Climent, Gherontie, Irinarh, Ilarion, Grigore, Iosif ș. a. Asemenea traduceri trebuie să fi fost cunoscute și folosite de protopsaltul Macarie. De aceea îi citează în fruntea listei acelor „bărbați cuvioși și de Dumnezeu temători, puternici întru toate învățăturile, împodobiiți cu toate științele filosofiei a teologiei, și cu toată dreapta socoteală a tălmăcirii”. La timpul tipăririi celebrei prefete a *Irmologhionului* tipărit de Macarie Ieromonahul, la Viena, în 1823, vor fi reținuți, pe filele IV – V, ca „fericiții întru pomenire părinții dascăli”. Împreună cu Macarie de la Căldărușani, „cu aprindere de patrioticească râvnă, toată viața, cu toată iscusința și dreapta socoteală o au cheltuit întru drepte, înființate și nestrămutate tălmăcirii”.

Aici la Neamț întâlnim cea mai veche bibliotecă din țară, cea mai renumită școală de caligrafi și miniaturiști, și, probabil și cea mai veche școală muzicală din Moldova, înțeleasă și ca tradiție continuată și amplificată din generație în generație, dar și ca instituție de învățare a cântării bisericești, o puternică școală de traducători a literaturii religioase. Toate culminează cu tipografia nemțeană, care dă la lumină strădaniile viețuitorilor chinoviei. Născută la confluența tuturor acestor puternice tradiții artistice și culturale, tipografia de la Neamț va deveni unul din marile mijloace de răspândire a cuvântului scris, iar din punct de vedere muzical aici vor vedea lumina tiparului cărțile de cântări cuprinzând nu numai textele lor poetice, pe care se perpetuează cântarea după auz, dar și cărțile muzicale cu notație adecvată. Anticipând, vom preciza că de Mănăstirea Neamț se leagă începuturile tipografiei muzicale din Moldova în notație bizantină și cele românești legate de notația guidonică.

Tradițiile tipografice nemțene se pierd în timpuri îndepărtate și-și găsesc temelia solidă în munca migăloasă de copiere sau transcriere a manuscriselor grecești, slavone și românești. Marele istoric român, Nicolae Iorga, susține că „la 1461 – 1462 se afla la Neamț un călugăr prescriitor de cărți, care iscălește Anastasie tacha (*tachigraf*)”⁴.

⁴ N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ed. a II-a, Editura Tipografiei Mănăstirii Neamțu, 1925, p. 78.

Bazele tipografiei nemțene sunt puse de mitropolitul Veniamin Costachi, care la 1806, odată cu retragerea sa la Neamț, aduce și o parte din meșterii tipografiei mitropolitane. La 1800 protopopul Mihail Strilbițki, aflat la sfârșitul carierei sale tipografice, luând în considerare locul ocupat de Mănăstirea Neamț în viața artistică și bisericească a timpului, dăruiește acesteia o presă, la care vor lucra doi dintre ucenicii săi. Apare astfel cea de-a doua tipografie în Moldova înființată din inițiativa și cu cheltuiala fostului ucenic al mănăstirii, retras aici în urma demisionării din scaunul mitropolitan.

După *Psaltirea și Viețile Sfinților*, vede lumina tiparului, sub ochii lui Veniamin și cu binecuvântarea lui, în 1808 *Rânduiala cum să cuvine a să cânta cei doisprezece psalmi deosebi*, „acum(u) tipărită cu blagoslo(veniia) Preao(s)fințitului Mitropolit a toată Moldavi(i)a Kyr(iu) Kyr Veniamin. În vremea cuvioșiei sale Kir(iu) Dosithei, starețul(u) sfintelor Mănăstiri Neamțului și Secului”. Atrage atenția o gravură ce precede textul și care reprezintă icoana Pantocratorului și semnăturile protoiereului Mihail(u) (și) Policarp Ștelbițchi. Apărute în 1807, în limba română, *Viețile Sfinților pe săptămâni* se deschid cu stema vulturului bicefal însoțite de versurile

*Gripsorul(u) cerbul(u)și bourul(u) împreună,
Scheprul(u) cu spată spre laudă s-adună...*

Intensa activitate de tipărire din vremea lui Veniamin este evidențiată și de biograful său, Andrei Vizanti, care scrie despre călugări că „asudau traducând și tipărind volumele cu duzina”.

În tipografia mănăstirii Neamț, episcopul Iosif Argeșiu tipărește cea de-a doua carte împotriva ideilor uniților din Transilvania, promovate de lucrările episcopului Ioan Bob de la Blaj. În 1816 văzuse lumina tiparului lucrarea lui Atanasie de la Paros intitulată *Arătare sau adunare pre scurt a dumnezeieștilor dogme*.

Se poate, și nu este lipsit de importanță, să lărgim puțin considerațiile asupra rolului centrului tipografic de la Neamț pentru viața cultural-artistică a Ardealului ocupat și amenințat, din punct de vedere religios, de intensa activitate catolică. Împotrivirea sătenilor din Rășinari, la actul samavolnic de a trece la uniție, consemnată și de Victor Păcală în monografia comunei „*să se știe bine că o să se mânce ghindă din pădure în loc de paști și nici atunci n-o să se împărtășească în aceeași biserică cu preoții uniți*”⁵, își găsea susținere și în strădania ctitoriei lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare de a menține trează conștiința unei apartenențe românești cultivată și prin cultul ortodox. Aceste strădanii ale Neamțului, de a-și menține din toate punctele de vedere locul deținut în timpurile voievodale, se traduc și prin vizite în Ardealul de peste munți ale unor călugări, care probabil transmiteau aici, pe lângă altele și imboldul pentru a păstra cântarea străbună. S. Reli pomenește în acest sens pe călugărul Tănase de la Mănăstirea Neamț care în 1745 s-a oprit la

⁵ Ioanichie Grădinaru, *Însemnătatea culturală și religioasă a monastirei Neamțului în trecutul neamului*, Iași, 1942, p. 5.

Mănăstirea Moisei, „apucându-l iarna aici în țara Maramureșului. În studiul dedicat istoriei mănăstirii, Nicolae Iorga, vorbește despre dăruirea de cărți pentru „înzestrarea din nou a bisericilor prădate și nimicite”⁶, cărți apărute în tipografia de la Neamț.

La 8 decembrie 1849 C. Hurmuzachi scrie starețului Neonil de la Neamț: „*dați auz plângerilor și strigărilor nefericiților frați din Ardeal...*”, pentru că „lipsa și nevoia ce sufăr lăcașurile dumnezeiești din Ardeal sunt așa de mari încât nu se pot descrie” și-i mulțumește „*pentru cărțile bisericesti care ați avut bunătatea a promite pentru prădatele lăcașuri din Ardeal*”⁷.

Care erau aceste cărți necesare bisericilor? În primul rând cele de cult, cărțile ce cuprindeau textele poetice românești ale cântărilor ecleziastice. Se vede aceasta și din scrisoarea starețului Neonil din 16 decembrie 1849: „*veți ști că în aceste zile voi(u) porni pe rânduitul părinte, însoțindu-l și cu o scrisoare din parte-ne către Înalt preasf(in)ț(ia) Sa Episcop Andrei(u) Șaguna, despre cele ce se trimet, ca până în sărbători să fie cu cărțile acolo*” pentru că între cele „numai cinci rânduri de cărți bisericesti adecă: de la Minei(u) până la cea de pe urmă carte trebuitoare pentru biserică”⁸ s-au aflat fără îndoială și Tâlcuirea p(r)e scurt a Antifoanelor și Antologhioane și Irmologhioane tipărite la Neamț. Devastarea bisericilor românești și distrugerea masivă a cărților de cult îl determină pe mitropolitul Andrei Șaguna să revină, în 22 martie 1852, cu o nouă rugămintă la starețul Neamțului, pentru cărți de care „*avem prea mare lipsă, din care pricină în mai multe biserici nici în zilele de duminecă, nici în cele de sărbătoare slujba bisericască nu se poate săvârși după tipic*”⁹. Istoria relațiilor culturale, dintre Mănăstirea Neamț și Ardeal este un capitol destul de vast cu interinfluențe și câștiguri reciproce, încât ne limităm doar la a sublinia acest moment istoric, când adevărații cărturari, patrioți înflăcărați, vin în ajutorul fraților de peste munți, pentru a-i ajuta să-și mențină în vremuri amenințătoare, ființa națională, contribuind la păstrarea unei muzici românești unitare, în ciuda micilor diferențieri regionale determinate și de specificul zonal al creației populare. În Antologhion „prea folositoare carte”, Gherontie face și un istoric al apariției acesteia în limba română și ne lasă prețiosul îndemn: „Primiți-o dar, cu dragoste și cântați pe dânsa cu umilință”

La Neamț, ca și în alte mari centre, cărturari luminați simt dorința poporului de a-și avea cântarea și slujba religioasă în limba națională și luptă pentru triumful limbii române în Biserică. Iată ce scrie în acest sens în prefața Mineiului pe septembrie din 1846, același Neonil, sub care Mănăstirea Neamț își recapătă amploarea cărturărească concretizată acum în tipărirea de cărți românești: „*Iubiților cetitori, aceste cărți a rânduielilor bisericesti de peste an (...)fiind foarte rare și cu greu de a se găsi în limba noastră, nu numai puțin văzând și râvna sufletelor creștine ce le căutau și care*

⁶ N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, p. 79.

⁷ N. Bănescu, *Starețul Neonil - corespondența sa cu C. Hurmuzachi și Andrei Șaguna*, Vălenii de Munte, 1910, pp. 67–68.

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, p. 69

erau cuprinse de o sfântă evlavie a și le căpăta de la această mănăstire, m-am apucat(...) să le tipăresc¹⁰”.

În epoca premergătoare *Tâlcuirii*... văzuseră deja lumina tiparului mineiele pe lunile octombrie (1809) – iulie (1813), *Kiriadromionul* „spre folosul neamului românesc” (1811), cu prefața mitropolitului Veniamin, *Ușa pocăinții*, „carte foarte umilitoare și de suflet prea folositoare”, diortosită de Rafail, „smeritul monah din Sfânta Monastire a Neamțului”, cel care se adresează astfel cititorilor:

„Așa dar, caz și rog pre tot cetitor(iu)
Ca să fiu crezut și (i)ertat, eu diortositor(iu)...”

În Pidalionul, tradus la Neamț, în 1884, se exprimă părerea că este greșită practica de a se cânta troparul ceasului al III-lea, cu sau fără stihuri, înaintea rugăciunii numită epiclesie, arătând că logica impune inversarea lor¹¹. Consemnăm observația pentru a evidenția existența aici la Neamț, a unui centru cu mare autoritate în respectarea ritualului bisericesc. Lista cărților tipărite la Mănăstirea Neamț trebuie completată cu altele de mare necesitate la acea vreme: *Slujba Învierii, Acatistul și Paraclisul* din 1814, *Alegirea din toată Psaltirea, Orânduiala schimei monahale* din 1815, *Apologhia* – 1816, *Psaltirea, Cuvinte pentru ascultare și viața stareșului Paisie de la Neamț*, din 1817, *Cuvinte și învățături de Efrem Sirul*, traduse de celălalt Iosif al marii lavre – 1818, *Evangelhia* din 1821, în 1830 fiind tipărită *Istoria sfintei Mănăstiri și a sfintei icoane a Maicii Domnului* în limba română și sârbă.

Întrebarea care se conturează în urma acestor considerații despre tipăriturile nemțene se poate formula astfel: Dacă sub îndrumarea lui Veniamin și mai târziu sub stăreția lui Neonil mănăstirea Neamț își dispută din nou dreptul de cel mai vechi dar mai ales cel mai puternic centru al culturii bisericești al Moldovei, dacă aici înfloresc în perioada paisiană și post-paisiană, cea mai reprezentativă școală muzicală românească a timpului, condusă de Iosif, Visarion, Dorothei și de însuși Macarie, de ce cântările religioase trăiesc doar în manuscrise, în timp ce tipografia scoate una după alta cărțile cuprinzând doar textele acestor cântări? Răspunsul îl găsim în plecarea lui Macarie la Viena pentru a-și tipări cărțile, ceea ce înseamnă că la timpul respectiv (1822 - 1823) nu era posibilă publicarea în țară, din lipsa aparatului tipografic cu semnele bizantine. Aducerea acestei aparatului era o problemă, deoarece Occidentul nu avea nevoie de semnele semiografiei muzicale bizantine, practicate doar în Orientul Ortodox, unde, abia trecute prin reforma hrisantică, de asemenea lipseau. Dovada: înșiși reformatorii constantinopolitani își vor tipări lucrările teoretice în Occident, mult mai târziu.

Alături de traduceri și prelucrări ale unor cântări, amintim și preluările unor creații tradiționale, cum ar fi pripelele lui Filothei care au „circulat la ruși, la sârbi, și

¹⁰ *Ibidem*, p. 74

¹¹ Petre Vintilescu, - *Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rânduiala lor*, București, 1943, p. 94.

la bulgari”, la fel ca și Stihira Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, aceasta circulând „în manuscrise rusești până în secolul XVIII”¹².

O grijă deosebită a avut arhimandritul Timotei¹³ pentru refacerea vieții cărturărești din mănăstire. Mai întâi a organizat din nou și a pus în stare de funcționare tipografia. Timp de două decenii (1863-1883), în Mănăstirea Neamț s-au tipărit și retipărit numeroase cărți religioase și de cult în zeci de mii de exemplare, care apoi se distribuiau la biserici și mănăstiri.¹⁴

Bibliografie selectivă

Bănescu, N., *Starețul Neonil - corespondența sa cu C. Hurmuzachi și Andrei Șaguna*, Vălenii de Munte, 1910.

Ciobanu, Gheorghe, Ionescu, Marin și Moisescu, Titus, *Prefață la Manuscrisul nr. 56/544/576 I de la Mănăstirea Putna – Antologhion*, în seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. III, Documenta, „Școala muzicală de la Putna”, București, Editura muzicală, 1980.

Citterio, Elia, *Învățătura spirituală a starețului Paisie. Radiografia unei obști*, în „Românii și reînnoirea isihastă”, Ed. Trinitas, 1997.

Grădinaru, Ioanichie, *Însemnătatea culturală și religioasă a monastirei Neamțului în trecutul neamului*, Iași, 1942.

Iorga, Nicolae, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ed. a II-a, Editura Tipografiei Mănăstirii Neamțu, 1925.

Vintilescu, Petre, *Liturgiile bizantine privite istoric în structura și rânduiala lor*, București, 1943.

<http://www.sfant.ro/sfinti-romani/arhimandritul-timotei-ionescu-staret-al-manastirii-neamt.html>

¹² Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu, și Titus Moisescu, - *Prefață la Manuscrisul nr. 56/544/576 I de la Mănăstirea Putna – Antologhion*, în seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. III, Documenta, „Școala muzicală de la Putna”, București, Editura muzicală, 1980, p. 17.

¹³ <http://www.sfant.ro/sfinti-romani/arhimandritul-timotei-ionescu-staret-al-manastirii-neamt.html>

¹⁴ *Ibidem*

ISTORIE, DAR LITERARĂ
*
HISTORY, BUT LITERARY
*
HISTOIRE MAIS LITTERAIRE

Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ¹⁵

Rezumat: *Materialul de față se referă la inca una dintre controversele privind biografia unui scriitor. De data aceasta, cea legată de Vasile Alecsandri, adică de data nașterii sale. Problema a fost abordată atât de către George Călinescu, cât și de celebrul arhivist Gheorghe Ungureanu care descoperă un document în arhivele ieșene prezentat de catre acesta ca o descoperire important. Însă nu este strain nici de un alt document din arhivele băcăuane, care confirm aceiasi data a nașterii, 14 iunie 1818.*

Cuvinte cheie: *Vasile Alecsandri, biografie, arhive, mitrică, istorie literară*

*

Abstract: *The present material refers to one of the controversies concerning the biography of a writer. This time Vasile Alecsandri's birth date. The problem was approached by George Călinescu but also by the famous archivist Gheorghe Ungureanu who discovers a very important document in Iași archives. But it is not far from another document in Bacău archives which confirms the same birth date, June 14th 1818.*

Key words: *Vasile Alecsandri, biography, archives, literary history*

*

Résumé: *Le présent matériel se réfère à une controverse concernant la biographie d'un écrivain. Cette fois, Vasile Alecsandri et sa date de naissance. Le problème a été étudié par George Călinescu, mais aussi par le fameux archiviste Gheorghe Ungureanu qui découvre un très important document des archives de Iași. Mais celui-ci n'est pas loin d'un autre document des archives de Bacău, qui confirme al même date de naissance, le 14 juin 1818.*

Mots clés: *Vasile Alecsandri, biographie, archives, histoire littéraire*

Nu este unicul caz de controversă privind biografia unui scriitor (cea mai cunoscută pare a fi aceea legată de anul nașterii lui Ion Creangă: 1837 sau 1839?), fapt consemnat de George Călinescu: „În privința datei nașterii lui V. Alecsandri, a fost discuție aprinsă și nu ne rămâne decât să acceptăm una, mai probabilă, aleasă chiar de poet, aceea de 21 iulie 1821”¹⁶). Subiectul l-a reluat în monografia din 1965, când s-a ocupat mai mult de familiile părinților viitorului scriitor: „Astfel, paharnicul Costache

¹⁵ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

¹⁶ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 253.

Cozoni, fratele Elenchii (mama poetului, n.n.), se născuse la Târgul Ocnișii la 1800. La 1829, acest Costachi se afla printre cei dintâi abonați la *Albina românească*, împreună cu Eustathie Rolla, tatăl unui viitor cumnat al poetului. În 1857, era revizor al mănăstirilor din ținuturile Neamț și Bacău¹⁷).

Chestiunea s-a elucidat (sau ar fi trebuit să se elucideze) în anul 1943, odată cu publicarea articolului „Câteva date inedite despre familia și vieța poetului Vasile Alecsandri” în „Cetatea Moldovei” (Iași, anul IV, vol. IX, nr. 5, mai 1943). Este semnat de Gheorghe Ungureanu, directorul Arhivelor Naționale din Iași, și face cunoscută mărturia de mitrică, confirmată de Academia Română și de mulți istorici literari și cercetători. Autorul, în notă aparent scolastică, pune întrebarea „Când s-a născut poetul Vasile Alecsandri?” și conchide cu fermitatea profesionistului: „Nu s-a putut stabili o dată precisă, în lipsa unui act de naștere”. Acest document l-a aflat chiar el într-o „mapă *Alecsandri*”, „printre hârtiile răzlețe depuse spre păstrare la Arhivele Statului”. Din tonul entuziast rezultă că descoperirea este percepută ca un triumf la care ar râvni orice arhivist în cariera sa. Iată actul:

„Mărturie de mitrică

Prin care se face știut duhovniceasca Decasterie a Mitropoliei Moldovii că după încredințarea ce s’au luat prin sprafcă, s’au aflat pentru dumnealui Vasile Alexandri că la anul 1818 luna Iunie 14 s’au născut în târgul Bacăului, din pravoslavnicii legiuirii săi părinți, dumnealui spatarul Vasile Alecsandri cu soția sa Elena născută Cozoni, căruia atunci prunc, lucrările sfântului botez în drept slăvitoarea noastră credință, după așezămînturile sfintei și marea biserică a răsăritului, i s’au săvârșit de preotul Ioan dela Biserica Precista din arătatul târg, la 22 a aceleiași luni Iunie, iar nași i-au fost moșul său, dumnealui Mihalachi Cozoni. Drept aceea, spre încredințarea nașterii și a botezului în pravoslavie a numitului Vasilie Alecsandri, fiind mai sus pomeniților săi părinți, i s’au dat această mitrică deasupra cu iscălitura Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovii și cavaler I. I. Veniamin, iar gios adevărită cu punerea peceții și cu iscăliturile cilenurilor acestii Dicasterii. 1835. Iulie 12, No. 333”.

În continuare, Gheorghe Ungureanu notează: „Pe dosul acestei hârtii este scris de tatăl său:

«Vasilică este născut la 14 Iunie 1818 în târgul Bacăului, botezat în lege pravoslavnică de preotul Ioan dela biserica numită Precista din Bacău; iar nănaș i-au fost moșul său Mihalache Cozoni. Părinți: Spatarul Vasile Alecsandri, mama spătăreasa Elenco Alecsandri, născută Cozoni»”.

Arhivistul, unul dintre cei mai importanți din secolul trecut, hotărăște: „Susținem data de 14 Iunie 1818, pe care ne-o arată acest act eliberat de Mitropolia Moldovii «după încredințarea ce s-au luat din sprafcă»”. Anul este însemnat, printre altele, pentru începuturile teatrului românesc, biografie care îl cuprinde și pe autorul Chirițelor: „Dacă primele reprezentații teatrale în limba română au fost puse la cale în

¹⁷ Idem, *Vasile Alecsandri*, București, Editura Tineretului, 1965, p. 6.

Moldova de Gheorghe Asachi în 1818, adevăratul teatru național s-a născut în Moldova, în 1840, sub direcția lui Mihail Kogălniceanu, Costache Negruzzi și Vasile Alecsandri, iar în Țara Românească, de-abia în 1852, sub direcția lui C. Caragiale, fiind pregătit de acțiunea «Asociației literare», printre membrii căreia se numărau de asemenea cei trei inițiatori moldoveni¹⁸⁾.

Lui Gheorghe Ungureanu nu-i este străină informația că în Arhivele băcăuane există un înscris pe aceeași temă – pe care l-a cercetat –, ceea ce îl determină să precizeze: „Credem mai mult în știința tatălui său despre nașterea copilului Vasilică decât martorii care au servit la facerea unui act la 1873 la Tribunalul Bacău, care arată data nașterii 1821”. În aceste condiții, actul cu pricina intră în zona apocrifelor. (O asemenea scriere ar fi trebuit declarată de către biserică drept lipsită de credibilitate. De aici și până la a o considera falsă nu ar fi fost decât un pas.) Înscrisul discutat aici este privit cu suspiciune de directorul Arhivelor Statului Iași: „Acei care vor să se convingă de nesinceritatea actelor de naștere făcute cu martori, la căsătorii, să cerceteze dosarele de căsătorii și vor constata că atât mirii și mai ales miresele își micșorează vrâsta. De altfel legiuitorul a avut în vedere aceasta și actele de acest fel, menite a facilita căsătoria, nu mai sunt bune «decât a servi numai în caz de căsătorie»”. Un caz similar s-a petrecut în Țara Românească, la 1844. Redăm integral fragmentul dintr-o lucrare mai puțin cunoscută: „Nefericitul Guizot aruncă vina pe comportarea imorală a lui Bibescu (acuzat de relații extraconjugale cu dna Ghica, rămasă însărcinată, n.n.). Prin urmare, Bibescu trebuie cu orice preț să-și consfințească legătura prin căsătorie. Divorțul devenea astfel necesar. Mitropolitul a refuzat cu fermitate. Se adresară atunci patriarhului din Constantinopol, și ambasadorul Rusiei servi ca mediator. Dar aici, scrupule. Cu bani, distribuiți Divanului, se cumpără schimbarea patriarhului, și urmașul fu avertizat de primele obligații pe care avea să le îndeplinească. Divorțul pronunțat – Ghica de fapt era corect* –, căsătoria avu loc în septembrie 1845¹⁹⁾.

Publicăm cele două documente (în copie), care încadrează bustul poetului, aflat în fața Aulei „Vasile Alecsandri” (Corpul D al Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău). Ni le-a adus în dar dr. Florin Cîntic, directorul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Iași²⁰⁾, iar ideea de a le plasa în holul central îi aparține prof. univ. dr. ing. Carol Schnakovszky, rectorul Universității. Cele două gesturi sunt datate 14 iunie 2018, când la Bacău a fost celebrat bicentenarul nașterii scriitorului. (Cu șapte

¹⁸ Al. Piru, *Postfață la Vasile Alecsandri, Chirița în Iași*, București, Editura „Minerva”, 1973, p. V.

¹⁹ . Marx, *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite), publicate de acad. prof. A. Oțetea și prof. S. Schwann, [trad.], București, Editura Academiei R.P.R., 1964, pp. 128-129. Explicația din subsolul paginii 129 pentru „corect*”: „Divorțul fusese pronunțat în defavoarea lui Ghica, prin *mărturii false* (subl. ns.), deși toată lumea știa că nu era el cel incorect”.

²⁰ Aceleași documente i-au fost trimise de către Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, la cerere, Elenei Petriman-Țarălungă, care a publicat în presa culturală studiul „Vasile Alecsandri și Bacăul” („Plumb”, Bacău, anul XVII, nr. 174, sept. 2021, p. 16).

ani înainte, rectorul de atunci, prof. univ. dr. ing. Valentin Nedeff, a avut inițiativa de a fi așezată la parter o placă memorială cuprinzând data nașterii conform mitricii: 14 iunie 1818, Bacău.) Adăugăm la pledoaria noastră reproducerea tabloului aflat la Biblioteca Academiei Române (Cabinetul de stampe), cu înregistrarea datei corecte: 14 iunie 1818.

Bibliografie selectivă

SJAN Iași,

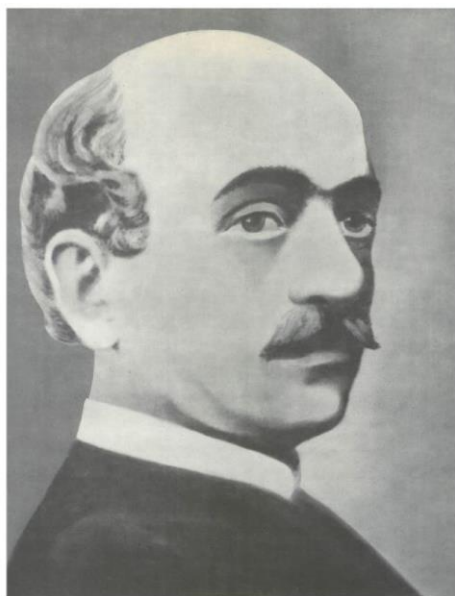
Călinescu, G., *Vasile Alecsandri*, București, Editura Tineretului, 1965.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941.

Marx, K., *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite), publicate de acad. prof. A. Oțetea și prof. S. Schwann, [trad.], București, Editura Academiei R.P.R., 1964.

Petriman-Țarlungă, Elena, *Vasile Alecsandri și Bacăul*, în „Plumb”, Bacău, anul XVII, nr. 174, sept. 2021.

Piru, Al., *Postfață la Vasile Alecsandri, Chirița în Iași*, București, Editura „Minerva”, 1973.

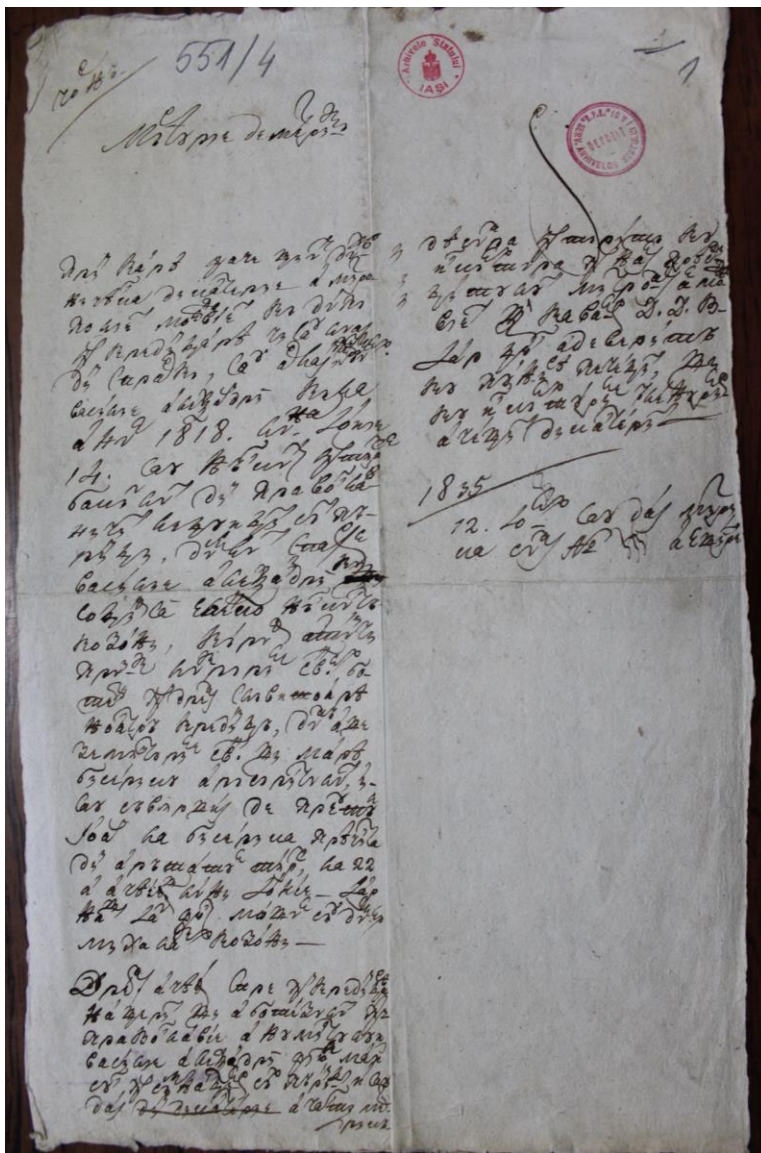
VASILE ALECSANDRI

(14 iunie 1818, Bacău – 22 august 1890, Mircești)

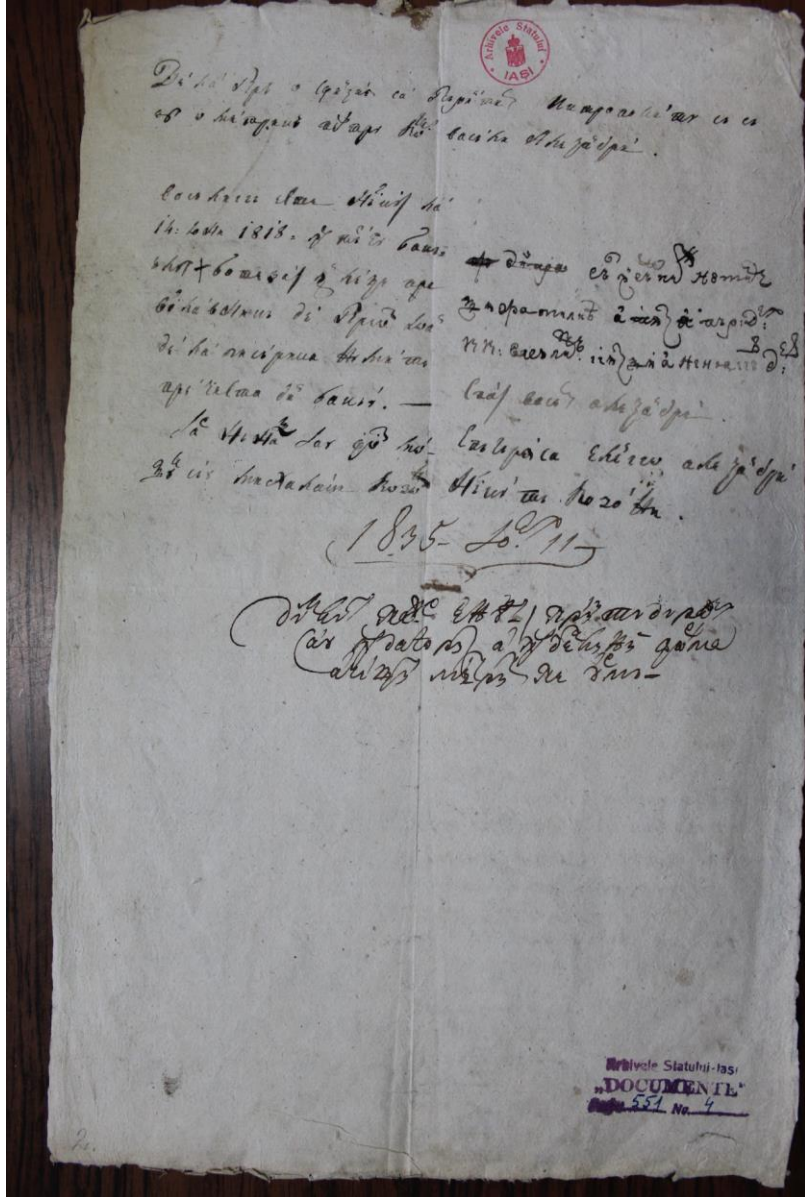
Editura Academiei R.S. România

Biblioteca Academiei R.S. România
(Cabinetul de stampe)

Academia Română-Cabinetul de stampe

SJANIS-240-R, f. 1

SJANIS-240-R, f. 1v

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX) - III

*

JEWISH WRITERS FROM NEAMȚ COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -III

*

ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ (XIX- XX SIÈCLES) - III

Drd. Emanuel BĂLAN¹

Rezumat: Un studiu despre scriitori evrei și despre cei originari din județul Neamț ar putea părea discriminatoriu, dar nu este. Evreii au fost văzuți și tratați ca niște străini nedoriți iar intelectualii evrei nu au fost nici ei scutiți de discriminare și persecuții. Scopul acestui studiu este acela de a redescoperi scriitorii evrei, unii dintre aceștia pe nedrept uitați, focusat pe scriitori evrei născuți în Neamț. În această a treia și ultimă parte ne vom opri asupra lui Filip Brunea-Fox, „regele reportajului” românesc și părinte al supraréalismului românesc, Dorel Dorian, unul dintre cei mai buni scriitori români de SF și autor al unor piese de teatru, Carol Isac, cronicar literar și publicist și Emil Nicolae, poetul și criticul literar și artă, unul dintre cei mai buni specialiști în opera lui Victor Brauner.

Cuvinte cheie: scriitori evrei, județul Neamț, socialism, antisemitism, piese de teatru, poezie, reportaj

*

Abstract: A study about the Jewish writers from Neamț County could seem discriminatory but it is not. The Jews were considered and treated as undesired strangers and the Jewish intellectuals were not exempt of discriminations and persecutions. This study aims to rediscover the Jewish writers, some of them unjustly forgotten, focused on the writers born in Neamț. In this third and last part we will talk about Filip Brunea-Fox, „the king of the Romanian Report” and the parent of the Romanian surrealism, Dorel Dorian, one of the best Romanian SF writers and author of playwrights, Carol Isac, literary columnist and publisher and Emil Nicolae, the poet and literary and art critic, one of the best specialists in Victor Brauner work.

Keywords: Jewish writers, Neamț County,

*

Résumé: Une étude sur les écrivains juifs et sur ceux originaires de Neamț peut paraître discriminatoire mais ce n'est pas le cas. Les Juifs ont été considérés et traités comme des étrangers pas désirés et les intellectuels juifs n'ont pas été exempts de discriminations et persécutions. Le but de cette étude est de redécouvrir les écrivains juifs, certains d'entre eux à tort oubliés, surtout les écrivains juifs nés en Neamț. Dans cette troisième et dernière partie on parlera de Filip Brunea-Fox, „le roi du reportage roumain” et parent du surréalisme roumain, Dorel Dorian, l'un des meilleurs écrivains roumains de SF et auteur des pièces de théâtre, Carol Isac, chroniqueur littéraire et publiciste et Emil Nicolae, le poète et le critique littéraire et d'art, l'un des meilleurs spécialiste dans l'œuvre de Victor Brauner.

Mots clés: écrivains juifs, comté de Neamț,

¹ Prof. doctorand, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Școala

Continuăm și în acest număr incursiunea în lumea literară a scriitorilor evrei originari din Neamț, ultima parte a acestei excursii literare. Așa cum afirmam și în prima parte a studiului nostru, este necesar ca scriitorii evrei să fie recuperați și puși la locul ce li se cuvine în cadrul istoriei literaturii române. Studiul pe care îl propunem se înscrie pe această linie, concentrându-se pe scriitorii evrei născuți în județul Neamț. Dacă în prima parte am vorbit despre H. St. Streitman și A.L. Zissu, născuți la Piatra Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în partea a doua despre Sergiu Dan, Irving Layton și Hary Isac Zilberman, născuți în prima jumătate a secolului al XX-lea, încheiem această incursiune cu regele reportajului, Brunea-Fox, Dorel Dorian, autor de piese de teatru și romane SF, Carol Isac, eseist, și Emil Nicolae, deși născut la Bacău, trăitor de-o viață la Piatra-Neamț, poet și specialist în opera lui Victor Brauner.

Filip Brunea Fox, pseudonimul literar al lui Filip Brauner, a fost unul dintre cei mai cunoscuți reporteri din perioada interbelică, o adevărată vedetă am putea spune, care, împreună cu scriitorul Geo Bogza, a fost inițiatorul reportajului literar românesc, ambii printre inițiatorii suprarealismului românesc. Născut la Roman, la 18 ianuarie 1898, a urmat cursurile școlii primare în orașul natal și cele universitare la București. Supranumit „regele reportajului”, a fost redactor la revista avangardistă „Integral”, dar a colaborat și la alte reviste literare precum „75 H.P.” sau „Punct sau Unu”. A publicat reportaje literare în celebrele

ziare interbelice „Adevărul”, „Jurnalul”, „Dimineața” sau mai puțin cunoscutul ziar „Izbânda”.

„Ochiul reporterului e ca un ochi de muscă: un ochi multiplu”, spunea el. Autor, în 1944, al celebrei cărți *Orașul măcelului*, în fapt un jurnal al rebeliunii legionare din ianuarie 1941, a realizat și numeroase însemnări fotografice în care a surprins viața socială a evreului din România interbelică, fiind însoțit de celebrul fotograf, I. Berman.

Debutul literar a avut loc la 19 ani, în revista „Arena”, de la Iași, condusă de Pamfil Șeicaru, revistă în care mai publicau Ion Vinea, Demostene Botez sau Cezar Petrescu².

Despre plecarea sa la București va scrie în „Dulce târgul Ieșilor”, text publicat în 1973 în revista „Tribuna României”: „Exact la sfârșitul Primului Război Mondial, în 1918, trenul așa-zis al «armistițiului», cel dintâi tren care readucea la vetrele lor pe bejenarii din Muntenia și Oltenia goniți de urgența armii nemțești în 1916 din provinciile natale și pribegiți în «dulcele și ospitalierul târg al Ieșilor» luase, zic, în vagoanele înțesate și înghețate de gerul iernii și câțiva tineri de pe meleagurile Bahluiului. Pe Benjamin Fundoianu, Iosif Ross, Alexandru Philippide și pe mine.

² Laurian Ante, *O antologie a literaturii nemțene*, Ed. Mușatinia, Roman, 2006, p. 51.

Prieteni încă din școala primară, ademeniți încă din adolescență de mirajul Bucureștilor”³. Deși a avut o tentativă de a-și continua școala și s-a înscris la facultate, Filip Brunea a abandonat studiile superioare și a aderat la avangarda literară, influențat și de către grupul de prieteni. „Erau, majoritatea, autodidacți sau elevi prin ultima clasă de liceu și care, peste puțină vreme, au devenit nume cunoscute: Armand Pascal, Luca Gridu, Ilarie Voronca, Mihail Cosma (viitorul Claude Sernet), Stephan Roll (pe adevăratu-i nume Gheorghe Dinu), Henri Gad, F. Brunea, Ross...”⁴. Anul 1925 marchează începutul celei de a doua etape a avangardei românești, *integralismul*, având ca organ de presă revista „Integral”, autodefinită „organ al mișcării moderne din țară și străinătate”. F. Brunea Fox publică mult în această revistă, fiind și unul dintre redactori, până la ultimul număr din 1928. Activitatea sa anticipează opțiunea clară pentru jurnalism (deja scria la „Adevărul”).

Criticul Radu Ciobotea apreciază că generația lui Brunea-Fox este cea care face trecerea spre jurnalismul profesionist practicat pe scară largă. Evoluția reporterului dinspre avangarda literară spre presă confirmă opinia sa: „Până în 1919, România n-a putut avea decât în mică măsură un corp de gazetari profesioniști. Mai precis, elita jurnalistică se suprapune elitei literare și, uneori, politice”⁵.

Iosif Ross, Benjamin Fundoianu (Fondane), Rodica Wechsler (sora lui B.F), Filip Brunea Fox și Siegfried Kracauer, Jassy 1916-1917⁶

³ F. Brunea-Fox, *Memoria reportajului*, Editura Eminescu, București, 1985, pp. 232-233; <https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

⁴ Sașa Pană, *Născut în '02*, Editura Minerva, București, 1973, p. 116.

⁵ Radu Ciobotea, *Reportajul interbelic românesc*, Editura Polirom, Iași-București, 2005, p. 43.

⁶ <https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

Filip Brunea-Fox va fi celebru încă din timpul vieții, deoarece, „influențat de principiile avangardei privind revelarea realului și a vieții moderne, explorate brut, neliteraturizat, [BruneaFox] va evolua spre condiția «super-reporterului» invocat de manifestele mișcării... Vocația fiind descoperită, se dedică unei cariere gazetărești prodigioase. Strălucirea profesională o dobândește ca redactor la «Dimineața» (1925-1937) și «Adevărul» (1932-1937)”⁷. Semnătura sa va deveni repede celebră, Fox, Mac, Pan, Potomac, F.Br., F.Br.Fx., fx sunt pseudonimele sub care și-a publicat textele, avangardiste sau jurnalistice, dar va fi cunoscut și consacrat prin FOX.

Sultana Craia apreciază că, prin talentul, curiozitatea, simțul realității, calitatea stilului și fibra morală, Brunea-Fox este, pe drept, considerat cel mai mare reporter al perioadei interbelice. „Reportajele sale păstrează mărturii dintr-o Românie profundă, tragică, cu mari probleme sociale, cuprinzând toate zonele țării. Senzaționalul nu este artificial, ci se naște din chiar realitățile unei lumi corupte, violente, bolnave și parcă fără speranță. Reporterul nu cade totuși în melodramă pentru că evită sentimentalismul, iar accentul moral este implicit. [...] Ca gazetar, în primul rând ca reporter, este reprezentativ pentru spiritul anilor '30, în cadrul căruia ilustrează atitudinea consecventă de stânga. Poate fi considerat un «clasic» al reportajului social și al anchetei”⁸.

La București, este redactor la „Dimineața” (din 1925) și la „Adevărul” (din 1932) până în 1937, când aceste publicații au fost închise odată cu instaurarea guvernului Goga-Cuza. De-a lungul anilor, a mai publicat și în „Cuvântul liber”, „România liberă”, „Viața românească”, „Jurnalul de dimineață”, „Lupta”, „Reporter”, „Curierul israelit”⁹. După apariția legilor rasiale, activitatea sa a cunoscut un declin, semnând în publicații ale comunității evreiești. În 1941, moare prietenul și ilustratorul multora dintre reportajele sale, Iosif Berman, și revine în atenția cititorilor abia după război, în 1944, cu volumul *Orașul măcelului. Jurnalul rebeliunii și crimelor legionare: Fapte, mărturii, documente fotografice* (cu prefață de A. L. Zissu).

Brunea-Fox nu s-a implicat și nici nu a făcut politică, chiar dacă a fost acuzat de mulți pentru simpatii de stânga, deoarece mergea prin cartierele mizere și străbătea țara cu trenul la clasa a-III-a. Aceste gesturi erau, de fapt, sursa reportajelor sale, inspirate dintr-o Românie reală, dintr-o lume săracă și mizeră, dar în care el vedea doar viața și autenticitatea. A fost urmărit de Siguranță și de Securitate după 1947, pentru opiniile sale consemnate în notele informative. O astfel de notă consemna, la un moment dat, că „Brunea-Fox, referindu-se la festivalul filmului sovietic, a declarat într-un grup că în public se constată o stare de ostilitate față de filmul sovietic, lumea regretând filmele libere americane și franceze, și că spectatorii – remarcând caracterul vădit de propagandă sovietică – nu se mai duc la film. Așa se face că în sală sînt mai

⁷ F. Brunea, *Țipătul străzii (semnat Potomac)*, în „Stînga”, an. I, nr. 5, 11 dec. 1932, p. 4.

⁸ Sultana Craia, *Dicționarul ziariștilor români*, Editura MERONIA, București, 2009, p. 49.

⁹ Cătălin Constantinescu, *F. Brunea-Fox și permanența reportajului*, în „Suplimentul de cultură”, an XVI, nr. 699, 2020, p. 10.

mult militari, școlari și sindicaliști, obligați să meargă la aceste filme¹⁰. În perioada stalinismului cultural, regele reportajului a încercat să supraviețuiască, publicând atât cât i s-a permis, respectiv volumul *Hîrca piratului. Peisaje dunărene*, apărut la Editura Tineretului în 1957. Din păcate, textele sale interbelice nu au putut fi reeditate, nici măcar în contextul liberalizării din anii 1964-1965, chiar dacă unii cereau acest lucru, cel puțin în privința textelor literare¹¹. Abia în 1979, la doi ani de la moartea sa, ca un fel de omagiu, îi apare la Editura Eminescu volumul *Reportajele mele, 1927-1938*, într-o ediție alcătuită de Lisette Daniel-Brunea, soția sa, iar în 1985, la aceeași editură, este publicat volumul *Memoria reportajului*. În 1970, la Editura Ion Creangă, îi apărea traducerea cărții lui Bengt Danielsson, *Terry pe urmele lui Kon-Tiki* (în original, C Bengt Danielsson, Kaptén Villervalle, Saxon & Lindströms Förlag, 1963), traducere realizată împreună cu soția sa.

Despre Brunea-Fox își amintesc cu drag și prietenii săi. Criticul literar George Ivașcu l-a cunoscut inițial pe Brunea-Fox din povestirile lui Geo Bogza. Mai târziu, l-a identificat la o întrunire și l-a abordat: „Era ușor de recunoscut. Prin statură, anvergură, jovialitate. Avea o înfățișare athletică, și purta niște bluzoane care plesneau pe el“. Gheorghe Brătescu își amintea ochelarii rotunzi pe care-i purta jurnalistul: „Erau negri, cu rama groasă, deși era deja moda ramelor subțiri. Dar el purta ochelari cu rame groase, negre, făcute de comandă, de un ceasornicar – Nicu Matei, albanez“. „Mai târziu“ – povestește criticul George Ivașcu – „ne întâlneam frecvent la Mogoșoaia, pe vremea când acolo era casă de creație. Obișnuia să închirieze o barcă, trăgea la rame, apoi îl vedeam înotînd de la un capăt la altul al lacului. Chiar era o concurență între el și Titus Popovici, care venea la Mogoșoaia cu tot felul de echipamente, le etala pe acolo și făcea scufundări. Era o oarecare rivalitate între ei...“¹².

În 1998, apare la Editura Vinea *Iubite Fondane... Scrisori inedite*, ce conține corespondență de Ion Călugăru, Filip Brunea-Fox, Sașa Pană, Stephan Roll, Ilarie Voronca, Ion Minulescu și alții adresată lui Boris Fundoianu / Benjamin Fondane. Categorie, Fox a practicat un jurnalism riguros, de investigație, fără a fi lipsit de elementele avangardei literare, de fantezie, libertate și îndrăzneală sau de sarcasm și realism, cum nota George Macovescu, prieten de-o viață al lui Brunea Fox¹³.

Publicistica lui Brunea-Fox conține și o doză de (ceea ce numim astăzi) senzational, dar nu în sensul senzationalului dus spre can-can, ci a celui senzational care trebuie să capteze, să ducă mesajul acolo unde contează, să trezească interesul factorului de decizie care putea schimba o situație dramatică în bine. Premisa reporterului era simplă: numai impactul puternic asupra zecilor de mii de cititori putea sensibiliza puterea locală sau centrală, iar pentru aceasta mai era nevoie și de o

¹⁰ Liliana Nicolae, *Brunea-Fox: Lucruri neștiute*, în „Dilema Veche”, nr. 351, 2010.

¹¹ Octavian Moșescu, *Vitralii*, Editura Litera, 1971, p. 101.

¹² Liliana Nicolae, *art.cit.*

¹³ Cătălin Constantinescu, *art.cit.*

receptivitate totală în abordarea realului¹⁴. *Presa Sărindarului*, adică ”Adevărul” și ”Dimineața” sunt cele două cotidiene care l-au „crescut” pe Brunea-Fox începând cu anul 1921, de la nivelul culegătorului de știri, ascuns sub pseudonime, până în 1937 (anul interzicerii), când ajunsese la statutul de reporter-vedetă, statut creat pe un fundament real, așa cum afirmă criticului Radu Ciobotea, care îl plasează pe Filip Brunea-Fox în imediata vecinătate a reporterilor interbelici europeni Blaise Cendrars, Egon Erwin Kisch sau Albert Londres.

„Reportajul cere prestigiu și eleganță”¹⁵, spunea, într-un interviu târziu acordat lui Carol Roman, Brunea-Fox. Din păcate, acesta nu a reușit să publice nici măcar o carte în timpul vieții. A făcut-o, post-mortem, soția lui, Lizette Daniel, care s-a îngrijit de o colecție a reportajelor lui Brunea. Lizette Daniel era nepoata pictorului Iosif Iser. De altfel, în casa lor din Schitu Măgureanu se găseau câteva dintre tablourile renumitului pictor evreu român. Întreaga avere (manuscrite, tablouri, obiecte de artă) a lui Brunea-Fox, care nu a avut copii, a fost donată Academiei Române.

Dorel Dorian, scriitor, ziarist, eseist, s-a născut la Piatra Neamț, la 6 mai 1930. Inginer de meserie, a fost ajutat de această profesie în cariera sa publicistică, deoarece i-a fost sursă de inspirație pentru piesele de teatru sau povestirile de ficțiune. Critica îl consideră unul dintre cei mai importanți scriitorii români de SF, în timp ce piesele sale de teatru au fost jucate pe scenele din România, dar și pentru teatrul radiofonic sau la TV. Născut în familia lui Mendel Iancovici, funcționar, și al Tonei Margareta, născută Dorian, absolvă în 1948 cursurile Liceului „Matei Basarab” din București, urmând apoi cursurile Facultății

de Electrotehnică, specialitatea Energetică, a Institutului Politehnic din Kiev, absolvite în 1953. După facultate, lucrează pe șantierul termocentralei de la Paroșeni, experiență pe care o va fructifica în volumul de debut *N-au înflorit încă merii* (1955), debutul publicistic fiind înregistrat în 1946, în revista ”Tineretea”. După experiența șantierului de la Paroșeni, în 1956, Dorian se va întoarce în capitală ca redactor la *Viața studentescă*, apoi la *Știință și tehnică* (1956-1959)¹⁶.

Despre începuturile sale scriitoricești, dar și ca inginer, Dorel Dorian povestea în cadrul unei emisiuni radio din 1997, în interviul acordat Silviei Iliescu: „*M-a fascinat presa, cred, mult înainte de a mă apropia de presă. Erau ziarele sfinte pentru mine și în familia mea! Nu știam cum se fac. Învățasem de la tata că nici nu trebuie să cred în ce spun ziarele, deși, dacă știi să citești printre rânduri și dacă ziaristii sunt bine intenționați, adevărul răzbate. Am venit în București imediat după război, eu sunt*

¹⁴ Cristian Vasile, *Brunea-Fox sau „regele reportajului”*, în „Apostrof”, an XXXI, nr. 12(367), 2020.

¹⁵ F. Brunea-FOX, *Reportajele mele. 1927-1938*, Editura Eminescu, București, 1979, p. 37.

¹⁶ Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limba română*, vol. II, București, Ed. Minimum, 1997, p. 137-143.

din Moldova, din Piatra Neamț. Eram la Liceul Matei Basarab, îmi amintesc, în clasa a șasea, aveam vreo 16 ani, când un prieten, coleg de liceu, Dan Lăzărescu care știa că scriu și versuri pe-atunci, îmi găsisese și un pseudonim imposibil, Elian, nu știu de ce, dar în sfârșit, [mi-a spus] să trimit niște versuri, să vin la redacția revistei Tinerețea – era o revistă tânără, era condusă de un om care avea puțin peste 20-21-20 și ceva, în orice caz, cel care avea să devină omul de cultură, profesor universitar, ziaristul Paul Cornea. Și critica, cronică literară la această Tinerețea era ținută de cel care avea să devină iarăși o mare personalitate a culturii noastre, cunoscut mai mult ca traducător, dar care era un critic excelent și un eseist de mare forță, Petre Solomon. Și după primele versuri am primit un răspuns foarte frumos în coloanele revistei, în care mă invitau să trec..., ei spuneau că am și talent - eu nu știu ce e talentul nici până astăzi! - să nu mă întrebați, că n-am descoperit, sper că într-o zi să-l descopăr... Era o chemare, simțeam, cuvântul era pentru mine sfânt, eram convins atunci că trebuie să caut cuvântul care spune adevărul, în sfârșit, era tinerețe, era o perioadă tare frumoasă, era o perioadă de mare avânt sufleteș, spiritual, în pofida unor erori pe care aveam să le descoperim mai târziu. A fost o investiție, o sfântă investiție în niște idealuri care ni se păreau a fi singurele și ultimele, de dreptate socială, eliberare și distincție morală, de afirmare a valorii. Credeam în toate aceste lucruri – cred în ele și astăzi! –, deși multă vreme drumul pe care am mers s-a dovedit nu cel mai bun, poate; nu cel mai bun sigur! (...)

Prin vara lui '48 o serie întregă de circumstanțe particulare – nu știam cât se poate câștiga și rezista din scris, aveam o familie pe care trebuia s-o ajut – m-am hotărât să fac inginerie; eram în paralel foarte bun la matematică, la lucruri abstracte... Am ajuns să fac un Institut Politehnic, Facultatea de Energetică, în '53 terminam, continuam să scriu în presa vremii, știu că în perioada Festivalului din '53 cât a fost la București, am fost dintre cei mai solicitați gazetari, am scris povestiri, însemnări, reportaje... (...) totul în regim de colaborator, fiindcă în '53, în august, plecam spre Valea Jiului și aveam să ajung șeful secției tehnice și electrice a primei mari termocentrale din România, primul grup de 50 MW, pe urmă aveam să ajung șef de șantier.

Am pus în funcțiune primul grup, mi-l amintesc, în mai '56, a fost un eveniment, primul grup de 50000, de 50MW, funcționează și astăzi. Cu toate aventurile, cu toate avatarurile, că toată lumea își închipuia că într-adevăr m-am afirmat, eram unul dintre inginerii de mare speranță, am pregătit exporturile termocentralei pentru China, am ajuns vreo câteva săptămâni să fiu inginer-șef la reactor și ciclotron când vechea pasiune, vechea chemare spre presă, spre scris, spre cuvânt...

În timpul anilor de inginerie am publicat prima carte de proză, `N-au înflorit încă merii`, apărută prin '55, am continuat să scriu povestiri, tot felul de lucruri care erau pasionante. Și această dublă chemare și spre scris și o întâlnire cu ingineria care m-a format și mi-a dat un lucru foarte bun pentru întreaga viață, și o disciplină, și un anumit tip de abordare a relațiilor interumane a făcut ca, spre sfârșitul anului '56, să-mi propună - el conducea atunci destinele tineretului din România - Iliescu, să mă

întrebe dacă nu vreau să vin să conduc, să intru în conducerea unei reviste studentești, era după evenimentele din Polonia, din Ungaria. (...) Sigur, i-am cerut libertate totală, să nu se amestece nimeni, știu că am propus un titlu al acestei viitoare reviste studentești, în capul meu ea trebuia să se numească `Scurt pe doi`, adică un gen de Po Prostu care avusese revista cu studenții polonezi revoluționari din perioada aceea. Sigur, nu s-a putut, erau evenimentele din Ungaria care erau considerate atunci contrarevoluție, în '56, și a apărut această Viață studentească – era o realitate studentească a aceluia timp, cu o echipă...¹⁷.

Debutul său literar nu a fost unul de succes, însă piesele „Dacă vei fi întrebat” (1959) și „Secunda 58” (1960) îl vor aduce în prim-planul vieții literare și teatrale. Succesul celor două piese se datora tehnicii literare, pe fondul declinului proletcultismului. În „Dacă vei fi întrebat” se recurgea la anchetă, suspans, flash-back, dar nu era neglijat nici atutul tematic, deoarece, prin excesul tehnicii amintite, se realiza reconstituirea judiciară a împrejurărilor în care comunistul Panait Vancea a fost asasinat în noaptea de 23 spre 24 august 1944, scenă deplasată din prim-planul acțiunii, ocupat de anchetă, pe un plan secund, pe un fundal al rememorărilor fragmentare. Atutul tematic se regăsește și la „Secunda 58”, care are ca subiect un accident la rețeaua electrică, remediat în secunda 58.

Inclinația sa spre enigmă, suspans și anchetă se regăsește și în volumul de povestiri polițisto-științifico-fantastice „Ficțiuni pentru revolver și orchestră” (1970), în care autorul pune în scenă insolite și sofisticate crime, comise și descoperite prin folosirea unor mijloace dintr-un viitor îndepărtat, mult evoluat tehnologic. Până în 1985, zece dintre piesele sale au fost puse în scenă la teatru și tv, printre care „De n-ar fi iubirile”, 1961; „Oricât ar părea de ciudat”, 1965 - considerată cea mai bună piesă a anului; „Teatru cu bile”, 1970 sau „Confesiune târzie”, 1985¹⁸.

În 1996, la invitația academicianului Nicolae Cajal, președintele FCER, preia publicația federației, „Revista Cultului Mozaic”, reușind să realizeze o transformare radicală a acesteia, transformând-o în „Realitatea Evreiască”. S-a implicat activ în viața comunității și din poziția de deputat timp de două mandate, între 1996 și 2004 activând în Grupul parlamentar al minorităților naționale. Din această postură a fost Secretar al Comisiei pentru politică externă și vicepreședinte al acesteia, Secretar al Comitetului Director al Grupului Român al Uniunii Interparlamentare (din 1999) și Președinte la Grupul parlamentar de prietenie cu Statul Israel (din 1997) și cu Canada (din 2000)¹⁹. După 1990, a publicat volumul de eseuri *Paranormal 2000: misterul care ne precede, uimirea care ne învăluie, eseuri*, 1998 și *Foc în Calea Văcărești, evocare dramatică în două părți*, 1999.²⁰

¹⁷ <http://arhiva.rador.ro/info4.shtml?cat=1281&news=412535> accesat 20 octombrie 2021.

¹⁸ Adriana Popescu, în „Teatrul”, nr. 4, 1986; M. Constantinescu, în „România literară”, nr. 12, 1987;

¹⁹ <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.mp?idm=339&cam=2&leg=2000&pag=0> accesat 20 octombrie 2021.

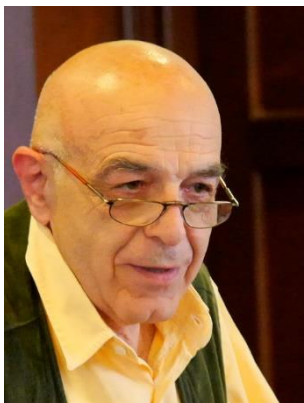
²⁰ Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, București, Editura Paralela 45, 2006, p. 510.

Dorel Dorian a fost și unul dintre cei mai talentați și de succes oameni de presă, publicațiile la care a fost redactor înainte de 1989, *Magazin* sau *Tehnum*, având tiraje de 100.000 de exemplare ce erau imediat epuizate. A decedat la 5 noiembrie 2014, fiind înhumat la cimitirul Giurgiului²¹.

Isac Carol s-a născut la 10 noiembrie 1929, la Roman. Eseist, cronicar literar și dramatic, publicist, a urmat clasele primare și liceale în orașul natal, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” Iași. Din 1953 și până în 1993, când emigrează în Israel, a fost secretar literar la Teatrul „George Bacovia” din Bacău. Debutul literar a fost în revista „Cronica” din Iași, în 1966, iar debutul editorial a avut loc în 1968 cu lucrarea monografică *Bacău, două decenii de teatru 1948-1968*. Editează *Caietele Teatrului „George Bacovia”* și colaborează la revistele „Ateneu”, „Astra”, „Contemporanul”, „Convorbiri literare”, „România literară”, „Teatrul Azi”. În 1978, publică cel de-al doilea volum, *Teatrul și viața*, o culegere de cronici teatrale, recenzii, eseuri, urmat în 1982 de *Permanențe în dramaturgie*. Până în 1993, a fost redactor la *Lexiconul teatrului românesc*.

După emigrarea în Israel, a fost secretar de redacție al revistelor „Minimum”, „Ultima oră”, „Orient Expres”, dar și prezentator al emisiunii *Jurnal literar* la postul de radio „Vocea Israelului”, corespondent al TVR și Antena 1 sau colaborator al BBC Publicistic²². A decedat la 21 octombrie 2008.

Emil Nicolae (pseudonimul lui Emanuel Nadler) s-a născut în Bacău, la 18 martie 1947, dar a devenit nemțean prin adopție. Poet, eseist, publicist, realizator tv, specialist în patrimoniu cultural, s-a stabilit în 1950 cu familia la Piatra Neamț, unde urmează cursurile Școlii nr. 4 și pe cele ale Liceului „Calistrat Hogaș”, apoi Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, absolvită în 1972. Încă din timpul studenției lucrează în presă, ca redactor și redactor-șef la revista „Alma mater/Dialog”, între 1969 și 1972, pentru ca, după absolvirea facultății, să fie redactor la ziarele județene „Viața nouă” din Galați, în 1972, și „Ceahlăul”, din Piatra Neamț, între 1973 și 1974.

Din 1976, este muzeograf la Complexul Muzeal Județean Neamț, apoi custode la Muzeul „Calistrat Hogaș”, până în 2012²³. Este ziarist profesionist din 1977, fondând, în 1990, ziarul „Acțiunea”, care a apărut până în 2001. A ținut o rubrică

²¹ <https://zch.ro/s-a-stins-scriitorul-dorel-dorian/> accesat 20 octombrie 2021.

²² Constantin Tomșa, *O antologie*, p. 125.

²³ Constantin Prangati, *Oameni politici și de stat din județul Neamț (1864-2003)*, Bacău, Editura Babel, 2004, p. 262-263.

săptămânală de cultură în ziarul „Realitatea media” (2005-2014). În perioada 2000-2005, a fost secretar general de redacție al revistei de literatură & arte „Antiteze”, iar din 2010 este redactor-șef al revistei de literatură & arte & atitudini „Conta” (Piatra-Neamț). În perioada 2001-2013, a realizat două emisiuni de cultură la postul județean de televiziune 1TV Neamț. Din 1990, este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România²⁴. A debutat publicistic în 1968, în ziarul „Ceahlăul”, iar editorial în 1970, în volumul *Cerul în apă*, o antologie de Gh. Drăgan. Primul său volum a fost *Poetul adormit în dragoste* (versuri, 1976), urmat de alte două volume apărute până în 1989: *Rostirea unui fluture-n lumină* (versuri, 1979) și *Studii / Confesiuni / Capricii* (versuri, 1983), toate la editura Junimea. A frecventat cenaclurile literare *Ateneu* din Bacău, *Slova nouă* și *Calistrat Hogaș* din Piatra Neamț, *Mihai Eminescu* din Iași.

A publicat poezie, studii, cronici literare, eseuri, recenzii sau traduceri în reviste precum: *Amfiteatru*, *Antiteze*, *Asachi*, *Ateneu*, *Bucovina literară*, *Conta*, *Convorbiri literare*, *Cronica*, *Dacia literară*, *David* (Austria), *Dichtungsring* (Germania), *Echinox*, *Expres Cultural*, *Gazeta literară* (debut în 1966), *Luceafărul*, *Moment poetic* (R. Moldova), *Mozaicul*, *Poesie & Art* (Israel), *Poesis*, *Revista muzeelor și monumentelor*, *România literară*, *Vatra*, *Viața Românească*, *Vitraliu* etc., fiind prezent și în emisiuni culturale la TVR, Radio România și Radio Iași²⁵.

În 2005, beneficiază de o bursă de creație, în Germania, la Scoppingen, unde a avut prilejul să se documenteze cu privire la viața și opera lui Victor Brauner. După 1990, publică câteva volume de versuri și eseuri, dintre care amintim: *Psihodrom* (poem, 1994), *Femeia și femela. Recurs la erogenia textului* (eseu, 1997), *Mortul perfect* (poeme, 2002), *Cearcăn* (2007), *Poezia nu e decât slăbiciunea artei* (versuri, 2009)²⁶. Volumul din 2011, *Harșt se aude la marginea cimitirului* (poeme, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2011), este în fapt o antologie inversă a ultimelor trei volume: *Omul de hârtie*, 1999, *Mortul perfect*, 2002 și *Paranoia*, 2005, volume care l-au consacrat pe Emil Nicolae „drept un poet autentic și, totodată, unul dintre cei care dau „școlii de poezie de la Piatra Neamț” profilul atât de original pe care îl are în lirica românească din ultimele decenii”²⁷. Volumul său din 2017, *Suflet prădător*, al 10-lea al poetului, atrage din nou atenția criticii, care face recenzii pozitive și laudative.

„Văd în această poezie (a lui Emil Nicolae, n. n.), postmodernă în formă, un neostentativ manifest umanist, într-un moment al istoriei în care, cum spunea Brodsky, prețul vieții umane a scăzut foarte mult. Emil Nicolae este, în acest context, un creator pentru care arta trebuie să vorbească despre problematica umană, marginalitatea nefiind decât o ipostază a fragilității (și, tocmai de aceea, a importanței)

²⁴ Constantin Tomșa, *Un dicționar al literaturii din județul Neamț de la copiiști la suprarealiști, secolul al XV-lea – 2012*, Ed. Cetatea Doamnei&Crigarux, Piatra Neamț, 2014, p. 316.

²⁵ Constantin Tomșa, *O antologie*, p. 321.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Răzvan Voncu, *Scriitori evrei în cultura română*, p. 154.

omului. Poezia sa, sensibilă și rafinată, explorează această dimensiune fundamentală a ființei, care este vecinătatea permanentă a morții, cu o netăgăduită acuitate”²⁸.

În afară de volumele de poezii, opera sa cuprinde și volume închinat pictorului Victor Brauner: *Victor Brauner, la izvoarele operei* (album monografic, 2004) și *Victor Brauner și însoțitorii. Incursiuni în avangardă* (2013) sau scriitorului AL. I. Zissu: *A.L. Zissu, Manuel sin Marcu* (roman; îngrijitor ediție; 2018) sau lui Aurel Băeșu. *Album documentar* (2015; co-autor Lucian Corneliu Agăleanu). Este prezent în antologii de poezie și eseuri publicate în Germania, SUA, Elveția, Israel, Franța și Italia²⁹.

A primit numeroase premii și distincții, dintre care amintim: Premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Iași, 2000, 2006, 2018 - pentru volumele de versuri *Omul de hârtie*, *Paranoima* și *Suflet prădător*. A primit premii și din partea unor instituții publice, precum: Diploma și medalia "George Bacovia 130", acordate de Primăria Municipiului Bacău, 2011; Titlul de "Poet al Iașului" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2015; Titlul "Ambasador al Poeziei" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2017; Titlul de "Poet al Capitalei Istorice a României" acordat de Primăria Municipiului Iași, 2019. Din 2018, este Cetățean de Onoare al Municipiului Piatra Neamț, iar în 2004 i-a fost conferit de către Președintele României *Ordinul Meritul Cultural* în grad de *cavaler*³⁰. În prezent este președintele Comunității evreiești din Piatra Neamț.

Bibliografie selectivă

- Ante, Laurian, *O antologie a literaturii nemțene*, Ed. Mușatinia, Roman, 2006.
 Brunea-Fox, *Memoria reportajului*, Editura Eminescu, București 1985.
 Brunea-Fox, *Reportajele mele. 1927-1938*, Editura Eminescu, București, 1979.
 Brunea-Fox, *Țipătul străzii (semnat Potomac)*, în „Sfînga”, an. I, nr. 5, 11 dec. 1932.
 Ciobotea, Radu, *Reportajul interbelic românesc*, Editura Polirom, Iași-București, 2005.
 Constantinescu, Cătălin, *F. Brunea-Fox și permanența reportajului*, în „Suplimentul de cultură”, an XVI, nr. 699, 2020,
 Craia, Sultana, *Dicționarul ziariștilor români*, Editura MERONIA, București, 2009.
 Dicționarul general al literaturii române", vol. V (M-O), Ed. Muzeului Literaturii Române, București, 2019.
 Mirodan, Al., *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limba română*, vol. II, București, Ed. Minimum, 1997.
 Moșescu, Octavian, *Vitralii*, Editura Litera, 1971.
 Nicolae, *Liliana, Brunea-Fox: Lucruri neștiute*, în „Dilema Veche”, nr. 351, 2010.
 Pană, Sașa, *Născut în '02*, Editura Minerva, București 1973.
 Prangati, Constantin, *Oameni politici și de stat din județul Neamț (1864-2003)*, Bacău, Editura Babel, 2004, p. 262-263.

²⁸ *Ibidem*, p. 155

²⁹ Dicționarul general al literaturii române", vol V (M-O; autor. Emanuela Ilie), Ed. Muzeului Literaturii Române, București, 2019

³⁰ *Enciclopedia personalităților din România*, Who is Who, ediția 2012, p.1334.

Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, București, Editura Paralela 45, 2006.

Tomșa, Constantin, *Un dicționar al literaturii din județul Neamț de la copiiști la suprarealiști, secolul al XV-lea – 2012*, Ed. Cetatea Doamnei&Crigarux, Piatra Neamț, 2014

Vasile, Cristian, *Brunea-Fox sau „regele reportajului”*, în „Apostrof”, an XXXI, nr. 12(367), 2020.

Voncu, Răzvan, *Scriitori evrei în cultura română*, București, Editura Hasefer, 2020.

<http://arhiva.rador.ro/info4.shtml?cat=1281&news=412535>

<https://melidoniumm.wordpress.com/2013/06/12/f-brunea-fox-printul-reportajelor/> accesat 01 noiembrie 2021.

<http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.mp?idm=339&cam=2&leg=2000&pag=0>

<https://zch.ro/s-a-stins-scriitorul-dorel-dorian/>

**CONSIDERAȚII PRIVIND DIALOGUL EPISTOLAR DINTRE
CĂPITANUL MIHAIL DUMITRAȘCU ȘI SECRETARII ASTREI:
ROMUL SIMU ȘI HORIA PETRA PETRECU (14 FEBRUARIE- 4
AUGUST 1927)**

*

**CONSIDERATIONS REGARDING THE EPISTOLARY
DIALOGUE BETWEEN CAPTAIN MIHAIL DUMITRAȘCU AND
THE SECRETARIES OF ASTRA: ROMUL SIMU AND HORIA
PETRA PETRECU (FEBRUARY 14 - AUGUST 4, 1927)**

*

**CONSIDERATIONS CONCERNANT LE DIALOGUE
EPISTOLAIRE ENTRE LE CAPITAINE MIHAIL DUMITRAȘCU
ET LES SECRETAIRES D'ASTRA: ROMUL SIMU ET HORIA
PETRA PETRECU (14 FEVRIER - 4 AOUT 1927)**

Prof. drd. Daniela Ștefania CURELEA³¹

Rezumat: *Articolul prezintă dialogul epistolar dintre căpitanul magistrat Mihail Dumitrașcu de la Consiliul de Război din Constanța, un colaborator mai vechi al Astrei, din perioada în care lucra la Sibiu și secretarii Asociației, Romul Simu și Horia Petra Petrescu. Scrisorile sunt date între februarie și august 1927 și prezintă pe scurt activitatea Comitetului de inițiativă din Constanța, condus de generalul Ion Vlădescu care a căutat și a reușit să stabilească structura regională Astra Dobrogeană care să acopere zona județelor Caliacra, Constanța, Durostor, Ialomița, Tulcea. După doi ani de activitate, regiunea sus-menționată și-a încetat activitatea, rămânând în structurile Asociației doar Departamentul Central Județean Astra Constanța, activ până în 1928-1939. Același ofițer M. Dumitrașcu a fost, de asemenea, implicat în eforturile de reconstituire a partiției Constanța din Astra în 1935.*

Cuvinte-cheie: *Regionala Astra Dobrogeană, elite locale, generalul de divizie Ion Vlădescu (comandantul Jandarmeriei) căpitan-magistrat Mihail Dumitrașcu din cadrul Consiliului de Război Constanța, Ioan Georgescu, subrevizor general în Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, Gheorghe Coriolan Carp, profesor și directorul Liceului Mircea cel Bătrân din Constanța, Bucur Constantinescu, Nicolae Papadat, Jan A. Rulick maior și comandantul Cercului de recrutare Constanța, despărțăminte ale Astrei, centre cultural-comunale, pedagogie socială, educație a adulților*

*

Abstract: *The article presents the epistolary dialogue between the magistrate captain Mihail Dumitrașcu from the War Council from Constanța, an older collaborator of Astra, since the period when he worked in Sibiu and the secretaries of the Association, Romul Simu and Horia Petra Petrescu. The letters are dated between February and August 1927 and briefly set out the activity of the Initiative Committee in Constanța, chaired by General Ion Vladescu who sought and managed to establish the*

³¹ Școala Doctorală de Istorie Studii de populație și istoria minorităților din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Regional Astra Dobrogean structure that would cover the area of Caliacra counties, Constanta, Durostor, Ialomița, Tulcea. After two years of activity, the above-mentioned region ceased its activity, remaining in the structures of the Association only the Astra Constanța County Central Department, active until 1928-1939. The same officer M. Dumitrașcu was also involved in the reconstitution efforts of the Constanta partition of Astra in 1935.

Keywords: *Regional Astra Dobrogeană, local elite Ion Vlădescu, Mihail Dumitrașcu, Ioan Georgescu, Gheorghe Coriolan Carp, Bucur Constantinescu, Jan A. Rulick, partitions of Astra, communal cultural circles, social pedagogy, adult education,*

*

Résumé: *L'article présente le dialogue épistolaire entre le magistrat capitaine Mihail Dumitrașcu du Conseil de guerre de Constanța, un ancien collaborateur d'Astra, depuis la période où il travaillait à Sibiu et les secrétaires de l'Association, Romul Simu et Horia Petra Petrescu. Les lettres sont datées entre février et août 1927 et exposent brièvement l'activité du comité d'initiative à Constanța, présidé par le général Ion Vladescu qui a cherché et réussi à établir la structure régionale Astra Dobrogean qui couvrirait la région des comtés de Caliacra, Constanta, Durostor, Ialomița, Tulcea. Après deux ans d'activité, la région susmentionnée a cessé son activité, ne restant dans les structures de l'Association que le département central du comté d'Astra Constanța, actif jusqu'en 1928-1939. Le même officier M. Dumitrașcu a également été impliqué dans les efforts de reconstitution de la partition de Constanta d'Astra en 1935*

Mots clés: *Régional Astra Dobrogeană, élites locales, le général de division Ion Vladescu le capitaine-magistrat Mihail Dumitrașcu du Conseil de guerre de Constanța, Ioan Georgescu, inspecteur général adjoint au ministère de l'Instruction et des cultes, Gheorghe Coriolan Carp, enseignant et directeur de Lycée Mircea cel Batran de Constanța, Bucur Constantinescu, Nicolae Papadat, major Jan A. Rulick et commandant du Cercle de recrutement Constanța, divisions Astra, centres culturels-communaux, pédagogie sociale, éducation des adultes*

După Unirea din anul 1918, semnificative din perspectiva înființării Regionalelor Astrei din au fost cuvintele rostite de Vasile Goldiș, președinte al Asociațiunii în anul 1925: „Banatul are să devină o regiune a Asociațiunii cu autonomia ei precizată în statute noi, tot astfel, Basarabia și Bucovina, mai apoi Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Flamura culturii și solidarității românești purtată de „Astra” trebuie să fâlfâie deasupra întregului pământ al României”³².

Cu privire la preliminariile care au condus la înființarea și organizarea în Constanța a Regionalei „Astra Dobrogeană” (1927-1935), am remarcat și am prelucrat sub forma acestui articol, o serie de schimburi epistolare regăsite în Fondul Astra din Sibiu, între căpitanul-magistrat Mihail Dumitrașcu pe de o parte, și secretarii Asociațiunii, Romul Simu și Hora Petra Petrescu, pe de altă parte. Menționăm că acest schimb epistolar acoperă intervalul de timp februarie - august 1927³³. Ofițerul Mihail Dumitrașcu, de altfel, un mai vechi susținător și comunicator al Astrei, a purtat un schimb de scrisori cu Centrala Astrei din Sibiu, ca reprezentat al unul Comitet

³² *Societatea de mâine*, anul II, nr. 35 din 30 august 1925, p. 591.

³³ Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale (în continuare se va cita S.J.S.A.N.), Fond Astra, doc. nr. 486/ 1927, f. 1.

Regional de inițiativă din care au mai făcut parte: generalul Ion Vlădescu (un mai vechi colaborator al Astrei), juristul Nicolae Papadat (Curtea de Apel din Constanța), avocatul Bucur Constantinescu, profesorul de liceu Gheorghe Coriolan Carp (directorul Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța), profesorul Ioan Georgescu, fostul secretar al Astrei din Sibiu (acesta îndeplinea funcții în administrația școlară a județului Constanța și era totodată subvizor general în Ministerul Instrucțiunii Publice). Din acest comitet mai remarcăm pe jurnalistul Dumitru Cruțiu Delasăliște și ofițerul M. Dumitrașcu³⁴.

În scrisoarea din data de 14 februarie 1927 care era semnată de căpitanul Dumitrașcu și era adresată lui Romul Simu, aflăm că ofițerul notifica secretarului Asociațiunii, cât și lui Horia Petra Petrescu despre faptul că acest Comitet Regional de inițiativă prezidat de generalul I. Vlădescu, identifica în Constanța o așteptare general culturală, de altfel atât de necesară, în vederea aplicării și în Dobrogea a noii viziuni a președintelui Astrei, V. Goldiș și anume, ca după înființarea Regionalei „Astra Basarabeană” de către Onisifor Ghibu, să urmeze firesc o întrunire locală care să conducă la constituirea Regionalei „Astra Dobrogeană” cu sediul în Constanța³⁵.

Din rândurile documentului aflăm că Astra Centrală s-a arătat dispusă să onoreze acest colț de țară și să înființeze aici o regională. Ofițerul Mihail Dumitrașcu, remarca lui Horia Petra Petrescu că însuși P.S. Gherontie, episcop al Tomisului, se arăta interesat de o eventuală colaborare cu conducerea Astrei, eventual a Armatei și a Școlii din zona dobrogeană și a Cadrilaterului, în vederea îndeplinirii programului lui Vasile Goldiș. M. Dumitrașcu menționa că episcopul Tomisului solicita zilnic informații de la Comitetul Regional de inițiativă, dar se și abonase la periodicul *România Nouă*, care apărea la acea dată în Chișinău, sub direcția lui Onisifor Ghibu și în care oficios se prezenta printre altele activitatea regionalei din Basarabia. Ca o notă distinctivă, remarca același ofițer, era poate curiozitatea, dar și invidia episcopului Gherontie, pe confratele său Gurie Grosu din Chișinău³⁶. De altfel, notăm și că generalul I. Vlădescu a făcut parte alături de Episcopul Gherontie Nicolau dintr-un comitet local de acțiune care urmărea ca Episcopia să poată edifica în Constanța un Seminar ortodox³⁷.

³⁴ *Ibidem*, doc. nr. 1444/1927, f. 1; Dumitru Cruțiu dela Săliște, *Astra dobrogeană. Scopul și activitatea societății*, în „Coasta de argint”, anul I, nr. 1, 2 aprilie 1928, p. II; Munteanu, *Astra Dobrogeană (precizări asupra rostului nostru)*, în „Astra Dobrogeană”, anul I, nr. 5, august 1929, p. 3-5.

³⁵ *Ibidem*, f. 1-2; Horia Petra Petrescu, „Astra” în anii de după război (1918-1928), Sibiu, Editura Asociațiunii, 1928, p. 68; Gheorghe Preda, *Activitatea „Astrei” în 25 ani de la Unire (1918-1943)*, Sibiu, Editura Astrei, 1944, p. 133-134; Pamfil Matei, „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (*Astra*) și rolul ei în cultura națională, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 88-89.

³⁶ *Ibidem*, f. 2; Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean. Bilanțul unei activități*. Ediție îngrijită, introducere și note de Marian Radu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 93

³⁷ Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Tomisului (în continuare se va cita A.E.O.T.), Fond *Construcția Seminarului Ortodox din Constanța* dosar nr. 4/1926, f. 94-96.

Mihail Dumitrașcu remarca în scrisoare despre totala dăruire și bunele intenții ale comitetului din care făcea parte, în favoarea extinderii Astrei în Dobrogea, însă concluziona că, doar acestea nu erau suficiente în vederea înființării Astrei Dobrogene, în lipsa concursului și a sprijinului direct venit de la Sibiu. Mihail Dumitrașcu era apreciat pentru activitatea sa în serviciul Astrei încă din anii 1920-1921, când activa profesional în garnizoana Sibiu, parte a Corpului 7 Armată din aceeași localitate și care desfășurase împreună cu Astra diferite activități, mai multe campanii de prelegeri pentru popor, în satele și comunele județului Sibiu, sub egida programului *Nevoia de a avea oștire*. Campania a fost organizată în comun de Comitetul Central al Astrei prezidat de profesorul Andrei Bârseanu și Corpul 7 Armată Sibiu, comandat în acea vreme de generalul de divizie Ion Vlădescu³⁸.

Ofițerul M. Dumitrașcu s-a implicat în perioada 1924-1925 și în demersurile constitutive ale unor despărțăminte ale Astrei, în cadrul unor unități militare din partea sudică a Basarabiei³⁹. În temeiul acestei scrisori, putem aprecia faptul că se deschideau demersurile preliminare care au condus la inaugurarea în Constanța a Regionalei Astra Dobrogeană, în 5 mai 1927⁴⁰. Structură asociativă a Astrei, care a urmărit să acopere spațiul județelor din Cadrilater și Dobrogea, iar pentru că județul Ialomița se afla arondat episcopiei Tomisului, remarca în scrisoare căpitanul Dumitrașcu, se va înființa și în acest județ un despărțământ al Astrei. Dacă acest fapt nu va fi posibil atunci, el însuși își va asuma inaugurarea unui număr de 5-6 cercuri culturale în comunele mai importante din acest județ⁴¹.

În continuarea documentului menționăm că ofițerul Dumitrașcu avea o viziune a modului în care, după modelul oferit de Astra Centrală, trebuia organizată și desfășurată activitatea în Regionala Dobrogeană. În după-amiaza zilei de 5 mai 1927, Dumitrașcu remarca că, în afara unor discuții generale și a înființării Comitetului Regionalei din care el însuși făcea parte ca bibliotecar, trebuia organizate secțiile, despărțămintele și cercurile culturale în cadrul cărora urma a se desfășura demersuri de pedagogie socială și educație a adulților specifice Astrei. A considerat că pentru a se începe efectiv activitatea în serviciul Astrei, era nevoie de *Regulamentele Astrei*, *Statutele Astrei* în vigoare și Broșura *Ce este și ce vrea să fie Astra*. În accepțiunea sa,

³⁸ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/ 1927, f. 3; *Transilvania*, anul LII, nr. 3, 1921, p. 217; *Ibidem*, nr. 4, 1921, p. 312; Valer Moga, *Astra și societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p.91; Idem, „*Astra*” în *relațiile interinstituționale ale României (1918-1930)*, în „*Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*”, 2, 1998-1999, p. 240.

³⁹ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Astra Regionala Basarabeană, Despărțământ Astra în Regimentul 28 Infanterie Ismail*, doc. 135/1925, f. 1-2; *Ibidem, Despărțământul Astra Batalion de Vânători Tighina*, doc. nr. 1426/1925, f. 1-2; Octavian Russu, *Raportul general*, în „*Transilvania*”, anul 57, nr. 8-9, 1926, p. 460.

⁴⁰ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, Pachet *Regionala „Astra Dobrogeană”*, f. 1-21; Adriana Gheorghiu, *Astra Dobrogeană-focar civilizator al spațiului dintre Dunăre și Mare*, în „*Conferințele Bibliotecii Astra din Sibiu*”, nr. 148, 2011, p. 151; Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” Sibiu, 2005, p. 138.

⁴¹ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/ 1927, f. 2-3.

documentele mai sus menționate erau necesare pentru familiarizarea intelectualității constănțene, a ofițerilor, dar și a reprezentanților Bisericii, cu scopul Astei asumat, în perioada interbelică de instituția prezidată de V. Goldiș. Revista *Transilvania*, oficiosul Asociațiunii, considera același ofițer M. Dumitrașcu, era strict necesară pentru a se înțelege și asuma modul de activitate al Astei prin despărțămintele sale din Transilvania.

Într-o altă scrisoare adresată secretarului Horia Petra Petrescu, căpitanul Dumitrașcu a solicitat cel puțin 10 exemplare din broșura scrisă de medicul Vasile Ilea pentru a se înțelege și a avea un îndreptar de lucru și activitate cu privire la înființarea, organizarea și desfășurarea școlilor Astei pentru locuitorii săteni, în vederea alfabetizării și a educării generale a acestora și în zona dobrogeană. M. Dumitrașcu solicita în scrisoarea către lui H. Petra Petrescu, să-i fie trimise documentele solicitate pe adresa Divizia 9 Infanterie din Constanța - Consiliul de Război. Totodată, ofițerul menționat s-a angajat să consemneze în scris pe adresa Comitetului Central al Astei în Sibiu, datele mai importante ale activității Regionalei (înființarea, adunările generale, constituirea despărțămintelor, a cercurilor culturale, primirea de membri). Remarca, mai degrabă sugera, ca Sibiul să detașeze la aceste demersuri organizatorice și funcționale ale Regionalei „Astra Dobrogeană” un delegat care să participe la activitățile desfășurate, exprimându-și și nădejdea revederii cu Horia Petra Petrescu, pe care îl cunoștea de la Sibiu în proxima vară, atunci când secretarul Astei promitea că se va afla în concediu pe litoralul Mării Negre, ocazie cu care va putea vizita și Regionala Dobrogeană și se va putea revedea și cu ofițerul Mihail Dumitrașcu⁴².

Din rândurile unei alte scrisori din 11 martie 1927, aflăm informația pe care o notifica pe adresa Comitetului Central, că atât reprezentanții autorității publice locale din Constanța, cât și grupul de inițiativă din care făcea parte și care s-a constituit și activa sub autoritatea generalului Ion Vlădescu, se va implica în organizarea și desfășurarea unei manifestări național-culturale ca urmare a împlinirii unei jumătăți de secol de la încorporarea Dobrogei la statul român independent⁴³.

Cu acest prilej, urma să se întrunească Comitetul Regional de inițiativă sub îndrumarea generalului Vlădescu, pentru a purta discuții, atât cu reprezentanții Bisericii, ai Școlii și ai Armatei, pentru ca Regionala Dobrogeană să poată fi înființată. Totodată, din rândurile scrisorii adresate lui Horia Petra Petrescu, rezultă că ofițerul M. Dumitrașcu își exprima încrederea că la festivitățile organizate în Constanța va participa universitarul clujean Onisifor Ghibu, care la acea dată era detașat în calitate de comisar special al Comitetului Central al Astei în Basarabia, ocupându-se cu

⁴² S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/ 1927, f. 3-4.

⁴³ Ioan Georgescu, *Învățământul public în Dobrogea*, în „Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească”, Publicație tipărită cu prilejul Semicentenarului Reanexării Dobrogei, București, Cultura Națională, 1928, p. 641-698

organizarea Regionalei Astei din acea parte de țară⁴⁴. Căpitanul M. Dumitrașcu, spera într-o participare a universitarului clujean la Constanța cu acest prilej, deoarece O. Ghibu, era poate cel mai în măsură dintre reprezentanții Astei Centrale să ofere sfaturile necesare înființării și a organizării Regionalei „Astra Dobrogeană”⁴⁵. Din rândurile scrisorii aflăm că, O. Ghibu a fost contactat de către Comitetul Regional din Dobrogea și în urma discuțiilor purtate cu acesta, a oferit asigurarea întregului său sprijin în vederea constituirii Regionalei de la Constanța, deși nu a garantat participarea sa la serbările aniversare din localitatea de la malul Mării Negre.

Documentul prezintă și planul susnumitului comitet de inițiativă prezidat de I. Vlădescu și din care parcurgere desprindem informația că exista și dorința acestuia ca în același timp cu înființarea Regionalei „Astra Dobrogeană” să se realizeze și constituirea unui desprățământ central județean la Constanța după modelul oferit de Astra Centrală, respectiv a unui prim cerc cultural în Municipiul reședință al județului cu același nume. Urma apoi să fie înființate în perioada următoare și alte desprățăminte central-județene, în plasele administrativ-teritoriale din Dobrogea și Cadrilater, în comune și sate, în unitățile militare mai importante din respectiva zonă⁴⁶.

Într-o nouă scrisoare adresată lui Horia Petra Petrescu, căpitanul Dumitrașcu menționa secretarului Astei că în viitor, documentele și alte broșuri să-i fie trimise pe adresa de serviciu la Consiliul de Război din Constanța, o principală direcție care se afla în Divizia 9 Infanterie din aceeași localitate. Remarca și că la acest nou serviciu beneficiază de mai mult timp liber, în calitatea sa de ofițer magistrat, astfel încât, se va putea implica direct în demersurile de constituire a Regionalei dobrogene și în structurile sale teritoriale, atât în județul Constanța, cât și în Balcic, Durostor, Ialomița și Tulcea. De altfel, în asemenea demersuri, avea experiență fiind implicat și în perioada în care s-a aflat în Basarabia, atât la Cetatea-Albă, cât și în Ismail și Tighina⁴⁷.

În cursul lunilor februarie-martie 1927, pe adresa de la Consiliul de Război Constanța au ajuns scrisorile adresate de Romul Simu și Horia Petra Petrescu. Din răspunsurile adresate celor doi, desprindem informația întâlnirii lui M. Dumitrașcu cu profesorul Ioan Georgescu, mai vechiul secretar al Astei Centrale, pe care ofițerul îl cunoștea din perioada în care a servit în Garnizoana Sibiu, între 1920-1921. Reținem și știrea potrivit căreia, I. Georgescu s-a declarat de acord să activeze în rândurile

⁴⁴ Onisifor Ghibu, *Ardealul în Basarabia. O pagină de istorie contemporană*, Cluj, Institutul de Arte grafice „Ardealul”, 1928, p. 135, 144-150; Alberto Basciani, *Difficila unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*. Cu o prefață de Keith Hitchins, Chișinău, Editura Cartier, 2018, p. 242-246.

⁴⁵ S.J.S.A.N., Fond Astra, doc. nr. 486/ 1927, f. 3-4.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁷ *Ibidem*, Fond Astra, Regionala „Astra Basarabeiană”, *Desprățământ Astra în Regimentul 28 Infanterie Ismail*, doc. 135/1925, f. 1-2; *Ibidem*, doc. 830/1925, f. 1; „Transilvania”, anul 55, nr. 10-11. 1924, p. 69, 370, 424; Octavian Russu, *Raportul general*, în „Transilvania”, anul 57, nr. 8-9, 1926, p. 460. Onisifor Ghibu, *Ardealul în Basarabia. O pagină de istorie contemporană*, p. 41, 141.

Comitetului Regional de inițiativă și să sprijine inclusiv în plan material activitatea Regionalei de la Constanța.

Scrisoarea ne oferă și o serie de informații de natură financiară din care rezulta că, ofițerul Dumitrașcu înapoia pe adresa Centralei Astei un număr de bilete pe care nu le-a putut distribui în demersurile organizate de Astra prin intermediul loteriei, pe care a organizat-o în perioada în care acesta se afla cu postul în garnizoana Tighina. De asemenea, M. Dumitrașcu a solicitat secretarilor Astei Romul Simu și Horia Petra Petrescu să fie șterse din documentele contabile ale instituției eventualele sale datorii⁴⁸. Ambii secretari ai Astei, Romul Simu și Horia Petra Petrescu apreciau activitatea depusă în serviciul instituției de către căpitanul Dumitrașcu. Ba mai mult, mulțumeau acestuia pentru implicarea sa ca propagandist pe meleagurile basarabene, contribuind la înființarea unor despărțăminte ale Asociațiunii. În ceea ce privește organizarea Regionalei din Dobrogea, Horia Petra Petrescu a transmis căpitanului Dumitrașcu câteva instrucțiuni generale privind activitatea comitetului regional, prezidat de generalul I. Vlădescu, consemnarea membrilor acestuia, eventualele anunțuri de mediatizare în paginile presei dobrogene, cum să se facă consemnarea noilor membri și date generale privind înființarea despărțămintelor central județene, a celor din plasele administrativ - teritoriale din județele dobrogene, respectiv a cercurilor culturale comunale⁴⁹.

Din rândurile unei cărți poștale, expediată pe adresa Astei Centrale de către M. Dumitrașcu, aflăm că acesta, solicita secretarului Romul Simu: 10 calendare ale Asociațiunii pentru colegii săi din cadrul Consiliul de Război Constanța, respectiv documente – formular, modele de proces-verbal și diplome pentru noii membri. Căpitanul Dumitrașcu remarca de apropiata adunare cu rol preliminar pe care I.Vlădescu a anunțat-o pentru data de 4 martie 1927. Înaltul oficial militar a convocat, la Casa Ostășească a Regimentul 13 Infanterie din Constanța, o serie de reprezentanți ai elitei constănțene (profesori, ofițeri, preoți), pentru a putea constata dacă intelectualitatea dobrogeană se declara de acord, ca principiu cu înființarea unei regionale a Astei cu sediul în Constanța⁵⁰.

M. Dumitrașcu, remarca în scris secretaului Astei că Vasile Goldiș, președintele Astei ar putea vizita Constanța, în viitorul apropiat, cu prilejul constituirii regionalei. Totodată, ofițerul solicita secretarului Romul Simu, să-i fie trimise pe adresa de la Consiliul de Război din Constanța mai multe colete care să cuprindă: noile Statute ale Astei, Regulamentul Astei, adoptat la Reghin, mai vechea Broșură a lui Ioan Georgescu *Ce este și ce vrea să facă Asociațiunea?*, nu în ultimul rând solicita periodicul *Transilvania*, numerele apărute pe anul 1927⁵¹. Luând act de acceptul intelectualității constănțene privind înființarea Regionalei, general I. Vlădescu împreună cu juristul Bucur Constantinescu, profesorul Gheorghe Coriolan Carp,

⁴⁸ S.J.S.A.N., Fond Astra, doc. nr. 486/ 1927, f. 3-4.

⁴⁹ *Ibidem*, doc. nr. 78/ 1927, f. 1.

⁵⁰ *Ibidem*, doc. nr. 604/ 1927, f. 1-2.

⁵¹ *Ibidem*, f. 2.

jurnalistul Dumitru Cruțiu Delasăliște și ofițerul Mihail Dumitrașcu, au convocat adunarea generală de constituire a regionalei de la malul Mării Negre.

În 5 mai 1927, a luat ființă în Constanța în urma întrunirii de constituire Regionala „Astra Dobrogeană”, condusă de un Comitet Regional prezidat de I. Vlădescu⁵². Alături de acest înalt ofițer au mai făcut parte din comitet: avocatul Bucur Constantinescu, profesorul și subdirectorul ministerial Ioan Georgescu, mai vechiul secretar al Astei Centrale, profesorul Gheorghe Coriolan Carp, directorul Liceului Mircea cel Bătrân din Constanța, I. Rulick, comandant al Cercului de Recrutare Constanța, membru, ofițerul-magistrat Mihail Dumitrașcu, membru, jurnalistul Dumitru Cruțiu Delasăliște, secretar al Regionalei Dobrogene. Funcțiile și cei care le-au ocupat în perioada 1927-1929, s-au mai rotit, atât în ceea ce privește Comitetul Regionalei, cât și la conducerea Despărțământului central județean Constanța⁵³.

În aceeași zi de mai 1927, au participat din rândurile notabilităților locale constănțene, primarul Constanței, avocatul Ion Benteoiu și prefectul liberal al aceluiași județ, avocatul Andrei Popovici. Cei doi reprezentanți ai autorităților publice locale în alocuțiunile avute, au promis, printre altele, sprijin material, respectiv oferirea unui automobil pentru ca Regionala „Astra Dobrogeană” să-și poată îndeplini cu succes programele sale, iar comunicatorii săi să aibe posibilitatea deplasării în județ și în arealul regionalei menționate⁵⁴.

În perioada 6-9 mai 1927, aceiași membri au hotărât înființarea Despărțământului central județean Astra Constanța, unii dintre aceștia au acceptat temporar funcții în biroul despărțământului până la data organizării unei noi adunări generale. În 9 mai 1927, M. Dumitrașcu se adresa în scris secretarului Asociațiunii Romul Simu, în care ofițerul menționa că în cursul săptămânii anterioare sub președenția generalului Vlădescu comandantul Jandarmeriei Române a fost înființată Regionala „Astra Dobrogeană”. Regionala va avea ca areal de activitate cele 4 județe din Dobrogea și Ialomița din arealul Munteniei. Episcopul Gherontie al Tomisului a acceptat președenția de onoare a regionalei, iar președenția executivă a revenit lui I. Vlădescu. Mai remarcă că, nu toate locurile în comitetul regional fuseseră ocupate, însă această situație se va rezolva, conchidea M. Dumitrașcu în proxima întrunire a acestei structuri a Astei⁵⁵.

În rândurile scrisorii trimise în 14 mai 1927 pe adresa Asociațiunii aflăm textul convocării care a fost mediatizat și în paginile periodicelor *Coasta de Argint*, *Dobrogea Jună*, *Marea noastră*, și pe care noi îl reproducem din scrisoarea adresată de

⁵² Pamfil Matei, „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (*Astra*), p. 88-89; Lavinia Gheorghe, *Astra Dobrogeană-punte de legătură între români*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 626-627.

⁵³ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 2456/1927, f. 1; *Transilvania*, anul 58, nr. 10-11, 1927, p. 406; Horia Petra Petrescu, „*Astra*” în *anii de după război (1918-1928)*, p. 68; Gheorghe Preda, *Activitatea „Astei” în 25 ani de la Unire (1918-1943)*, p. 133.

⁵⁴ S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1444/1927, f. 2; *Ibidem*, doc. nr. 1301/1927, f. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, doc. nr. 1246/1927, f 1-2,

către ofițer secretarului Romul Simu : „D-l. General Vlădescu, vă roagă să binevoii a lua parte la întrunirea ce va avea loc vineri 13 mai 1927, ora 7 seara în localul Cercului Militar din localitate spre a se lua ultimele hotărâri și a se adopta măsurile de trebuință pentru începerea activității organizației Astra din Constanța”⁵⁶.

În 16 iunie 1927, M. Dumitrașcu a primit pe adresa de la Comitetul de Război din Constanța o scrisoare din Sibiu de la secretarul Romul Simu, în care oficialul Astrei Centrale a remarcat demersurile locale ale elitei dobrogene care au avut ca rezultat înființarea Regionalei dobrogene, Comitetul Central al Astrei, care a fost întrunit în ședința sa din 9 iunie 1927 a luat cunoștință și a salutat cu bucurie despre adunarea prezidată de I. Vlădescu, în 5 mai ⁵⁷. Din seria corespondenței purtată de M. Dumitrașcu, ne-a atras atenția și scrisoarea din 4 august 1927, adresată lui Horia Petra Petrescu, în care ofițerul prezenta un scurt raport cu privire la înființarea Regionalei, constituirea comitetului acesteia, a Despărțământului Constanța, dar și a primelor cercuri culturale, remarcând activitatea din Cercul cultural Aladolphioiu. Horia Petra Petrescu, laudă activitatea nou înființatei regionale, sugerând ca acesta să continue la fel și în perioada care va urma, secretarul Astrei remarcând ofițerului Dumitrașcu că, cu părere de rău, Vasile Goldiș nu a putut participa la înființarea acesteia, și nici O.Ghibu, de altfel ocupat la Chișinău. Secretarul laudă activitatea căpitanului Dumitrașcu, făcând o retrospectivă privind serviciile aduse Asociațiunii de ofițerul Dumitrașcu, în perioada 1920-1921, când a activat în Garnizoana Sibiu. Petra Petrescu nota: „de am avea mulți domni căpitani, care întrunesc sentimente așa de alese și o perseverență atât de lăudabilă față de Astra!”⁵⁸.

Tot acesta remarca și care era „semnificația structurilor Astrei în zonele de graniță ale țării, pentru menținerea ființei statului român, pentru educarea masei mari a românilor cu deosebire a celor din mediul rural, dincolo de patimi și de interese mărunte, de orice fel ar fi acestea”⁵⁹. Ofițerii, preoții, învățătorii erau extrem de importanți în demersurile de pedagogie socială și de educație a adulților pe care Astra și le asumase în decadele interbelice. În același timp, solicita căpitanului Dumitrașcu, fotografii locale și micro fragmente în care să fie prezentate succinct principalele elemente din activitatea Regionalei „Astra Dobrogeană”. Secretarul Astrei se angaja să trimită căpitanului Dumitrașcu 100 de exemplare din nou apărutele numere ale revistei *Transilvania* și broșuri din colecția *Biblioteca pentru popor*. Se solicita de la centru, ca toate comunicatele Astrei să fie mediatizate în periodicul constănțean *Dobrogea Jună*. În finalul scrisorii, Horia Petra Petrescu cerea ofițerului M. Dumitrașcu implicare, rezultate și activitate⁶⁰.

Notăm cu privire la Regionala Astra Dobrogeană că a fost înființată în anul 1927 și și-a încetat activitatea în 1929, deși rămâne ca structură distinctă activă în

⁵⁶ *Ibidem*, doc. nr. 1301/1927, f. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, doc. nr. 1246/1927, f. 1.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 2-3.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 3.

rândurile Astrei despărțământul central județean Astra Constanța prezidat până în mai 1935 de către medicul Petre Stoenescu, iar din cursul lunii iunie 1935 de noul președinte al acestei structuri central județene, institutorul Ion Ionescu sprijinit de către maiorul Mihail Dumitrașcu⁶¹.

Remarcăm în concluzia prezentului articol că regionalele Asociațiunii au fost în acea perioadă expresia concepției promovate de Vasile Goldiș și de noul Comitet central pe care acesta l-a condus prin care s-a urmărit o descentralizare constructivă și funcțională a instituției cultural-naționale cu sediul în Sibiu⁶². De altfel, în cadrul statal apărut după 1918, prin intermediul Regionalelor Asociațiunii (din Basarabia, Dobrogea, iar mai târziu din Banat) care dispuneau de autonomia lor internă administrativ-organizatorică s-a urmărit în mod concret, atât îndeplinirea în condițiile cele mai bune a programului general al Astrei, cât și respectarea, înțelegerea și promovarea specificului provincial în care regionala în cauză urma să se constituie și să activeze din perspectiva pedagogiei sociale și a educației adulților.

Bibliografie:

1. Izvoare

1.1. Fonduri din arhive

Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale,

Fond *Astra*

Fond *Astra, Regionala Basarabeană, Despărțământ Astra din Regimentul 35*

Infanterie Matei Basarab din Cetatea-Albă

Fond *Astra Regionala Basarabeană, Despărțământ Astra în Regimentul 28 Infanterie*

Ismail

Fond *Astra Regionala Basarabeană, Despărțământul Astra Batalion de Vânători*

Tighina

1.2. Documente editate

Statutele Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român „Astra”, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1925

1.3. Periodice

Societatea de mâine, anul II, nr. 35 din 30 august 1925

Transilvania, anul 55, nr. 10-11. 1924

Transilvania, anul 58, nr. 10-11, 1927

2. Enciclopedii, dicționare, sinteze

Georgescu, Ioan, *Învățământul public în „Dobrogea, în Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească”*, Publicație tipărită cu prilejul Semicentenarului Reanexării Dobrogei, București, Cultura Națională, 1928, p. 641-698.

3. Lucrări generale și speciale

Basciani, Alberto, *Dificila unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*. Cu o prefață de Keith Hitchins, Chișinău, Editura Cartier, 2018

⁶¹ *Ibidem*, doc. nr. 2200/1935, f. 1-2; *Ibidem*, doc. nr. 2173/1935, f 1.

⁶² Eugen Hulea, „Astra”. *Istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura Astrei, 1944, p. 25-26; Valer Moga, *Astra și Societatea (1918-1930)*, p. 118.

Ghibu, Onisifor, *Ardealul în Basarabia. O pagină de istorie contemporană*, Cluj, Institutul de Arte grafice „Ardealul”, 1928

Ghibu, Onisifor, *Trei ani pe frontul basarabean. Bilanțul unei activități*. Ediție îngrijită, introducere și note de Marian Radu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996

Hulea, Eugen, „*Astra*”. *Istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura Astrei, 1944

Matei, Pamfil, „*Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*” (*Astra*) și rolul ei în cultura națională, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986

Matei, Pamfil, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” Sibiu, 2005

Moga, Valer, *Astra și societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003

Petra Petrescu, Horia, „*Astra*” în anii de după război (1918-1928), Sibiu, Editura Asociațiunii, 1928

Preda, Gheorghe, *Activitatea „Astrei” în 25 ani de la Unire (1918-1943)*, Sibiu, Editura Astrei, 1944

4. Studii, articole de specialitate

Dela Săliște, Cruțiu, Dumitru, *Astra dobrogeană. Scopul și activitatea societății*, în „Coasta de argint”, anul I, nr. 1, 2 aprilie 1928, p. II

Gheorghe, Lavinia, *Astra Dobrogeană-punte de legătură între români*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 626-644

Gheorghiu, Adriana, *Astra Dobrogeană-focar civilizator al spațiului dintre Dunăre și Mare*, în „Conferințele Bibliotecii Astra din Sibiu”, nr. 148, 2011, p. 151

Munteanu, *Astra Dobrogeană (precizări asupra rostului nostru)*, în „Astra Dobrogeană”, anul I, nr. 5, august 1929, p. 3-5

Moga, Valer, „*Astra*” în relațiile interinstituționale ale României (1918-1930), în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 2, 1998-1999, p. 238-240

Russu, Octavian *Raportul general*, în „Transilvania”, anul 57, nr. 8-9, 1926, p. 460

**ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ
POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY
HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-ÉCONOMIQUE**

DESPRE PLUTĂRITUL ÎN BAZINUL NEAGRA-BROȘTENILOR ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

*

LOG RAFTING IN THE NEAGRA-BROȘTENILOR BASIN IN THE INTERWAR PERIOD

*

À PROPOS DU RAFTING DANS LE BASSIN DE NEAGRA-BROȘTENILOR DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC ¹

Rezumat: Cererea tot mai mare de lemn atât pe piața internă cât și pe cea internațională a dus la intensificarea exploatărilor forestiere, transportul lemnului prin plutărit pe râul Bistrița cunoscând o deosebită amploare în perioada interbelică.

În schelele de expediție de pe Neagra Broștenilor se legau în plute cantități mari de lemn, plutăritul fiind posibil prin costisitoare lucrări de amenajare a albiei și printr-un sistem de stăvilare de plutire. În ciuda taxelor de plutire ridicate, lemnul pădurilor din bazinul Neagra-Broștenilor, de foarte bună calitate, nu ducea lipsă de cumpărători, volumul de lemn plutărit pe Neagra și Negrișoara fiind limitat doar de capacitatea de plutire a celor două pâraie.

Cuvinte cheie: Neagra, Negrișoara, plutărit, autorizare, concesionar, stăvilare.

*

Abstract: The growing demand of wood, both on the local market as well as the international one, led to concentrated forest exploitation, log rafting on the Bistrița river increasing during the interwar period.

In the expedition scaffolding on the Neagra-Broștenilor, large quantities of wood would be tied, log rafting being possible through the expensive development of the river bed and the arrangement of a flight of locks. Despite the high taxes for rafting, the wood of the Neagra Broștenilor basin forests being highly qualitative, was not lacking its share of buyers. The volume of wood that was traded on the Neagra and Negrișoara being limited only by the rafting capacity of the two rivers.

Key words: Neagra, Negrișoara, log rafting, authorization, licensee, sluiceway.

*

Résumé: La demande croissante de bois sur le marché national et international a conduit à l'intensification des exploitations forestières, le transport du bois par le rafting sur la rivière Bistrita connaissant une grande ampleur dans l'entre-deux-guerres.

Dans les échafauds d'expédition existantes sur Neagra Brostenilor, des grands quantités de bois étaient liées en lièges, le rafting étant possible par des travaux d'amélioration du creux très chers et par un système de barrages flottantes. Malgré les redevances flottantes élevées, le bois des forêts du bassin de Neagra-Broștenilor, de très bonne qualité, ne manquait pas d'acheteurs, le volume de bois flottant sur Neagra et Negrișoara n'étant limité que par la capacité de flottaison des deux ruisseaux.

Mots clé: Neagra, Negrișoara, rafting, autorisation, concessionnaire, barrage.

Afluentul de dreapta al Bistriței, râul Neagra, pentru a fi deosebit de râul Neagra-Șarului, poartă mai multe nume, respectiv Neagra-Secuilor în Transilvania (de unde și izvoarește), Neagra-Drăgoesei pe primii kilometri în Moldova, Neagra-Păltinișului în zona comunei Păltiniș și în cele din urmă, Neagra-Broștenilor, după numele comunei unde și-a croit gura de vărsare în Bistrița.²

¹ „Universitatea Ștefan cel Mare” Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane; Muzeul Național al Bucovinei

² George Lahovari, general C. I. Brătianu, Grigore C. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, Volumul IV, București, Stab. Grafic J. V. Socecu, 1901, p. 457.

În perioada interbelică, Neagra cu afluentul său Negrișoara, străbăteau masivele păduroase din județul Ciucului, cele ale Domeniului Regal Broșteni și ale Domeniului Coroanei Borca.³ Din cei 42 de Km cât măsoară râul Neagra⁴, în deceniul patru al secolului trecut erau amenajați pentru plutărit 34 Km, la care se adugau cei 12 Km plutibili ai Negrișoarei.⁵

Plutăritul era posibil doar cu aportul apei înmagazinată în haituri (numite și opusturi sau stăvilare) a căror amortizare, întreținere și manipulare sporea mult costurile cu plutăritul în acest sector. La acestea se adăugau și taxele pretinse de riverani (cele două domenii mai cu seamă) ca despăgubire pentru stricăciunile aduse malurilor.⁶

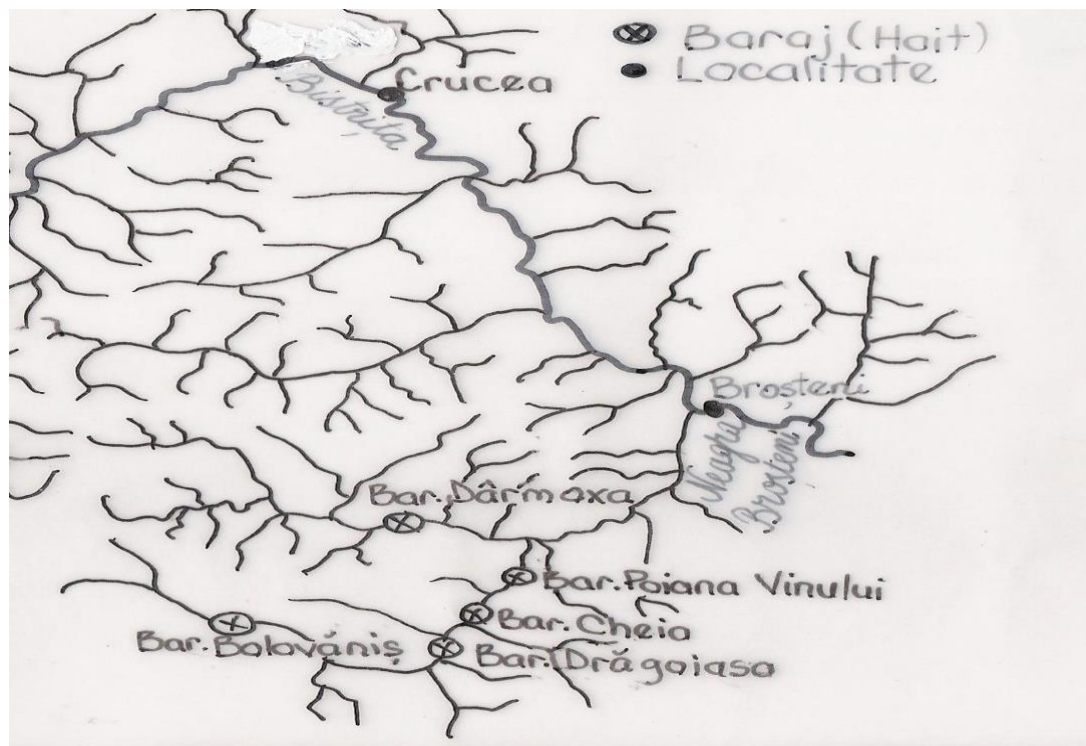

Fig. 1. Plan de situație asupra regiunii de plutărit Neagra-Broșteni
(Sursa: Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 176/1941, fără numerotare.)

Debitul modest al Negrei raportat la distanța de peste 40 de kilometri cât măsoară râul de la izvoare până la gura de vărsare, a impus necesitatea construirii mai multor baraje de plutărit, numărul acestora ajungând la patru (Poiana Vinului, Chei, Drăgoiasa și Bolovăniș) și două pe afluentul Negrișoara (Dârmoxa și Păltiniș). Din punctul de vedere al proprietății acestor baraje, la nivelul anului 1937 situația se prezenta în felul următor:

Poiana Vinului: Moșia Broșteni și Domeniul Coroanei Borca

Chei (Cheia): locuitorii din Drăgoiasa (com. Păltiniș, jud. Câmpulung Moldovenesc) și statul

Drăgoiasa: locuitorii din satul Drăgoiasa și statul

³ Alexandru Popescu, *Plutăritul lemnului în Vechiul Regat*, în „Revista Pădurilor”, Anul XLII, Nr. 9, septembrie 1930, pp. 979-980.

⁴ Ioan Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, București, Editura Sport-Turism, 1978, p. 6.

⁵ Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 980.

⁶ *Ibidem.* p. 982-983.

Bolovăniș: Societatea Cooperatistă Regna și Ocolul silvic Tulgheș⁷

Acestor stăvilare ce serveau strict pentru plutărit li se adăuga și cel al uzinei hidro-electrice de pe teritoriul Moșiei Regale Broșteni, începând cu campania de plutărit a anului 1930, la cuantumul cheltuielilor pentru plutire adăugându-se și salariul supraveghetorului de la „iazul Uzinei”, iaz alimentat din pârâul Neagra, aproape de gura de vărsare în Bistrița.⁸ Haitul Poiana Vinului a fost construit în anul 1903 pe pârâul Neagra de către Moșia Regală Broșteni pe proprietatea sa. Prin structură, barajul se încadrează clasei obișnuite de stăvilare de plutărit, fiind ridicat din cășițe de lemn de molid umplute cu pământ și piatră. Este prevăzut cu două porțițe de fund pentru slobozirea apei pentru plutărit, o poartă mare de trecere a plutelor și o deschizătură de siguranță. Acest hait a fost conceput a lucra sincronizat cu haitul de la Chei pentru a da posibilitatea plutelor să parcurgă întregul traseu până la Bistrița.⁹

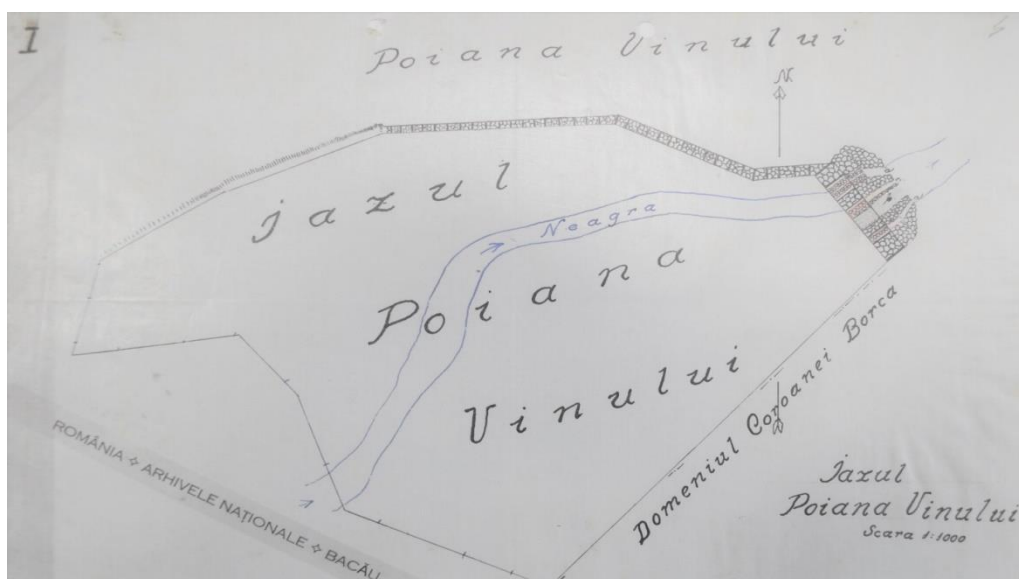

Fig. 2. Schița barajului și a lacului de la Poiana Vinului

(Sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 14/1926, f. 3.)

Stăvilarul de plutire construit la 17,4 Km în amonte de gura de vărsare a pârâului Neagra în râul Bistrița, se găsea jumătate pe proprietatea Domeniului Coroanei Borca și jumătate pe Moșia Regală Broșteni. Corpul barajului avea o lungime de 35 m, o înălțime de 3,5 m și o lățime de 8,5 m. Canalele de fund prin care se elibera apa pentru plutire aveau o deschidere de $1 \times 2,5m$, poarta superficială pentru reglarea nivelului apei avea o lățime de 1,4 m iar poarta de trecere a plutelor măsura 5,4 m. Capacitatea de stocare a lacului era estimată la 10.000 – 12.000 m³ apă. Reparată în întregime între anii 1924-1925, acest stăvilar permitea plutirea a cca. 10.000 m³ de lemn în aval.¹⁰

Haitul Dârmoxa a fost construit pe pârâul Negrișoara la 6,5 Km în amonte de gura de vărsare a acestui pârâu în Neagra, asemănându-se din punct de vedere constructiv cu stăvilarul din

⁷ Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (în continuare SJSAN), Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 96/1937, f. 30.

⁸ Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale (în continuare SJBAN), Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 25/1930, f. 56.

⁹ Idem, dosar 14/1926, f. 3.

¹⁰ Ibidem, f. 14-15.

Poiana Vinului. A fost construit tot de către Moșia Regală Broșteni în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, pe raza teritorială a comunei Broșteni.¹¹ Caracteristicile tehnice ale barajului erau: 50 m lungime, o înălțime de 4 m și o lățime la bază de 10,5 m. Deschiderile măsurau 2 m la porțița de fund și 4 m la poarta pentru trecerea plutelor. Lacul ce se forma în spatele stăvilarului avea o adâncime maximă de 4 m, întinzându-se pe o lungime de 160 m. Putea stoca până la 5.000 m³ apă, cantitatea suficientă pentru un transport anual de cca. 25.000 m³ de bușteni legați în plute.¹²

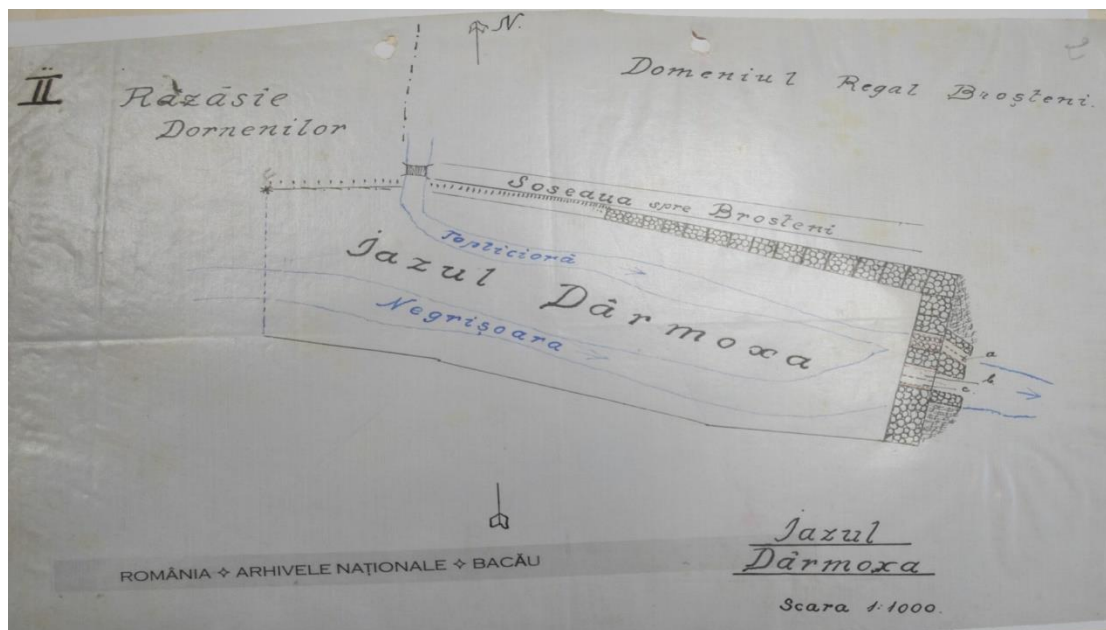

Fig. 3. Schița barajului și a lacului de la Dârmoxa

(Sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 14/1926, f. 2.)

La aproximativ doi kilometri în amonte de haitul Dârmoxa a fost construit haitul Păltiniș, pe teritoriul județului Câmpulung Moldovenesc.¹³ Capacitatea de plutire a pârâului Neagra, inclusiv pârâul Negrișoara era estimată la cca. 65.000 m³ lemn pentru sectorul din aval de gura de vărsare a Negrișoarei.¹⁴

Într-o adresă a cooperativei „Fărcașa” din județul Neamț către Serviciul Apelor Regiunea a XII-a Bacău, referindu-se la transportul lemnului pe pârâul Neagra, se menționa: „Plutirea pe acest pârâu nu este posibilă decât cu lucrări de îndreptare a albiei executate la timp, cu îngrijire și pricepere.”¹⁵

Pentru plutăritul în bazinul Neagra-Broșteni, pe lângă prevederile Legii regimului apelor, plutitorii mai trebuiau să ia în considerare și o serie de condiții locale, cele din sezonul de plutire 1927 fiind:

Pluta nu va depăși 30 m lungime și 3 m lățime la partea din față, volumul maxim fiind stabilit la 25 m³;

Grosimea butucilor uscați să nu depășească 50 cm;

¹¹ Ibidem, f. 1.

¹² Ibidem, f. 15-15 verso.

¹³ Ibidem, f. 63.

¹⁴ Ibidem, f. 15.

¹⁵ SJSAN, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 73/1935, f. 3.

Lemnele verzi (tăiate începând cu luna ianuarie) trebuiau să stea la uscat în stive cel puțin până în luna iulie pentru a fi admise la plutire iar grosimea lor să nu treacă de 40 cm; Haiturile erau date la ore fixe cu înștiințarea celor interesați; Legarea plutilor trebuia să aibă loc pe mal pentru a nu bara trecerea altor plute; Lemnele plutilor trebuiau marcate iar sigla comunicată Serviciului Apelor pentru conformitate.¹⁶

Un an mai târziu, condițiile de plutire au suferit unele modificări la insistențele principalilor plutilori, în scopul eficientizării transportului lemnului prin plutire pe cele două pâraie: cubajul maxim admis pentru plutele de pe Neagra a fost urcat la 50 m³ fiind permisă și legarea plutilor în albia pâraului în limita unui număr de plute ce poate fi ridicat între două haituri, pentru a nu împiedica plutele ce vin din amonte.¹⁷ Acest din urmă aspect a fost luat în considerare pe baza experienței din sezonul de plutire anterior, când s-a constatat că valea Negrișoarei fiind îngustă și depozitele de lemne având suprafețe mari, nu întotdeauna exista suficient loc pentru legarea plutilor pe mal. Pe de altă parte, opustul Dârmoxa având o capacitate de stocare redusă, golindu-se în circa o oră, nu era suficient timp pentru coborârea plutilor de pe mal, și odată ajunse în albie, din cauza insuficienței debitului, ar fi rămas pe uscat dând naștere la închisori.¹⁸

În procesul verbal pentru reglementarea plutării pe Neagra și Negrișoara încheiat la Broșteni în 8 iulie 1830 sunt admise plute cu un volum de până la 60 m³. Legarea plutilor în albie era condiționată de asigurarea numărului corespunzător de plutași pentru a le conduce, altfel, plutele trebuiau scoase pe mal pe cheltuiala proprietarului lemnului.¹⁹

Decizia de autorizare a plutăritului pe anul 1941 merge și mai departe cu flexibilizarea condițiilor de plutire admițându-la la plutărit bușteni cu un diametru de până la 60 cm iar pentru lemnele verzi, tăiate din luna ianuarie a aceluși an, perioada de uscare în stive putea fi limitată la doar trei luni.²⁰

Principalii actori ai industriei forestiere și a celei de prelucrare a lemnului erau proprietarii fondului forestier din zonă (Domeniul Regal Broșteni, Domeniul Coroanei Borca din județul Neamț și obștea Păltiniș din județul Câmpulung Moldovene) și marile firme din comerțul lemnului: în primul rând „Moldova” din Piatra Neamț și la o distanță considerabilă societățile „Goetz”, „Dunărea Brăila”, „România Forestieră” sau „Fărcașa” din comuna cu același nume, județul Neamț.

Începând cu anul 1926, de când a câștigat o concesiune de 10 ani pe cea mai mare parte a traseului plutilor al Negrei Broștenilor,²¹ Societatea „Moldova” a plutilor an de an cele mai mari cantități de lemn atât pe Neagra cât și pe Negrișoara. Astfel în anul 1927 a transportat prin plutire până la Broșteni 26.058 m³ lemn²², un an mai târziu 24.820 m³ față de doar 3.038 m³ ai Soc. „Goetz”.²³

Domeniul Forestier Broșteni, proprietatea particulară a familiei regale, deținea cca. 40.000 ha de fond forestier, situat atât pe malul râului Bistrița dar mai ales pe afluenții Neagra, Barnar și Bărnărel.²⁴ În deceniul al treilea al sec. al XX-lea, de aici se exploatau anual cca. 110.000 m³ lemn ce erau transportați prin plutire către Piatra Neamț. Unul dintre

¹⁶ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 14/1926, f. 48-48 verso.

¹⁷ Idem, dosar 11/1928, f. 21 verso.

¹⁸ Ibidem, f. 25 verso.

¹⁹ Idem, dosar 25/1930, f. 29 verso.

²⁰ Idem, dosar 7/1941, f. 48 verso.

²¹ Idem, dosar 5/1932, f. 6 verso.

²² Idem, dosar 14/1926, f.113 verso

²³ Idem, dosar 11/1928, f. 21 verso.

²⁴ Helmut Czoppelt, *Distribuția naturală a pinului Silvestru pe Domeniul Forestier Broșteni*, în „Revista Pădurilor”, Anul 50, Nr. 9, septembrie 1938, p. 766.

furnizorii de lemn ai Soc. „Moldova”, Domeniul Broșteni a trecut la comercializarea lemnului în regie proprie în anii de dinaintea celui de-al doilea război mondial, având pregătiți pentru plutire 6.000 m³ în anul 1939²⁵, reușind a transporta un an mai târziu o cantitate aproape dublă de lemn legat în plute.²⁶

Aceiași politică comercială a aplicat-o și Domeniul Coroanei Borca ce asigura o exploatare de aproximativ 70.000 m³ lemn²⁷, ajungând să plutească în anul 1940 nu mai puțin de 10.788 m³ lemn.²⁸ Locuitorii comunei Păltiniș s-au organizat într-o obște, solicitând și obținând aprobarea Direcției Apelor pentru autorizarea plutirii în numele Obștii Păltiniș. Această concesiune a fost obținută prin faptul că sătenii din Păltiniș pluteau doar cantități mici de lemn (5-15 m³) și pe distanțe ce nu depășeau 25 Km, condiții în care câștigurile obținute din această activitate pentru fiecare în parte, erau inferioare cheltuielilor cu autorizarea plutirii – 200 lei în anul 1928 conform Legii Timbrului.²⁹

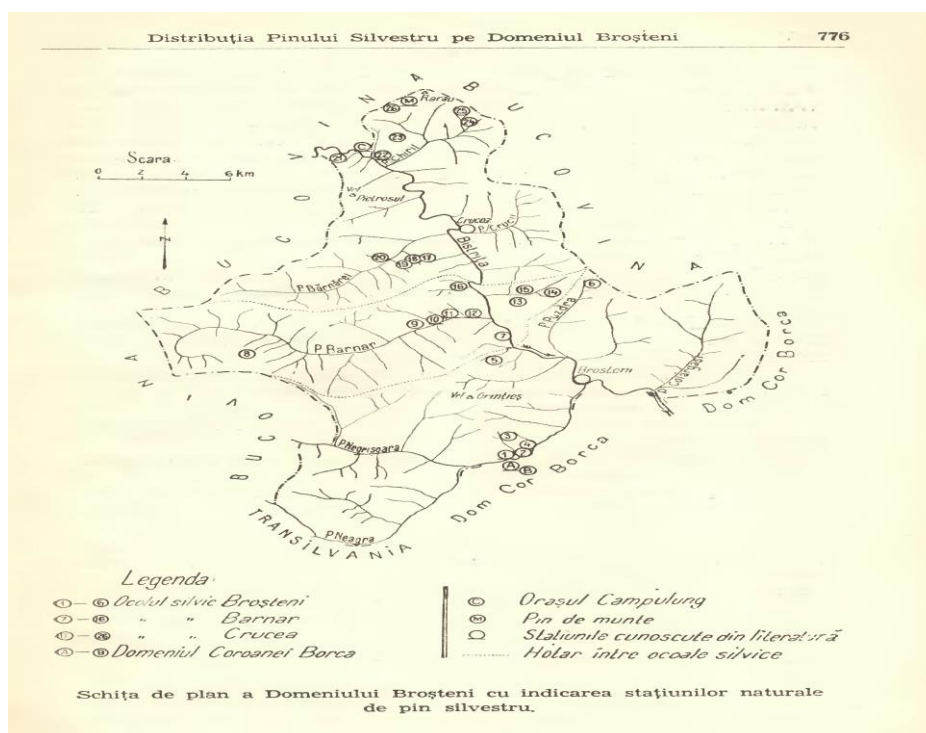

Fig. 4. Schița Domeniului Forestier Broșteni

(Sursa: Helmut Czoppelt, *Distribuția naturală a pinului Silvestru pe Domeniul Forestier Broșteni*, în „Revista Pădurilor”, Anul 50, Nr. 9, septembrie 1938, p. 776.)

La greutatea specifică acestei îndeletniciri se mai adăugau și aspecte de ordin administrativ, bazinul hidrografic al Negrei fiind împărțit între mai multe județe pe de o parte, și între două entități regionale ale Serviciului Ape, pe de altă parte. Astfel, pe pârâul Neagra, cu excepția stăvilărilor de la Poiana Vinului ce se afla în județul Neamț, celelalte trei stăvilare din amonte erau situate pe teritoriul județului Câmpulung Moldovenesc,³⁰ situația prezentându-se similar și în ce privește pârâul Negrișoara, teritoriul aceluiași județ

²⁵ SJSAN, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 119/1939, f. 14.

²⁶ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 7/1941, f. 18.

²⁷ Alexandru Popescu, *op. cit.*, pp. 978-979.

²⁸ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 7/1941, f. 18.

²⁹ Idem, dosar 11/1928, f. 1-3.

³⁰ Idem, dosar 14/1926, f. 15.

bucovinean începând la 100 m în amonte de stăvilarul Dârmoxa.³¹ În acest din urmă caz, porțiunea celor doi kilometri de curs plutibil al Negrișoarei ținea de Serviciul Apelor Rădăuți pe când sectorul din aval până la vărsarea în Neagra se afla sub autoritatea Serviciului Apelor Bacău. Pentru ușurarea procedurilor legate de plutărit, soluția găsită a fost arondarea întregului curs plutibil al Negrișoarei Serviciului Apelor Bacău.³²

Conform împărțirii administrative din anul 1939, partea superioară a bazinului Negrei (cca. 10 Km lungime) se afla pe teritoriul județelor Năsăud, Cluj și Mureș, cea mai mare parte din lungimea acestui râu deținând-o județul Neamț.³³ În ciuda acestui fapt, hotărârile și actele de autorizare a plutăritului până la destinație se acordau de către Serviciul Regional de pe al cărui cuprins porneau plutele. Această situație complica activitățile comerciale ale societăților, ce aveau lemne provenite din mai multe regiuni pentru care autorizările se dădeau de diferite servicii.³⁴

În funcție de cantitățile de lemn estimate a fi exploatate și plutate, firmele puteau cere o autorizație de plutire anuală sau pe o perioadă mai mare de ani. Astfel, „Cooperativa Fărcașa” din comuna Fărcașa, județul Neamț a fost autorizată a face plutărit pe pârâul Neagra pe sectorul cuprins între izvoare și haitul Poiana-Vinului pe o perioadă de trei ani, între 1 ianuarie 1929 – 31 decembrie 1931 iar Societatea „Moldova” din Piatra Neamț avea o autorizare de zece ani (1 ianuarie 1927 – 31 decembrie 1936) pentru sectorul Poiana Vinului – gura de vărsare în Bistrița a aceleiași pârâu, și pentru plutăritul pe pârâul Negrișoara pe o distanță de 6 Km calculată de la confluența cu Neagra în sus.³⁵

În primăvara fiecărui an, Serviciul Apelor Bacău stabilea o ancheta de teren la care erau invitați să participe toți cei interesați în plutăritul de pe sectorul respectiv. Cu ocazia acestei anchete avea loc recepția lucrărilor executate în vederea plutăritului, se stabilea taxa definitivă de plutire pentru sezonul anterior ca și taxa estimativă de plutire pentru anul în curs, ținându-se cont de ratele de amortizare din anii trecuți și de cheltuielile curente.³⁶

Tabelul 1. Valoarea taxei de plutire în perioada 1927-1940 pe pârâul Neagra

Anul	Cantitatea estimată (m ³)	Cantitatea plutită (m ³)	Taxa de plutire provizorie (lei/m ³ Km)	Taxa de plutire definitivă (lei/m ³ Km)
1927		333.945 ³⁷	5,00 ³⁸ *	1,65: „Moldova” și „Goetz” ³⁹
1928	55.000* ⁴⁰	51.710 ⁴¹	2: „Moldova” și Dom. Coroanei 3.30: toți ceilalți* ⁴²	1,60 ⁴³
1929	55.000* ⁴⁴		2,4: „Moldova” „Raux & Lalu” și „Goetz”	4,32: „Moldova” și „Goetz”

³¹ Ibidem, f. 15 verso.

³² Ibidem, f. 22.

³³ SJSAN, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 119/1939, f. 9.

³⁴ Ibidem, f. 18.

³⁵ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 5/1932, f. 6-6 verso.

³⁶ Ibidem, f. 7 verso.

³⁷ Idem, dosar 14/1926, f. 113 verso.

³⁸ Idem, dosar 26/1929, f. 48.

³⁹ Idem, dosar 14/1926, f. 113 verso.

⁴⁰ Idem, dosar 11/1928, f. 19.

⁴¹ Ibidem, f. 72.

⁴² Ibidem, f. 19 verso.

⁴³ Ibidem, f. 72 verso.

⁴⁴ Idem, dosar 26/1929, f. 8 verso.

			3,65:toți ceilalți ⁴⁵	5,65: toți ceilalți ⁴⁶
1930	60.000* ⁴⁷	46.976 ⁴⁸	15,60:„Moldova” și „Goetz” 16,70: toți ceilalți ⁴⁹	5,84: „Moldova” și „Goetz” 7,12: toți ceilalți ⁵⁰
1933		33.387** ⁵¹		4,50 ⁵²
1935		35.100** ⁵³	0,65 ⁵⁴	
1940		336.800** ⁵⁵		0,41 ⁵⁶
1941	31.200* ⁵⁷	27.000 ⁵⁸	1,10 ⁵⁹	0,50 ⁶⁰

* pe distanța gura de vărsare a Pârâului Omului (opustul Poiana Vinului) – Bistrița

Tabelul 2. Valoarea taxei de plutire în perioada 1927-1940 pe pârâul Negrișoara

Anul	Cantitatea estimată (m ³)	Cantitatea plutită (m ³)	Taxa de plutire provizorie (lei/m ³)	Taxa de plutire definitivă (lei/m ³)
1927	27.500 ⁶¹	26.398 ⁶²	4,50 ⁶³	
1928	26.000 ⁶⁴	26.160 ⁶⁵	6,5: (firma „Moldova”) 10: toți ceilalți** ⁶⁶	5,70 ⁶⁷
1929	30.000** ⁶⁸		5,5: (firma „Moldova”) 8,2: toți ceilalți ⁶⁹	6,12:„Moldova” 8,72: toți ceilalți ⁷⁰
1930	35.000 ⁷¹	38.546 ⁷²	6,50 ⁷³	7,47 ⁷⁴
1933		7.842 ⁷⁵		10 ⁷⁶

⁴⁵ Ibidem, f. 9.

⁴⁶ Ibidem, f. 82.

⁴⁷ Idem, dosar 25/1930, f. 15 verso.

⁴⁸ Ibidem, f. 52 verso.

⁴⁹ Ibidem, f. 15 verso.

⁵⁰ Ibidem, f. 52 verso.

⁵¹ Idem, dosar 9/1933, f. 38.

⁵² Ibidem, f. 41.

⁵³ Idem, dosar 73/1935, f. 54.

⁵⁴ Ibidem, f. 12.

⁵⁵ Idem, dosar 7/1941, f. 39.

⁵⁶ Ibidem, f. 37 verso.

⁵⁷ Ibidem, f. 41 verso.

⁵⁸ Ibidem, f. 74.

⁵⁹ Ibidem, f. 42 verso.

⁶⁰ Ibidem, f. 74.

⁶¹ Idem, dosar 14/1926, f. 53.

⁶² Ibidem, f. 113 verso.

⁶³ Ibidem, f. 58.

⁶⁴ Idem, dosar 11/1928, f. 19 verso.

⁶⁵ Ibidem, f. 73.

⁶⁶ Ibidem, f. 20.

⁶⁷ Ibidem, f. 73.

⁶⁸ Idem, dosar 26/1929, f. 8.

⁶⁹ Ibidem, f. 8 verso.

⁷⁰ Ibidem, f. 78.

⁷¹ Ibidem, f. 15.

⁷² Idem, dosar 25/1930, f. 52 verso.

⁷³ Ibidem, f. 15 verso.

⁷⁴ Ibidem, f. 52.

⁷⁵ Idem, dosar 9/1933, f. 38.

1935		20.600 ⁷⁷		
1940		18.340 ⁷⁸	9,70 ⁷⁹	
1941	13.200 ⁸⁰	11.830 ⁸¹	10,60 ⁸²	9,20 ⁸³

** pe distanța opustul Dârmoxa până la gura de vărsare în pârâul Neagra

Diferențele foarte mari ce pot fi constatate la cuantumul taxei de plutire de la un an la altul își aveau originea în situația la zi a amortizării numeroaselor lucrări de protecție a malurilor, dar mai ales, a stăvilarelor de plutire, sume foarte mari fiind necesare pentru repararea sau, după caz, reconstrucția lor, nici costurile cu întreținerea și manipularea acestor instalații nefiind de neglijat. Noii autorizați, spre a se folosi de instalațiile existente deja, trebuiau să contribuie în mod proporțional la cheltuielile de construcție rămase neamortizate precum și la costurile de întreținere în funcție de cantitatea lemnului autorizat pentru transport.⁸⁴

La valoarea taxei de plutire ce avea menirea de a acoperi investițiile cu amenajarea pentru plutărit a Negrei și a Negrișoarei, se mai adăugau și taxele prevăzute prin art. 72 al Legii Regimului Apelor, fapt menționat și în condițiile de plutire stabilite la finalul anchetei de teren ce prefața campania de plutărit a fiecărui sezon.⁸⁵ Aceste taxe erau calculate la m³ de lemn în raport cu distanța parcursă până la destinație:

Tabelul 3. Valoarea taxelor de plutire datorate statului calculate la m³/Km

De la Km	Până la Km	Taxa (lei)
1	10	1
11	20	2
21	30	3
31	40	4
-	-	-
301	350	19
350		20

(Sursa: Alexandru Popescu, *Plutăritul lemnului în Vechiul Regat*, în „Revista Pădurilor”, Anul XLII, Nr. 9, septembrie 1930, pp. 975)

Pentru schelele de plutărit din bazinul Neagra-Broșteni, distanța de parcurs până la Brăila, în raport cu care se făcea și calculul taxei de folosire a apei datorată statului, se prezenta în felul următor:

⁷⁶ Ibidem, f. 41.

⁷⁷ SJSAN, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 73/1935, f. 54.

⁷⁸ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 7/1941, f. 21.

⁷⁹ Ibidem, f. 37.

⁸⁰ Ibidem, f. 41 verso.

⁸¹ Ibidem, f. 74.

⁸² Ibidem, f. 42 verso.

⁸³ Ibidem, f. 74.

⁸⁴ Idem, dosar 5/1932, f. 28.

⁸⁵ Idem, dosar 11/1928, f. 22.

Tabelul 4. Denumirea schelelor și distanța lor până la Brăila

Nr. crt.	Schela	Kilometri
1.	Drăgoiasa	382
2.	Dârmoxa	368
3.	Pârâul Omului	366
4.	Gura de vărsare a Negrișoarei	360
5.	Gura de vărsare a Negrei (Broșteni)	348

(Sursa: Alexandru Popescu, *Plutăritul lemnului în Vechiul Regat*, în „Revista Pădurilor”, Anul XLII, Nr. 9, septembrie 1930, pp. 975)

O exceptare de la plata taxelor convenite statului o regăsim în procesul verbal încheiat cu ocazia anchetei de plutire din anul 1941, când s-a avut în vedere că suma cheltuielilor făcute cu lucrările de amenajare a celor două pâraie depășesc cuantumul valorii acelor taxe. În consecință, toate firmele ce au transportat lemn în acel pe Neagra și Negrișoara au fost scutite de taxe de plutire către stat.⁸⁶

Reconstruirea stăvilărilor Poiana Vinului de pe pârâul Neagra în anii 1925/1926, a costat 671.000 lei, amortizarea costurilor fiind calculată în cinci rate anuale.⁸⁷ Pentru repararea haitului Dârmoxa de pe pârâul Negrișoara în anii 1924 și 1925 devizul se ridica la 300.000 lei, recuperabili în trei ani iar reconstruirea aceluiași hait în anii 1926/1927 a costat 346.643 lei amortizabili în zece ani.⁸⁸

Pentru baraje valoarea contribuției se aprecia în funcție de felul construcției și gradul de uzură de la acel moment. În cazul lucrărilor de apărare a țărmurilor, durata de amortizare diferea în funcție de complexitatea respectivelor amenajări: pintenii, 2-3 ani, cășițele simple, 3 ani și cășițele duble 4-5 ani.⁸⁹

Stăvilarele (haiturile) erau manipulate de personal calificat – hăitași – angajat pe perioada de plutire, de regulă pentru opt luni pe an, din aprilie până la sfârșitul lunii octombrie,⁹⁰ dar, au existat și situații când plutăritul continua până la instalarea înghețului, hăitașul fiind menținut în post și până la jumătatea lui decembrie.⁹¹ Un hăitaș era plătit în medie cu 2500 lei pe lună⁹², salariul diferind în funcție de complexitatea muncii, de la 2000 lei pentru haitul Păltiniș la 3000 lei în cazul haitului Dârmoxa.⁹³ Reculul activităților în plutărit pe perioada Marii crize economice și-a spus cuvântul și în privința câștigurilor celor ce deserveau barajele de plutire din bazinul Neagra Broștenilor. Spre exemplu, în anul 1933, hăitașul de la Chei primea doar 1000 lei⁹⁴ față de 3000 de lei cu patru ani înainte.⁹⁵

Serviciul Apelor Regiunea XV-a Rădăuți a organizat în luna martie a anului 1927 concurs pentru ocuparea unor posturi provizorii de agenți de control pentru supravegherea plutăritului, pentru sectorul Neagra – Broșteni, reședința postului fiind localitatea Broșteni, agentul trebuind în plus să supravegheze și cursul Bistriței de la Crucea la Broșteni.⁹⁶ Pentru respectarea regulamentelor de plutire și controlul cantităților pluite, principalii concesionari

⁸⁶ Idem, dosar 7/1941, f. 41.

⁸⁷ Idem, dosar 14/1926, f. 16.

⁸⁸ Ibidem, f. 53.

⁸⁹ Idem, dosar 5/1932, f. 28 verso.

⁹⁰ Idem, dosar 14/1926, f. 110.

⁹¹ Idem, dosar 9/1933, f. 34.

⁹² Idem, dosar 11/1928, f. 75.

⁹³ Idem, dosar 25/1930, f. 55.

⁹⁴ Idem, dosar 9/1933, f. 34.

⁹⁵ Idem, dosar 26/1929, f. 73.

⁹⁶ SJSAN, Fond Serviciul Prefectura Județului Câmpulung Moldovenesc, dosar 69/1927, f. 1.

(Cooperativa „Fărcașa” și Societatea „Moldova”) au hotărât în anul 1930 angajarea în contul taxelor de plutire a trei agenți de control, fiecare fiind repartizat câte un sector: Bolovăniș – Poiana Vinului, Poiana Vinului – Gura Negrii și pâraul Negrișoara. Pe baza unei legitimații emise de Serviciul Apelor Bacău, agenții erau împuterniciți a lua toate măsurile pentru aplicarea dispozițiilor Regulamentului de plutire întocmit pentru anul 1930.⁹⁷ Salariul unui „supraveghetor de plute” era de 3000 lei lunar,⁹⁸ ajungând la 4000 lei în anul 1941.⁹⁹ Și câștigurile agenților de control au scăzut dramatic pe perioada crizei economice, până la 1100 lei lunar în anul 1933.¹⁰⁰

Nelipsitele puhoai se abăteau asupra cursurilor de apă an de an, încărcând cheltuielile cu plutirea și așa destul de ridicate. Din cauza puhoiului din anul 1929, pentru curățirea ambelor văi și reamenajarea malurilor s-au cheltuit peste 68.000 lei, sumă ce nu era prevăzută în Hotărârea de autorizare a plutăritului pe acel an. Numai în cazul văii Neagra au fost necesare 236 zile de muncă lucrate la înlăturarea efectelor aceluia puhoi, între altele fiind tăiate coturile și grindurile nou formate.¹⁰¹ Puhoiul din luna mai a anului 1930 a înnămolit albiile Negrei și a Negrișoarei dar și haitul Poiana Vinului. Redeschiderea văilor pentru plutire a presupus câte 97 zile de muncă pentru fiecare pârau în parte.¹⁰² Puhoiul din vara anului 1933 a necesitat „doar” 61,5 zile în regie pentru curățarea văii Neagra și 24 de zile pentru Negrișoara.¹⁰³

Cu ocazia anchetei pentru reglementarea plutăritului pe pâraiele Neagra și Negrișoara din primăvara anului 1928, micii negustori și sătenii din Obștea Păltiniș au reclamat faptul că pe lângă impunerile stabilite prin hotărârea Serviciului Apelor Bacău s-au mai încasat și alte taxe. Fiind somați de autorități să clarifice situația, marii proprietari din zonă, Domeniul Coroanei Borca și Moșia Regală Broșteni, se declarau îndreptățiți a încasa acele taxe (1,50 lei/m³ de lemn plutit, Domeniul Coroanei și 2 lei/m³, Moșia Regală) ca despăgubiri pentru stricăciunile ce se aduc fânețelor din preajma celor două ape și pentru deteriorarea malurilor, menționându-se că „această taxă a fost plătită totdeauna”.¹⁰⁴

Sistemul de plutărit cu ajutorul haiturilor era limitat în primul rând de capacitatea de stocare a apei pentru fiecare stăvilă în parte și de distanța ce urma să o parcurgă o plută. În condiții normale, cu un hait pe zi, pe Negrișoara puteau fi scoase 10 plute. Pe Neagra, pentru sectorul Bolovăniș – Poiana Vinului, la capacitatea maximă a stăvilărilor Chei, puteau fi scoase 14 plute cu două haituri iar de la Poiana Vinului până la Bistrița, puteau fi scoase 11 plute cu un singur hait. La primul hait care se da de la Poiana Vinului plecau doar plutele ușoare, cele grele fiind destinate celui de-al doilea hait.¹⁰⁵ În perioadele de secetă, se putea întâmpla ca apa să nu fie suficientă pentru deschiderea stăvilărilor de două ori pe zi. În astfel de situații, de regulă prim-concesionarul profita de poziția sa privilegiată trecându-și cu acel unic hait propriile plute prin stăvilă, fapt ce stârnea nemulțumirea celorlalți plutitori care se vedea în imposibilitate de a-și onora contractele.¹⁰⁶

Admiterea legării plutele în albie, nu pe uscat, din cauza lemnului de dimensiuni mari, nu ar fi trebuit să perturbe bunul mers al plutăritului dacă s-ar fi respectat și regulamentele de plutire. Teoretic, acele plute ar fi trebuit să plece cu primul hait, urmând ca

⁹⁷ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 25/1930, f. 28.

⁹⁸ Ibidem, f. 56.

⁹⁹ Idem, dosar 7/1941, f. 42 verso.

¹⁰⁰ Idem, dosar 9/1933, f. 35.

¹⁰¹ Idem, dosar 26/1929, f. 25-26.

¹⁰² Idem, dosar 25/1930, f. 55-56.

¹⁰³ Idem, dosar 9/1933, f. 34-35.

¹⁰⁴ Idem, dosar 14/1926, f. 117-119.

¹⁰⁵ Idem, dosar 25/1930, f. 26 verso-27.

¹⁰⁶ Ibidem, f. 19-25.

din urmă să treacă și plutele din amonte. În practică, concesionarul (în acest caz Societatea „Moldova”) lega alte plute în albie și astfel calea nu mai era niciodată liberă după cum reclamă mandatarul Obștii „Păltiniș”, adresându-se preturii plășii Dorna în vara anului 1928.¹⁰⁷

Plutele de pe Neagra și Negrișoara puteau avea și trei table în cazul plutelor mici dar plutele grele erau compuse din maxim două table. În cazul în care plutele depășeau 45 m³, trebuiau echipate cu doi plutași. Plutașilor li se cerea experiență (să fie „recunoscuți”) fiind înregistrați într-o bază de date. Pentru a primi o nouă plută, la prezentarea în schela de expediție, plutașilor li se cerea să facă dovadă predării plutei anterioare.¹⁰⁸ Prima tablă a plutei (buzarul) se întărea cu trei chingi pentru a rezista mai bine izbiturilor de maluri iar legarea buștenilor în plută se făcea cu o șprangă (sârmă) ceva mai groasă decât pe cursul Bistriței.¹⁰⁹

Durata medie pentru ca o plută plecată de pe Neagra să ajungă în Bistrița era de 3 ore, dacă nu apăreau evenimente neprevăzute.¹¹⁰ În realitate, cazuri precum cele relatate de sătenii din Păltiniș nevoiți a sta cu plutele la mal două-trei săptămâni așteptând cale liberă, erau la ordinea zilei.¹¹¹ Punctul final al al sectorului de plutire Neagra Broștenilor era schela Broșteni de la gura Negrei, mai exact schela Lungeni, cu un kilometru în aval de localitatea Broșteni.¹¹² Aici din plutele mai mici se pot forma plute de până la 60 m³ iar echipajele se schimbă pentru traseul pe Bistrița în direcția Piatra Neamț.¹¹³

Documentele de arhivă sunt zgârcite în privița detaliilor cum ar fi plata plutașilor sau condițiilor lor de muncă sau de viață, pe când studiile de specialitate nu se referă decât tangențial la acest aspect. Se cunoaște faptul că în anul 1926, pentru transportul plutelor de la Drăgoiasa până la Broșteni, plutașul sau plutașii erau plătiți cu 8 lei/m³, plata pe m³ fiind inferioară celei de pe Bistrița pe sectorul Broșteni-Piatra Neamț (22lei/m³) dar având avantajul unui timp de plutire mai scurt și deci posibilitatea conducerii mai multor plute săptămânal.¹¹⁴

În perioada dintre cele două războaie mondiale, plutăritul pe Neagra-Broșteni s-a remarcat prin cantitățile impresionante de lemn de cea mai bună calitate transportate an de an, și printr-un ingenios sistem de stăvilare de plutire ce aveau rolul de a suplini debitul redus al celor două pârauri, Neagra și Negrișoara. Principalul proprietar de păduri din zonă, Domeniul Regal Broșteni, a beneficiat din plin de oportunitățile oferite de plutărit pentru a-și transporta prețioasa marfă către schelele de destinație de pe malul Bistriței sau al Siretului până la Dunăre.

¹⁰⁷ Idem, dosar 11/1928, f. 38-38 verso.

¹⁰⁸ Idem, dosar 25/1930, f. 27 verso.

¹⁰⁹ Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 982.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 984.

¹¹¹ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 14/1926, f. 69.

¹¹² Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 984.

¹¹³ SJBAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 3/1933, f. 74 verso.

¹¹⁴ Alexandru Popescu, *op. cit.*, pp. 977-982

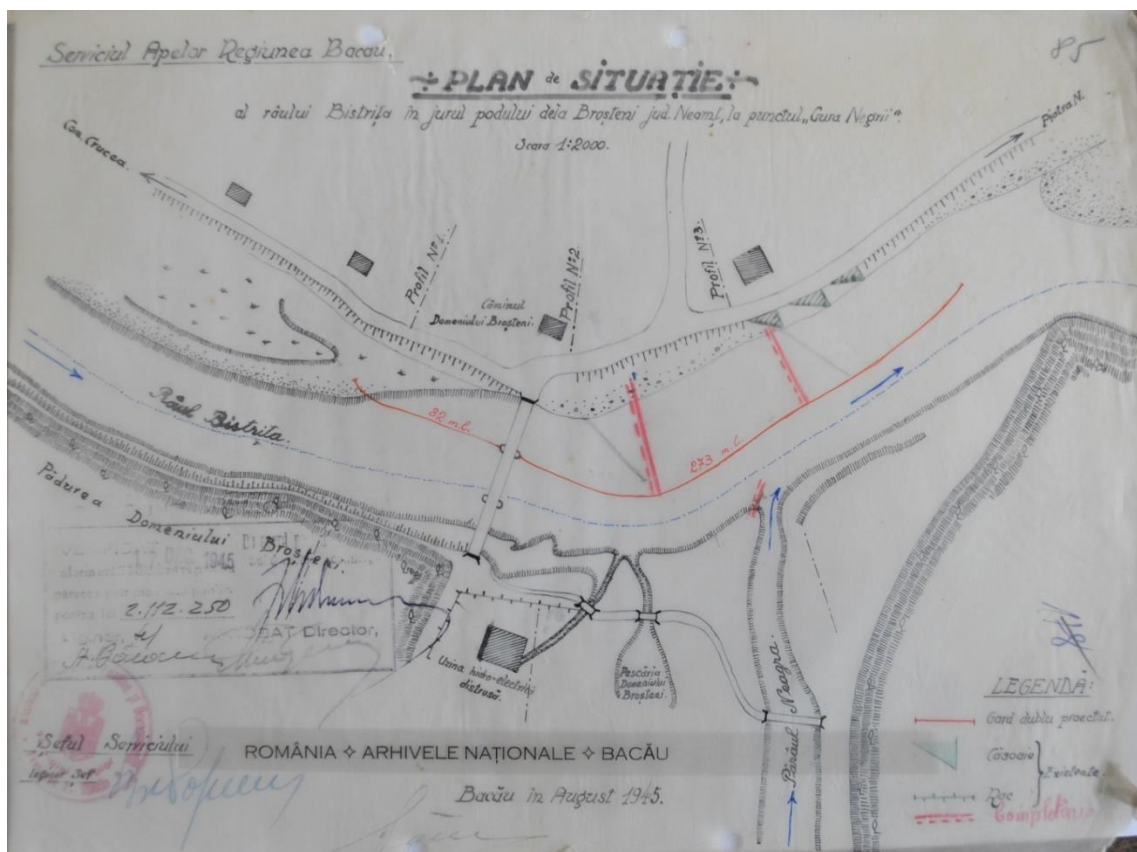

Fig. 5. Gura de vărsare a pârâului Neagra în Bistrița
(Sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 16/1941, f. 85.)

Bibliografie

Documente inedite

Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău.

Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Ape Câmpulung.

Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Câmpulung

Moldovenesc.

Lucrări, studii și articole

Alexandru Popescu, *Plutăritul lemnului în Vechiul Regat*, în „Revista Pădurilor”, Anul XLII, Nr. 9, septembrie 1930.

George Lahovari, general C. I. Brătianu, Grigore C. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, Volumul IV, București, Stab. Grafic J. V. Socecu, 1901.

Helmuth Czoppelt, *Distribuția naturală a pinului Silvestru pe Domeniul Forestier Broșteni*, în „Revista Pădurilor”, Anul 50, Nr. 9, septembrie 1938.

Ioan Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, București, Editura Sport-Turism, 1978.

Periodice

Revista pădurilor, București (anii 1921-1941).

**ISTORIA MINORITĂȚILOR
HISTORY OF MINORITIES
HISTOIRE DES MINORITÉS**

REPARTIZAREA FEMEILOR EVREICE DIN BACĂU LA MUNCA OBLIGATORIE ÎN VARA ANULUI 1944

*

THE DISTRIBUTION OF JEWISH WOMEN IN BACĂU TO COMPULSORY WORK IN THE SUMMER OF 1944

*

LA DISTRIBUTION DES FEMMES JUIFES DE BACĂU AUX TRAVAUX OBLIGATOIRES À L'ÉTÉ 1944

Drd. Nicuța-Minodora DRĂMBĂ¹

Rezumat: Una dintre măsurile antisemitice introduse în România, în 1941, care i-a afectat pe evrei, a fost obligativitatea prestării muncii de folos obștesc, denumită ulterior munca obligatorie. În urma ordinului 33, din 7 mai 1944, se introducea munca obligatorie și pentru femeile evreice din România. În orașul Bacău, în vara anului 1944, femeile evreice au fost repartizate la mai multe instituții, cele mai importante fiind Spitalul 3 Campanie, Spitalul 10 Campanie, Spitalul "Crucea Roșie", Prefectura Bacău și Judecătoria Bacău.

Cuvinte cheie: Bacău, 1944, evrei, munca obligatorie, femei.

*

Abstract: One of the anti-Semitic measures introduced in Romania in 1941, which affected Jews, was the obligation to perform public work, later called compulsory labor. Following to the order 33 of May 7, 1944, compulsory work was introduced also for Jewish women in Romania. In the city of Bacău, in the summer of 1944, Jewish women were assigned to several institutions, the most important being the Campania Hospital 3, the Campania Hospital 10, the "Red Cross" Hospital, Bacău Prefecture and Bacău Court.

Keywords: Bacău, 1944, Jews, compulsory labor, women.

*

Résumé: L'une des mesures antisémites introduites en Roumanie en 1941, qui affectait les Juifs, était l'obligation d'effectuer des travaux publics, appelés plus tard travail obligatoire. À la suite de l'ordonnance 33 du 7 mai 1944, le travail obligatoire a également été introduit pour les femmes juives en Roumanie. Dans la ville de Bacău, à l'été 1944, des femmes juives ont été obligées à travailler à plusieurs institutions, les plus importantes étant l'hôpital Campania 3, l'hôpital Campania 10, l'hôpital "Croix-Rouge", la préfecture de Bacău et le tribunal de Bacău.

Mots clés: Bacău, 1944, Juifs, travail obligatoire, femmes.

Prin Decretul - lege nr. 1403 din 14 mai 1941, se organiza munca națională sub forma muncii de folos obștesc, care urma să asigure o forță de muncă ieftină, pentru bărbații și femeile între 20-57 de ani: „Art. 1- Munca este o îndatorire a poporului român. Fiecare locuitor al țării este obligat să servească interesele generale ale Statului Român, îndeplinind o meserie în cadrul îndeletnicirilor individuale sau de folos obștesc”². Aceasta este doar una dintre legile antisemitice din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, iar Alexandru Florian vorbea despre munca obligatorie impusă evreilor ca „un limbaj eufemistic al Holocaustului”³.

¹Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; profesor de istorie la Școala Gimnazială Nr. 1 Orbeni, județul Bacău.

²Anca Bărbulescu (editor), Alexandru Florian (editor), Alexandru Climescu, Laura Degeratu, *Munca obligatorie a evreilor din România. Documente*, Iași, Polirom, 2013, document 6, pp. 73-77.

³*Ibidem*, pp. 13-30.

În anul următor, prin Decretul-lege nr. 2068 din 20 iulie 1942, termenul „munca în folos obștesc” este înlocuit cu cel de „munca obligatorie”⁴.

În anul 1944, prin ordinul 33 din 7 mai dat de Armata a IV-a, Stat Major I, din ordinul Mareșalului Ion Antonescu, se stabileau următoarele: „Toți evreii bărbați și femei valizi între 15 și 55 ani de pe teritoriul Armatei, corpurilor de Armată și Etape vor fi luați prin comunitățile evreiești respective și puși la munca obligatorie, pentru lucrări de utilitate militară (șosele, tranșee, șanțuri anti-car, poduri, etc) ... De asemenea vor putea fi exceptate femeile cu copii mici și cele gravide”⁵.

La scurt timp, prin ordinul 54/A din 19 mai 1944 dat de Armata a IV-a, Stat Major, comunitățile evreiești urmau a fi consultate cu privire la stabilirea muncii obligatorii a femeilor, iar „femeile evreice nu vor fi întrebuințate decât la munci potrivit pregătirii lor, în spitale și instituții, la spălătul rufelor, repararea echipamentului sau rufăria răniților și alte munci de asemenea natură, unde folosul muncii lor poate fi mai de valoare decât la muncile grele de pământ”⁶.

Având în vedere legislația de mai sus, în vara anului 1944, începea munca obligatorie a femeilor evreice din Bacău, dar și din întreaga țară. Comandantul Cercului Teritorial Bacău transmitea adresa nr. 2972 din 02 iunie 1944 către Comunitatea evreilor Bacău, care făcea referire la ordinul M.U. nr. 15947 din 02 iunie 1944 privind obligativitatea prestării muncii obligatorii de către femeile evreice, care urmau să se prezinte, de îndată, la următoarele instituții⁷:

1. La Spitalul 3 campanie:
 - 4 femei pentru călcat rufe
 - 4 lingere⁸
 - 14 femei pentru curățenia localului
2. La Spitalul 10 Campanie:
 - 10 femei lingere
 - 10 femei spălătorese
 - 10 femei pentru curățenie
3. La Spitalul Crucea Roșie Z.I. I 26:
 - 3 femei lingere
 - 3 femei bucătărese
 - 3 femei spălătorese
 - 1 femeie dactilografă
 - 2 secretare
 - 12 femei de serviciu.

Femeile evreice care au fost repartizate la Spitalul 3 Campanie ca spălătorese au fost remunerate cu câte 300 de lei pe zi pentru 5 zile efectuate la această instituție, în perioada 30 mai – 3 iunie 1944, iar această situație este prezentată în tabelul următor⁹:

Nr. ctr.	Numele și prenumele	Domiciliul	Numărul de zile	Tarif pe zi	Total
1	Marcovici Clara	Basarabiei 18	5	300	1500

⁴Ibidem, document 83, pp. 264-265.

⁵Ibidem, document 225, pp. 496-497; Ottmar Trașcă, „Chestiunea evreiască” în documentele militare române. 1941-1944, Iași, Institutul "Elie Wiesel", Editura Institutul European, 2010, document 423, pp. 839-841.

⁶Anca Bărbulescu (editor), Alexandru Florian (editor), Alexandru Climescu, Laura Degeratu, *op. cit.*, document 227, pp. 498-499; Ottmar Trașcă, *op. cit.*, document 435, pp. 860-861.

⁷SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor din Bacău*, dosar 22/1944, f. 1.

⁸Termenul este folosit în corespondența dintre Cercul Teritorial Bacău și Comunitatea evreilor din Bacău.

⁹Idem, dosar 27/1944, f. 411.

2	Korembum Roza	Mir. Costin	10	5	300	1500
3	Marcus Roșela	Mir. Costin	13	5	300	1500
4	Schwartz Fany	Lecca	239	5	300	1500
5	Bety Saim	Marconi	3	5	300	1500
6	Kurtzberg Paula	Basarabiei	18	5	300	1500
7	Ghidale Adela	Mir. Costin	13	5	300	1500
8	Fany David	Domnească	40	5	300	1500
9	Weintraub Fany	Iul. Hașdeu	20	5	300	1500
10	Strusberg Roșela	Mircea	42	5	300	1500
11	Saraga Maly	Mircea	42	5	300	1500
12	Dascălu Cerna	And. Mureșeanu	10	5	300	1500
13	Avram Lora	Reg. Ferdinand		5	300	1500
14	Altștein Ety	Mir. Costin	14	5	300	1500
15	Weintraub Jeana	Iul. Hașdeu	20	5	300	1500
16	David Rifca	Domnească	40	5	300	1500
TOTAL Lei						24000

Președintele Comunității de evrei din Bacău transmitea, la data de 5 iunie 1944, către Spitalul 3 Campanie, un tabel nominal cuprinzând femeile repartizate către această instituție¹⁰: 4 lingere, 2 femei pentru călcat rufe și 16 femei pentru curățenia localului.

Tabel nominal cu femeile evreice repartizate în cadrul muncii obligatorii la Spitalul 3 Campanie, conf. Ord. M.U. Nr. 15947/1944¹¹, dar și cu dispozițiile Cercului Teritorial Bacău nr. 2973 din 2 iunie 1944:

Ocupația	Nume și prenume	Bacău, strada, numărul
pentru călcat rufe	1. Aizic Rașela	str. Calea Domnească 34
	2. Abramovici Hilda	str. Ardealului 13
lingere	1. Talic Golda	str. Lecca
	2. Schwartz Posa	" A. Mureșeanu 16
	3. Ițic Haia	" Lecca 238
	4. Roza Ancel	" " 190
pentru curățenie	1. Marcovici Clara	str. Basarabiei 18
	2. Korambum Roza	" Miron Costin 10
	3. Marcus Roșela	" Miron Costin 13
	4. Schwartz Fani	" Lecca 239
	5. Bety Saim	" Marconi 3
	6. Kurtzberg Paula	" Basarabiei 18
	7. Ghidale Adela	" Miron Costin 13
	8. Fany David	" Domnească 40
	9. Weintraub Fany	" Iulia Hașdeu 20
	10. Strusberg Roșela	" Mircea 42
	11. Saraga Maly	" " 42
	12. Dascălu Cerna	" A. Mureșeanu
	13. Avram Lora	" Reg. Ferdinand 5
	14. Altștein Ety	" Miron Costin 14
	15. Weintraub Jeana	" Iulia Hașdeu 20
	16. David Lora	" Domnească 40.

¹⁰Idem, dosar 22/1944, f. 2.

¹¹Ibidem, f. 3.

La aceeași dată, președintele comunității din Bacău, I. Manașcu, informa Spitalul 10 Campanie cu privire la numele celor 30 de femei evreice repartizate: 10 lingere, 10 femei pentru curățenia localului și 10 femei spălătorese¹². Pentru fiecare zi lucrată, comunitatea evreilor plătea fiecărei evreice suma de 300 lei, după cum reiese dintr-un tabel nominal cu sumele plătite până la 17 iunie 1944 pentru femeile repartizate la Spitalul 10 Campanie¹³.

Tabel Nominal al femeilor evreice repartizate în cadrul muncii obligatorii la Spitalul 10 Campanie, conf. Ord. M.U. nr. 1547/1944¹⁴:

Ocupația	Nume și prenume	Bacău, strada, numărul
lingere	1. Clara Davidovici	Str. Neagoe Vodă
	2. Talic Tilia	" Domnească 18
	3. Godștein Mina	" Marconi 3
	4. Dascăl Eva	" Plevnei
	5. Dorina Lupu	" Lecca 259
	6. David Hava	" Gen. Averescu
	7. Harabagău Dora	" Scheia 1
	8. Iulius Fani	" Bulev. Carol 3
	9. Iosif Golda	" Lecca 213
	10. Lerner Dorina	" " 205
pentru curățenie	1. Solomon Haia	str. Florilor 10
	2. Brill Bela	" Neagoe Vodă 66
	3. Crețu Matilda	" Cremenea 24
	4. Telerman Feiga	" Mircea 28
	5. Bercu Slima	" Desp. Vodă 7
	6. Bernștein Ana	" Lecca 144
	7. Brana Herșcu	" Opanez 5
	8. Bercovici Beti	" Berăriei 40
	9. Faibiș Beti	" Miron Costin 22
	10. Pascal Surica	" Reg. Elisabeta 22
spălătorese	1. Campfer Ghizela	str. Lecca 194
	2. Guttman Adela	" " 215
	3. Marcovici Leia	" Bârladului 3
	4. Solomonovici Toni	" Iulia Hașdeu 26
	5. Schwartz Roza	" Bulev. Carol 35
	6. Veiss Dorina	" Lecca 49
	7. Mahalu Brana	" Poștei 105
	8. Kaufman Sofia	" Florilor 8
	9. Avram Clara	" Mircea 28
	10. Bercovici Ghizela	" St. cel Mare 29

Un număr de 24 femei au fost repartizate, în data de 5 iunie 1944, către Spitalul „Crucea Roșie” Z.I. 126, cu următoarele ocupații: 3 lingere, 3 bucătăre, 3 spălătorese, 12 femei de serviciu, 1 dactilografă, 2 secretare¹⁵. Numele acestora sunt consemnate în următorul Tabel Nominal de femei evreice repartizate în cadrul muncii obligatorii la Spitalul „Crucea Roșie” Z.I. 126, conf. Ord. M.U. nr. 1547/1944¹⁶:

¹²Ibidem, f. 4.

¹³Idem, dosar 28/1944, f. 103, 429.

¹⁴Idem, dosar 22/1944, f. 5.

¹⁵Ibidem, f. 6.

¹⁶Ibidem, f. 7.

Ocupația	Nume și prenume	Bacău, strada, numărul
dactilografă	1.Sonia Haifler	str. General Prezan 7 bis
secretare	1.Bernștein Margareta	str. General Prezan 7 bis
	2. Schverta Clara	" Reg. Ferdinand 117
lingerese	1.David Paulina	Str. Drăgoimu 2
	2. David Ana	" " 2
	3. Herșcu Clara	" Precista 18
bucătărese	1.Godin Beca	Str. Reg. Maria 88
	2. Fuchs Liza	" Neagoe Vodă
	3.Simon Rebeca	" Aurel Vlaicu 5
spălătorese	1. Clara Sapse	str. Cost. Negri 17
	2. Vrednic Nuța	" Florilor 9
	3. Moise Estera	" Lecca 189
femei serviciu	1. Reifel Matilda	str. Martin Horia 9 (șefă)
	2. Serer Fani	str. Lecca 184
	3.Ursu Dina	" Basarabiei 18
	4. Nadler Goldina	" 4 August 1
	5.Zisu Ghizela	" Precista Nr. 2
	6. Leibu Ana	" Miron Costin 14
	7. David Roșela	" C. Domnească 40
	8. Carolina Brandt	" Mircea 40 (bucătăreasă)
	9. Ițic Sura	" Șt. cel Mare 92
	10. Sura Ușer	" Neagoe Vodă 12
	11. Ițic Rica	" Șt. cel Mare 92
	12. Veiss Paulina	" Neagoe Vodă 32

Către Prefectura Bacău erau repartizate la munca obligatorie, la data de 6 iunie 1944, 20 de femei, iar dintre acestea 2 erau dactilografe, 3 secretare și 15 femei de serviciu¹⁷, numele acestora regăsindu-se în tabelul de mai jos¹⁸:

Ocupația	Nume și prenume	Bacău, strada, numărul
Dactilografe	Veiaman Lora	str. Sf. Neculai
	Iuster Lidia-Suzana	str. Bogdan Voievod 33
Secretare	Farcasș Clara	str. Ioniță Sturdza 43
	Soicher Dora	" Traian 44
	Ioinovici Harieta	" A. Mureșeanu 13
Femei de serviciu	Fuchs Liza	str. Neagoe Vodă 1 (șefă)
	Veiss Paulina	str. Neagoe Vodă 32
	Nuța Vrednic	" Florilor 9
	Leibu Ana	" Miron Costin 14
	Serer Fani	" Lecca 184
	Estera Moise	" " 189
	Godin Beca	" Reg. Maria 88
	Ursu Dina	" Basarabiei 18
	Simca Rebeca	" A. Vlaicu 5
	Carolina Avram	" Mircea 40 (bucătăreasă)
	Nadler Goldina	" 4 August 1
	Ițic Sura	" St. cel Mare 92
Ițic Rica	" Șt. cel Mare 92	

¹⁷Ibidem, f. 8.

¹⁸Ibidem, f. 9.

	Sura Ușer	" Neagoe Vodă 12
	David Roșela	" C. Domnească 40

Pentru activitatea efectivă prestată, femeile repartizate la Prefectura Bacău primeau din partea comunității evreiești suma de 250 de lei¹⁹ pentru o zi de muncă, în timp ce femeile repartizate la Spitalul 3 Campanie primeau 300 lei zilnic²⁰. La Spitalul 10 Campanie, în perioada 11-15 iulie 1944, plata s-a făcut diferit, unele femei fiind plătite cu 200 lei pe zi, iar altele cu 300 lei²¹.

La data de 7 iunie 1944, Președintele comunității evreiești din Bacău transmitea Cercului Teritorial Bacău o listă cu femeile repartizate la următoarele instituții²²:

- Spitalul 3 Campanie – 22 femei;
- Spitalul 10 Campanie – 30 femei;
- Prefectura Județului Bacău – 21 femei;
- Spitalul Z.I. 126 – 5 femei;
- Idem – 18 femei (retrimise).

În data de 15 iunie 1944, un număr de 10 femei evreice din Bacău erau repartizate pentru munca obligatorie la Spitalul 3 Campanie²³:

1. Cerbu Sina - str. Precista 43
2. Grimberg Ghizela - str. Cremenea 24
3. David Rifca – str. Domnească 40
4. Iosefschn Beti – str. Poștei 30
5. Bruger Surica – str. C. Negri 2
6. Bondar Ana – str. Șt. cel mare 10
7. Moscovici Fani – str. Lecca 239
8. Mantel Malca – str. Opanez 11
9. Mucenic Matilda – str. Basarabiei 56
10. Strul Lupu Liza – str. Basarabiei 12.

Potrivit ordinului nr. 905/22 iunie 1944 emis de către Prefectura Bacău și transmis Comunității evreiești din Bacău, femeile evreice urmau a fi folosite pentru munca obligatorie doar în „*orașe, la spitale, croitorie, curățenie, spălătorie, străzi*”²⁴.

Femeile care solicitau scutire urmau a fi avizate doar de către conducerea comunității evreiești din Bacău²⁵. De asemenea, un număr de 107 femei au fost căutate la domiciliu și nu au fost găsite de către reprezentanții Cercului Teritorial Bacău²⁶.

Prin adresa nr. 5520/25 iunie 1944 transmisă de Cercul Teritorial Bacău și înregistrată cu nr. 2642 din 29 iunie 1944 de către Comunitatea evreilor din Bacău, era anexată o copie după ordinul Armatei a IV-a nr. 250610/1944 privind repartizarea femeilor evreice la Consiliul de Patronaj Bacău²⁷.

La data de 2 iulie 1944, Comunitatea evreilor trimitea către Judecătoria Bacău numele celor două femei repartizate la această instituție: Moscovici Surica, Bacău, str. Ioniță Sturdza nr. 54 pentru lucrări birou și Kurtsberg Eva, str. Basarabiei, nr. 13, ca femeie de serviciu²⁸.

¹⁹Idem, dosar 28/1944, f. 110, 431; dosar 29/1944, f. 240; dosar 30/1944, f. 392.

²⁰Ibidem, f. 169.

²¹Idem, dosar 30/1944, f. 107.

²²Idem, dosar 1/1944, f. 125.

²³Idem, dosar 22/1944, f. 10.

²⁴Ibidem, f. 16.

²⁵Ibidem, f. 19.

²⁶Ibidem, f. 25-27.

²⁷Idem, dosar 1/1944, f. 158.

²⁸Idem, dosar 22/1944, f. 18.

Începând cu 11 iulie 1944, la Spitalul 10 Campanie erau repartizate pentru munca obligatorie un număr de 24 femei evreice²⁹:

Nume și prenume	Bacău, strada, numărul	Ocupația
Steinbock Matilda	str. Lupașcu 5	șefă
Veintrub Tomi	" Logofăt Tăutu 18	lingereasă
Siber Frida	" Aurel Vlaicu 7	"
Veisseman Lișa	" Ștefan cel Mare 47	"
Nadler Elza	" Miron Costin 13	"
Bercovici Eti	" Lecca 6	femeie de serviciu
Rotenștein Seiva	" Cremenea 2	idem
Kaimovici Estera	" " 24	"
Serer Adela	" Lecca 184	"
Cohn Slima	" " "	"
Herșcovici Leia	" " 219	"
Sameș Malia	" Negel 13	"
Abramovici Eti	" Oltea D-nei 40	"
Brigher Beti	" Hotinului 2	"
Iuster Maria	" Reg. Elisabeta 18	"
Davidovici Clara	" Neagoe Vodă 67	"
Moise Rifca	" Plevnei 24	"
Moise Ana	" C Bârladului 85	"
Bernștein Ana	" Lecca 144	"
Zilberbuș Rebeca	" Precista 41	"
Blumenfeld Rebeca	" Poștei 63	"
Moise Sofica	" Mureșanu 2	"
Soicher Rifca	" Poștei 90	"
Abel Ana	" Plevnei 4	lingereasă

Alte 33 de femei erau repartizate începând cu aceeași dată, 11 iulie 1944, la Spitalul 3 Campanie, pentru efectuarea muncii obligatorii³⁰.

Dintr-o adresă transmisă la data de 15 iulie 1944, către Crucea Roșie Bacău, aflăm numele celor șase femei repartizate pentru munca obligatorie³¹:

1. Grimberg Floreta din Bacău str. Poștei 27 – croitoreasă
2. Grimberg Rifca " str. Lecca 173 – croitoreasă
3. David Ana " " Drăgoianu 2 – lingereasă
4. Marcus Fany " " Miron Costin 13 – femeie de serviciu
5. Dascălu Cerna " " A. Mureșeanu 10 – idem
6. Saim Bety " " Marconi 3 - idem.

La Spitalul 3 Campanie au fost repartizate, la data de 16 iulie 1944, șapte femei evreice din Bacău³²:

1. Ambros Clara str. Beniamin Costache nr. 4 femeie de serviciu
2. Rolender Leia " Aurelian Nr. 3 idem
3. Guttman Roșela " Lecca 215 "
4. Ghizela David " Miron Costin 2 "
5. Herșcu Clara " Precista Nr. 8 "

²⁹Ibidem, f. 29.

³⁰Ibidem, f. 31.

³¹Ibidem, f. 36.

³²Ibidem, f. 37.

6. Rotenștein Zina " Cremenea 2 "

7. Solomonovici Dina str. Neagoe Vodă " .

La data de 13 august 1944, au fost repartizate 34 de femei evreice către Spitalul 3 Campanie, care urmau să le înlocuiască pe celelalte femei trimise acolo pentru munca obligatorie, începând cu data de 14 august 1944³³.

Potrivit unei informări adresate Comunității evreilor din Bacău de către un membru al acesteia, la munca obligatorie s-au prezentat 2300 femei, din 4200 cât erau trecute în listele oficiale, cele mai multe fiind din rândul femeilor sărace: „... *Sunt încadrate numai femeile nevoiașe care de teama sancțiunilor au înțeles să se prezinte la toate apelurile și toate chemările. Niciuna din femeile care dispar și care au înțeles să nu se prezinte nici în rândul trecut nici de astă dată nu au fost încadrate (...)* Putem spune că sunt sancționate cele supuse muncii și regimului impus femeilor de autorități și scutite cele recalcitrante. O mai mare anomalie și nedreptate veți aprecia că nu se poate (...) În concluzie situația (...) este haotică și compromițătoare prin aspectul grav pe care o capătă problema de mai sus”³⁴.

Comunitatea evreilor din Bacău a realizat recensământul populației evreiești feminine din oraș și a consemnat în registre datele femeilor repartizate la muncă, precum și a celor scutite³⁵.

Toate femeile evreice între 15 și 55 ani trebuiau să presteze munca obligatorie, având termen 15 august pentru ridicarea dovezilor în acest sens, iar cele care nu se prezentau erau numite recalcitrante³⁶.

La 30 august 1944, prin nota nr. 523114 a Marelui Stat Major, Secția I, Biroul 10, se desființau detașamentele de evrei locale și exterioare³⁷, instrucțiune detaliată prin Ordinul Marelui Stat Major, Secția 1, nr. 523345 din 11 septembrie 1944, prin care: „I. - *Toate detașamentele de evrei de pe teritoriu (locale și exterioare) inclusiv cele pentru A.P. și de la comandamentele și unitățile militare se desființează imediat*”³⁸.

Bibliografie

SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 1/1944, 8/1944, 22/1944, 27/1944, 28/1944, 29/1944, 30/1944, 54/1944, 56/1944, 57/1944.

Bărbulescu, Anca (editor), Florian, Alexandru (editor), Climescu, Alexandru, Degeratu, Laura, *Munca obligatorie a evreilor din România. Documente*, Iași, Polirom, 2013.

Trașcă, Ottmar, „*Chestiunea evreiască*” în *documentele militare române. 1941-1944*, Iași, Institutul „Elie Wiesel”, Editura Institutul European, 2010.

³³*Ibidem*, f. 58.

³⁴*Ibidem*, f. 64.

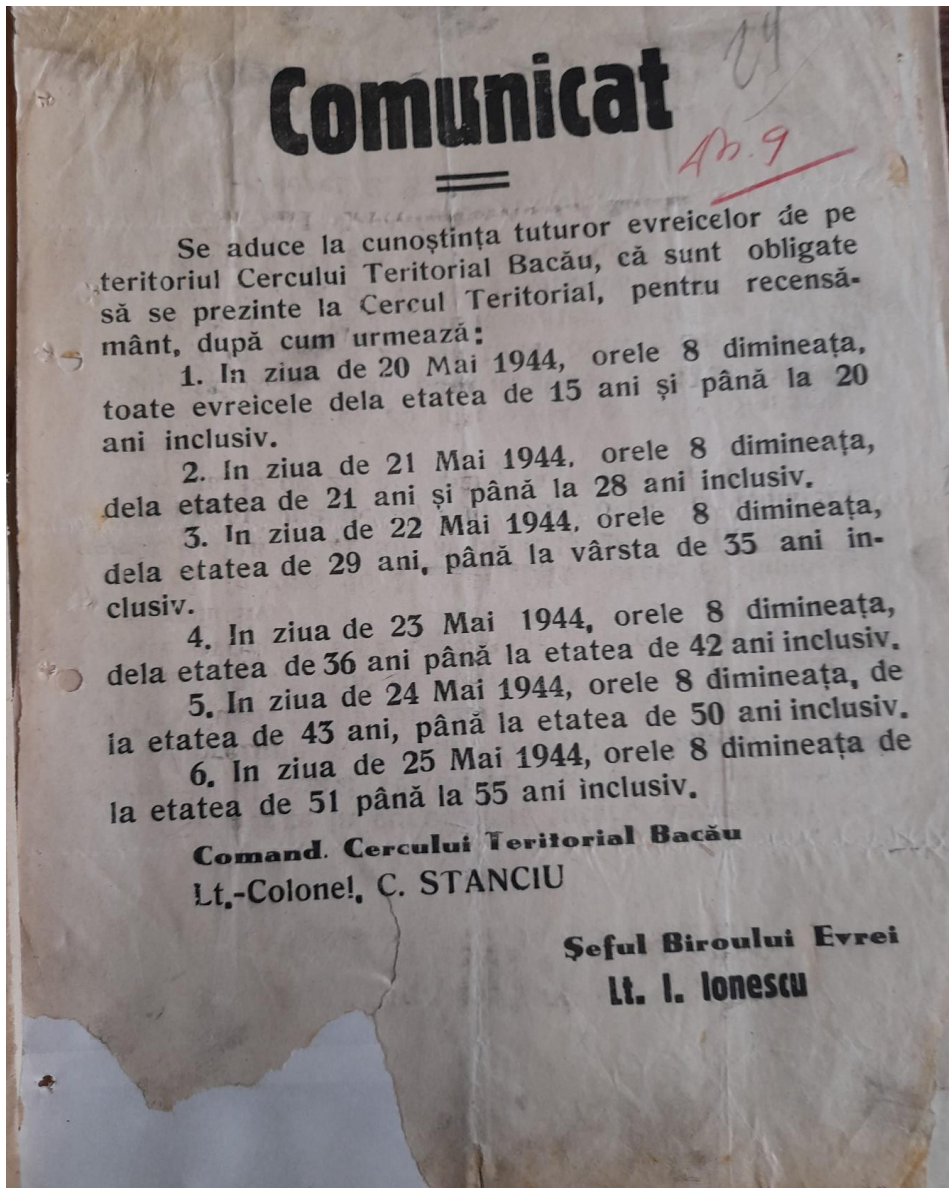
³⁵*Idem*, dosar 57/1944, f. 1-198. Repartizări generale M.O.F.; Biroul M.O. F.- Registru matricol, dosar 56/1944, f. 1-101 (recensământul femeilor se realiza în funcție de anul nașterii, fiind împărțite în contingente); dosar 54/1944, f. 1-101-registru ctg. 1930-1935, ce cuprindea femeile născute în perioada 1908-1913.

³⁶*Idem*, dosar 22/1944, f. 66.

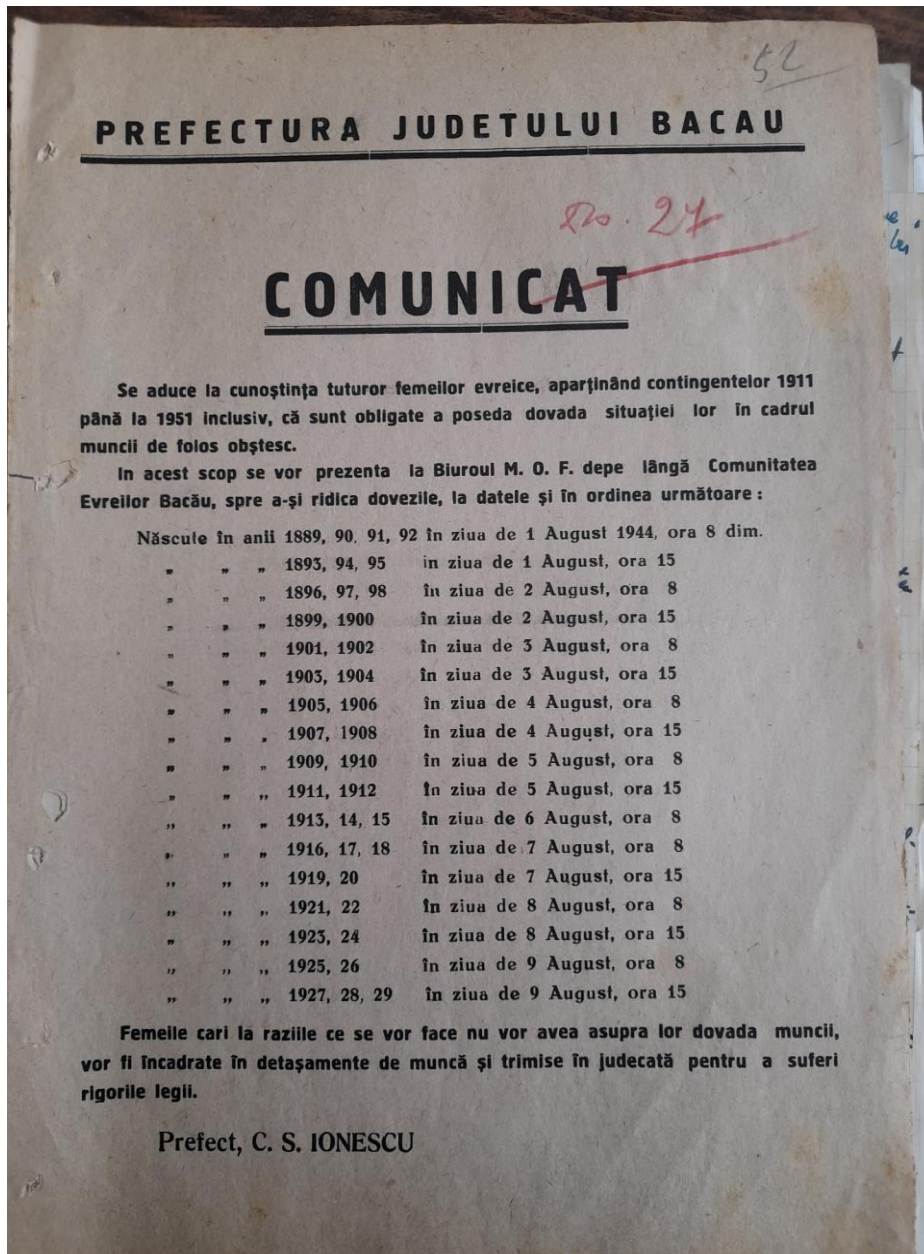
³⁷ Anca Bărbulescu (editor), Alexandru Florian (editor), Alexandru Climescu, Laura Degeratu, *op. cit.*, document 240, pp. 515-516.

³⁸*Ibidem*, document 243, pp. 519-520.

Anexe

SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 8/1944, f. 29.

SJAN Bacău, fond Comunitatea evreilor Bacău, dosar 22/1944, f. 52.

**ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST
ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME
LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME COMMUNISTE**

**AMPRENTA LA SOL A SOCIALISMULUI.
CONSTRUCȚII TEHNICO-EDILITARE ÎN SATUL ROMOS DIN JUD.
HUNEDOARA**

*

**THE GROUND MARKINGS OF SOCIALISM.
PUBLIC TECHNICAL INFRASTRUCTURES IN ROMOS OF
HUNEDOARA DISTRICT**

*

**L'EMPREINTE SUR LE SOL DU SOCIALISME.
INFRASTRUCTURES PUBLIQUES TECHNO-ADMINISTRATIVES
IN ROMOS, DEPARTEMENT HUNEDOARA**

Prof. drd. Adela Emanuela ORDEAN³⁹

Rezumat: *Amprenta la sol a socialismului manifestat în spațiul transilvănean Romos reprezintă infrastructura tehnico-edilitară apărută de-a lungul regimului comunist. La peste trei decenii de la dispariția totalitarismului de stânga, localitatea Romos expune pe al său teritoriu, atât intravilan cât și extravilan, materializarea unor proiecte socialiste menite, în perspectivă comunistă, să scoată satul românesc din starea de „înapoiere”: școala, căminul cultural, electrificarea, drumul, monumentul eroilor, dispensarul uman, muzeul satului.*

Cuvinte cheie: *satul Romos, regimul comunist, construcții tehnico-edilitare.*

*

Abstract: *The ground markings of socialism within the Transylvania territory of Romos represent the public technical infrastructures occurring along the communist regime reign. More than three decades later, since the left totalitarianism collapsed, Romos community exposes on its territory, wherever within or outside township, the accomplishment of some of the socialist projects. They were destined, in a communist manner, to improve the life of the inhabitants: schools, cultural community home, rural electrification, roads, heros monuments, medical dispensary and the local museum.*

Key words: *Romos village, communist regime, technical public work infrastructures.*

*

Résumé: *L'empreinte sur le sol laissée par le socialisme, survenue à Romos dans l'espace de Transilvanie, représente des infrastructures publiques techno-administratives apparues tout au long de la période du régime communiste. Plus de trois décades, après le collapse du totalitarisme de gauche, la localité Romos présente sur son territoire, à l'intérieur comme à l'extérieur de l'espace communal, l'accomplissement de quelques projets socialistes, destinés à sortir la commune du marasme archaïque et d'améliorer les conditions de vie des habitants: l'école, le foyer culturel, l'électrification du village entier, les routes, le monument des héros, le dispensaire médical et le musée du village.*

Mots clés: *Village Romos, régime communiste, infrastructures publiques techno-administratives.*

Cuvântările, mesajele, dările de seamă, rapoartele și declarațiile liderilor comuniști, Gheorghe Gheorgiu-Dej, respectiv Nicolae Ceaușescu, și ale partidului unic în general, elogiază într-o puternică măsură puterea creatoare a minții călăuzite de ideologia comunistă. „Opera de edificare a orînduirii socialiste în România”⁴⁰ își găsește începutul odată cu instalarea guvernării din anul 1948. Perspectiva comunistă atestă „crearea bazei tehnico-

³⁹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, jud. Hunedoara.

⁴⁰ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1974, p. 38.

edilitare a societății socialiste”⁴¹, mai întâi în industrie și agricultură, în timpul planurilor cincinale din perioadele 1951-1955, 1956-1960, 1961-1965⁴², următorul cincinal, 1966-1970, având rolul de consolidator al construcției socialiste⁴³.

„Întreaga țară este un imens șantier al construcției economice și social-culturale, pe care mâna și mintea omului eliberat de exploatare făuresc viață nouă”⁴⁴ – cuvânta Gheorghe Gheorghiu-Dej la mitingul „oamenilor muncii” din 25 iunie 1960 de la București. Pornind de la aceasta, în rândurile ce urmează dorim a prezenta un segment din universul românesc a ceea ce s-a dorit a fi „înflorirea patriei” în așezarea rurală Romos din județul Hunedoara.

Amprenta la sol a socialismului din spațiul aflat în atenția prezentei cercetări, reprezintă infrastructura tehnico-edilitară apărută de-a lungul perioadei regimului comunist. La peste trei decenii de la dispariția totalitarismului de stânga, localitatea Romos expune pe teritoriul său, atât intravilan cât și extravilan, materializarea proiectelor socialiste ce au fost menite a scoate satul românesc din starea de „înapoiere” – în perspectivă comunistă, un ecou al vechiului regim și al lumii burghezo-moșierească.

1. „Ograda popii”: școala și căminul cultural

Încă din mai 1946, atunci când se derulau lucrările comitetului de reformă agrară, s-au luat decizii asupra edificării unor construcții din sfera lumii educaționale și culturale a satului. Amplasarea acestora viza locul numit „Ograda popii”, spațiu ce se găsea în proprietatea săsească. Odată cu reforma agrară din 1945, terenul a intrat în calculul expropriierilor. Astfel, în ziua de 26 mai 1946, comitetul de reformă agrară decide că din Ograda popii „se destinează ½ pentru loc edificarea școlii și ½ pentru casa culturală”⁴⁵.

Cele două edificii rămân la stadiul de proiect timp de mai multe decenii. Materializarea acestora realizându-se abia în deceniul VIII, respectiv începutul decadei următoare. Până atunci, au fost anexate corpuri cu săli de clasă „Școlii vechi”, în timp ce Sala Sașilor a fost transformată în „casă culturală”.

Școala

În anul 1955, informează „Drumul socialismului”, are loc începerea construcțiilor unui nou local pentru școala elementară de la nivelul comunei Romos. „Munca patriotică” este reprezentată de „țărani muncitori [care] cu 300 de atelaje, au transportat 500 m.c. de pământ și 5.000 bucăți de cărămidă de la o distanță de cca 3 km”. În continuare, aflăm că „în fruntea acestor acțiuni patriotice au fost comuniștii Basarab Aurel, Stoicoi Ioan precum și directorul școlii elementare Hoza Mircea”⁴⁶.

Câțiva ani mai târziu, „cetățenii” din satele Ardeu, Almaș, precum și Romos „au hotărât ca prin contribuție voluntară să lărgescă spațiile școlilor”. În acest sens, informează același periodic, se construiesc noi săli de clasă. Astfel, „munca patriotică” ce a fost desăvârșită la 1 mai 1961 aduce cinste zilei muncii, aspect pe care articolul ține să îl precizeze⁴⁷.

⁴¹ *Ibidem*, p. 39.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 40.

⁴⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Cuvîntare rostită la marele miting al oamenilor muncii din capitală organizat pe stadionul „23 August” cu prilejul încheierii lucrărilor Congresului al III-lea al P.M.R.”, în *Articole și cuvîntări 1959-1961*, București, Editura politică, 1961, p. 203.

⁴⁵ APCR, Fond Reforma agrară, *Dosar 2/1945*, f. 20.

⁴⁶ Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1955/05/mobile/index.htm>, accesat: 04.09.2021.

⁴⁷ Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1961/05/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Deceniul următor găzduiește lucrările edificării noii școli, construcție cu două nivele, amplasată între dispensarul uman și viitorul cămin cultural, pe locul fostei grădini a popii.

Căminul cultural

Inaugurarea căminului cultural are loc în timpul conducerii primarului Căstăian Ioan. În jurul evenimentului este derulată sărbătoarea Fiii satului. Realizată în august 1981, aceasta oficializează deschiderea impozantului cămin cultural. De-a lungul timpului edificiul a fost gazda mai multor evenimente, diverse prin tematică: întruniri, concursuri artistice, nunți, baluri etc.

Figura nr. 1: Inaugurarea căminului cultural⁴⁸.

2. Electrificarea

Prima pagină a periodicului „Drumul socialismului”, din 12 octombrie 1963, informează asupra noilor sate electrificate din cadrul raionului Orăștie. Astfel, la nivelul comunei Romos este atestată electrificarea satelor Romos și Vaidei. Proiectul de modernizare a fost întreprins în spirit socialist, corespondentul P. Ralint subliniind prestarea de către țărani a unui „număr însemnat de ore de muncă patriotică”⁴⁹.

„Becul electric s-a aprins” pentru prima dată în casele familiilor de colectivști, în ziua de 11 octombrie 1963. O contribuție aparte în efectuarea lucrărilor au avut-o „membrii comitetului de inițiativă în frunte cu tov. Sebastian Iordan, Ioan Bucur, Cornel Bălan, Ana Basarab și alții”⁵⁰.

3. Drumul

În vara anului 1957 - informează „Drumul socialismului”, în cadrul raionului Orăștie, au loc „noi construcții”. Astfel, drumul Gelmar-Romos-Romoșel cunoaște aprovizionarea cu piatră necesară în vederea întreținerii sale⁵¹.

⁴⁸ Colecția de fotografii Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu.

⁴⁹ Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional , <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/10/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1.

⁵¹ Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/06/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Doi ani mai târziu, în prima ședință a comisiei Sfatului Popular din Orăștie - recent format - au loc câteva hotărâri ce vizează zona de cercetare. Comisia constată că „sînt necesare lucrări de reparații la două fîntîni, un podeț la pîrîul Stricății, precum și două porțiuni de drum pe pantele din drumul Romosului și drumul [spre] Romoșel și Peret”. Angajamentul și răspunderea au aparținut deputaților Bodiștean Gheorghe, Andreșoi Petru și Oprița Miron, cetățenilor Iosif Ioan și Moranciu Iosif. De asemenea, „în zilele de 8 și 15 aprilie, a venit un însemnat număr de cetățeni la lucru la punctele fixate”.

Lucrările comisiei – informează corespondentul Mureșanu Alexandru, „au fost executate la timp”. Dincolo de acestea, publicația raională pune în evidență „munca patriotică” pe care o subliniază astfel: „au muncit cu multă sîrguință cetățenii...”, „s-a evidențiat în mod deosebit cetățeanul...”, „...răspunzînd chemării sfatului popular”, „a lucrat cu multă însuflețire fiind exemplu pentru ceilalți...”⁵².

Figura nr. 2: Artera principală din localitate⁵³.

Asemenea timpului prezent, și în vremea comunismului zona de cercetare cunoștea două artere stradale principale și altele secundare. Dintre acestea o singură arteră a cunoscut acoperirea cu asfalt în timpul regimului totalitar, aici fiind vorba de ceea ce în prezent se numește Strada Principală – „la uliță”. Modernizarea acestui sector de drum se derulează în timpul epocii ceaușiste, mai precis în decada a VIII-a a secolului trecut.

Privind din perspectiva utilității, construirea unui astfel de proiect era imperios necesară dacă ținem cont de aspectele geografice – artera leagă înspre sud Romosul de satul Romoșel, iar înspre nord de puncte cu importanță națională – și economice – numărul mare de navetiști, elevi și muncitori, transportul, producția GAC în gara Orăștiei.

4. Monumentul eroilor

Edificiu ridicat întru cinstirea memoriei și a sacrificiului sătenilor căzuți pe câmpul de luptă în primul și al doilea război mondial, Monumentul Eroilor simbolizează un proiect socialist, conceput ca idee și materializat în anii regimului ceaușist. În vederea cercetării sale, am ales în mod principal fotografia – privită ca document istoric. Această urmă a trecutului aduce în lumina investigației procesul edificării Monumentului Eroilor în așezarea de la Romos. În acest sens, colecția fotografică a familiei Groza Damian atestă două dintre

⁵² Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1956/05/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

⁵³ Colecția de fotografii Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu.

activitățile de construire a monumentului, măsurarea terenului și munca de ridicare, în cadrul cărora remarcăm implicarea sătenilor.

Figura nr. 3: Măsurarea terenului pentru construirea Monumentului Eroilor⁵⁴.

Figura nr. 4: Munca de ridicare a Monumentului eroilor⁵⁵.

În continuare, imagini din aceeași colecție, la care se adaugă arhiva fotografică a familiilor Baba Ionel, Basarab Anuța și Căstăian Ioan, surprind cadre din timpul inaugurării monumentului. Evenimentul a avut loc în iarna anului 1974. Participanți au fost sătenii – deosebiți cu precădere prin îmbrăcarea portului popular specific zonei - și reprezentanți ai autorităților. Momentul inaugurării a cuprins discursuri, dezvelirea monumentului, depunerea

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

de coroane, prezența și activitatea cetelor de călușari – tineri și vârstnici – precum și a corului local.

Figura nr. 5: Inaugurarea Monumentului eroilor⁵⁶.

Figura nr. 6: Dezvelirea Monumentului eroilor⁵⁷.

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem.*

Figura nr. 7: Ceremonial la inaugurarea Monumentului eroilor⁵⁸.

Figura nr. 8: Corul și călușarii din Romos la inaugurarea Monumentului Eroilor⁵⁹.

De la ridicarea sa, Monumentul Eroilor a găzduit diferite activități culturale ce au împreunat discursuri, depuneri de coroane, cântece etc.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem.*

5. Dispensarul uman

Un alt proiect socialist derulat la nivelul zonei de cercetare în anii perioadei ceaușiste este reprezentat de dispensarul uman. Unitatea medicală – privită din prisma fotografiei ca document istoric – a fost edificată, asemenea altor construcții, prin apelul la „munca patriotică”, respectiv cu sprijinul localnicilor.

Figura nr. 9: „Muncă patriotică” la construirea dispensarului uman¹.

Figura nr. 10: „Muncă patriotică” la construirea dispensarului uman².

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

Analizarea fotografiilor duce la identificarea brațelor de muncă masculină, cu vârstă diferită, utilizarea betonierei și a tehnicii de cofrare a betonului, existenței și folosirii autocamionetelor fabricate de cunoscuta uzină Steagul Roșu, etc.

Figura nr. 13: Dispensarul uman¹.

Figura nr. 14: Inaugurarea dispensarului uman².

Inaugurarea dispensarului uman se desfășoară într-un mod fastuos, remarcabil. Astfel, arhiva fotografică a familiei Niculae Stăncioiu, reliefează deschiderea oficială a unității medicale în anul 1978, evenimentul fiind parte a sărbătorii Fiii satului.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

6. Muzeul satului

Viața culturală a localității în timpul comunismului este marcată, printre multe altele, de edificarea și inaugurarea Muzeului satului – moment desfășurat la începutul anilor '80. Deschiderea oficială surprinde deopotrivă prezența culturală românească și săsească. Alături de aceasta identificăm o serie de elemente cu simbolistică socialistă, precum oficialități ale partidului sau „șoimii patriei”.

Figura nr. 15: Inaugurarea Muzeului satului³.

Concluzii

La peste trei decenii de la căderea regimului comunist, edificii precum școala, căminul cultural, electrificarea, drumul, Monumentul eroilor, dispensarul uman sau muzeul satului, reprezintă câteva dintre proiectele tehnico-edilitare de natură socialistă ce au fost materializate în lumina scoaterii satului românesc din starea de „înapoiere”. Scopul era acela de a crea o nouă imagine a comunității țărănești, cu multă simbolistică și înfățișare socialistă; numai în acest fel se puteau diminua urmele materiale ale regimului burghezo-moșieresc.

Bibliografie selectivă

APCR, fond Reforma agrară, *Dosar 2/1945*.

Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional,

<http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1955/05/mobile/index.htm>, accesat: 04.09.2021.

Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional,

³ *Ibidem*.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1961/05/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional,

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/10/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional,

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/06/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Drumul socialismului – Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional,

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1956/05/mobile/index.html>, accesat: 04.09.2021.

Colecția Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu – fotografii.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări 1959-1961*, București, Editura politică, 1961.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura politică, 1974.

COLECTIVIZAREA ȘI COOPERATIVELE MEȘTEȘUGĂREȘTI. EFECTE SOCIO-ECONOMICE

*

COLLECTIVIZATION AND CRAFT COOPERATIVES. SOCIO-ECONOMIC EFFECTS

*

COLLECTIVISATION ET COOPÉRATIVES ARTISANALES. EFFETS SOCIO-ÉCONOMIQUES

Leonard – Mihail RĂDULESCU¹

Rezumat: Această lucrare este despre procesul de cooperativizare și colectivizare a pământului din România, care a avut loc între anii 1949 și 1962. Această temă este axată pe schimbările pe care colectivizarea le-a produs în societatea și economia românească postbelică. De asemenea, am încercat să identific noi direcții de cercetare pe această temă prin istoria orală. Cu ajutorul câtorva martori, în cuprinsul acestei lucrări am introdus câteva anecdote și mărturii ale unor contemporani cu procesul de colectivizare sau persoane care au simțit efectele după etapele sale finale din 1962 și mai târziu.

Cuvinte cheie: comunism, Republica Populară Română, colectivizare, cooperativizare, societate.

*

Abstract: This work is about on the process of cooperativization and collectivization of land in Romania, which developed between 1949 and 1962. This topic is focused on the changes that collectivization produced in the post-war Romanian society and economy. Also I tried to identify new research directions on this topic through oral history. With the help of a few witnesses in the content of this work I introduced some anecdotes and testimonies of some contemporaries with the process of collectivization or people who felt the effects after its final steps in 1962 and later.

Keywords: communism, Romanian Peoples Republic, collectivization, cooperativization, society.

*

Résumé : Cet article porte sur le processus de coopérativisation et de collectivisation des terres en Roumanie, qui s'est développé entre 1949 et 1962. Ce sujet se concentre sur les changements que la collectivisation a produits dans la société et l'économie roumaines après la guerre. J'ai également essayé d'identifier de nouvelles directions de recherche sur ce sujet à travers l'histoire orale. Avec l'aide de quelques témoins du contenu de cet article j'ai introduit quelques anecdotes et témoignages de certains contemporains du processus de collectivisation ou de personnes qui en ont ressenti les effets après ses dernières étapes en 1962 et après.

Mots-clés : communisme, République populaire roumaine, collectivisation, coopérativisation, société.

1.Introducere

Odată cu staționarea trupelor sovietice pe teritoriul românesc, prin actul de la 23 august 1944, România va aluneca în sfera de influență sovietică. Printre primii pași către direcția sovietică, s-a numărat impunerea la 6 martie 1945 a guvernului Petru Groza, înlocuind guvernul Nicolae Rădescu, cu ajutorul presiunilor lui Stalin. Deși guvernul avea doar patru miniștrii din Partidul Comunist Român (PCR), – pe Lucrețiu Pătrășcanu la Justiție, Teoharie Georgescu la Interne, Gheorghe Gheorghiu-Dej la Comunicații și pe Paul Constantinescu-Iași la Propagandă, – respectivii demnitari ocupau cele mai importante

¹ Student, Universitatea București, Facultatea de Istorie, Secția Istorie, anul III.

ministere, esențiale instalării mai târziu a comunismului. În fiecare județ au fost numiți prefecti pro-comuniști și create consilii cu puteri largi. Impunerea lui Groza de către Uniunea Sovietică a accelerat major ascensiunea comunismului și proclamarea aproape trei ani mai târziu a Republicii Populare Române (R.P.R.), eveniment desfășurat pe 30 decembrie 1947.

Nou proclamata republică populară se regăsește ca fiind un stat preponderent agrar, cu o populație de 15,9 milioane de oameni în 1948 (*17 489 450 locuitori după recensământul din 21 februarie 1956*).² Anii 1948-1952 au reprezentat o perioadă de nesiguranță, unde noua putere „populară” urma să adapteze societatea românească la standardele staliniste. Printre cele mai însemnate practici sovietice aplicate și în România, s-a numărat colectivizarea, care a stârnit controverse mari în rândurile țărănimii, acest proces fiind în sine doar o fracțiune dintr-o politică majoră cu caracter antițăranesc, acoperită de lupta de clasă, eliminarea chiaburimii fiind pretextul folosit pentru a comite fapte inumane.³

În ziua de azi, colectivizarea și efectele ei, reprezintă un subiect foarte larg care poate fi abordat prin aproape orice tip de cercetare, mai ales prin prisma istoriei orale și statisticii, constituind astfel o temă unde încă se pot aduce informații de noutate. De altfel, în cadrul abordării mele, am încercat să pun cap la cap studiile deja existente, adăugându-le surse din epocă și relatări orale sau anecdote din perioada respectivă. De foarte multe ori sunt omise sursele orale, mai ales în cadrul istoriei contemporane, ele fiind o completare a surselor livrestii deja existente și un element de originalitate, deoarece părerile diferă de la martor la martor. Cele câteva informații orale redade, au fost culese de la persoane direct implicate sau ale căror părinți au avut de suferit din pricina colectivizării. Relatările au fost obținute prin intermediul interviului nestructurat, fiind interogate persoane cu vârste cuprinse între 57 și 88 de ani, care au participat direct (Virgil Potârcă, [82 de ani] cu care am discutat în 2017), fie persoane care au fost în „rolul” de țăran când colectiva le-a confiscat pământurile sau muncitori în cooperative (Petre Cazan [88 ani], Vasile Manta [64 ani], Rădulescu Mihai [57 ani], Rădulescu Elena [61 ani]).

2. Reforma agrară din 1945 și pregătirile pentru colectivizare

În România, terenul pentru colectivizare a fost pregătit de reforma agrară din 1945, fiind văzută ca o dezbinare socială și economică de către istoricii actuali, după cum precizează și istoricul Dumitru Șandru:

Împroprietărirea țăranilor s-a înfăptuit într-o perioadă în care toate segmentele economiei românești erau dezorganizate. Refacerea lor necesita capitaluri însemnate. Statul, nedispunând de mijloace financiare, a făcut acumulări din achiziționarea forțată a produselor agricole de la țărani, plătite la prețuri sub costul celor de producție. O continuă presiune fiscală, directă și indirectă, s-a exercitat asupra întregii țărănime. Familiile mai prospere au avut de suportat sarcini excesiv de împovărătoare, fapt ce a determinat pe mulți proprietari să renunțe la pământ. A fost o politică deliberată a comuniștilor de a spori patrimoniul funciar al statului în detrimentul proprietății individuale. Ea a condus la proletarizarea unei mase mari de țărani, în special în rândurile celor mai întreprinzători și ale celor ce manifestau aversiune față de noul regim politic din România.⁴

² Traian Rotariu, Luminița Dumănescu, Mihaela Hărăguș, *Demografia României în perioada postbelică (1948-2015)*, Iași, Editura Polirom, 2017, p. 81.

³ Marie-Claude Maurel, *La Géographie Soviétique (1953-1983). Le paradoxe de la marginalité*, apud Jean-Francois Soulet, *Istoria Europei de est de la Al doilea Război Mondial până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2008, p.72.

⁴ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1945*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2000. p. 308.

Perioada imediată celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost una secetoasă, cu puține ploi și cu foamete. Oamenii căutau alternative, pentru că era o penurie majoră de cereale și carne. Cel puțin în zona mea, s-a apelat la o specie de lobodă-porcească, botezată „căpriță” de către țărani. Se lua, se fierbea, ulterior se acrea cu zarzăre sau prune și se mânca pe post de ciorbă. Mâncând încontinuu acest tip de mâncare, respectivii oameni se îmbolnăveau de pelagră, manifestând tulburări stomacale și descuamarea pielii.⁵

În viziunea comuniștilor lui Groza, situația stătea astfel, deoarece reforma era văzută ca fiind „cea mai însemnată lege pentru țărani de când există statul modern român”. Implementarea reformei agrare a fost expusă foarte bine în Legea reformei, fiind înfăptuită prin deciziile comune ale Comitetelor locale de împrumut și Comitetelor locale de plasă pentru reforma agrară. Reforma s-a realizat în plin război, pe când armata română era încă angajată în lupta cu trupele germane din Ungaria și Cehoslovacia. În conformitate cu dispozițiile Legii 187 din 23 martie 1945, s-a hotărât mărirea suprafețelor arabile ale gospodăriilor țărănești existente care aveau mai puțin de 5 ha și crearea de noi gospodării țărănești și individuale pentru muncitorii agricoli fără pământ, astfel, se decretau următoarele:

Art.9 – Primarii comunelor rurale sunt obligați ca în termen de 10 zile de la publicarea prezentei legi în M.O. să întrunească în adunarea generală pe toți țărani plugari din comuna respectivă, fără pământ sau care au pământ până la 5 ha, teren proprietate, pentru alegerea comitetului local de împrumut, compus din 7-15 membrii. Rezultatul alegerii va fi înscris într-un proces verbal semnat de toți cei prezenți.⁶

Figura I- Titlu de proprietate de la reforma agrară din 1945 (colecția personală).

Din punct de vedere administrativ, reforma agrară din 1945, a ajutat recensământul din 1948, care precedea procesul de colectivizare, înregistrând astfel o mare parte din proprietari și pământul arabil din țară. Notabil este faptul că aproape în toate țările intrate sub influența sovietică, s-a aplicat o reformă agrară premergătoare colectivizării⁷. În 1947 a fost adoptată o altă lege care mergea tot în direcția colectivizării, interzicându-se astfel, la 3 septembrie 1947, arendarea pământului și dijma.⁸ În prima lună a anului 1948, pe 25 ianuarie, s-a trecut la

⁵ Petre Cazan (88 ani), Elena Rădulescu (61 ani), orașul Băicoi, județul Prahova.

⁶ *LEGE Nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare* (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34>, accesat la 16.02.2021).

⁷ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, pp. 132–133.

⁸ Anton Golopenția și Sanda Golopenția, *Statistică demografică și geopolitică, Opere alese, Vol. II*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 481.

întocmirea recensământului agrar. Recensământul practic confirma toate suprafețele de pământ arabil și nearabil din țară, lucru pe care reforma din 1945 nu l-a făcut în întregime. S-au înregistrat 5,5 milioane de proprietari persoane fizice, dintr-o populație de aproximativ 15,9 milioane de locuitori.⁹ Suprafața declarată de proprietari se înregistra la 20,7 milioane ha. de teren dintr-un total de 23,7 milioane ha de pământ, diferența constituind-o suprafețe ocupate de lacuri, bălți precum și de terenuri aferente edificiilor urbane, nedeclarate.¹⁰ Aceste măsuri de pregătire pot fi puse și pe seama dorinței conducerii comuniste de a nu implementa imediat colectivizarea, putând avea efecte similare cu cele din Uniunea Sovietică la începutul anilor '30. Întârzierea acestui fapt, cel puțin pentru România, a fost premeditată, comuniștii având nevoie întâi de un braț armat loial pentru a-și impune puterea și reformele. De observat că marea majoritate a proprietăților nu depășea 5 ha.¹¹ În *Planul general economic al R.P.R. pe anul 1949*, prezentat în cuvântarea de pe 27 decembrie 1948, Gheorghiu-Dej a ilustrat plenului eforturile care se vor depune în domeniul agriculturii. Printre cele mai însemnate lucruri planificate, se numărau și modalitățile prin care se va desfășura colectivizarea. Tot Gheorghiu-Dej spunea că „sub niciun motiv și niciun caz, țărănimea nu trebuie să fie forțată să treacă la forma gospodăriilor colective”¹², totuși realitatea a fost alta, în unele regiuni ale țării fiind nevoie de intervenția autorităților pentru a-i obliga pe oameni să dea pământul statului. Printre altele, Secretarul P.M.R. a făcut cunoscută și intenția partidului de a-i educa pe țărani cu privire la beneficiile lucrului în cadrul cooperativelor în același context spunând că: „Țărănimea săracă și mijlocașă trebuie lămurită cu răbdare asupra avantajelor gospodăriilor colective”¹³, concentrându-se și pe rolul negativ pe care-l aveau moșierii și chiaburii: „Cine avea interesul să sperie și să înșele țărănimea, falsificând rostul, importanța și condițiunile în care se pot înființa gospodăriile colective? În primul rând aveau interes moșierii, cări au fost expropriați și căror pământ a fost dat țăranilor. Aveau interes în al doilea rând chiaburii sub baza reacțiunii la sate, care au ținut din totdeauna sub dominație economică pe țărani săraci și mijlocași, pe care-i speculau”.¹⁴

3. Cronologia colectivizării

A. 1949-1953

În 1949, la începutul operațiunilor, în colectivă nu aderaseră decât 4085 familii țărănești, însumând un total de 53 de gospodării colective. Numere insuficiente comparativ cu doleanțele partidului¹⁵. În următorii trei ani de implementare, angrenajul colectivizării a mers într-un ritm satisfăcător pentru conducerea țării. Procesul s-a intensificat pe măsură ce autoritățile s-au implicat și mai mult. Pe parcursul lui 1950, colectivizarea a cuprins doar 25,9% din totalul propus¹⁶. În 1951, s-au înregistrat aproximativ 75 379 de familii care aderaseră în colectivă, mai exact 72 de gospodării agricole¹⁷. Pentru a accelera și mai mult

⁹ *Ibidem*, p. 477.

¹⁰ *Ibidem*, p. 482.

¹¹ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 134.

¹² Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Expunere făcută în fața Marii Adunări Naționale, luni 27 decembrie 1948”, *Planul General Economic al Republicii Populare Române pe anul 1949*, București, Editura P.M.R., 1950, p. 33.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Nicolae Stănescu, *Cooperativizarea agriculturii în R.P.R.*, București, Editura de Stat pentru Literatură, 1967, p. 162.

¹⁶ Jean-François Soulet, *Istoria Europei de est de la al doilea război mondial până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 72–73.

¹⁷ Nicolae Stănescu, *op.cit.*

lucrurile, la 18 iunie 1952, întră în vigoare Decretul nr. 131 privind „răspunderea pentru nepredarea în termen de către gospodăriile agricole individuale și cetățeni a produselor agricole supuse colectării, precum și procedura de urmărire silită a executării acestor obligațiuni”.¹⁸ Tot în domeniul producției, se mai adoptă Decretul nr. 286 din 29 august 1952 privind „fabricarea, identificarea, colectarea, circulația și desfacerea băuturilor alcoolice de orice fel”.¹⁹ Legislația adoptată între 1949-1953 a servit ca instrument pentru instaurarea unei politici tipic sovietice de agrarizare.

Figura II Supliment al revistei *Glasul Armatei*, 1950, pp. 31-32 (colecția personală).

B. 1953-1955

A doua etapă a colectivizării a mers într-o manieră foarte lentă dată fiind împotrivirea țăranilor, epurările interne și evenimentele de pe plan extern, precum moartea lui Stalin. Către 1955, Gheorghiu-Dej constată că 26,5% din suprafața arabilă devenise proprietatea colectivei, precizând că avântul din primii ani era efectul propagandei.²⁰ Gheorghiu-Dej spunea în 1955 că „munca pentru transformarea socialistă a agriculturii a devenit o sarcină centrală a partidului de realizarea căreia depinde triumful definitiv al orânduirii socialiste în țara noastră.

¹⁸ <https://lege5.ro/Gratuit/g42tknbw/decretul-nr-131-1952-privind-raspunderea-pentru-nepredarea-in-termen-de-catre-gospodariile-agricole-individuale-si-cetateni-a-produselor-agricole-supuse-colectarii-precum-si-procedura-de-urmarire-sili> (accesat la 19.02.2021).

¹⁹ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19374> (accesat la 19.02.2021).

²⁰ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de de Stat pentru Literatură Politică, 1955, p. 851, și *Articole și cuvântări*, București, Editura Politică, 1959, p. 88.

În urma muncii de lămurire desfășurată de organizațiile noastre de partid, au fost create în decurs de 2 ani, 1069 de gospodării colective.’’²¹

C. 1956-1961

Primii doi ani ai acestei perioade au fost de o intensitate mai mică în ceea ce privește colectivizarea, date fiind evenimentele de pe plan extern în care statul român a fost implicat, precum revoluția din Ungaria, adăugându-se retragerea Armatei Roșii de pe teritoriul R.P. Române în 1958 și cele câteva revolte din regiunile Cluj, Oltenia sau Galați (revolte care nu au făcut decât să întetească eforturile autorităților). În noiembrie 1958, sectorul agricol cuprinde aproximativ 15 723 gospodării colective, cooperative agricole de producție și întovărășiri, cu peste 1 760 000 de familii, sectorul socialist reprezentând 58% din suprafața agricolă a țării.²²

Prezentând rezultate raportului privind colectivizarea în cadrul celui de-al treilea congres al Partidului Muncitoresc Român (PMR), la 20 iunie 1960, Gheorghiu-Dej anunța că sectorul socialist din agricultură cuprinde 81% din numărul gospodăriilor țărănești și din suprafața arabilă a țării, de asemenea, și numărul de 680 000 de familii care rămăseseră în afara cooperativelor, altfel zis aproximativ o cincime din totalul familiilor înglobate.²³ În 1961, pe la finele anului, Gheorghiu-Dej anunțase într-o manieră optimistă că procesul de colectivizare în linii mari luase sfârșit.

D. 1962

Finalul „înfrățirii”, a fost anunțat pe data de 27 aprilie 1962, realizându-se o ceremonie, pe care Gheorghe Gheorghiu-Dej, o prezenta ca fiind un „măreț eveniment istoric în viața poporului nostru: terminarea colectivizării agriculturii”. Sectorul socialist controla atunci peste 96% din suprafața arabilă a țării, iar gospodăriile colective cuprindeau 3 201 000 familii, „aproape totalitatea familiilor țărănești”.²⁴ Cei care s-au ocupat de colectivizare au fost remunerați cu Ordinul și Medalia Muncii, plus sume cuprinse între 3000 și 500 de lei, precum și cu Medalia Colectivizării.²⁵ Au fost cazuri unde pământul n-a fost introdus în colectiv decât la începutul anului 1964, de către foștii proprietari, aplicându-se și sancțiuni precum penalități financiare salariale sau pe alocațiile copiilor (de până la 50 de lei).²⁶

4. Procesul propriu-zis de colectivizare, cazuri aparte

Comparativ cu alte state unde colectivizarea nu a fost posibilă (precum Iugoslavia) sau s-a desfășurat într-un mod rapid, (cazurile Albaniei și Bulgariei), în România tot mecanismul a mers ritmul dorit de Uniunea Sovietică, într-o manieră prudentă și calculată.²⁷ În R.D. Germană și R.P. Ungară, colectivizarea a fost voluntară, însă în, R.P. Ungară, a avut același efect ca și în R.P. Română²⁸, provocând în statul român tensiuni masive la sate, mai ales în

²¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955, p. 400.

²² Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura Politică, 1959, p. 552.

²³ *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, 20–25 iunie 1960*, București, Editura Politică, 1961.

²⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura Politică, 1962, p. 287.

²⁵ Mihai Rădulescu (57 ani).

²⁶ Petre Cazan (88 ani).

²⁷ Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p.135.

²⁸ Anne Applebaum, *Cortina de fier. Represiunea sovietică în Europa de est, 1945-1956*, București, Editura Litera, 2019, p. 425.

regiuni precum Oltenia, unde Securitatea și Miliția au intervenit în forță, punându-se problema fragmentării comunității sătești.

Amplul proces de confiscare a pământului, utilajelor agricole și animalelor, a început în 1949, deși Gheorghiu-Dej, garantase la 9 aprilie 1948 că „proprietatea particulară și dreptul la moștenire sunt recunoscute și garantate de stat”.²⁹ La 27 decembrie în același an, guvernul comunist își arată adevăratele intenții, Gheorghiu-Dej, decretând că: „trecerea țărănimii în gospodăriile colective este singurul mijloc prin care țărăimea săracă și mijlocașă poate scăpa din starea de mizerie și înapoiere”.³⁰

La 2 martie 1949, apare Decretul nr. 83, care lichidează ceea ce mai rămăsese din resturile proprietăților moșierimii după aplicarea Legii 187/1945. Între 3-5 martie ale aceluiași an, are loc plerana care inaugurează drumul colectivizării, se trece la „transformarea socialistă a agriculturii”.³¹

Figura III Supliment al revistei Glasul Armatei, 1950, pp. 33-34 (colecția personală)

La finele acestui an, se formează abia 55 de gospodării agricole, iar suprafața arabilă ce reprezenta aceste gospodării însumează 8% din tot terenul arabil. Pentru colectivizarea tuturor suprafețelor agricole s-a preconizat inițial un timp de șaisprezece ani, operațiunea întinzându-se doar pe treisprezece ani. Cei ce nu predau pământul statului, sufereau sancțiuni precum privarea de libertate pe o perioadă de până la cincisprezece ani sau muncă silnică între cinci și zece ani. La 22 august 1949, Gheorghiu-Dej amenințase că va elimina „fără cruțare

²⁹ Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1951, p. 163.
³⁰ *Idem*, 1953, p. 231.
³¹ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 43.

orice încercare de grupare sau rezistență a dușmanului față de măsurile economice și sociale luate de partid și de guvern”³², invocând Titlul II, respectiv Articolul 5, al Constituției Republicii din 1948, prin care se decreta că: „În Republica Populară Română, mijloacele de producție aparțin sau *Statului*, ca bunuri ale întregului popor, sau organizațiilor cooperativede...”³³. El dorea ca transformarea să se producă după model sovietic, completând tot în cadrul aceleiași cuvântări cu următoarele: „Călăuzindu-ne după bogata experiență a colectivizării agriculturii în U.R.S.S., să continuăm a aplica cu fermitate politica de clasă la țară, sprijinind țărănimea muncitoare, cimentând alianța ei cu clasa muncitoare și ducând o luptă neîntreruptă pentru îngrădirea chiaburimii”³⁴. Secretarul PMR dorea astfel ca elementele considerate chiabure sau dușmani de clasă, să dispară încetul cu încetul din noua societate românească, susținând o politică de marginalizare, prin epurări din toate structurile politice și deposedări de proprietăți. În zonele rurale, Gheorghiu-Dej observase că există probleme majore privind acești dușmani, expunându-și părerea într-o cuvântare din 1951.:

„Dușmanul de clasă desfășoară o luptă înverșunată, cu scopul de a submina alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare – baza regimului de democrație populară. Chiaburimea se străduiește să folosească legăturile sale și starea de înapoiere a satului nostru pentru a-și menține influența la țară. Chiaburii duc o luptă disperată împotriva transformării socialiste a agriculturii. Acolo unde s-au creat gospodării colective, chiaburii încearcă să pătrundă în ele pentru a le submina pe dinăuntru”³⁵.

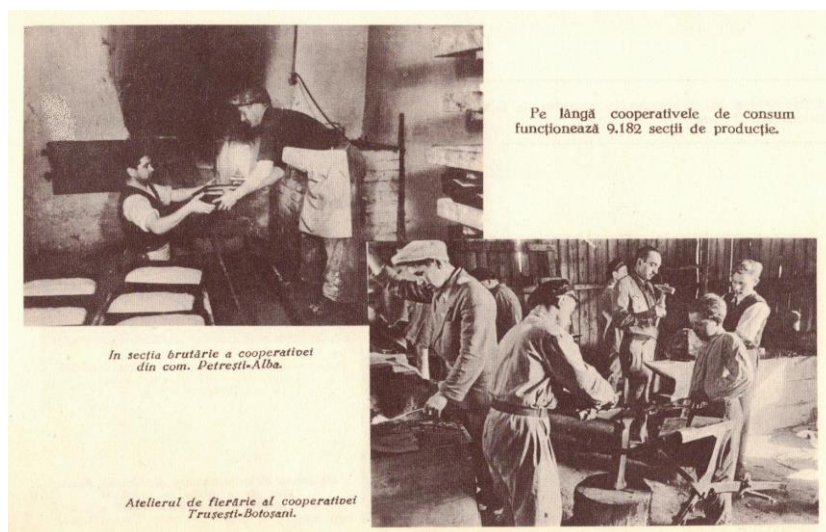

Figura IV Preluată din broșura de propagandă *Imagini din activitatea cooperativedin Republica Populară Română*, 1949 (colecția personală).

Conform datelor, între 1949-1950, au fost trimiși în mediul rural peste o sută de mii de activiști pentru operațiunile de încasare a cotelor, 115 543 UTM-iști, elevi la școlile zootehnice (sau agronomi pe timpul însămânțării), însoțiți de peste 25 000 muncitori, trupe de miliție și securitate însărcinate cu constrângerea și pedepsirea țăranilor și chiaburilor. Un exemplu de pedeapsă, de natură psihologică, aplicată celor care refuzau să-și predea pământul

³² Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura pentru Literatură Politică, 1953, p. 231.

³³ *Constituția Republicii Populare Române*, „Titlul II Structura social-economică/ Articolul 5”, publicat în *Monitorul oficial*, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948 (<http://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/14931>, accesat la 18.02.2021).

³⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955, p. 261.

³⁵ *Ibidem*, p. 423.

sau animalele colectivei, a fost probată în comunele Valea Lungă și Pucioasa³⁶, județul Dâmbovița. Respectivii erau săltați noaptea de către Securitate și plimbați cu camioane sau dube fără geamuri, până dimineața fiind opriți la un moment dat la jumătatea așa-zisului drum spre a fi întrebați dacă s-au răzgândit. Țăranii erau de fapt conduși într-un perimetru apropiat, acestora spunându-li-se că sunt duși către închisoare, însă erau doar amenințați. Dimineața, cei mai mulți dintre aceștia se răzgândeau și erau aduși înapoi la casele lor semnând documentele necesare trecerii pământului în dreptul statului.³⁷ În alte episoade, simplii țărani care aveau în posesie o căruță sau câteva animale și nu doreau să le predea, erau declarați chiaburi de către miliție și trimiși la unitățile de muncă prescurtate U.M., dispuse apoi pe șantierele țării. În alte situații, țăranii care nu erau ridicați, li se confiscău pe lângă pământuri și animalele, locuințele, fiind lăsați pe drumuri.³⁸

În septembrie 1948, avuseseră loc două mișcări neorganizate împotriva colectivizării în județul Prahova, în comunele Tomșani și Loloiasca, țăranii manifestând violent împotriva colectivizării. Unul din participanți le-a strigat comuniștilor: „Noi am dat porumbul, grâul, floarea soarelui, lâna, iar acum vreți să ne luați și pământul? Noi nu-l dăm, vrem să fim liberi, nu vrem să ni se desființeze răzoarele”.³⁹ Micile inițiative de revoltă au fost reprimare armat de Miliție. Din cauza acestor proteste violente, la ordinul lui Gheorghiu-Dej, pe toată perioada colectivizării, absolut toate revoltele sau tentativele de revoltă au fost reprimare armat de trupele de securitate și miliție. După încetarea ostilităților, partidul trimitea echipe compuse din UTM-iși, membrii locali de partid și consilieri agricoli pentru a-i face pe țărani să înțeleagă de ce trebuie să se înscrie în colectiv cu bunurile. Petre Cazan (bunicul din partea mamei), care a făcut stagiul militar între 1954-1957 la trupele de securitate, era la curent cu revoltele din perioada aceea, povestindu-mi că în perioada de serviciu militar, pe când executa instrucția în Oradea, o parte din camarazii săi din anii mai mari, fuseseră dislocați în zonele rurale din jurul orașului Dej, urmând și el să ajungă tot acolo. Trupele venite la Dej au fost

împărțite în două grupuri, dându-li-se arme și muniție de război. Un grup a fost trimis să ajute miliția și delegații partidului spre a grăbi colectivizarea, ulterior și să reprime orice protest. Celălalt grup, din care și el făcuse parte, fusese trimis în căutarea partizanilor în munții Apuseni, timp de o săptămână. Din spusele lui, trupele de securitate dislocate la sate primiseră ordine să amenințe oamenii cu baionetele, fiind îndoctrinați să creadă că oricine se împotrivesc politiciii partidului reprezintă un element chiabur, dușman de clasă, „dușmani ai poporului muncitor, dușmani ai păcii, dușmani ai independenței și suveranității naționale a țării noastre, slugi credincioase ale imperialiștilor americani și englezi: foști moșieri, foști patroni de fabrici, bancheri, mari negustori, chiaburi”.⁴⁰

Norocul i-a surâs și nefiind protagonistul vreunui

³⁶ Fermă a Comitetului Central.

³⁷ Mărturie culeasă de la Virgil Potârcă în 2017 (80 de ani în momentul discuției), absolvent de școală tehnică veterinară, activist responsabil de colectivizare în comunele Pucioasa și Valea Lungă, județul Dâmbovița, fost profesor de arte plastice și desen tehnic în cadrul Liceului Tehnologic „Constantin Cantacuzino”, Băicoi, județul Prahova.

³⁸ Vasile Manta (64 ani), Satul Banului, comuna Măgureni, județul Prahova, al cărui tată era cât pe ce să fie arestat de Securitate în 1961, fiind catalogat ca un susținător al chiaburimii.

³⁹ Constantin Dobrescu, „Revolte anticomuniste în Prahova. 1948, I”, în *Arhivele totalitarismului*, revistă editată de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului., nr. 11–12, 1996, p. 131.

⁴⁰ *Manifestul Frontului Democrației Populare*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1950.

conflict cu partizanii sau cu țărani cărora li se confisca pământul, de asemenea, adăugând că presiunile autorităților statului asupra țăranilor crescuseră ca intensitate spre finele lui 1957.⁴¹

Deși pământul fusese „donat” statului, mulți oameni au intrat în colectivă cu suprafețe mici de obicei, având plantații de pomi fructiferi. Ei sperau să aibă putere deplină peste aceste suprafețe, subminând autoritatea politică prin construirea de locuințe. Având clădiri pe aceste terenuri, ei se gândeau că în cazul în care comunismul va cădea, vor primi acel pământ înapoi garantat de stat. În multe rânduri, așa s-a și întâmplat.⁴² Grădinile din spatele casei erau și ele încadrate de cele mai multe ori în colectiv, respectivii oameni trebuind să muncească în schimbul acelui pământ, mai multe suprafețe din cadrul colectivei. Locurile care se donau nu erau neapărat muncite de către foștii proprietari, ci de alți oameni, repartizați de conducerea C.A.P.-ului (Cooperativei Agricole de Producție).⁴³ Circula la un moment dat la finele anilor '50, în spiritul colectivizării, o poveste întâmplată la un C.A.P. anonim, avându-l protagonist pe demnitarul comunist Ion Dincă, care făcuse o vizită la un C.A.P. din Dâmbovița. Acesta a constatat că una din parcelele respectivei cooperative era într-o stare deplorabilă, chemându-l pe șeful instituției să dea explicații. Șeful negăsind o explicație concretă, va fi luat la ordinul lui Dincă de miliție, împreună cu lucrătorii din jur. De aici i se trăsese porecla Ion „Teleagă”.⁴⁴

5. Cooperativele

„Importanța principală a Cooperăției în condițiunile actuale stă în faptul că ea îmbină interesele particulare ale milioanele de țărani săraci și mijlocași cu interesele generale ale clasei muncitoare, creând premisele ca țărănimea muncitoare să facă mai lesne pașii pe drumul socialismului.”⁴⁵

În 1949, odată cu colectivizarea, prin Decretul nr. 133/1949, se stabilesc direcțiile de organizare ale cooperativele. Se preciza astfel : „Cooperativele sunt organizații de mase ale celor ce muncesc de la orașe și sate, create din inițiativa proprie a acestora, și care, prin activitate și mijloace comune, își satisfac trebuințele de ordin economic și cultural. Cooperativele contribuie la dezvoltarea vieții economice în folosul poporului și la mărirea venitului național. Ele își desfășoară activitatea în cadrul Planului de Stat [...] scopul cooperativele este: înlesnirea aprovizionării asociațiilor, valorificarea produselor acestora, înlesnirea creditului de care ei au nevoie, organizarea producției în comun, înființarea de întreprinderi proprii, precum și orice altă activitate, legată de scopul lor. Se pot constitui: a) *Cooperative de consum – aprovizionare, prelucrare și desfacere*; b) *Cooperative de producție meșteșugărească*; c) *Cooperative de producție agricolă – gospodării agricole colective și alte feluri de asociații*”.⁴⁶ În concordanță cu decretul mai sus amintit, apar și forme de organizare în Uniuni ale cooperativele la nivel județean și Centrale ale uniunilor județene la nivel central⁴⁷. Teoretic, cel puțin „pe hârtie”, cooperativa oferea accesul anumitor persoane

⁴¹ Petre Cazan (88 ani), Elena Rădulescu (61 ani) orașul Băicoi, județul Prahova.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ După revoluție foștii proprietari care și-au revendicat pământul au ajuns la înțelegeri verbale cu cei repartizați de C.A.P până la revendicarea juridică, urmând ca cei care erau străini de acel pământ și-l munceau să dea o cotă parte din producție proprietarilor de drept.

⁴⁴ Petre Cazan (88 ani).

⁴⁵ Din Rezoluția Plenarei C. C. Al P. M. R. din 3-5 martie 1949.

⁴⁶ *DECRET nr.133 din 2 aprilie 1949 privind organizarea cooperativele* (<http://legislatie.just.ro/Public/DetailDocumentAfis/22165>, accesat la 05.03.2021).

⁴⁷ Prin Decretul nr. 74/ 1951, s-a stabilit modul de înregistrare la stat a cooperativele de consum, aprovizionare, prelucrare și desfacere; a uniunilor județene a cooperativele (UJECOOP) și a Uniunii Centrale a Cooperativele de Consum – (CENTROCOOP).

dezavantajate, la un statut social mai bun precum și la produse mai bune, față de ce își puteau permite anterior.

Conform statisticilor, în 1950, funcționau pe teritoriul R.P.R. aproximativ 568 de cooperative meșteșugărești cu 63 000 membri, înființându-se 33 de uniuni, fiecare alegându-și o ramură de producție diferită⁴⁸. În 1951, se constituie primul congres al U.C.E.C.O.M. (Uniunea Centrală a Cooperativelor Meșteșugărești). În 1959, cooperativizarea stagnează temporar, deoarece multe dintre aceste entități au fost transformate în întreprinderi industriale de stat. Un alt moment important din istoria acestor instituții îl reprezintă anul 1958, când are loc al treilea Congres al Cooperăției de Consum⁴⁹, în urma căruia a apărut o nouă structură de organizare a cooperativei: *Cooperativa de consum-sătească sau orășenească*, care s-a ramificat în cinci subdiviziuni în funcție de operațiunile economice și materiale pe care fiecare colectivă locală trebuia să le întreprindă; a doua categorie, *Uniunea raională a cooperativelor de consum*, în care erau asociate *cooperativele de consum* din cuprinsul unuia sau mai multor raioane, având în subordine și *agentul de valorificare* (AGEVACOOP), (IPA), *întreprinderi comerciale raionale* (ICR), *întreprinderi raionale de producție* (IPRODCOOP); a treia categorie, *Uniunea regională a cooperativelor de consum*, în care erau asociate uniunile raionale ale cooperativelor de consum din cuprinsul unei regiuni, care avea și ea de asemenea în subordine propriile întreprinderi anexe: *Direcția comercială regională* (ICOMREGICOOP); *Întreprindere de transporturi* (GOSTRANSOCOOP); *Întreprindere de construcții sau Centru de selecționat ouă*; în final, a patra categorie după noua structură, era *Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum* (CENTROCOOP) în care erau asociate uniunile regionale ale cooperativelor de consum din întreaga țară⁵⁰. După cum se poate vedea, din punct de vedere economic și birocratic, cooperativa devine o entitate extrem de centralizată, mai ales în perioada 1963-1964. În iunie 1963, are loc Congresul al patrulea al Cooperăției de Consum, iar structura administrativ-economică a cooperativei se schimbă din nou, apărând șase noi substructuri: 1. Cooperativa de Consum; 2. Cooperativa de credit; 3. Uniunea Raională a Cooperativelor de Consum; 4. Uniunea interraională a Cooperativelor de Consum; 5. Uniunea Regională a Cooperativelor de Consum; 6. Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum (CENTROCOOP)⁵¹.

În 1964, sunt în funcțiune 16 uniuni regionale precum și 127 de uniuni raionale; mergând și mai departe existau, conform listelor întocmite la 30 iunie 1964, 63 de întreprinderi comerciale raionale, 43 AGEVECOOP-uri, 23 IRAVICOOP-uri, 19 întreprinderi de producție, 14 întreprinderi de construcții. În 1970, a fost adoptată Legea nr. 6, al cărei conținut redefiniște și întărește statutul cooperativei de consum, stabilind în linii mari și funcționarea acestei instituții. Conform articolului I, cooperativele de consum sunt: „organizații socialiste obștești cu caracter economic, constituite teritorial prin asocierea, din inițiativa proprie, a locuitorilor în scopul de a satisface unele nevoi materiale și culturale, prin mijloace și acțiuni comune. Prin activitatea lor, cooperativele de consum contribuie la lărgirea și perfecționarea continuă a bazei tehnico-materiale a țării”.⁵² Conform Articolului 2 al aceleiași legi, activitatea economică desfășurată de cooperativă se baza în principal pe

⁴⁸ Uniunea Județeană a Societăților Cooperative Meșteșugărești Timiș, „Cooperăția în lume și în România” (<http://www.uscomtm.ro/faq/9/Informatii/i-9.html#3>, accesat la 06.03.2021).

⁴⁹ Al doilea avusese loc în 1954. De adăugat faptul că la finele anului 1957, existau 3160 cooperative de consum, asociate în 185 uniuni raionale, care la rândul lor erau membre a 16 uniuni regionale. Uniunile regionale erau asociate la Uniunea Centrală „(CENTROCOOP)”.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Lege nr. 6 din 10 iulie 1970 cu privire la organizarea și funcționarea cooperăției de consum*, Articolul 1 (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/247>, accesat la 07.03.2021), care redefiniște statutul și modul de funcționare al cooperativelor de consum.

schimbul de mărfuri de la sat la oraș (încuraja deplasarea populației spre orașe) și satisfacerea unor servicii: „înlesnirea schimbului de mărfuri între sat și oraș, producerea unor bunuri de consum și satisfacerea unor cereri de servicii pentru populație, putând organiza: a) contractări, achiziții și valorificări de produse agricole și de alte bunuri pentru aprovizionarea populației, a industriei cu materii prime și pentru export; b) desfaceri de mărfuri și activități de alimentație publică; c) prestarea de servicii; d) producția de bunuri de consum, îndeosebi prin valorificarea resurselor locale de materii și materiale, în vederea completării fondului de marfă, precum și producția de pâine și alte produse de panificație”.⁵³

Perioada cuprinsă între 1973 și 1977 va fi și ea importantă pentru cooperative, mai ales pentru cele locale și județene, deoarece se vor adopta o serie de decrete care permit dezvoltarea lor din punct de vedere economic, apărând în jurul lor și lanțuri de magazine cu produse provenite din munca cooperativei. Tot în această perioadă, se va modifica din nou statutul cooperativei, potrivit celui de-al IV-lea Congres al Cooperativelor de Consum., Structura organizatorică a organizațiilor cooperativei de consum de la această data era: Cooperativa de Consum (comunală-orășenească); Uniunea județeană a Cooperativelor de Consum și de Credit (asocierea cooperativelor de consum și a cooperativelor de credit de pe raza teritorială a unui județ) – UJCC; Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum CENTROCOOP (asocierea uniunilor județene ale cooperativelor de consum și de credit).

La începutul lui 1982, s-a schimbat structura cooperativei de consum în „Cooperativa de Producție, Achiziții și Desfacere a Mărfurilor” având următoarea structură organizatorică: Cooperativa de Producție, Achiziții și Desfacere a Mărfurilor (C.P.A.D.M.); Cooperativa de Credit; Uniunea județeană a Cooperativelor de Producție, Achiziții și Desfacere a Mărfurilor și de Credit (UJECOOP); Uniunea Centrală a Cooperativelor de Producție, Achiziții și Desfacere a Mărfurilor (CENTROCOOP).⁵⁴

6. Cooperativele meșteșugărești și meșteșugarii particulari

Conform dispozițiilor adoptate în cadrul legilor care definesc procesul de colectivizare, Decretul nr. 133/1949, expune statutul cooperativelor meșteșugărești, scopul lor fiind oferirea de produse și servicii, pe baza unei producții organizate în comun, prevăzând și posibilitatea inițiativelor particulare să desfășoare munca în concordanță cu standardele cooperativei. Cele mai importante raioane de producție fabricau încălțăminte, fibre textile, prelucrau metale și sticlă. Existau și ramuri care se ocupau strict de arta populară, tâmplărie și industria agro-alimentară.

Din 1950 până în 1958, numărul cooperativelor crește constant, pentru ca în 1959 să stagneze, multe dintre cooperativele meșteșugărești devenind întreprinderi de stat, producând în special produse ce susțineau sectoarele industriei. Conform anuarului de statistică al R.P.R. din 1960, în 1958 erau aproximativ 165 249 de muncitori în cooperativele meșteșugărești.⁵⁵ În 1950 existau în țară 568 de cooperative meșteșugărești, șapte ani mai târziu numărul a crescut la 650, urmând ca în 1958 să scadă la 638. În 1959, numărul de cooperative a scăzut la 356, deoarece multe cooperative care produceau bunuri ce susțineau industria au devenit întreprinderi industriale de stat. S-a pus accentul și pe pregătirea ucenicilor până în 1957, numărul ucenicilor ajungând la 5244.⁵⁶ În intervalul 1960-1964 numărul cooperativelor de

⁵³ *Ibidem*, Articolul 2.

⁵⁴ *Ibidem* 50.

⁵⁵ Constantin Anghelache, Mădălina-Gabriela Anghel și Radu Titus Marinescu, „Aspecte semnificative privind evoluția centenară a cooperativei meșteșugărești”, în *Revista română de statistică – Supliment*, nr. 12 / 2018, Institutul Național de Statistică, p. 221.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 218, 222.

deservire a populației a crescut major în domenii precum confecțiile care ajunseseră de la 2113 în 1960 la 2396 în 1964, cooperativele care se ocupau cu producerea textilelor și tricotajelor de la 105 la 242 sau atelierele de servicii de depanări, de la 288 la 450. În alte domenii se înregistraseră scăderi precum secțiile care produceau încălțăminte care au scăzut de la 2031 la 1611. Totuși la finele anului 1964 aceste unități de deservire ajunseseră la 10 974 de la 10 463 în 1960⁵⁷. Pentru particulari lucrurile stau altfel, perioada 1960-1964 este una nocivă de la 84 974 de ateliere particulare se ajunsese ca la finele lui 1964 să mai existe doar 38 724 de astfel de întreprinderi⁵⁸.

În urma unui studiu propriu, după 1965,⁵⁹ numărul de meșteșugari particulari a reînceput să crească. Aceștia aveau nevoie de un atestat⁶⁰ pentru meserie și o autorizație, plătind contribuții lunare. Erau tot sub controlul statului, trebuind să-și justifice încasările, cheltuielile și materialele folosite într-un caiet de control și să emită chitanță pentru fiecare serviciu sau produs. Caietul era verificat de câteva ori pe lună de autoritatea financiară locală a cooperativei sau de miliție. Cei mai populari întreprinzători individuali erau croitorii, pantofarii și tâmplarii. Situația lor se va îmbunătăți în 1968, în urma adoptării Legii nr. 14 din 15 mai. Se modifica astfel statutul cooperativei meșteșugărești, lucru menționat în art. I: „Cooperativele meșteșugărești sînt organizații socialiste obștești cu caracter economic, care se constituie prin asociere, din inițiativa proprie a meșteșugarilor, a persoanelor care au făcut ucenicia în cooperarea meșteșugărească, precum și a celor care vor să se califice pe locul de muncă într-o meserie din cadrul cooperativei”.⁶¹ În ceea ce privește scopul cooperativei meșteșugărești, nu se petrec modificări majore. Tot în 1968, UCECOM stabilește toate drepturile și obligațiile meșteșugarilor și ucenicilor care prestau în particular. Potrivit Deciziei nr. 220⁶² din 16 iulie 1968, luată de Biroul Comitetului Executiv al UCECOM, sunt considerați meșteșugari particulari toți cei cu ateliere proprii, cât și cei care exercită pe cont propriu o meserie la domiciliu (art. II, capitolul I, de asemenea, fiind asigurați și obligați să plătească cotizație și asigurare (art. I, capitolul I). Această decizie mai stabilește și cotizația, venitul, pensiile (de toate formele, atât pentru ucenici cât și pentru meșteri) precum și termenii și condițiile sub care un meșteșugar particular poate să-și presteze serviciile.

Comparativ cu venitul mediu obținut în cadrul unei cooperative agricole sau meșteșugărești, care varia între 1400 și 2300 de lei pe lună, meșteșugarul particular putea să obțină venituri medii cuprinse între 4000 și 7900 de lei pe lună, în funcție de profesia acestuia. Cel mai bine stăteau croitorii, care depășeau ușor suma de 7900 de lei pe lună⁶³. Particularii nu erau scutiți de la dările lunare către cooperativă, pe lângă cotizația în bani

⁵⁷ C. Anghelache, M-G. Anghel și R. T. Marinescu, „Aspecte semnificative privind evoluția centenară a cooperării meșteșugărești”, în *Revista română de statistică – Supliment*, nr. 12/ 2018, Institutul Național de Statistică, p. 223, tabelul 15.

⁵⁸ *Ibidem*, tabelul 16.

⁵⁹ În Republica Populară Română inițiativele particulare nu erau definite foarte bine din punct de vedere juridic, constituția din 1948, prevăzând la titlul II, art. 13 un decret care asigura protecție particularilor din partea statului.

⁶⁰ Cei mai mulți dintre ei făceau școli profesionale pentru a se specializa în meseria pe care doreau să o presteze având atestatul emis de respectiva școală. În cazul în care nu aveau acest atestat, îl puteau obține după ce urmau cursurile unei școli postliceale, actul fiind emis de către UCECOM.

⁶¹ *LEGE nr. 14 din 15 mai 1968 privind organizarea și funcționarea cooperării meșteșugărești* (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/195>, accesat la 07.03.2021).

⁶² Publicată în *Buletinul oficial al Republicii Socialiste România*, sâmbătă 20 iulie 1968, partea a III-a, anul IV, – nr. 118. (din regulamentul UCECOM, decizia nr. 220 din 16 iulie 1968), Tipografia Grafica Nouă, București, 1968.

⁶³ Informații cumulate în urma unui studiu propriu nepublicat.

adăugându-se și cotizația de bunuri, stabilită în conformitate cu capacitatea de producție a respectivului meșteșugar.

CAPITOLUL V
Cotizații

Art. 129. — (1) Meșteșugarii cu ateliere proprii sînt obligați să plătească la asigurările sociale din coope-
rația meșteșugărească o cotizație lunară stabilită pe
clase de cotizare, în raport cu venitul profesional anual
impozabil, după cum urmează :

Venitul profesional anual impozabil (lei)	Clasa de cotizare	Cuantumul cotizației lunare (lei)	Venitul lunar de calcul al drepturilor (lei)
pînă la 10 000	I	75	725
10 001 — 15 000	II	100	750
15 001 — 20 000	III	140	1 025
20 001 — 25 000	IV	180	1 300
25 001 — 30 000	V	220	1 575
30 001 — 35 000	VI	260	1 850
peste 35 000	VII	300	2 000

Figura V Extras din *Buletinul oficial al Republicii Socialiste România*, sâmbătă 20 iulie 1968, partea a III-a, anul IV, – nr. 118. (din regulamentul UCECOM, decizia nr. 220 din 16 iulie 1968), Tipografia Grafica Nouă, București, 1968, p. 12 (respectiv p. 494 din regulamentul UCECOM) – *colecția personală*.

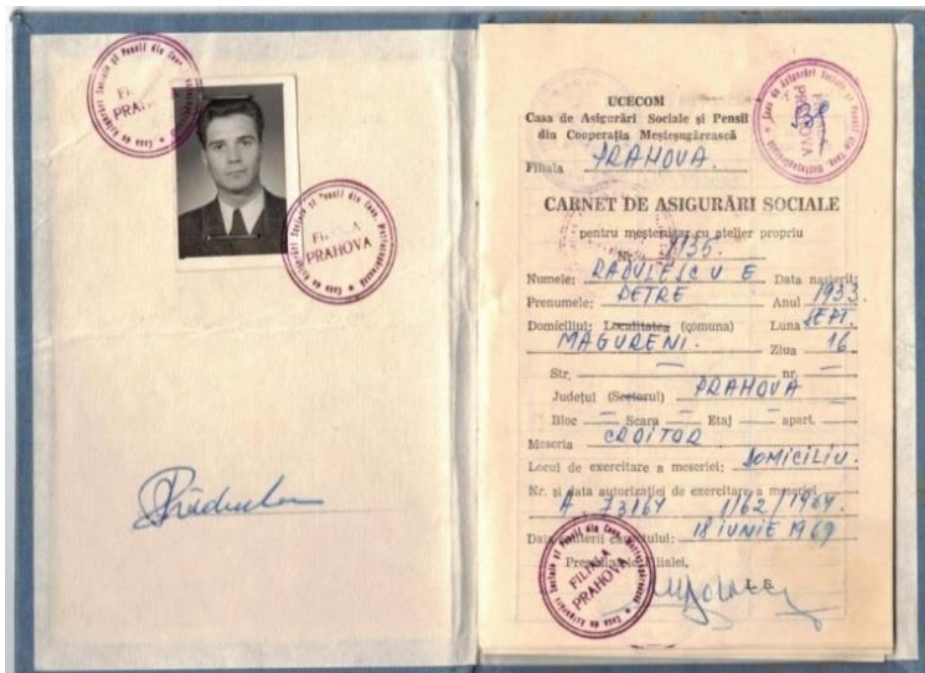

Figura VI Certificat de asigurari sociale UCECOM- *colecția personală*

Nr. casei 670
 Comuna (orașul) Moșeni
 Județul Prohauca
 Nr. poziției din registrul agricol 188 II CAP

Plan de producție
 pe anul 1979
 Pentru gospodăria familiei locuitorului
Rodilău E Pite

MODUL DE FOLOSINȚĂ A TERENULUI — ARI

Arabil	din care în vatra sat	Arabil irigat	Pășuni naturale	Fiețe naturale	Vii	din care în vatra sat	Livezi pomi arbuști	din care în vatra sat
31								

PRODUCȚIA VEGETALĂ

SP E C I F I C A R E	Suprafața - Ari -	Producția medie kg/ar.	Producția totală kg.
Gru-Secară			
Porumb	17	37	629
Cartofi	2	160	320
Fasole			
Sfeclă de zahăr			
Dovleci			
Alte culturi	10		
Legume — total	2	230	460
din care: în solarii			
Lucernă și trifoi			
Căpșuni			
Viță altoită și indigenă			
Pomi roditori — buc. din care			
Meri	5	28.1	140.5
Peri	1		28.1
Pruni	2		56.2
Caiși și piersici			
Cireși			
Nuci			
Alți pomi			

cd. 770 s

Nr. casei 670
 Comuna (orașul) Moșeni
 Județul Prohauca
 Nr. poziției din registrul agricol 188 II CAP

PLAN DE PRODUCȚIE
 pe anul 1977
 pentru gospodăria familiei locuitorului
Rodilău E Pite

MODUL DE FOLOSINȚĂ A TERENULUI — Ari —

Arabil	din care irigat	Pășuni naturale	Fiețe naturale	Vii	Livezi	Alte terenuri	Din care:	
							Curți și clădiri	din care în cult.
19			12			2.15	2.5	

PRODUCȚIA VEGETALĂ

Specificare	Suprafața cultivată		Producție medie kg/ar	Producție totală kg
	Total Ari	din care în curți		
Gru — secară				
Porumb	13		36	468
Cartofi de toamnă	3		180	540
Fasole				
Sfeclă de zahăr				
Dovleci				
Alte culturi				
Legume — total	3		365	1065
din care: în solarii				
Lucernă și trifoi				
Căpșuni				
Viță altoită și indigenă				
Pomi roditori (buc.) din care:				
Meri	5		19.6	98.0
Peri	1			19.6
Pruni	2			39.2
Caiși și piersici				
Cireși				
Nuci				
Alți pomi				

T. P. cd. 5799 n i

Figura VII Plan de producție

Md. I. O. 40

BON DE COMANDA Nr.

Felul ^{lucrării} comenzii Prețul

Numele și prenumele clientului

Adresa clientului

Felul materiei, materialelor, obiectelor primite	Cantitatea

Numele meseriașului

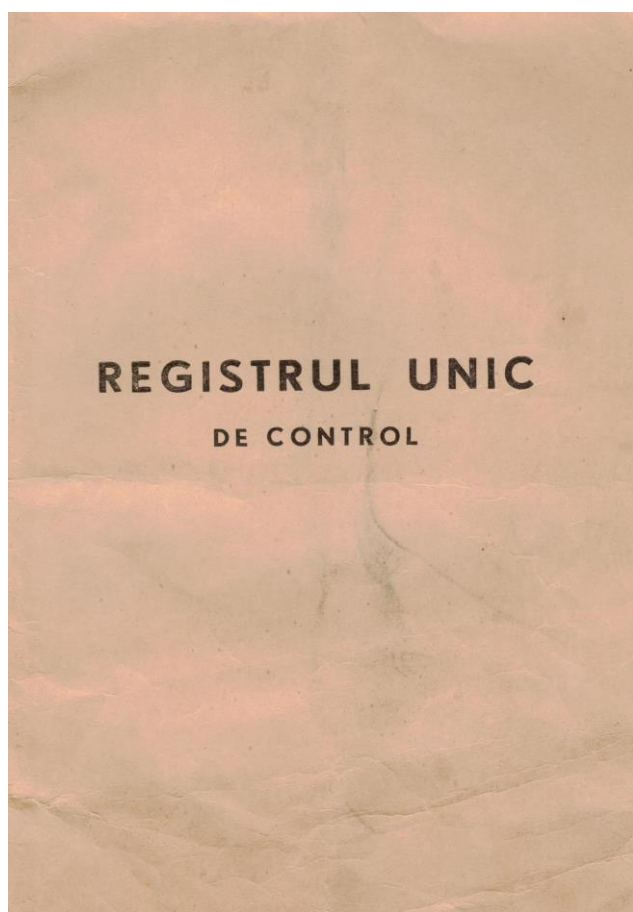
Adresa meseriașului

Data Semnătura,

Notă. — Bonul se completează cu creion chimic.

cd. 4860/961 Imp. Filaret

Figura VIII Bon de comandă

Nr.	Data începerii controlului (Anul, luna și ora)	Identitatea organelor de control, numele și prenumele, funcția, autoritatea de care aparține legitimația (împuternicirea)	Obiectivele controlului și temeiul legal	Perioada de timp pe care se face controlul	Data terminării controlului (Anul, luna și ora)
1	4 II 1969	Grup. Popescu Ite	cu baza decret 113/73	ora 13 ⁰⁰ ora 14 ⁰⁰	1969 februarie 4
2	1973 febr 22 ora 17 ³⁰	Școala Lou inspector Adm. Juc. Jud. Prahova	Decret 1953 954	anul 1972	1973 febr 22 ora 18
3	1971 Iul 27 ora 17	Școala Lou Inspector Adm. Juc. Judet. Prahova Leg. de organizare nr. 40/1972	Decret 113/1974 verificarea activității și vederea împoveririi în 1971	Anul 1974	1971 Iul 27 ora 17 ³⁰
4	1971 Iul 29 ora 15 ⁰⁰	Inspector Școala Lou de la Adm. Jucării orș	cu baza art. 20 Juc. J. nr. 153 954	Anul 1971	1971 Iul 29 ora 16

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
Consiliul popular în COM. MAGURENI
Comitetul executiv

AUTORIZAȚIE
Seria A nr. 171165 Nr. 2

Semnătura titularului _____
Comitetul executiv al Consiliului popular al COM. MAGURENI, Județul PRAHOVA
autoriză pe cetățeanul RĂDULESCU PETRE domiciliat în MAGURENI, nr. _____, să exercite meseria (activitatea) de _____
nr. _____ în următoarele condiții: cu materii
calitate
Locul exercitării meseriei (activității) Comuna MAGURENI
Județul PRAHOVA
Membrii de familie care îl ajută (numele și prenumele, gradul de rudenie, seria și nr. buletinului de identitate) LUCICA S. MAGUR

Numărul ucenicilor ce se pot pregăti sau Numărul angajaților proveniți din ucenici sau Forta motrice folosită sau C.P. _____

Instalații speciale folosite sau Alte mențiuni sau
In cazul cărușilor: felul vehiculului _____
Data eliberării autorizației 26 februarie 1971

PREȘEDINTE, _____ SECRETAR, _____

In prezenta autorizație nu se pot face modificări sau corecturi.

Figura IX Registru de control unic la purtător

7. Concluzii și surse

După cum se poate observa, efectele colectivizării și alinierii la astfel de practici totalitare comuniste sunt încă prezente și în economia și societatea contemporană. Am încercat o reunire a datelor existente, spre a le completa cu mărturii orale sau fizice ale acestui episod îndelungat și nociv. Colectivizarea a afectat toate ramurile de producție și prin fenomenologia sa, a dezbinat structurile sociale deja existente, precum și pe cele economice. Procesul, în toată amploarea sa, a presupus mobilizarea unui puternic angrenaj de forțe politice, militarizate și sociale spre a se putea duce obiectivul la bun sfârșit.

Despre sursele directe se poate spune că acestea sunt îndoielnice, deoarece nu există o

certitudine asupra veridicității informației pe care o conțin, statisticile comuniste putând fi măsluite, exagerate, în scopul propagandei sau pentru a defăima anumite personalități care nu se aliniau regimului (cazul Anei Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca ș.a.). Mai mult de atât nu există date anexe, făcute de altcineva din afara statului și partidului, cu care aceste statistici se pot compara. Respectivul izvoare se regăsesc pe lângă sursele politice utilizate și în „Anuarul de Statistică al Republicii Populare Române”, respectiv în cel al Republicii Socialiste România, sub aceeași formă. De ajutor pentru a completa aceste statistici și evenimente, mi-au fost mărturiile orale, care au oferit și un plus de informație, provenind în principal de la oameni care au fost implicați în colectivizare sau au simțit efectele transformărilor socio-economice survenite. Pe cele câteva vorbe culese le-am întărit prin folosirea mai multor surse sociale printre care cărți de muncă, livrete militare și autorizații de muncă, reviste și produse ale presei, alături de vorbele culese constituind itemii de noutate al articolului. Elemente documentare enumerate compun o mică colecție din care am încercat să expun pentru a putea creiona tabloul perioadei. Trecând la sursele de specialitate utilizate, ele au avut rolul de a sprijini informația deja extrasă din izvoarele politice și orale, servind și ele la contextualizarea perioadei din punct de vedere politic, ulterior și pentru a oferi o nuanță din afara politicii și socialului. Ele sunt reprezentate de istorii generale, istorii ale Blocului de Est, istorii naționale și studii de statistică istorică. Combinația dintre toate cele sursele utilizate nu face decât să aducă o nouă perspectivă asupra subiectului aflat într-o continuă cercetare, perspectiva sociologică observându-se mai ales prin opiniile oamenilor despre acest eveniment, rezultate din datele orale. Practic, ele dovedesc că adaptarea a fost grea și a schimbat viețile multora, trebuind ca aceștia să-și schimbe traiul la noile cerințe. Mai interesant este faptul că o parte din ele vin din partea unor oameni care au fost implicați într-un fel sau altul în aparatul care a planificat și a pus în practică „înfrățirea”, fără să fi avut vreo implicare violentă, referindu-mă aici la Virgil Potârcă și Petre Cazan.

Aruncând o privire și asupra actelor sociale se observă în cadrul întreprinzătorilor individuali că foarte multe dintre produsele lor trebuiau certificate de o birocrație proprie foarte mult exagerată trebuind să poarte o sumedenie de acte și justificări și să emită chitanțe și declarații pentru fiecare bun intrat și ieșit din mâna lor. Trecând de la actele sociale la sursele de factură mass-media, am utilizat reviste, ziare și broșuri de la începutul colectivizării până către finele anilor `50. Sunt prezentate astfel un supliment al revistei Glasul Armatei⁶⁴ din 1949; o broșură de propagandă probabil primită de către organismele mici de partid, de la nivel local, intitulată „Imagini din activitatea cooperăției din Republica Populară Română”, redactată de către Comisia de organizare a cooperăției; în final folosind un „Almanah al cooperăției meșteșugărești”, care a însoțit un ziar Scînteia de la finele anului 1955. Pentru a rezuma, prin sursele reunite, unele de noutate, am încercat a trata acest subiect dintr-o perspectivă nouă, în viziunea unui istoric în devenire. Am dorit astfel să ilustrez o cercetare multidisciplinară implicând mai procedee din complexul umanist printre care studiul comparat de surse, studiul livresc, cel antropologic, statistic și în final studiul de documente sociale. Astfel, în pandemie am încercat să realizez această radiografie a colectivizării folosindu-mă doar de ce am la dispoziție, însăși acest lucru constituind o provocare mai ales că majoritatea arhivelor au fost închise pe perioada scrierii acestei lucrări. În continuare, colectivizarea rămâne o subiect de noutate, deschis noilor studii și tehnici de cercetare care vor continua să scoată din ce în ce mai multe lucruri noi în acest domeniu al istoriei comunismului din România.

Utilizarea metodei istoriei orale și a tehnicii interviului nestructurat, mergând pe filiera sociologică, sunt printre elemente notabile ale acestui studiu. În marea majoritate a

⁶⁴ Acesta nemaiaivând copertele l-am datat pe baza echipamentelor militare și evenimentelor prezentate.

cazurilor descrise, dialogul cu interlocutorii constituie o informație nouă, prelucrată doar într-o mică măsură, obținută cu acordul interlocutorilor. Despre interlocutorii chestionați, pot spune că majoritatea au un nivel superior de educație și o percepție influențată de acest nivel, mulți dintre ei receptând pe parcursul vieții multe informații, mai ales că majoritatea au lucrat pentru început în cooperative sau au fost implicați într-un fel sau altul în organizare. Un lucru ce mi s-a părut interesant a fost faptul că generațiile din care au făcut parte acești oameni au început de la munca câmpului, îndoctrinarea despre valoare muncii agricole fiind făcută de la o vârstă fragedă, mentalitatea respectivilor oameni fiind încă legată într-o oarecare măsură de pământ, comunismul în special prin agrarizare și mai târziu industrializare contribuind la împământarea în subconștientul oamenilor a nevoii muncii fizice și mai puțin a celei intelectuale. Acest fapt poate fi pus pe seama că partidul își dorea doar muncitori, deoarece o minte care gândește poate să devină un inamic politic, subminând autoritatea liderilor. O altă idee pe care am desprins-o discutând cu acești oameni, se regăsește și în complexul mentalităților actuale, anume faptul că se pune accent pe o proletarizare în masă, acești oameni încurajându-și apropiații să muncească de la o vârstă cât mai fragedă, precum au făcut și ei.

Bibliografie selectivă

1. Surse primare

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, 20–25 iunie 1960, București, Editura Politică, 1961.

Manifestul Frontului Democrației Populare, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1950.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Expunere făcută în fața Marii Adunări Naționale”, luni 27 decembrie 1948, *Planul General Economic al Republicii Populare Române pe anul 1949*, București, Editura P.M.R., 1950.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1951.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1953.

Gheorghe Gheorghiu Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura Politică, 1959.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, București, Editura Politică, 1962.

2. Persoane intervievate

Petre Cazan (intervievat în iunie 2019)

Virgil Potârcă (intervievat în martie 2017)

Vasile Manta (intervievat în ianuarie 2020)

Mihai Rădulescu (intervievat în august 2020)

Elena Rădulescu (inteviveată în ianuarie 2021)

3. Lucrări de specialitate

Applebaum, Anne, *Cortina de fier. Represiunea sovietică în Europa de est, 1945-1956*, București, Editura Litera, 2019.

Anghelache, Constantin, Anghel Mădălina-Gabriela și Marinescu Radu Titus, „Aspecte semnificative privind evoluția centenară a cooperației meșteșugărești”, în *Revista română de statistică – Supliment*, nr. 12 / 2018, Institutul Național de Statistică, pp. 210–229.

Dobrescu, Constantin, „Revolte anticomuniste în Prahova, 1948”, I, în *Arhivele totalitarismului*, revistă editată de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului., nr. 11–12, 1996, pp. 118-131.

Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990.

Golopenția, Anton și Sanda Golopenția, *Opere complete*, vol II, *Statistică, demografie și geopolitică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.

Rotariu, Traian, Luminița Dumănescu, și Mihaela Hărăguș, *Demografia României în perioada postbelică*, Iași, Editura Polirom, 2017.

Stănescu, Nicolae, *Cooperativizarea agriculturii în R.P.R.*, București, Editura de stat pentru literatură politică, 1967.

Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998.

Soulet, Jean-François, *Istoria Europei de est de la al doilea război mondial până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Șandru, Dumitru, *Reforma agrară din 1945*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000.

4.Surse electronice

Constituția Republicii Populare Române, publicat în *Monitorul oficial*, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948 (<http://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/14931>, accesat la 18.02.2021).

DECRET nr. 133 din 2 aprilie 1949 privind organizarea cooperăției (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22165>, accesat la 05.03.2021).

Decretul nr. 131/1952 privind răspunderea pentru nepredarea în termen de către gospodăriile agricole individuale și cetățeni a produselor agricole supuse colectării, precum și procedura de urmărire silită a executării acestor obligațiuni (<https://lege5.ro/Gratuit/g42tknbw/decretul-nr-131-1952-privind-raspunderea-pentru-nepredarea-in-termen-de-catre-gospodariile-agricole-individuale-si-cetateni-a-produselor-agricole-supuse-colectarii-precum-si-procedura-de-urmarire-sili>, accesat la 19.02.2021).

LEGE Nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34>, accesat la 16.02.2021).

DECRET nr. 286 din 29 august 1952 (Republicat) pentru fabricarea, identificarea, achiziționarea, circulația și desfacerea băuturilor alcoolice (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19374>, accesat la 19.02.2021).

LEGE nr. 14 din 15 mai 1968 privind organizarea și funcționarea cooperăției meșteșugărești (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/195>, accesat la 07.03.2021).

Lege nr. 6 din 10 iulie 1970 cu privire la organizarea și funcționarea cooperăției de consum, (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/247>, accesat la 07.03.2021)

Uniunea Județeană a Societăților Cooperative Meșteșugărești Timiș, „Cooperația în lume și în România” (<http://www.uscomtm.ro/faq/9/Informatii/i-9.html#3>, accesat la 06.03.2021).

Figura X Preluată din broșura de propagandă *Imagini din activitatea cooperăției din Republica Populară Română*,

**ISTORIE MILITARĂ
MILITARY HISTORY
HISTOIRE MILITAIRE**

ACTIVITATEA BIROULUI POPULAȚIEI DE PE LÂNGĂ CHESTURA POLIȚIEI IAȘI ÎN PERIOADA 1921-1934

*

THE ACTIVITY OF THE POPULATION BUREAU ATTACHED TO THE IASI POLICE HEADQUARTERS DURING 1921-1934

*

L'ACTIVITÉ DU BUREAU DE LA POPULATION PRÉS DE LA QUESTURA DE LA POLICE IAȘI PENDANT LA PERIODE DE 1921 À 1934

drd. Valentin IOAN¹

Rezumat: Biroul Populației a luat ființă în orașul Iași la data de 15 aprilie 1921 conform prevederilor Regulamentului pentru punerea în aplicare a Capitolului III din Legea asupra controlului străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populației. Până la data de 1 ianuarie 1922, Biroul Central a funcționat sub conducerea unor ofițeri de poliție. La sfârșitul anului 1934, șeful Biroului Populației Iași transmitea Chesturii Poliției, conform Ordinului nr. 32715/1934 al Inspectoratului Regional de Poliție Iași, o analiză privind organizarea și funcționarea biroului populației, greutățile întâmpinate, dar și unele măsuri ce puteau aduce îmbunătățiri asupra modului de organizare și desfășurare a activităților.

Cuvinte cheie: populație, evidență, organizare, ofițeri, registre

Abstract: The Population Bureau was founded in Iasi on April 15, 1921, according to the provisions of the Regulation for the implementation of Chapter III of the Law on the control of foreigners, the control of some of the public establishments and for the establishment of a population office. Until January 1, 1922, the Central Bureau operated under the direction of police officers. At the end of 1934, the head of the Iasi Population Bureau transmitted to the Police Headquarters., according to Order no. 32715/1934 of the Iasi Regional Police Inspectorate, an analysis regarding the organization and functioning of the population's office, the difficulties encountered, but also some measures that could bring improvements to the way of organizing and carrying out the activities.

Keywords: population, evidence, organization, officers, registers

Résumé: Le Bureau de la Population a été établi dans la ville Iași le 15 avril 1921 en vertu des dispositions du règlement pour la mise en œuvre du Chapitre III de La loi sur le contrôle des étrangers, le contrôle de certains établissements publics et la création d'un office de la population. Jusqu'au 1er janvier 1922, le Bureau Central a fonctionné sous la direction de policiers. A la fin de 1934, le chef du bureau de la population Iași envoyait à la police de Questura, selon l'ordre n. 32715/1934 de l'inspection régionale de la police, une analyse sur l'organisation et le fonctionnement du bureau de la population, les difficultés rencontrées, ainsi que certaines mesures qui pourraient améliorer l'organisation et la conduite des activités.

Mots-clés: population, evidence, organisation, officiers, registres

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane.

La 19 martie 1915 a fost promulgată Legea pentru controlul străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populațiunii, cadrul legislativ prin care se înființa Biroul Populațiunii. În Capitolul III art. 36 se preciza faptul că „pe lângă fiecare poliție de oraș, în comunele urbane și pe lângă fiecare primărie în comunele rurale se înființează un birou al populațiunii”. În comunele rurale, birourile de populație urmau să-și desfășoare activitatea la primărie sub conducerea notarului². Cu toate acestea art. 44 al Legii pentru controlul străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populațiunii, stabilea clar faptul că data punerii în aplicare a dispozițiilor din Capitolul III privind biroul populației, urma să fie stabilit prin Decret Regal și prin întocmirea unui jurnal al Consiliului de Miniștri. Dat fiind contextul politic internațional³, data punerii în aplicare a dispozițiilor referitoare la înființarea biroului populației a fost stabilită prin Înaltul Decret Regal nr. 947 în 24 martie 1921, atunci când a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 280, Regulamentul pentru punerea în aplicare⁴ a Capitolului III din Legea asupra controlului străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populației. De remarcat faptul că, în fiecare lună, administratorul de plasă era obligat să efectueze inspecții la birourile de populație din plasa lui, verificând dacă sunt respectate prevederile regulamentului și în mod special dacă înscrierile și mutațiile erau efectuate la timp. Activitatea de control era încheiată cu un proces-verbal ce era transmis prefecturii.

Biroul Populației a luat ființă în orașul Iași la data de 15 aprilie 1921 conform dispozițiilor art.1 și 12 din Regulamentul Populației. Până la data de 1 ianuarie 1922, Biroul Central a funcționat sub conducerea unor ofițeri de poliție cu agenți detașați din corpul de sergenți și câțiva diurniști. Din data de 23 aprilie 1922, cheltuielile de întreținere și personal ale biroului au fost trecute în bugetul primăriei. Tot atunci au fost înlocuite buletinele formular model 2 cu carnetele mici de carton, carnetele care s-au răspândit în toată țara. Acest lucru a fost apreciat de ministrul Richard Franasovici, cu ocazia inspecției făcute acestui birou⁵. Biroul Populației era menționat chiar și prin prevederile Legii pentru organizarea Poliției Generale a Statului din 1929, acesta fiind parte componentă, birou⁶, în cadrul serviciilor de poliție.

În 17 decembrie 1932 Ministerul de Interne, prin Ordinul nr. 44839 transmitea primarilor municipiilor și orașelor reședință și nereședință din țară faptul că „*pentru înlăturarea neînțelegerilor ivite între birourile de populație ce funcționează pe lângă polițiile locale și birourile de eliberare a carnetelor de identitate, ce se eliberează de primarii membrilor comuni cât și pentru o economie mai mare în finanțele comune-*

² „Monitorul Oficial” nr. 281 din 20 martie 1915.

³ <https://www.mai.gov.ro/104-ani-de-existenta-a-directiei-pentru-evidenta-persoanelor-si-administrarea-bazelor-de-date/> accesat în data de 14.11.2021.

⁴ Gazeta Oficială a Comisiunii Regionale de Unificare Cluj nr.2 din 7 aprilie 1921.

⁵ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Documentar* dos. 012580 vol. V, f. 522.

⁶ Legea pentru organizarea Poliției Generale a Statului din 1929 publicată în „Monitorul Oficial” nr.159 bis din 21 iulie 1929.

ambele birouri fiind în sarcina comunei, și o uniformizare a lucrărilor, s-a hotărât următoarele: birourile de populație vor continua să funcționeze potrivit legii de organizare a poliției și vor avea însă în plus și eliberarea carnetelor de identitate. Operațiunea eliberării carnetelor de identitate, se va face cu începere de la 1 ianuarie 1933 astfel-Primăria va înainta biroului de populație de pe lângă poliție copie de pe registrul de membrii comunei și copii de pe listele electorale, punându-le la dispoziție și stocul de carnete de identitate, semnate de primar și secretarul general. Biroul de populație, odată cu eliberarea fișei de control, se va încredința dacă membrul comunei are carnet de identitate și dacă nu are îl va elibera conform legii, cu indicațiile legale, completându-se alegătorilor și cărțile de alegător”⁷.

Personalul prevăzut în bugetul Primăriei era format dintr-un șef de serviciu clasa I, doi împiegați clasa I, cinci clasa a II-a, unul clasa a III-a, unul clasa a IV-a, un curier și un camerier. Unul din împiegați îndeplinea serviciul de secretar al cancelariei. Biroul central al Populației era instalat în centrul orașului într-un loc spațios format din 4 camere mari cu mobilier nou adaptat la necesitățile serviciului. Despre mișcarea populației aflăm că la nivelul anului 1934 erau înscriși 51.860 capi de familie cu 130.749 de suflete din care se scad 30.104 plecați și decedați.

Capi de familie			Români	Evrei	Alte naționalități	Supuși străini	Total	
Căsătoriți	Necăsătoriți	Văduvi					Bărbați	Femei
23996	21436	6428	76899	47117	5987	746	64192	66557

Tabel nr. 1⁸

Șeful Biroului Populației de pe lângă Chestura Poliției Iași, Aurel G. Nicolau, afirma în 1934 faptul că „Biroul controlul străinilor, atât timp cât a fost la Inspectoratul de Siguranță, ne trimitea regulat tablourile străinilor, cărora le elibera bilete de liberă petrecere, așa că eram în măsură să avizăm în contra celor ce nu se prezentau la înscriere de la trecerea acestui birou la chestură, nu s-a mai primit asemenea tablouri. Totuși, străinii au fost înscriși în măsura prezentării lor benevol. Pentru verificarea celor rămași neînscriși, este necesar ca biroul controlul străinilor să ne înainteze un tablou cu toți supușii străini stabiliți în localitate de la data trecerei la Chestură, continuând apoi trimiterea tablourilor săptămânale”⁹.

Atribuțiile biroului erau:

- De a lua în evidență în registrul specific pe toți românii și străinii majori și minori care au reședința în comună;

⁷ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar dos. 012580 vol. V, f. 514.

⁸ *Ibidem*, f. 523v.

⁹ *Ibidem*, f. 524.

- De a opera toate modificările atunci când se produceau schimbări de domiciliu, nașteri, căsătorii, decese, divorțuri, adopții, filiațiuni etc.;
- De a elibera buletine de identitate tuturor locuitorilor înregistrați;
- De a elibera certificate atunci când au loc schimbări de domiciliu și reședințe de comune;
- De a pune la dispoziția autorităților informații referitoare la domiciliu, reședințe și schimbări de domiciliu¹⁰ etc.

Prin natura sa, serviciul public pe care-l îndeplineau birourile de populație aveau un rol și de poliție administrativă. La înființarea birourilor de populație, multe din prefecturile de poliție, din lipsă de fonduri și de personal, au intervenit la primăriile respective ca, în schimbul veniturilor încasate în baza art. 6 și Regulamentul Populației să prevadă în bugetele lor plata funcționarilor și cheltuielile de întreținere. Primăriile au acceptat și au prevăzut în bugetele lor cheltuielile de întreținere și plata funcționarilor, înființând posturile necesare așa cum au fost cerute de prefecturile de poliție.¹¹ Conducătorul biroului, din lipsă de personal, dispunea să se efectueze serviciu prin rotație pentru ca fiecare funcționar să cunoască foarte bine și atribuțiile celorlalți, astfel să poată avea cunoștințe generale. Prin această regulă se puteau înlocui cu ușurință unul pe altul în cazuri de concedii, sau situații neprevăzute.

Tot același Aurel Nicolau șeful Biroului Populației de pe lângă Chestura Poliției Iași menționa că „*aceste Birouri de Populație au dat cele mai bune rezultate, ar fi de mare folos ca ele să rămână în starea actuală, și pe cale de regulament, să fie încadrate ca servicii exterioare la chesturile de poliție și conduse mai departe de actualii șefi cu personalul existent,*” care și ei la rândul lor să fie asimilați în gradul corespunzător funcției pe care o ocupă, pentru a putea dispune astfel de toată autoritatea de care au nevoie în îndeplinirea diverselor și numeroaselor acte de serviciu. Cu toate acestea șeful Biroului Populației de pe lângă Chestura Iași propunea câteva măsuri de îmbunătățire a activității acestuia precum:

Modificarea Regulamentului pentru punerea în aplicare Capitolului III din *Legea asupra controlului străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populației*;

- Uniformizarea lucrărilor birourilor de populație din țară;
- Realizarea unui recensământ general al populației care să cuprindă toate datele statistice complete și să pună la punct scriptele birourilor de populație;

Autoritățile din țară civile și militare și toate instituțiile și stabilimentele publice să fie obligate să nu dea curs nici unei lucrări sau să angajeze în serviciul lor persoane care n-au buletine de înscriere în Biroul Populației.

Prin activitatea biroului de populație erau culese date, se întocmeau situații statistice privind mișcarea populației, se urmărea fenomenul de emigrație și imigrație.

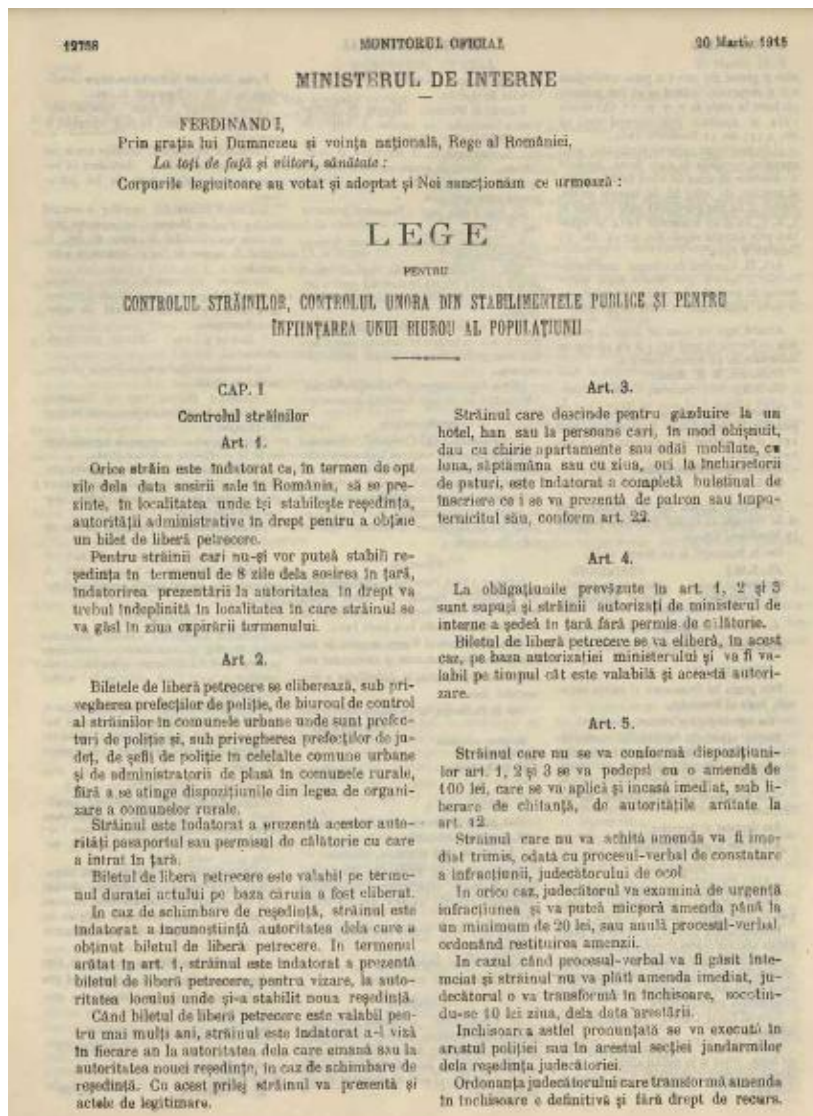
¹⁰*Ibidem*, f.525.

¹¹*Ibidem*, f. 525 v.

Totodată, prin existența acestuia se aduceau contribuții atât pentru întreg sistemul electoral, activități administrative, militare, financiare, dar și pentru organizarea și funcționarea învățământului primar. Biroul Populației punea la dispoziția tuturor instituțiilor publice datele, adresele și informațiile privitoare la persoanele din fiecare localitate.

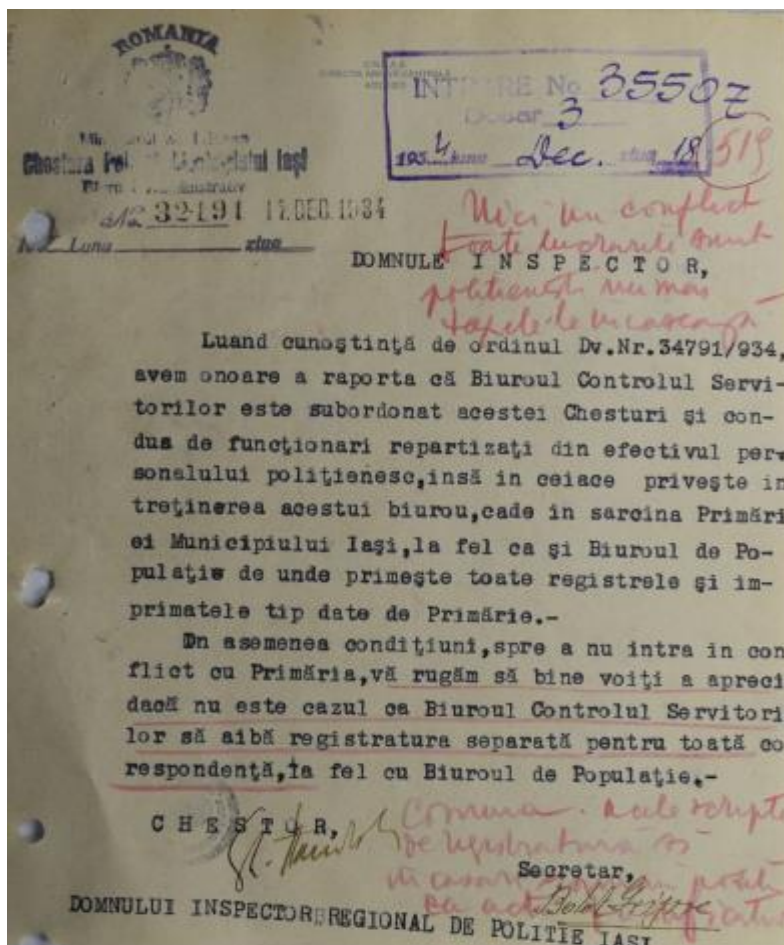
ANEXE

Anexa nr. 1

Sursa: Monitorul Oficial nr. 281 din 30 martie 1915, p. 12758.

Anexa nr. 2

Sursa: Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar dos. 012580 vol. , f. 519

Bibliografie

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar dos. 012580 vol. V.

Gazeta Oficială a Comisiunii Regionale de Unificare Cluj nr. 2 din 7 aprilie 1921.

„Monitorul Oficial” nr. 281 din 20 martie 1915.

„Monitorul Oficial” nr. 280 din 24 martie 1921.

Legea pentru controlul străinilor, controlul unora din stabilimentele publice și pentru înființarea unui birou al populațiunii din 19 martie 1915.

Legea pentru organizarea Poliției Generale a Statului din 1929.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII OFIȚERULUI ROMÂN DĂNILĂ PAPP ÎN SERVICIUL MILITAR AL AUSTRO-UNGARIEI (1890-1918)

*

CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN OFFICER DĂNILĂ PAPP IN THE MILITARY SERVICE OF AUSTRIA-HUNGARY (1890-1918)

*

CONTRIBUTIONS A LA CONNAISSANCE DE L'ACTIVITE DE L'OFFICIER ROUMAIN DANILA PAPP AU SERVICE MILITAIRE DE L'AUTRICHE-HONGRIE (1890-1918)

Prof. dr. Dragoș CURELEA¹

Rezumat: Dănilă Papp a fost un ofițer de origine română care a slujit în Armata Imperială a Austro-Ungariei în perioada 1890-1918. Din decembrie 1918 a slujit în Armata Regală a României Mari. Acest studiu își propune să prezinte cititorului calea ierarhică și de comandă exercitată de ofițerul Dănilă Papp. Am prezentat și datele exercitării comenzii pe frontul de est al aceluiași ofițer, atât în Galiția, dar mai ales în Bucovina. În 1917-1918, divizia Papp pe care a comandat-o a fost detașată în nordul Italiei. Din decembrie 1918 a slujit în Comandamentul teritorial general Sibiu, parte a structurii stațiunii de apărare și securitate publică prezidată de Ștefan Cicio Pop în Consiliul Dirigent al Transilvaniei. Din 1919 a fost avansat la gradul de general de brigadă și a primit comanda Diviziei 18 Infanterie.

Cuvinte-cheie: Dănilă Papp, carieră militară, studii de geniu, Academia Militară Theresiană din Viena, funcții de comandă, șef de stat major, comandant de brigadă, frontul austro-ungaro-rus, Primul Război Mondial, Galiția, Bucovina 1914-1918

*

Abstract: Dănilă Papp was an officer of Romanian origin who served in the Imperial Army of Austria-Hungary during 1890-1918. From December 1918 he served in the Royal Army of Greater Romania. This study aims to present to the reader the hierarchical and command path exercised by officer Dănilă Papp. We also presented the dates of exercising the command on the eastern front of the same officer, both in Galicia, but especially in Bucovina. In 1917-1918, the Papp division he commanded was seconded to northern Italy. From December 1918 he served in the Sibiu General Territorial Command, part of the structure of the Public Defense and Security Resort chaired by Ștefan Cicio Pop in the Board of Directors of Transylvania. From 1919 he was promoted to the rank of brigadier general and received the command of the 18th Infantry Division.

Keywords: Dănilă Papp, military career, genius studies, Theresian Military Academy in Vienna, command positions, chief of staff, brigade commander, Austro-Hungarian-Russian front, World War I, Galicia, Bukovina 1914-1918

¹ Colegiul Tehnic Energetic Sibiu; Cercetător post-doctoral Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

*

Résumé: *Dănilă Papp* était un officier d'origine roumaine qui a servi dans l'armée impériale d'Autriche-Hongrie de 1890 à 1918. À partir de décembre 1918, il sert dans l'armée royale de la Grande Roumanie. Cette étude vise à présenter au lecteur le chemin hiérarchique et de commandement exercé par l'officier *Dănilă Papp*. Nous avons également présenté les dates d'exercice du commandement sur le front oriental du même officier, à la fois en Galice, mais surtout en Bucovine. En 1917-1918, la division *Papp* qu'il commande est détachée dans le nord de l'Italie. À partir de décembre 1918, il a servi dans le commandement territorial général de Sibiu, qui fait partie de la structure du complexe de défense et de sécurité publiques présidé par Ștefan Cicio Pop au conseil d'administration de Transylvanie. À partir de 1919, il est promu au grade de général de brigade et reçoit le commandement de la 18e division d'infanterie

Mots clés : *Dănilă Papp*, carrière militaire, études de génie, Académie militaire thérésienne à Vienne, postes de commandement, chef d'état-major, commandant de brigade, front austro-hongrois-russe, Première Guerre mondiale, Galice, Bucovine 1914-1918

Ofițerul român *Dănilă Papp*, a fost absolvent al Academiei Militare Theresiene din Wiener Neustadt (1890), dar și a cursurilor universitare ale Facultății de Inginerie din capitala Austro-Ungariei. A servit ca militar în diferite unități militare și structuri de stat major ale armatei imperiale urcând prin merite proprii toate treptele ierarhiei militare de la gradul de locotenent la acela de general de divizie în intervalul 1896-1930, atât sub stindardele Casei imperiale ale Austriei, iar din decembrie 1918 în serviciul militar al Consiliului Dirigent și României Mari². Totodată, în studiul de față vom prezenta și principalele funcții de comandă pe care D. Papp le-a exercitat de-a lungul carierei sale militare, în serviciul militar austro-ungar. Astfel, în perioada anilor 1890-1918, ofițerul român, *Dănilă Papp*, a servit în diferite unități și structuri militare ale Austro-Ungariei, și a parcurs treptele ierarhice și de comandă, conform listelor de rang și înaintare în grad, după cum urmează: locotenent începând din 1 septembrie 1890, specializat inițial în armă Infanterie și moment începând de la care, începea cariera sa militară și parcursul său ierarhic și de comandă³. A fost repartizat în Regimentul 64 Infanterie Cezar și Regal din Orăștie, care avea o majoritate românească, atât în ceea ce privește comandamentul, cât și în compunerea trupelor⁴.

² Arhivele Militare Naționale ale României-Depozitul Central de Arhivă din Pitești (în continuare: A.M.N.R.-D.C.A.P.), Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1-22 f.-v..

³ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1891*, Wien, Aus der K.K. Hof und Staatsdruckerei, Jänner, 1891, p. 253, 433; *Ibidem*, 1892, p. 248, 437. Copia decretului de avansare în grad a locotenentului Daniel Papp, reproducă ca imagine de către cercetătorii albaulieni Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două falmuri: Dănilă Papp (1868-1950)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2015, p. 29-30.

⁴ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für*, 1894, p. 248; *Ibidem*, 1895, p. 223, 917; Dorin Petrescu; Ioan Lăzărescu, *Istoria Regimentului Cezar și Regesc nr. 64 Orăștie (1860-1918)*, Deva, Editura Corvin, 2004, p. 210; Dorin Gheorghiu et alia, *Armata a IV-a „Transilvania” la 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p.

Doi ani mai târziu, era avansat în gradul de locotenent-major la 1 noiembrie 1894⁵ și va activa militar în structura aceleiași Regiment Cezar și Regal nr. 64 Infanterie din Orăștie, însă cu mențiunea că a fost detașat în calitate de profesor instructor pentru geniu, pontoane și fortificații/construcții militare la Infanterie Kadettenschule Hermannstadt/Școala de Ofițeri de Infanterie din Sibiu⁶. Începând din același an, a predat în cadrul școlii mai sus menționate cursuri de specializare în inginerie civilă și construcții, amenajare teritorială, fortificații și geniu, pontoane-poduri pentru cadetii acestei școli militare care urmau să devină ofițeri cu pregătirea principală militară Infanterie⁷.

În aceeași funcție didactică și de instrucție, îl aflăm pe locotenentul major Dănilă (Daniel)* Papp și în perioada 1895-1899, fost detașat din Regimentul 64 Infanterie Cezar și Regal din Orăștie⁸. Notăm și că în perioada 1897-1899, locotenentul, iar apoi locotenentul major D. Papp, au îndeplinit și funcția de adjunct al căpitanului Arnold Brander, comandantul unității Kadettenschule Infanterie Hermannstadt/Scolii imperiale de Ofițeri pentru Infanterie din Sibiu, iar pe linie de instrucție și didactică a susținut cursuri tehnice de specialitate despre fortificații militare, geniu și pontoane pentru tinerii ofițeri care se formau în mai sus amintita școală de infanterie. În perioada anilor 1898-1899, locotenentul-major principal instructor D. Papp a fost adjunct al maiorului Wilhelm Melbeller, noul comandant al susamintitei instituții de

127; Cornel Țucă; Laurențiu Batin, *Ofițeri ardeleni și bucovineni din fosta Armată Austro-Ungară*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2018, p. 46, 235.

⁵ Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp (1868-1950)*, p. 31.

⁶ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1-v.; *Schematismus für das K.u.K. Heer und für Kriegs Marine, 1901*, Wien, Druck und Verlag der Kaiserliche und Königliche. Hof-und Staatsdruckerei, dezember, 1900, p. 254, 514, 1004. Dorin Petrescu; Ioan Lăzărescu, *Istoria Regimentului Cezar și Regesc nr. 64 Orăștie (1860-1918)*, p. 210-211.

⁷ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kriegs-Marine für 1895*, p. 223, 917.

* Remarcăm că în toate șematismele Armatei imperiale Austro-Ungare de Uscat dar și Marină militară, parcurse în vederea documentării și elaborării prezentului articol pentru intervalul 1890-1914, ofițerul Dănilă (Daniel) Papp, este consemnat cu numele Daniel Papp și menționat parcursul ierarhic pe care l-a avut de-a lungul anilor de serviciu militar în armata Austro-Ungară, Cu privire la parcursul ierarhic și la situația militarului în susmenționata armată a se vedea și în: *Monarhia Habsburgică (1848-1918). Dezvoltarea economică, administrația și sistemul juridic, forța armată*, Ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf, traducere de Iosif Marin Balog, Loránd Mádly și Nicolae Teșculă. Cuvânt înainte de Ioan-Aurel Pop, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj- napoca, Iași, Editura Polirom, 2020, volumul I, p. 328-333.

⁸ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1897*, Wien, Druck und Verlag der K. K. Hof-und Staatsdruckerei, dezember, 1896, p. 254, 492, 942; *Ibidem, Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1898*, p. 250,

învățământ militar de la Sibiu/Hernannstadt⁹. Menționăm că între 1899-1902 s-a specializat în Geniu și fortificații la Școala Superioară de Geniu din Viena (K.u.K. Technische Militärakademie)¹⁰.

În perioada 1900-1902, cum rezultă din Șematismele armatei imperiale, D. Papp era menționat în gradul de locotenent major, însă remarcăm că era decorat și medaliat, respectiv s-a aflat din nou în Orăștie pentru scurt timp și era propus pentru avansarea în grad de căpitan¹¹. Menționăm că la finalul anului 1901, locotenentul D. Papp a fost transferat de la Regimentul 64 Infanterie din Orăștie la Direcția de Stat Major al Geniului din Przemyśl (Galiția), unde a îndeplinit atribuții de ofițer de stat major în specialitatea Geniu și fortificații¹². A urmat apoi în 1 noiembrie 1902, avansarea în gradul de căpitan, clasa a II-a (Hauptleute 2 Klasse) și a fost transferat în cadrul structurii de comandă a Regimentului Cezar și Regal de Infanterie nr. 2 din Sibiu, însă în cadrul unuia dintre batalioanele aflate temporar în perioada acelor ani în Brașov, unde a îndeplinit atribuțiile de ofițer de stat major cu specializarea tehnică Geniu și fortificații¹³.

În 1 noiembrie 1902, a fost avansat în gradul de căpitan clasa I și a fost detașat inițial, iar apoi, în cursul aceluiași an, a fost transferat la Direcția Armei Geniu din Komáron, unde s-a perfecționat în activitatea de ofițer coordonator de stat major pentru Arma Geniu¹⁴. Pentru o scurtă perioadă în decembrie 1902, a participat în Budapesta la Cursul de comandă organizat pentru ofițerii de stat major în specialitatea

⁹ *Ibidem*, p. 951; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1899*, p. 246, 496, 957. Copia decretului de avansare în gradul de locotenent major a lui D. Papp este reprodusă în: Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp (1868-1950)*, p. 33.

¹⁰ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Direcția Cadre și Învățământ* (fostul fond *Serviciul Personal al Armatei*, cum s-a numit acesta până în anul 1948), dosar nr. 11.776/1974, *Memoriu General de Brigadă Dănilă Papp*, f 1 f-v...; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp (1868-1950)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2015, p. 6, 34-35.

¹¹ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1900*, p. 254, 514, 1004; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1901*, p. 255, 522.

¹² *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1902*, p. 216, 254, 528; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1904*, p. 218; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp*, p. 6.

¹³ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1905*, Wien, Druck und Verlag der Kaiserliche und Königliche. Hof-und Staatsdruckerei, Dezember, 1904, p. 412; *Schematismus für das K.u.K. Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1906*, p. 253, 420; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp*, p. 6. Copia decretului de înaintare în grad de căpitan clasa a II-a a lui Dănilă Papp, reprodusă în: Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Exceelență sub două falmuri: Dănilă Papp*, p. 36.

¹⁴ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1908*, Wien, Druck und Verlag der Kaiserliche und Königliche. Hof-und Staatsdruckerei, Dezember, 1907, p. 229.

militară Geniu, pontoane, fortificații și construcții militare¹⁵. Între 1902-1909 s-a aflat activ în calitate de ofițer de stat major în cadrul Direcției de Stat Major pentru Arma Geniu în localitatea Komárron, unde a îndeplinit și atribuțiile de coordonator al Statului major pentru arma mai sus menționată¹⁶.

În anul 1910, a fost transferat la Direcția de Geniu din Trient, garnizoană în care căpitanul de geniu D. Papp a activat și s-a aflat până la izbucnirea Primului Război Mondial în anul 1914. A activat ca ofițer coordonator al Statului Major pentru Arma Geniu din această zonă militară¹⁷. De asemenea, remarcăm că în această perioadă, a fost decorat în 22 martie 1911 primind Crucea Meritul Militar, iar în 30 octombrie 1912, a fost avansat în gradul de maior și numit subșef de stat major în Direcția Geniului din Trient¹⁸. Între 1 august 1914 și 18 septembrie același an, maiorul D. Papp, a coordonat demersurile de fortificare și realizare a tranșelor și pozițiilor la capul de pod de pe râul Sieniawa, un important punct defensiv pentru armata imperială, pe care l-a apărat în fruntea unui grup de luptă austriac compus din 10 batalioane trupe landsturm (jandaremerie rurală și urbană) și a 10 piese de artilerie de diferite calibre.

La 1 martie 1915, a fost avansat locotenent-colonel și numit Șef de Stat Major al Diviziei 54 Infanterie Austro-Ungară care se afla pe frontul din Bucovina¹⁹. S-a remarcat în Galiția, dar mai ales în sectorul de front din Bucovina, unde ca ofițer comandant al Brigăzii Papp/Papp Dandar Brigadde pe care a comandat-o între ianuarie 1915 și vara anului 1918, a reușit să respingă mai multe ofensive ale armatei ruse. A recuperat teritoriile pierdute de către imperiali, și așezări cu importanță strategică. A

¹⁵ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Direcția Cadre și Învățământ* (fostul fond *Serviciul Personal al Armatei*, cum s-a numit acesta până în anul 1948), dosar nr. 11.776/1974, *Memoriu General de Brigadă Dănilă Papp*, f 1 f-v.; *Ibidem*, Fond [Personal]-70/1923-1926. *Memorii Generali Bătrâni. Memoriu General de Divizie Papp Dănilă*, f. 2-3 f.-v..

¹⁶ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1909*, p. 235; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1910*, p. 239; Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia (în continuare se va cita: A.M.N.U.A.I.), *Colecția documente și inventare*, inv. nr. 6387; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două falmuri: Dănilă Papp*, p. 6.

¹⁷ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1911*, Wien, Druck und Verlag der Kaiserliche und Königliche. Hof- und Staatsdruckerei, dezember 1910, p. 245;

¹⁸ *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1912*, p. 91, 253; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1914*, p. 201. Brevetul privind decorarea lui Dănilă Papp și imaginea decorației ca atare, în: Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două falmuri: Dănilă Papp*, p. 6, 38, 51-52.

¹⁹ Edmund Glaise-Horstenau, *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Band I–VII. Das Kriegsjahr 1914*, Wien, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930–1939, Band I 1914, p. 344; *Ibidem, Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 1, 1914, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1930, p. 385. Vezi și în: https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC03202139/366/LOG_0109/, liber accesat în 06.06.2021, ora 21:25.

reintrat de două ori în Cernăuți recapturând acest oraș și zona de la ruși²⁰. În perioada 6 ianuarie 1915-28 februarie același an, s-a aflat în gradul de maior, pe frontul de răsărit și a exercitat începând din 15 ianuarie o comandă care revenea, îndeosebi, ofițerilor superiori în grad de colonel, fiind numit la comanda Brigăzii mixte interarme Papp²¹.

În perioada anilor de război maiorul D. Papp, a fost implicat în coordonarea procesului de consolidare-fortificare a sistemului defensiv austro-ungar de tranșee și poziții tactice din acel sector de pe frontul estic. A reușit cu trupe de rezervă să apere și să mențină capul de pod în Bătălia de la Sieniawa, derulată în perioada 12-18 septembrie 1914. Partea rusă a atacat în acest sector de front din Galiția cu artilerie ușoară și trupe de cavalerie care au provenit din Corpul de Armată XXV Infanterie sprijinit de elemente din Corpul III Caucazian, sunumitul pod. În această operațiune militară a comandat în calitate de maior în grup de luptă interarme compus din 10 batalioane trupe Landsturm (militari activați din rezervă, dar și trupe neindivizionate de jandarmerie rurală și urbană) și 76 piese de artilerie de diferite calibre pe care le-a organizat în baterii mobile²². Pentru păstrarea acestuia, dar mai ales pentru oprirea ofensivei care amenința printr-o manevră în dreapta flancgărzile austriece, maiorul D. Papp a fost decorat cu Ordinul Coroana de Fier, clasa a II-a și înaintat în afara turului militar de rang, la excepțional, în gradul de locotenent-colonel (oberstleutnant) cu data de 1 martie 1915²³.

În urma avansării în grad, locotenent-colonelul D. Papp a fost trimis la un curs de pregătire pentru ofițerii de stat major și comandă arme întrunite și numit Șef de Stat Major al Diviziei 54 Infanterie. A fost apoi promovat la comanda unității militare întrunite interarme Brigada Papp, ca urmare a propunerii făcute în acest sens de către generalul von Planzer-Baltin. Locotenent-colonelul Papp, mai târziu colonel a comandat această unitate strategică între 14 ianuarie 1915 și octombrie 1918, atât în bătăliile din Bucovina, cât și în partea de nord a Italiei²⁴. Începând din a doua parte a lunii ianuarie 1915, brigada interarme pe care a comandat-o a primit ordinul de

²⁰ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 70 *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1-2 f.-v.; Edmund Glaise-Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 1, 1914, p. 385; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 7.

²¹ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 2 f.-v..

²² *Ibidem*, f. 2 f.-v.; *Locotenent-colonelul Dănilă Papp*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXVIII, nr. 73, 5/18 aprilie 1915, p. 3.

²³ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 2 f.; A.M.N.U.A.I., *Colecția documente și inventare*, inv. nr. 6392; Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 1, 1914, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1930, p. 385; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 7.

²⁴ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1-2 f.-v.; *Ibidem*, Fond *Direcția Cadre și Învățământ*, dosar P.[ersonal] 70, f. 2-4 f.-v; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 7.

integrare în organica de luptă a Corpului XI de Armată Austro-Ungar General-Major von Lilienhof, pentru a opri o ofensivă rusească care s-a desfășurat între 14-20 ianuarie 1915 în zona Pasului Cârlibaba, a localităților Iacobeni, Vatra Dornei, Dorna Arieni și a înălțimilor montane din zona Flutorica²⁵.

Între 20-23 ianuarie același an, unitatea interarme pe care a comandat-o s-a aflat în contact strâns cu inamicul rus, confruntându-se militar cu trupe din dispozitivul militar ale acestuia din Bucovina, care se afla în retragere/repliere din zona Nowosielica și care au atacat în mai multe rânduri orașul Cernăuți²⁶. Linia frontului s-a stabilizat odată cu venirea în zonă a unei divizii de infanterie comandată de locotenent-colonelul von Schultheisz, care a permis Brigăzii mixte Papp o trecere în rezervă (în linia a II-a), pentru că susnumita divizie de infanterie a trecut la securizare zonei Cârlibaba, Dorna Arieni, Iacobeni, Vatra Dornei, Mestecăniș, trecând în același timp și la o consolidare a tranșeelor și a terasamentelor cu rol defensiv în zonă²⁷.

De asemenea, menționăm că în perioada 15 martie-5 aprilie 1915, a fost preocupat să anihileze punctele de rezistență ale rușilor din așezări ca: Mahala, Rarancea, Sadagura, Toporăuți, dar și dintr-o serie de alte localități din partea estică a Bucovinei²⁸. Ca ofițer comandant al forțelor imperiale austriece din Bucovina a fost preocupat de organizarea unui sistem defensiv și fortificat în zona Iacobeni-Cârlibaba, care să-i permită să controleze repede și să poată respinge cu pierderi minime o potențială ofensivă rusească care s-ar produce prin Pasul Prislop sau Pasul Tihuța²⁹. Luptele în zona Bucovinei au continuat și de-a lungul lunilor martie-mai 1915, iar în aceste evenimente, Brigada Papp, a participat la trecerea Prutului, iar în mai sprijinită de elemente din cadrul Legiunii Poloneze a reușit să țină pe loc ofensiva rusă în sectorul de front sudic al Locotenent-colonel (Oberstleutnant) von Korda, anihilând unitățile militare inamice, fie prin provocări mari de pierderi de vieți omenești, ceea ce

²⁵ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 2, 1915, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1931, p. 127-128; Camelia Maria Popescu, *Bătăliile din Munții Dornei 1914-1916 în memoria localnicilor*, în Ștefan Purci (Coordonator), „Bucovina. Tradiție și Modernitate. Lucrările Simpozionului Național, anul III”, 2019, Vatra Dornei, Iași, Editura StudIs, 2019, p. 148.

²⁶ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 2, 1915, p. 185

²⁷ *Ibidem*, p. 127; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 7.

²⁸ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 70 *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 2 f.-v.; *Reichspost*, nr. 168, de luni, 12 aprilie 1915, p. 1-2.

²⁹ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 3 v.; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 6-7. Remarcăm că tot acest sistem de fortificații, zonele avansate de cercetare, zonele de control tactic pe înălțimi, în Pasul Tihuța sau în pasul Prislop, patrulele înaintate, punctele de observație, au fost inspectate personal în repetate rânduri, atât ziua, cât și noaptea de el personal.

obliga comandamentele la o repliere locală, fie prin capturarea de prizonieri și trimiterea acestora sub escortă în zona din spatele frontului³⁰.

În această primă parte a anului 1915, Brigada Papp s-a comus din 4.723 de infanteriși (soldați, gradați, subofițeri, ofițeri), 386 de cai putere tractată, dar și folosiți în activitățile de cercetare, 23 de mitraliere grele cu muniția aferentă, mai multe baterii de artilerie de diferite calibre, astfel: 3 tunuri de 9 cm, 14 mortiere cu calibrul de 30,5 cm, trupe de landsturm detașate din Cracovia³¹. Datorită unor ample manevre desfășurate de Armata a VII-a Imerială Austro-Ungară, Brigada Papp, este silită de adversar să se retragă în 14 martie același an până în Cernăuți, intrând în componența de bătaie a Grupului de Armată von Korda. Ofensiva rusească coordonată de Generalul Brusilov, a obligat dispozitivul militar imperial austro-ungar din Bucovina să efectueze manevre de reșezare a frontului și de reorganizare a capacității de luptă în vederea opririi pe Nistru a avansului ofensiv rusec. Brigada Papp a intrat, în atare context, în organica de luptă a Grupului de Armate General-Major von Stracker. În 9 martie 1915 a ajuns la D. Papp știrea că fiul său sublocotenentul Eugen Papp dedicat și el carierei militare a căzut pe câmpul de onoare în partea nordică a frontului din Italia³².

În noaptea de 21 spre 22 iunie 1915, dispozitivul Brigăzii Papp este străpuns de o puternică ofensivă rusească, care provoacă și deschide o breșă în respectivul sector de front la Kozmierzyn. Se ordonă un puternic contraatac imperial, care a reușit în cursul zilei de 22 iunie să oprească înaintarea rusească, să închidă și să securizeze breșa, să-i silească pe ruși, în acest sector de front din Bucovina să se replieze³³. În urma reorganizării Brigăzii Papp, sub comanda locotenent-colonelului D. Papp, în toamna anului 1915 se aflau: 6.800 de infanteriști, dar care proveneau din forțele de Landsturm (adică trupe de jandarmerie urbană și rurală), trei batalioane imperiale austriece de infanterie, trei detașamente de voluntari români și ruteni, trei plutoane de husari călare, baterii de diferite calibre și putere de foc³⁴.

Începând din prima decadă a lunii octombrie s-au reluat atacurile militare rusești de către unități din cadrul Armatei a IX-a Imperiale Ruse comandate de generalul Letschitzky în sectorul de front bucovinean apărat de Brigada Papp, care a fost atacat în mai multe rânduri într-un mod combinat, pregătirea de artilerie și sprijinirea forțării flancurilor de unitățile militare călare ale grupurilor de cazaci,

³⁰ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 2, 1915, p. 211.

³¹ *Ibidem*, p. 353. Informația se regăsește tradusă și reprodușă și la: Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 7.

³² A.M.N.U.A.I., *Colecția documente*, inv. Nr. 6393. Textul celor două telegrame transmise locotenent-colonelului D. Papp prin care i-a fost adusă la cunoștință informația căderii fiului său sunt reproduce de echipa de cercetători albaiulieni: Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea în volumul: *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 11, 57.

³³ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 2, 1915, p. 624.

³⁴ *Ibidem*, vol. 3, 1915, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1932, p. 25.

ofensiva propriu-zisă susținută de artileria de câmp și înaintarea infanteriei ruse. Aceste ofensive au fost oprite de către Brigada comandată de către D. Papp în perioada octombrie-decembrie 1915, care și-a menținut sub control și consolidat pozițiile deținute³⁵.

În cursul lunii aprilie 1915, redacția periodicului Unirea din Blaj, a consemnat în mod sumar în coloanele sale activitatea de comandă și rezultatele locotenent-colonelului D. Papp pe frontul estic, bucovinean: „Locotenent-colonelul Dănilă Papp urmează a fi încărcat de laudele și elogiile presei germane și ungurești din patrie. Ziarele vieneze recunosc cu toate că viteazul apărător al Bucovinei este român ardelean, dar foile ungurești din Pesta, persistă a afirma că e ungar, descendent al unei vechi familii nobile. Ei bine, avem fericirea de a cunoaște personal atât pe viteazul Dănilă Papp, cât și familia d-sale. Ne-am adresat acestuia cu o scrisoare și răspunsul ce-l vom primi, credem că va lămuri și pe gazetarii miopi și șoviniști din Pesta, cari nu vor să înțeleagă, că și alte neamuri pot da naștere la eroi legendari”³⁶.

În perioada care a urmat Sărbătorii de Crăciun a anului 1917, în 27 decembrie acel an, Armata a IX-a Imperială a Rusiei a inițiat o nouă ofensivă de amploare care a fost susținută cu un puternic sprijin de artilerie și manevrele și contramanevrele executate rapid de cavaleria rusă din zonă. Trupele Brigăzii comandate de locotenent-colonelul D. Papp se compuneau în acel moment de 27 batalioane de landsturm (jandarmerie rurală și urbană concentrată), 22 de escadroane de cavaleri (honvezi călare, dar și trei baterii de artilerie de diferite calibre). Această forță se afla concentrată în partea nordică a primului curs al Prutului unde a oprit în mai multe rânduri atacurile armatei ruse³⁷.

În perioada 27 decembrie 1915-7 ianuarie 1916, sectorul apărat de Brigada Papp s-a aflat sub presiunea permanentelor atacuri din partea unor forțe ruse superioare în oameni și putere de foc. Totuși, bun tactician, locotenent-colonelul D. Papp, a reușit pentru moment să controleze situația operativă a sectorului de front pe care îl comanda, cauzând pierderi superioare părții rusești, ori de câte ori aceasta a inițiat un atac, dar în același timp, puterea brigăzii pe care o comanda a scăzut de la o zi la alta, reducându-se cu mai bine de 50 % din efectivele inițiale. Și în aceste condiții locotenent-colonelul D. Papp a inițiat și o serie de acțiuni militare contraofensive, așa cum a fost cea din noaptea de 6 spre 7 ianuarie 1916, prin care Brigada pe care o

³⁵ *Ibidem*, p. 184-185; a se vedea și în format digital: <http://www.comroestudios.com/StanHanna/Vol3.pdf> p. 184; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 8.

³⁶ *Unirea*, nr. 40, 27 aprilie 1915, p. 3. Textul ca atare a fost reprodus și în volumul cercetătorilor albaiulieniei Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Maris Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 10.

³⁷ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 4, 1916, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1933, p. 4-5.

comanda, deși înregistra deja pierderi însemnate în oameni și tehnică de luptă, a reușit să stopeze ofensiva rusească în acest sector bucovinean de pe frontul din est³⁸.

Intensitatea și frecvența angajărilor militare se reduce pentru perioada primei jumătăți a anului 1916 în sectorul de front pe care brigada D. Papp îl avea în organizare și apărare, astfel că, locotenent-colonelul D. Papp, a ordonat instrucții de front și activitate de consolidare a tranșeelor, a zonelor fortificate, a spațiilor de comandament și a spitalelor, respectiv locașurilor de cult pentru trupă. Totodată a dispus prin ordin de zi pe întreaga brigadă acțiuni de igienizare a trupelor, a cazarmememntelo și vestimentației, s-a preocupat ca oamnilor pe care i-a avut în subordine să aibe cel puțin o masă caldă pe zi în această perioadă.

În cursul lunii iunie 1916, partea rusă a reluat ofensiva, obligând în acest fel înaltul comandament al Armata a VII Austro-Ungară după mai multe încleștări grele, cu pierderi masive de vieți omenești și de o parte și de cealaltă, să se replieze tactic. În atare condiții, Brigada Papp, a primit misiunea să fortifice și să protejeze orașul Cernăuți, locuitorii acestuia, autoritățile locale și să realizeze un perimetru de protecție în jurul acestuia, respectiv să nu-l cedeze în fața ofensivelor adversarului³⁹. Între 10-17 iunie, brigada Papp, a reușit să protejeze localitatea mai sus menționată, iar șarjele de cavalerie rusești sunt oprite în ofensiva lor, astfel că nu s-a putut realiza de către ruși o străpungere imediată a sectorului acestuia de front pentru a flanca și ataca din partea stângă Corpul IX Imperial Austro-Ungar. În zilele de 12 și 13 iunie, unitățile Brigăzii Papp au reușit să se mențină pe poziții, în zona fortificată Vama, însă cu pierderi mari în oameni și tehnică și deși victorioase, acestea își reduceau constant capacitatea combativă; astfel că nu mai exista posibilitatea realizării unor contraofensive în vederea anihilării adversarului în acest sector de front.

În 16 iunie pe fondul unei puternice ofensive rusești Corpul IX Imperial Korda este obligat să se retragă din fața inamicului, ceea ce face și Brigada Papp, datorită pierderilor foarte mari pe care le-a înregistrat în fața unui inamic superior în tehnică și trupe. Mai bine de 50 %, adică peste 3.000 de soldați din brigada pe care o comanda locotenent-colonelul Papp au căzut în contact cu inamicul în aceeași zi pe linia frontului. Deși a fost gândit un plan de către D. Papp, în baza căruia trupele brigăzii sale urmau să se fortifice la marginea Cernăuțiului, acest fapt nu a fost posibil, apărarea neputându-se organiza. Încercarea de oprire a ofensivei rusești la Arbora pe Siret nu s-a putut realiza pentru că Brigada Papp nu mai avea capacitatea combativă, trupele erau demoralizate și decimate, iar bună parte din tehnica de luptă fusese pierdută sau distrusă.

În 22 iunie trupele rarefiate ale Brigăzii Papp se opresc la Câmpulung Moldovenesc, încercând în acest sector să realizeze o apărare și o ripostă eficientă, dar a doua zi, în 23 iunie 1916, o brigadă de cavalerie cazacă din organica Corpului III de

³⁸ *Ibidem*, p. 7-19.

³⁹ Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1929, p. 23.

Cavalerie imperială rusă a șarjat resturile Brigăzii Papp, astfel că, locotenent-colonelul D. Papp a decis replierea înspre Iacobeni – Vatra Dornei. Din punctul de comandă de la Iacobeni, colonel Papp a notificat telegrafic comandamentul Armatei a VII-a și staul major întrunit al Corpului de Armată Korda că brigada sa nu mai are puterea de a rezista militar, nu mai are muniție de luptă, iar capacitatea nu depășește 15 % în oameni și tehnică. Colonelul D. Papp a solicitat disperat ajutor pentru a organiza apărarea în zona Vatra Dornei-Pasul Cârlibaba, înălțimile Flutorica din zona Carpaților Orientali. Sprijinul imperial a sosit însă la timp, pentru a-i permite comandantului Brigăzii Papp, colonelul D. Papp, să organizeze apărarea zonei, în condițiile în care situația tactică în teren s-a complicat odată în plus și ca urmare a intrării României în război la jumătatea lunii august 1916⁴⁰.

În perioada august-septembrie 1916, a reușit să stopeze ofensive militare ale aliaților români și ruși, reușind în acest fel să păstreze aliniamentul pe versantul Munților Carpați între Pasul Cârlibaba și Valea Bistriței Aurii⁴¹. Notăm și că Brigada Papp a făcut parte în această perioadă din Corpul XI de Armată comandat de feldmareșalul Edler von Haberman, care era parte integrantă din Armata a VII Imperială comandată de Baronul von Pflanzer-Baltin, iar ca șef de stat major al acesteia era colonelul cavalier R. von Zeynek. Armata aceasta era parte din Grupul de Armate Arhitecele Karl Franz Ioseph, comandată în persoană de către arhitecele Karl al Austriei, șeful de stat major General-Major von Seeckt, iar ca ofițer cu sarcini speciale (de informații) colonel baron von Waldstätten⁴². Remarcăm că la 1 septembrie 1916, locotentul-colonel (Oberstleutnat) D. Papp era avansat la gradul de colonel (Oberst), „pentru loialitate și servicii militar-tactice extraordinare”⁴³.

Între septembrie 1916-ianuarie 1917, frontul s-a stabilizat în această zonă montană a Bucovinei, și pentru că ofensiva armată a slăbit în acest sector, dacă ne raportăm la acțiunile militare declanșate în vara-iarna lui 1916 de către armatele Puterilor Centrale asupra României⁴⁴. Către sfârșitul lunii ianuarie 1917, Corpul III de

⁴⁰ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 4, 1916, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1933, p. 606; Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, p. 23, Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 8.

⁴¹ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 5, 1916, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1934, p. 397, 450-490. A se vedea și în <http://www.comroestudios.com/StanHanna/vol.pdf>, p. 450-490, accesat liber în 12.06.2021, orele 22:00.

⁴² Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 5, 1916, p. 136.

⁴³ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond, *Generali Bătrâni*, dosar dosar P.[ersonal] 70 *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1 f-v.; *Wiener Zeitung*, nr. 203, 5 septembrie 1916, p. 2; *Fremdenblatt*, nr. 247, 6 septembrie 1916, p. 9.

⁴⁴ Ioan Rusu Abrudan, *România și Războiul Mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec & Comp, Societate Anonimă, 1921, p. 52; Mihai E. Ionescu (Coordonator), *Români în Marele Război. Anul 1916. Documente, impresii, mărturii*, București, Editura Militară, 2017, p. 12-13; Gheorghe A. Dabija, *Armata Română în Primul Război Mondial*

Cavalerie rus a lansat o puternică ofensivă împotriva pozițiilor fortificate ale Armatei Austro-Ungare în zona Iacobeni-Valea Putnei-Vatra Dornei, care a fost însă respinsă cu pierderi grele de către defensiva austro-ungară, înregistrându-se pierderi grele pentru ambele părți în această zonă a frontului, iar Brigada Papp a fost afectată, având importante pierderi în oameni și tehnică de luptă⁴⁵.

În prima parte a lunii aprilie 1917, Brigada Papp a fost încadrată în Divizia 74 Honvezi fiind dislocată din Bucovina pe frontul nord italian, unde de altfel, a rămas până la finalul Primului Război Mondial în toamna anului 1918⁴⁶. De altfel, pe frontul din nordul Italiei, Brigada comandată de colonelul D. Papp în urma capitulării Austro-Ungariei și a desmebrării armatelor austro-ungare, a depus armele la Bolzano⁴⁷. Colonelul Papp s-a aflat la comanda Brigăzii mixte Papp în perioada 1 septembrie 1916-12 noiembrie 1918, fiind angajat în acțiuni militare, organizatorice și de comandă pe care le-a condus eficient, pentru soldații din subordinea sa⁴⁸.

În anii care au urmat în aflăm în următoarele structuri ale Armatei României Mari: Comandamentul General Teritorial Sibiu în serviciul Consiliului Dirigent, Secția de Organizare VI-VII, de altfel, nucleul pe care se vor înființa Corpul VI Armată din Cluj și Corpul VII Armată de la Sibiu, a urmat apoi comanda Diviziei 18 Infanterie în Campania militară împotriva Republicii sfaturilor din Ungaria 1919-1920⁴⁹. În cadrul adunării generale a Astei organizată în Sibiu în 10-11 ianuarie 1920 de către Comitetul central prezidat de către profesorul Andrei Bârseanu, generalul Dănilă Papp și alți ofițeri superiori au participat la această întrunire, respectiv s-au înscris pe listele de membri pe viață ai Asociațiunii⁵⁰. În anul 1922 general D. Papp era invitat alături de alți ofițeri superiori să participe la Serbările Încoronării Majestaților Lor Regele

(1916-1918), volumul al III-lea, București, Editura IG Hertz, 1928, p. 51-52; Erich von Falkenhayn, *Campania Armatei a 9-a împotriva românilor și rușilor*, București, Editura Imprimeriei Naționale, 1937, pp. 15-18;

⁴⁵ Edmund Glaise Horstenau, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 5, 1917, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1936, p. 77; Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 8-9.

⁴⁶ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 2; Edmund Glaise Horstenau; Rudolf Kiszling, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 7, 1918, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1938, p. 73, 244, 632.

⁴⁷ Ioana Rustoiu; Smaranda Cutean; Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp*, p. 11.

⁴⁸ A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond, *Memorii Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 70 *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*, f. 1 f.-v..

⁴⁹ *Ibidem*, Fond *Divizia 18 Infanterie*, dosar nr. 104/1919, p. 13-14; Vasile Tutula, *Constituirea Comandamentului Trupelor din Transilvania (24 decembrie 1918)*, în „Dacia Felix Militaris”, nr. 2/1994-nr. 1(3)/1995, p. 62-64; Cristian Dinulică, *100 de ani de istorie în slujba țării. De la Divizia 18 Infanterie la Brigada 18 Infanterie „Banat”*, în „Gândirea militar românească”, Nr. Special, 3, iulie, 2016, p. 156.

⁵⁰ Valer Moga, *Adunări generale ale „Astei” în perioada 1918-1930*, în „Apulum. Acta Musei Apulensis”, XXXIII, 1996, p. 188-189; Idem, *Astra și Societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 96.

Ferdinand I și Regina Maria în Catedrala Încoronării din Alba Iulia⁵¹. A fost înaintat la gradul de general de divizie prin Înalt Decret Regal nr. 1.435 din 31 martie 1923, iar cu data de 2 aprilie același an, a fost investit în funcția de comandant al Corpului I Armată din Craiova funcție în care s-a aflat până la începutul lunii aprilie 1924, când era numit de Ministrul de resort și având aprobarea regelui Ferdinand I la comanda Corpului VI Armată din Cluj⁵².

În anii care au urmat, general Papp, a îndeplinit și alte funcții și a avut și alte atribuțiile în serviciul statului român între 1938-1940 și 1941-1944.

Bibliografie selectivă

1. Izvoare

1.1. Surse de arhivă

Arhivele Militare Naționale ale României-Depozitul Central de Arhivă din Pitești,

Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 68. *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*

Fond *Direcția Cadre și Învățământ* (fostul fond *Serviciul Personal al Armatei*, cum s-a numit acesta până în anul 1948), dosar nr. 11.776/1974, *Memoriu General de Brigadă Dănilă Papp*,

Fond *Generali Bătrâni*, dosar P.[ersonal] 70 *Memoriu Generali. General Papp Dănilă*

Fond *Divizia 18 Infanterie*, dosar nr. 104/1919

Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia

Colecția documente și inventare, inv. nr. 6387

1.2. Documente editate

Ionescu E. Mihai, (Coordonator), *Românii în Marele Război. Anul 1916. Documente, impresii, mărturii*, București, Editura Militară, 2017

Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1891, Wien, Aus der K.K. Hof und Staatsdruckerei, Jänner, 1891-1914

1.3. Periodice

Unirea, nr. 40, 27 aprilie 1915, p. 3

Fremdenblatt, nr. 247, 6 septembrie 1916, p. 9

Wiener Zeitung, nr. 203, 5 septembrie 1916, p. 2;

2. Enciclopedii, dicționare, sinteze

Buza, Octavian, *Clujul: 1919-1939*, Cluj, Tipografia „Ardealul” Cluj, 1939

⁵¹ *Cartea Încoronării, Album comemorativ al încoronării Majestăților Lor Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922*, Alba Iulia-București, Tipografia „Carmen Sylva”, 1923, p. 61.

⁵² A.M.N.R.-D.C.A.P., Fond *Direcția Cadre și Învățământ*, dosar nr. P.[ersonal]-68, *Memoriu. General de Divizie Papp Dănilă*, f. 9-v.; *Ibidem*, dosar nr. P.[ersonal]-68, *Memoriu. General de Divizie Papp Dănilă*, f. 1 f.-v.; Octavian Buza, *Clujul: 1919-1939*, Cluj, Tipografia „Ardealul” Cluj, 1939, p. 196; Coriolan Băran. *Repere asupra vieții. Memorii*, p. 249-250; Laurențiu Batin; Cornel Țucă, *Ofițeri Ardeleni și Bucoveneni din fosta Armată Austro-Ungară*, p. 235; Iulian Patca; Vasile Șt. Tutula, *Comandanți ai Armatei a 4-a „Transilvania”*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001, p. 38-41.

Cartea Încoronării, Album comemorativ al încoronării Majestăților Lor Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922, Alba Iulia-București, Tipografia „Carmen Sylva”, 1923

Monarhia Habsburgică (1848-1918). Dezvoltarea economică, administrația și sistemul juridic, forța armată, Ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf, traducere de Iosif Marin Balog, Loránd Mádly și Nicolae Teșculă. Cuvânt înainte de Ioan-Aurel Pop, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Șapoca, Iași, Editura Polirom, 2020, volumul I.

3. Lucrări generale

Abrudan, Ioan Rusu, *România și Războiul Mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec & Comp, Sotietate Anonimă, 1921

Bălan, Teodor, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1929

Dabija, Gheorghe A., *Armata Română în Primul Război Mondial (1916-1918)*, volumul al III-lea, București, Editura IG Hertz, 1928

Gheorghiu, Dorin, et alia, *Armata a IV-a „Transilvania” la 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996

Glaise-Horstenau, Edumund, *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918. Band I-VII. Das Kriegjahr 1914*, Wien, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930-1939

Glaise-Horstenau, Edmund, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 1, 1914, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1930, p. 385.

Glaise Horstenau, Edmund, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 2, 1915, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1931

Glaise Horstenau, Edmund, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 4, 1916, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1933

Glaise Horstenau, Edmund, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 5, 1916, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1934

Glaise Horstenau, Edmund, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 6, 1917, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1936

Glaise Horstenau, Edmund; Kiszling, Rudolf, *Austro-Hungary's Last War, (1914-1918)*, Translated by Stan Hanna, Vol. 7, 1918, Vienna, Publisher of Military Science Release, 1938

Moga, Valer, *Astra și Sotietatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003

Patca, Iulian; Tutula, Ștefan Vasile, *Comandanți ai Armatei a 4-a „Transilvania”*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001

Petresc, Dorin; Lăzărescu, Ioan, *Istoria Regimentului Cezar și Regesc nr. 64 Orăștie (1860-1918)*, Deva, Editura Corvin, 2004

Rustoiu, Ioana; Citean, Smaranda; Cristea, Marius, *Excelență sub două flamuri: Dănilă Papp (1868-1950)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2015

Țucă, Cornel; Batin, Laurențiu, *Oșțeri ardeleni și bucovineni din fosta Armată Austro-Ungară*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2018

Von Falkenhayn, Erich, *Campania Armatei a 9-a împotriva românilor și rușilor*, București, Editura Imprimeriei Naționale, 1937

4. Studii și articole de specialitate

Dinulică, Cristian, *100 de ani de istorie în slujba țării. De la Divizia 18 Infanterie la Brigada 18 Infanterie „Banat”*, în „Gândirea militar românească”, Nr. Special, 3, iulie, 2016, p. 156

Locotenent-colonelul Dănilă Papp, în „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXVIII, nr. 73, 5/18 aprilie 1915/

Moga, Valer, *Adunări generale ale „Astrei” în perioada 1918-1930*, în „Apulum. Acta Musei Apulensis”, XXXIII, 1996, p. 188-189

Popescu, Camelia Maria, *Bătăliile din Munții Dornei 1914-1916 în memoria localnicilor*, în Ștefan Purci (Coordonator), „Bucovina. Tradiție și Modernitate. Lucrările Simpozionului Național, anul III”, 2019, Vatra Dornei, Iași, Editura StudIs, 2019, p. 148

Tutula, Vasile, *Constituirea Comandamentului Trupelor din Transilvania (24 decembrie 1918)*, în „Dacia Felix Militaris”, nr. 2/1994-nr. 1(3)/1995, p. 62-64

5. Webgrafie

https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC03202139/366/LOG_0109/, liber accesat în 06.06.2021, ora 21:25.

<http://www.comroestudios.com/StanHanna/Vol3.pdf>

**ISTORIE LOCALĂ
LOCAL HISTORY
HISTOIRE LOCALE**

ȚINUTULUI NEAMȚULUI ȘI ROMANULUI ÎN PERIOADA PRIMILOR MUȘATINI

*

NEAMȚ AND ROMAN COUNTY DURING THE FIRST ULLERS OF MUȘAT DYNASTY

*

LE COMTÉ DE NEAMȚ ET DE ROMAN PENDANT LA PÉRIODE DES PREMIERS REPRÉSENTANTS DE LA DYNASTIE DES MUȘAT

Prof. dr. Daniel DIEACONU¹
Virgil COJOCARU²

Rezumat: Am concentrat atenția acestui articol asupra perioadei în care Moldova a fost condusă de primii ei voievozi de la Dragoș-Vodă până la domnia lui Ștefan cel Mare. Teritoriul studiat este cel al vechilor ținuturi Neamț și Roman, care astăzi, într-o mare măsură, alcătuiesc județul Neamț. În această perioadă care încheie „evul mediu întunecat”, istoria se împletește cu legenda, iar, în regiunea cercetată, cu atât mai mult, pe valea Bistriței și a Bicazului, la poale de Ceahlău, poveștile, legendele, tradițiile sau miturile istorice sunt în număr mare și de o frumusețe deosebită. În atenția noastră s-au aflat primele documente de cancelarie emise, cu toponimele create de români și transmise din generație în generație. Unificarea teritoriilor extracarpătice și centralizarea statului a condus la ridicarea salbei de fortificații ale Moldovei, între ele și Cetatea Neamțului și Romanului, s-au făcut primele ctitorii monahale la Neamț și Bistrița și s-au fondat orașele Roman, Târgu și Piatra-Neamț. Moldova se pregătea de marea epopee ștefaniană.

Cuvinte cheie: ținut, voievod, toponimie, mănăstiri, cetăți, boieri

*

Abstract: In this article we have focused on the period when Moldavia was ruled by her first rulers from Dragoș-Voda until the reign of Ștefan the Great. The reviewed territory is the old regions of Neamt and Roman, which nowadays form, to a great extent, the county of Neamt. During this period ending the “dark Middle Ages”, the history is intertwined with legend and, in the researched area, all the more in the Bistrita and Bicaz valley, at the feet of Ceahlau, the tales, legends, traditions or historical myths are in large number and of special beauty. Our main targets are the first issued chancellery documents, with toponyms created by Romanians and transmitted from generation to generation. The unification of the extra-Carpathian territories and the centralization of the state lead to the building of the chain of fortifications of Moldavia, among them the Citadels of Neamt and of Roman, the first monastic buildings of Neamt and Bistrita were build and the cities of Roman, Targu and Piatra-Neamt were established. Moldavia was preparing for the large Stephanian Epopee.

Key words: region, ruler, toponymy, monasteries, citadels, squires.

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

² Masterand istorie, Universitatea „Alexandru Iuon Cuza” Iași, metodist Biblioteca „G.T. Kirileanu” Piatra-Neamț

*

Résumé : Dans cet article on s'est concentré sur la période où la Moldavie était sous la règle de ses premiers princes, de Dragos-Voda jusqu'au règne de Etienne le Grand. Le territoire étudié est constitué des vieilles régions de Neamt et Roman, qui de nos jours forment, dans une grande partie, le département de Neamt. Pendant cette période finissant le Moyen Âge Obscur, l'histoire est mêlée à la légende et, dans la région recherchée, et surtout sur la vallée de Bistrița et de Bicaz, aux bases du Ceahlău, les contes, les légendes, les traditions ou les mythes historiques sont en grand nombre et d'une beauté particulière. Dans notre attention se sont trouvés les premiers documents de chancellerie émis, avec les toponymes créés par les Roumains et transmis de génération en génération. L'union des territoires extra-carpatiques et la centralisation de l'état a déterminé l'élévation des forteresses de la Moldavie, parmi lesquelles les Citadelles de Neamt et de Roman, on a fait les premières fondations monacales à Neamt et Bistrița et on a fondé les villes de Roman, Târgu et Piatra-Neamț. La Moldavie se préparait de la grande épopée stéphanoise.

Mots clé: compté, voïvode, toponymie, monastères, citadelles, boyards.

Acest studiu s-a concretizat în urma cercetării documentelor medievale ale Moldovei, a scrierilor călătorilor străini, a cărților și a revistelor vechid în Fondul Documentar de Carte Veche „G.T. Kirileanu” al Bibliotecii din Piatra-Neamț sau a studiilor de toponimie și de mitologie istorică. Ne-am dorit să ilustrăm astfel lumea veche românească cu zbaterele primelor voievozi de a centraliza statul și de a-i asigura independența, încercând să discernem între legendă și realitate. Ținuturile Neamț și Roman au deținut un rol important în istoria Moldovei, atât militaro-strategic, cât și din punct de vedere economic, religios sau cultural.

Începem periplul nostru istoric apelând la spusele lui Constantin Turcu care scria în anul 1939, dând glas „preocupărilor de cultură regională”: „Județul Neamț e pomenit cu acest nume în istoria țării din anul 939, într-o cronică rusă a lui Nestor, apoi după întemeierea Moldovei, și în documentele lui Alexandru cel Bun, din 1428. Domnitorul pomenește de circa 20 de așezări și biserici pe care le face dănie ctitoriei sale, Mănăstirea Bistrița, ceea ce însemna că este vorba de o stăpânire nouă peste o veche așezare de populație băștinașă care-și ducea viața ei neștiută de nimeni, în codrii seculari și merei de pe malurile ascunse ale Bistriței”. Menționa faptul că oferea posibilități bune de viațuire: „Așezat în creerii munților, străbătut de ape cristaline și înveșmântat în codrii seculari și de nepătruns, ținutul acesta a oferit locuitorilor lui o mare ușurință de viață și o mare siguranță împotriva tuturor primejdiilor care s-au abătut asupra sa”³. Preotul Constantin Matasă completa, referindu-se la Depresiunea Cracău-Bistrița, o parte a ei fiind în vechime „Câmpul lui Dragoș”: „Dintre toate, o deosebită însemnătate ne înfățișează Câmpul lui Dragoș, care se întinde în dreapta râului Bistrița, dinspre Roznov și până în ținutul Bacăului, unde cuprindea câteva sate mai jos de Tazlău. Pământul, în această parte a țării, a pus întotdeauna la îndemâna omului condițiuni de viață excepțional de lesnicioase: loc bun de cultură pe terasele și

³ C. Turcu, *Preocupări de cultură regională*, I, Tipografia Asachi, Piatra-Neamț, 1939, p. 11

luncile Bistriței, numeroase izvoare de apă sărată, pentru trebuințele omului și ale turmelor, păduri nesfârșite și munți – în spate – pentru apărare și adăpost în vreme de primejdie. Cu aceste neprețuite înlesniri de viață, pe care le găseau locuitorii în întregul uluc subcarpatic, nu e de mirare, deci, să întâmpinăm, pe aceste locuri blagoslovite, adânci rădăcini de străveche vieță omenească”⁴.

În „Enciclopedia României”, care a avut printre autori și pe Dimitrie Gusti sau C.C. Giurescu, se scria cu frumoase cuvinte despre județul Neamț și însemnătatea sa istorică și spirituală, atribuindu-se o origine toponimică teutonică: „Județul Neamț, unul dintre cele mai semnificative din istoria Moldovei, și-a luat numele de la străvechea așezare a cavalerilor teutoni, aici la o margine a pământului Transilvaniei, în calea invadatorilor, către anul 1200, lor li se datorează, probabil, construcția puternicei cetăți a Neamțului în care avea să se desfășoare – după ce domnii Moldovei și-au întins autoritatea asupra ținutului – partea cea mai frumoasă din istoria lui. Ținut de sihaștri, prin decorul sălbatic al privesțiilor sale, prin padurile și munții săi, pe atunci abia accesibili, Neamțul a fost semănat prin evlavia domnilor Moldovei cu numeroase mănăstiri în care au înflorit pe lângă o mare viață spirituală și cel mai pur spirit monahicesc (...) ca un cuib de munte ce era, ținutul a servit de multe ori ca loc de retragere în fața invaziilor străine...”⁵.

Asupra denumirii ținutului se exprimă istoricul C.C. Giurescu astfel: „De la târg s-a numit cetatea din vecinătate, apoi mănăstirea, iar de la apă și-a luat numele, plaiul Neamțului”. Numele s-a întins apoi asupra ținutului respectiv și, în cele din urmă, a intrat în componența numelui orașului Piatra, care, din Piatra lui Crăciun, cum se numea la început, a devenit Piatra-Neamț”⁶. Numele, considera istoricul că provine din slavă, însemnând „mut” (azi în rusă: ”немоѣ”), denumire pe care o foloseau slavii pentru a numi pe germani („cei ce bolborosesc”, adică vorbesc o limbă necunoscută)⁷. Billecocq crede, referitor la originea numelui ținutului Neamț, că este de origine slavă și înseamnă „mut, fiind dat de către ruși în special popoarelor germanice”⁸. Gheorghe Moiescu încearcă să explice prezența germanicilor în regiune într-o lucrare din 1942, plecând de la documente din colecțiile Hurmuzaki, teorie preluată de lucrări ulterioare: ținutul Neamțului și-a luat numele de la Târgu-Neamț, așezare aflată sub Cetatea Neamțului întemeiată de germani veniți aici, probabil, în secolul al XIII-lea, în timpul domniilor lui Andrei al II-lea și Bela al IV-lea, regi ai Ungariei, ca invitați și oaspeți în perioada de creștinare a cumanilor, între 1211-1241, înainte de anul marei invazii

⁴ C. Matasă, *Câmpul lui Dragoș*, în „Anuarul Liceului de băieți Petru Rareș” Piatra-Neamț, 1932-1933, p. 39.

⁵ *Enciclopedia Română*, vol. II, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2010, pp. 304-305. Ne exprimăm rezervele în ceea ce privește originea teutonică.

⁶ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1967, p. 229.

⁷ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 304.

⁸ *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*, vol. V, Ed. Academiei Române, București, 2005, p. 90.

mongole, când Moldova dintre Carpați și Siret ajunsese sub stăpânirea Coroanei ungare⁹. O colonizare timpurie cu sași a zonei poate fi demonstrată și de toponimele: Pârâul Sasului, Valea Sasului, Săscuța etc. Perioada colonizării cu sași poate fi în prima jumătate a secolului al XIII-lea, când aflăm dintr-o scrisoare a papei către principele de coroană Bela (1234) că o serie de germani și unguri, din regatul Ungariei, trec munții (în Moldova) în episcopatul cumaniilor, printre „valahi”, trecând la credința acestora, „făcându-se una cu acei valahi, același popor”¹⁰. Zona este posibil să fie aleasă de sașii din Bistrița și Rodna și datorită izvoarelor cu apă sărată din zonă (slatinele de la Oglinzi, Bălțătești, Lunca, Pipirig etc.)¹¹, așa cum au făcut reprezentanții multor culturi de la Cucuteni până la Dridu sau Botoșana ș.a., B.P. Hasdeu a susținut că „Neamț e tot neamț”, fiind convins că denumirea cetății vine de la un grup de nemți care ar fi zidit-o sau au locuit în jurul ei; această cetate nu este decât „castrum munitissimum” zidit de cavalerii teutoni¹². Între cercetătorii care nu împărtășesc originea teutonică a cetății Neamț se numără și Constantin Turcu¹³. De la sașii care locuit în această zonă vin toponimele Pârâul Sasului, Valea Sasului, doi afluenți ai râului Cracău, Săscuța la Gura Carpănului, Viile Sașilor¹⁴. Prezența sașilor (germanilor) în Târgu-Neamț este atestată și de călătorii străini care au vizitat acest oraș¹⁵. Într-o „carte” din 7 septembrie 1452, de la domnul Alexandru al Moldovei, întâlnim antroponime care, după toate probabilitățile, sunt săsești și, de asemenea, într-un act datat la 20 mai 1634, de la Vasile Lupu, prin care întărește mănăstirii Neamț braniștea hotărnicită de Pătrașco Bașotă¹⁶.

Toponimul Neamț este menționat întâia oară în lista rusă de orașe „valahe” întocmită între anii 1387 și 1392, unde este înscris „Neamțul în munți”. În „Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate”, alcătuită probabil la Kiev între 1387-1392, sunt amintite: „Târgul Iașilor, pe lângă Prut. Târgul lui Roman pe Moldova. Neamțul în munți, Piatra lui Crăciun, Suceava, Siret, Baia...”. Regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, a folosit acest toponim „ante castrum Nempch” (înaintea Cetății Neamț) într-un act emis în ziua de 2 februarie 1395, cu ocazia unei incursiuni în Moldova,

⁹ Gh.I. Moiescu, *Catolicismul în Moldova*, București, 1942, pp. 10, 26-27; E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, București, Stabilimentu Grafic Socecu&Teclu, 1887, pp. 132, 262-264.

¹⁰Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria României*, I, 1, p. 132.

¹¹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 304.

¹² B.P. Hasdeu, *Cetatea Neamțul*, în „Foaia societății Romanismului”, nr. 7/1870, Iași, pp. 327-331.

¹³ C. Turcu, *Autohtonismul toponimic local*, în „Războieni-Valea Albă și împrejurimile”, 1977, pp. 47-48.

¹⁴ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 299.

¹⁵*Călători străini despre țările române*, vol. IV, p. 338, vol. V, p. 324, vol. V, București, 1973, p. 280.

¹⁶*Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. II, pp. 21-22; *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. II, 1621-1652, București, 1959, d. 984, p. 210.

urmată de o luptă la Ghindăoani, unde a fost învins de domnul Ștefan I¹⁷. La 7 ianuarie 1403 toponimul Neamț apare într-un document al cancelariei Moldovei, unde domnul țării, Alexandru cel Bun menționează pe boierul „pan Șandru de la Neamț” ca făcând parte din sfatul domnesc. Apoi, termenul apare din ce în ce mai des în documentele vremii¹⁸. Începând cu secolul al XV-lea, documentele istorice vorbesc adesea despre mănăstirea Neamț, apa Neamțului, pădurea Neamțului (actul lui Iosif al Moldovlahiei ce numește pe Domețian, stareț al mănăstirii Neamț, în anul 1407)¹⁹, (privilegiul comercial din 1408 acordat liovenilor de către Alexandru cel Bun), Nempch (documentul latin din 1436 dat de către Ilie voievod) etc. Alte toponime apar în 1452, într-un document care vorbește de Tizoane, fiica lui Conatas din Neamț și cu fiul ei Leurinț, ce vinde Mănăstirii Neamț o bucată de pământ peste „Pârâul Sec”, mai „jos de satul Sacalășești de la Topliță”²⁰ etc.

Județul Neamț este cunoscut pentru faptul că are, în spațiul românesc, cele mai multe lăcașuri de cult monastice, schituri și mănăstiri, cele mai multe cu vechime. În Moldova, se consideră că la începutul secolului al XIV-lea se ridică primele schituri. Călugării erau adepții unei vieți ascetice și căutau locuri aflate departe de freamătul lumii, în pustietate. Moldova acelor timpuri era destul de puțin populată, iar regiunile de munte și mai puțin. La 1627, deci cu câteva veacuri mai târziu, voievodul Miron Barnovschi-Movilă spunea în hrisovul de ctitorire a mănăstirii Hangu că a zidit un sfânt lăcaș în „locul de mare pustie, în apusul îndepărtat, care se cheamă Hangu”²¹. Nu e de mirare că monahii sosiți în Moldova au ales aceste locuri pentru sihăstriile lor. Urcând pe drumul Siretului, spre Baia și Suceava, Piatra lui Crăciun sau Târgu-Neamț, au zărit în depărtări culmile Ceahlăului. Era cel mai înalt munte al Moldovei și călugării au făcut din el un al doilea munte sfânt al ortodoxiei. Dacă Ceahlăul a fost „Kogaiononul” sacru al dacilor nu putem afirma cu certitudine, ne simțim însă îndrituiți a afirma că a fost *muntele sfânt al românilor*. I-a dăruit sfințenie pustniciei ce s-au nevoit în grotlele-i mici și uscate sau în codrii săi de nepătruns, călugării care au făcut schituri și sihăstrie la poalele sale și care au împărțit credință creștină muntenilor sau pelerinilor²².

¹⁷ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, pp. 71-72; Al. Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI.1965, pp. 202-212.

¹⁸ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, p. 25; Șt. Gorovei, *Am pus pecetea orașului*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1978, pp. 35-38; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, pp. 47-48.

¹⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, I, pp. 52-54; *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, pp. 27-28.

²⁰ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, II, pp. 409-410, 632, 696. Nume cu rezonanțe germanice.

²¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, pp. 191-192.

²² După unele „cărți” domnești se deduce că monahismul era cunoscut și răspândit ca formă de viață religioasă în Moldova cu mult înainte de anii domniei lui Petru Mușat. Astfel, într-o „carte” din 2 martie 1399, este vorba despre o mănăstire de călugărițe situată lângă Tazlăul Sarat - Bacău, care, la acea dată,

Tradiția istorică arată că la poale de Ceahlău a fost „Sihăstria lui Dragoș”, ridicată undeva lângă Izvorul Alb și Stânca Dochiei, unde s-ar fi ascuns, fugărită de tătari fiind, doamna sa²³.

Ștefan C. Gorovei opinează că Dragoș a trecut munții prin Oituz și s-a oprit cu oastea sa pe Valea Bistriței, în zona cuprinsă între Bistrița, Nechit și Tazlău, teritoriul unde, împreună cu populația băștinașă, a format în timp peste douăzeci de sate, locul numindu-se „Câmpul lui Dragoș”. Ulterior, în urma unor confruntări sângeroase, Dragoș din Maramureș și-a extins stăpânirea, eliberând de sub stăpânirea tătarilor, treptat, formațiunile prestatale de pe Valea Bistriței, apoi pe cele dintre Carpați și Prut²⁴. Și despre râul Bistrița s-a spus că „Dragoș, din cauza repeziciunii curgerii îi dă numele Repede și altuia din apropiere Limpede, din pricina apei foarte limpezi, din latinescul limpida (și primul tot din aceeași limbă *rapidă*). Însă, acum râului Repede i-au schimbat numele rutenii lui Bogdan din Pocuția, numindu-l Bistrița”²⁵. În „Poema” sa de versuri polone, cronicarul Miron Costin ne spune că locul numit „Câmpul lui Dragoș” se află între Bistrița și Limpede²⁶.

Să menționăm și rolul militar al regiunii, important în sistemul de apărare al Moldovei primilor mușatini. Gura Cracăului din „Câmpul lui Dragoș” reprezenta un punct relativ central față de celelalte așezări, ceea ce, în caz de primejdie, permitea o mobilizare rapidă a cetelor din fiecare sat și concentrarea lor concomitent. Ulterior se constituiau unitățile, forma superioară a cetei fiind pâlcul. Despre cete știm adesea că acestea „aveau caracter teritorial, iar șefii lor erau dregătorii teritoriali sau marii proprietari, sau înșiși clericii în cazul cetelor mănăstirești”. Obștile erau conduse de juzi, cnezi și vătămani, în sarcina cărora intra și chemarea la oaste în caz de pericol extern²⁷. Din punct de vedere organizatoric, oastea avea caracter popular anterior perioadei de formare a statelor feudale, izvoarele istorice dând ca sigură obligația ostășească a locuitorilor de la sate în vreme de primejdie²⁸. „Dacă vreo lovire a dușmanului îl mână pe domnitor, tot norodul trebuia să ia arma în mână la porunca sa”, scrie Grigore Tocilescu, astfel că locuitorii chemați se adunau în cete locale și se îndreptau spre locul fixat de domnitor²⁹. Despre existența unei tabere militare în

nu mai exista (*Documente cu privire la istoria României. Moldova, sec. XIV-XV*, vol. I, p. 219-220; M. Costăchescu, *Documentele moldovenști înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, 1931, p. 20.) La 8 martie 1407, referire la „călugării din Dumbravă”, așezare monahală situată la sud de orașul Roman. De la 6 iunie 1410, aflăm precizarea că „mănăstirea de la Bohotin va asculta de această mănăstire (Bistrița) (*Documenta Romaniae Historica*, vol. I, pp. 31, 42).

²³ E. Gregorovitza, *Din trecutul Moldovei. Schitul Cerebuc*, București, Tipografia națională, 1906, p. 13.

²⁴ Șt.G. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, 1973, pp. 38-39.

²⁵ *Memoriile secțiunii istorice*, Seria III, Tomul X, Cultura Națională, București, 1929, p. 471.

²⁶ M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 233.

²⁷ *Istoria Infanteriei Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.96- 98.

²⁸ Gen. R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 12.

²⁹ Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 746.

„Câmpul lui Dragoș” aflăm și dintr-un document din 2 ianuarie anul 1432, când Iliăș voievod (1432-1433) își începe domnia în tabăra militară și îi face uric lui Dragoș Urlat pentru „satul lui, pe Tutova, unde este casa lui”. Documentul este scris de „Ghedeon diac, la gura Cracăului, în anul 6940 (1432) ianuarie 2”, cu precizarea că „la aceasta este credința domniei mele și credința fiului domniei mele, Roman, și credința fratelui domniei mele, jupân Bogdan, și credința tuturor boierilor moldoveni”³⁰.

În perioada punerii bazelor statului feudal Moldova, atât Dragoș (cca. 1352 – cca. 1356), cât și Bogdan (1359-1365) au respectat proprietățile comunităților existente. Pentru Bogdan, respectarea formațiunilor prestatale ale populației băștinașe pe care le-a găsit în Moldova a fost determinantă în recunoașterea sa ca domn de către boierii locali. Una dintre aceste formațiuni prestatale a fost „Câmpul lui Dragoș” a cărui vechime a suscitât atenția mai multor istorici, între care Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Hortensia Dumitrescu, preotul Constantin Matasă, toți concluzionând că aici s-au ridicat sate peste așezări mai vechi, ceea ce demonstrează continuitatea viețuirii în acest spațiu. Principalele argumente erau cele arheologice, care arată în această zonă, așezări multistratificate în mai multe localități în Depresiunea Cracău-Bistrița. Un document din anul 1400 emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun se alătură și el ca să confirme acest fapt, atestând existența satului „Poiana pe Tazlău”³¹. Un Dragoș a fost unul dintre dregătorii Moldovei din timpul domniilor lui Roman I, Ștefan I Mușat și Alexandru cel Bun. Într-un document din 29 iunie 1400 este numit „Dragoș de la Neamț”³². Putem considera, cu inerentele rezerve ale unei astfel de supoziții, că, prin această titulatură a lui Dragoș, ținutul Neamțului este amintit încă de la 1400. Știm că stăpânirile sale erau în sudul Pietrei, deci nu de acolo de unde era râul, târgul sau Cetatea Neamț. Este Dragoș din ținutul Neamțului. O altă formă de organizare prestatală este, conform unei opinii exprimate la sfârșitul veacului al XIX-lea, „în Evul Mediu întunecat”, cea formată din moșiile Băltătești, Buhalnița, Bicaz, Mânjești, Crăcăoani, ce ar fi alcătuit un cnezat, o formă de organizare specifică acelei epoci, definită de intense legături între văile munților³³.

Așezărilor rurale li s-a confirmat prezența în perioada „zorilor evului mediu” prin descoperirile arheologice: sondajele de la Dărmănești, descoperirile de pe teritoriul satelor Borniș (Mălești, Obârșia și Negoești), Negrești (Dolhești), Cordun, Săbăoani, Izvoare-Dumbrava Roșie, Corni (Strâmbi) ș.a., la care se adaugă zecile de stațiuni și necropole identificate prin periegeze și depistări întâmplătoare. Așezările sunt tipice modului de dezvoltare a societății din întreg spațiul românesc. Într-un document a lui Alexandru cel Bun, din 1423, se atestă documentar satele Dobreni, Doljești, Soci, Grielești (dispărut azi, era lângă satul Căciulești de azi, pomenit și de Ștefan cel Mare în anul 1500), Lupșa (alt sat pe Cracău și tot lângă Căciulești,

³⁰ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 15.

³¹ Buletinul „Ioan Neculce”, anul 1926-1927, fascicula 6, Iași, pp. 211-212.

³² I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, p. 250.

³³ G.I. Lahovary, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I, București, Societatea Geografică Română, 1898, p. 308.

dispărut), Brășăuți, Bârgău, Lăslăoani (sate amintite chiar și înaintea lui Dragoș), Ilișești (sat lângă Șerbești), Borlești (amintit prima dată în 1419), Averești, Boțești, Ivănești și Bilăești (sate din comuna Girov, dispărute), Zănești, Podoleni, Hlăpești (apare prima dată în 1414), Hindău (e vorba de Ghindăoani, apare menționat chiar din 1395, când Ștefan Mușat îi bate pe unguri), Calu și Iapa, Prăjești, Porcești (azi Moldoveni), Valea Albă și Itrinești³⁴. Prima mențiune documentară a localității Borca este din 11 iulie 1428, într-un document emis de domnitorul Alexandru cel Bun, prin care biserica din sat era supusă mănăstirii Bistrița³⁵.

La 30 octombrie 1458, într-un document de la Ștefan cel Mare, sunt menționate satele: Oanțu, Hangu, Pângărați Bodești, Girov, Șerbești, Căciulești, Roznov, Mărgineni, Turturești, Bahna, Făurei, Ghigoiești, Trudești, Zănești, Văleni, Itrinești, Boțești, Dobreni, Almaș, Podoleni, Crăiești, Dragomirești, Căndești, Tazlău, Borlești și Negritești.³⁶ Mențiunea, ca și cea din 1423, este dovada incontestabilă a dorinței de a păstra nealterată chiar și denumirea unităților administrative, oricât de tulburi au fost vremurile³⁷. Este documentul care atestă Mănăstirii Bistrița, la rugămintea egumenului Eustatie, hotarele branștei sale.

Dacă așezările rurale datate în secolele XIV-XV oferă un număr mare mărturii, datele arheologice care ar putea dovedi existența unor centre urbane mai vechi decât mijlocul secolului al XIV-lea sunt mult mai sărace. Cauzele pot fi lipsa unei tradiții citadine care a fost hotărâtoare pentru vestul Europei, dar mai ales distrugerile cauzate de invaziile repetate ale populațiilor răsăritene ale stepei, care au frânat astfel dezvoltarea orașelor și târgurilor moldave. Târgurile apar încă de pe vremea conviețuirii daco-slavone, după opinia de mare autoritate a istoricului C.C. Giurescu, însuși cuvântul târg fiind o dovadă în acest sens. De obicei, ele sunt așezate lângă ape curgătoare, ca de exemplu: Târgul Siret, lângă cursul superior al râului Siret, Târgul Sucevei lângă râul Suceava, Târgul Neamțului lângă pârâul Neamț, afluent al râului Moldovei etc. În general, aceste târguri erau așezate pe văile apelor, în locuri cu pășune, arătură, în proximitatea pădurii, în vaduri unde apele puteau fi trecute mai ușor. Este evidentă această așezare la târgurile de pe Siret și afluenții acestuia: Târgul Siret, Suceava, Baia, Târgu-Neamț, Piatra lui Crăciun (Piatra-Neamț) și Bacău.

Locurile alese pentru aceste târguri nu au fost unele noi, ci, aproape toate continuă vechile așezări din preistorie. Această evoluție face ca satele vechi mai bine așezate să se transforme în târguri, în localități mai mari, lucru ce se vede și astăzi, nu numai în evul mediu. Mișcarea comercială duce la transformarea micilor sate în târguri. Dacă ele sunt bune locuri de popas pentru meșteșugari și negustori, aici „vin sătenii cu produsele lor ca să le ofere spre vânzare, cumpărând, în schimb, puținele lucruri de care au nevoie. În momentul când se întemeiază statul Moldovei, exista o

³⁴ G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în „Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.

³⁵ D.I.R., Seria A, Moldova, veacul XIV-XV, p. 54.

³⁶ G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în „Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.

³⁷ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, 1457-1492, Atelierele grafice Socec & Co, București, 1913, p. 21.

întreagă rețea de târguri, pe tot teritoriul cuprins între Carpați și Marea Neagră”. Unele târguri moldovenești păstrează nume românești: Botoșanii, Ștefăneștii, Fălciu, Târgu-Frumos, etc., iar altele româno-slave: Scheia, Baia, Dorohoi, Bârlad, Suceava, Neamțul etc.³⁸.

Prima mențiune documentară a Târgului-Neamț apare în lista rusă de orașe „voloh”, alcătuită între 1387 și 1392, ca „Neamțul din munți”, alături de „târgul lui Roman” și „Piatra lui Crăciun”³⁹.

C.C. Giurescu, care a studiat minuțios trecutul orașelor moldovenești, semnaleză prima mențiune documentară despre Piatra ca oraș moldovenesc în „lista orașelor valahe”, anexată împreună cu aceea a orașelor rusești la Letopisețul Vosresenskaia din anii 1387-1392, publicată în „Polnoe-Sobranie russkih Letopisei (Culegere completă a letopisețelor rusești)”. Numele orașului însă apare sub cuvântul slav *Korociunov Camen* = adică *Piatra lui Crăciun*⁴⁰. Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în anii postbelici la Piatra-Neamț, s-au făcut o serie de descoperiri și precizări importante referitoare la așezarea medievală propriu-zisă și Curtea Domnească. În acest sens, demne de luat în seamă sunt materialele ceramice care, din punct de vedere al compoziției pastei, tehnicii de lucru, formei și decorului, pot data cel dintâi nivel în prima parte a secolului XIV⁴¹.

În 1395, campania regelui maghiar Sigismund de Luxemburg a adus în atenția cronicilor și documentelor ținutul Neamțului cu târgurile, cetățile și satele sale. Continuator al politicii lui Petru I Mușat de a contracara tendințele expansioniste ale Ungariei, Ștefan I Mușat – care fusese sprijinit pentru a accede la tron de dinastia Jagellonă, a reluat relațiile suzerano-vasalice cu aceasta, astfel că la 6 ianuarie 1395 el a recunoscut suzeranitatea poloneză „în numele poporului Țării Moldovei”. Condițiile stipulate au prevăzut printre altele participarea domnului cu armele împotriva oricărui dușman al Poloniei, chiar și „împotriva craiului Ungariei”⁴².

Regele maghiar pregătește o expediție de pedepsire. Trupele ungare nu au putut forța trecătorile Carpaților pe la Tulgheș și Bicz, aici rezistând plăieșii graniței și alți ostași moldoveni. Privilegiile acordate de rege fraților Ștefan și Ioan de Kanisza, în 1397 și 1401, relatează că Ștefan, comitele secuilor, în fruntea cetelor din avangardă a purtat în prima jumătate a lunii ianuarie lupte grele pentru forțarea pasurilor din munți, întărite și apărate cu dârzenie de moldoveni. De aceea, Ștefan de Kanisza a fost obligat să se înapoieze la Cherestur (Cristuru Secuiesc), unde se afla regele la 3 și 4

³⁸ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 75, 83.

³⁹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 305; Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2008, p. 38.

⁴⁰ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din sec. al X-lea până în mijlocul sec. al XVI-lea*, p. 256.

⁴¹ *Județul Neamț*, p. 45

⁴² P. Otu, M. Soreanu, A. Dușu, A. Madgearu, *100 de mari bătălii din istoria României*, Ed. Orizonturi, București, 2009, pp. 56-57 .

ianuarie și apoi, prin Odorhei (la 9 ianuarie), să se îndrepte spre Oituz, pentru a deschide restul oștilor regale calea spre Moldova. După forțarea Oituzului, regele, mândru de rezistența arcașilor moldoveni, a ținut să ajungă la Piatra lui Crăciun pentru a pedepsi pe străjerii satelor de munte și a le distruge întăriturile. La 30 ianuarie, Sigismund de Luxemburg dădea „dinaintea orașului Piatra lui Crăciun” (ante villam Karachonow) un privilegiu, pentru a face demonstrație de putere. Ridicându-și tabăra a doua zi, oștile și-au continuat drumul spre Târgul Neamțului și la 3 februarie se aflau în fața Cetății Neamțului, pe care n-au putut-o cucerii. Fortificațiile cetății apărate cu bărbăție de luptătorii de la Vânătorii Neamțului au obligat pe rege și oștile sale la ridicarea asediului, iar ambuscada pregătită în pădurile de la Ghindăoani, în 5 februarie, au grăbit retragerea prin Piatra spre Oituz⁴³. Altă cronică spune că ungurii au fost siliți să plece de la Târgu-Neamț pe „Calea Mare”, prin valea Cracăului, spre Hangu. În latura acestui drum, pe dealul Doamna, deasupra Audiei, străjuia o „palancă”, sau – cum i se mai spunea – o „posadă”, adică o întăritură rudimentară de pământ și lemn. Localnicii au atacat de acolo trupele aflate în retragere, pricinuindu-le însemnate pierderi⁴⁴. Pe piatra de mormânt de la Rădăuți a lui Ștefan I Mușat, pusă de strănepotul său, Ștefan cel Mare, scrie: „Binecinstitorul domn al Țării Moldovei, Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a împodobit mormântul acesta strămoșului nostru, bătrânul Ștefan voievod, care a bătut pe unguri la Hindov, a biruit pe Jicmont craiul unguresc la Hindov”⁴⁵.

Menționăm în aceste confruntări prezența satelor numite Vânători, atât cel de pe Bistrița cât și cel de pe Neamț, cu misiune deosebită în cadrul organizației militare de pe lângă Curtea lui Crăciun de la Piatra, cunoscută încă din secolul al XV-lea sub denumirea „Casa lui Crăciun” sau Cetatea și Târgul Neamțului. Așezarea este deci cel puțin tot așa de veche ca și orașul Piatra lui Crăciun, care apare în izvoarele istorice în anii de domnie a lui Petru I Mușat (1374-1392) și Ștefan I (1395-1399) Mușat.

După închinarea bisericii, a „casei” și a târgului Piatra lui Crăciun mănăstiri de la Bistrița de către Alexandru cel Bun, satul Vânători a fost dislocat și el din rosturile lui vechi și a fost dat de Ștefan al II-lea, în 25 ianuarie 1446, lui Mihail logofătul. Confirmat în 20 iunie 1453 aceluiși boier de Alexandrel voievod, el a fost confiscat de Ștefan cel Mare, în 1457, și readus între satele care aveau să constituie ocolul domnesc de pe lângă Curtea de la Piatra⁴⁶. Cartierul Mărăței de astăzi, aflat la hotarul târgului Piatra, fusese sat cu hotare proprii împărțit în trei judecii, conduse fiecare în parte încă din secolul al XV-lea de vătămanii Tavuciu, Penea și Anania, cu moară la

⁴³ I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg*, București, 1919, p. 51; Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova* (1935) în „Analele Universității București”, Seria Științe Sociale Istorie, Anul XV (1966), pp. 59-73.

⁴⁴ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 48.

⁴⁵ C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, vol. I, Ed. Enciclopedică, 2001, pp. 462-463.

⁴⁶ *DIR*, A, Moldova, veac. XIV-XV, vol. I, pp. 213, 263.

câmp și cu heleșteu. Satul a fost organizat militărește de către Popa Costea, pârcălab mai apoi, care l-a dat Mănăstirii Bistrița în schimbul unui alt sat, neidentificat până acum de literatura istorică și nici prin suita documentelor de la Bistrița. Tranzacția s-a făcut probabil înainte de 1428, când biserica lui Popa Costea de la Mărăței a fost închinată de Alexandru cel Bun tot Mănăstirii Bistrița⁴⁷.

Cetatea Neamțului a fost una dintre cele mai importante ale Moldovei și cea mai de seamă a ținutului, având un rol deosebit în istoria acestei regiuni. Începuturile sale sunt învăluite în legendă. Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate aici în a doua jumătate a secolului al XX-lea, au fost identificate mai multe etape de construcție a cetății. Nu au fost identificate fortificații anterioare, rezultând că prima construcție fortificată datează din epoca domniei lui Petru Mușat. Totodată, au fost descoperite monede din timpul domniei lui Petru I, acestea contribuind la opinia că Cetatea Neamț a fost construită în a doua parte a domniei lui Petru I, perioadă în care Moldova a cunoscut o dezvoltare economică și politică continuă, fapt care aproape a închis dosarul ipotezei teutonice, privitoare la primii constructori ai cetății⁴⁸.

Este o opinie pe care a exprimat-o C.C. Giurescu, care a afirmat că cetatea se datorește, în forma ei inițială, lui Petru I (c. 1375- 1391), fiind mărită ulterior⁴⁹. Adepți ai acestei opinii au fost și A. Lapedatu, N. Iorga, I. Minea și alții. Rezolvarea problemei originii și datării acestei fortificații a devenit posibilă numai cu concursul descoperirilor arheologice ale specialiștilor din România. A fost utilizată și metoda comparatistă⁵⁰. Cetatea a fost ridicată de meșteri autohtoni, mărturie fiind marele număr de edificii construite în timpul domniei lui Petru I (cel puțin trei cetăți: Neamț, Suceava și Șcheia, precum și câteva biserici și mănăstiri)⁵¹.

De aceea se crede că, fără a pierde vremea, el va fi dat poruncă să se trimită soli în toată țara, pentru a aduna meșteri destoinici în ridicarea cetăților, pietrari și zidari⁵². Alături de meșteri au lucrat țăranii satelor din împrejurimi, îndeplinind muncile grele și lipsite de calificare: căratul pietrelor, al nisipului și al apei pentru mortar, săparea fundațiilor și a șanțului de apărare etc⁵³. Majoritatea încăperilor, cu excepția celor din turnuri, au fost sub formă de arcade boltite, sprijinite pe laterale și la capete, pe elevația din piatră a zidurilor groase. Pe lângă spațiile rezervate direct ostașilor garnizoanei, au fost și spații folosite ca sală de sfat și de judecată, depozite de

⁴⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁸ D. Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 112; Gavril Luca, *op. cit.*, pp. 76-77.

⁴⁹ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolulul X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 298.

⁵⁰ Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, Ed. ARC, 2004, p. 81.

⁵¹ V. Cucu, M. Ștefan, *România. Ghid-atlas al monumentelor istorice*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 337.

⁵² N. Lemnar, *Pe o stâncă neagră*, București, Ed. Tineretului, 1968, p. 28.

⁵³ R. Popa, *Cetatea Neamțului*, Ed. Meridiane, București, 1963, p.13.

arme și de alimente, încăperi pentru oaspeți mai de seamă⁵⁴. Sub conducerea acestora, la o lucrare de așa proporții a participat, desigur, și un număr însemnat de salahori, la căratul unui volum așa de mare de piatră și a celorlalte materiale de construcție: lemn, cărămidă, var, nisip etc. Acești oameni proveneau din locuitorii satelor ocolului, care aveau, așa cum precizează documentele vremii, obligația prestării „muncii la cetăți”, fie cu carele, fie cu brațele⁵⁵.

În afara târgurilor, cetăților și mănăstirilor, Neamțul primilor Mușatini a avut și curți domnești importante, precum cea a lui Crăciun de la Piatra. Pe lângă aceasta, cercetările întreprinse în anii '80, au avut drept rezultat identificarea unor alte reședințe de acest fel, care datează încă din secolul al XIV-lea. Astfel, la Netezi-Grumăzești au fost cercetate integral o locuință și o biserică, ambele realizate din zid în tehnica emplectonului. Aspectul îngrijit al zidurilor, finisajul și amenajările exterioare constituie autentice mărturii despre cunoștințele meșterilor și posibilitățile materiale ale posesorului lor. Locuința, de dimensiuni apreciabile pentru acea epocă, se înscrie în tipul de locuință-turn întâlnit și în alte provincii românești, iar biserica, menită să împlinească cerințele de cult ale membrilor familiei celui care a stăpânit-o, avea altar, naos și pronaos. Atribuit marelui boier Bratu Netedul, prezent în sfatul domnesc al Moldovei între 1392-1399, ansamblul de la Netezi nu este singular în peisajul arhitectural al zonei, rămânând încă multe de cercetat⁵⁶.

Tot arheologia a fost cea care a scos la iveală lăcașuri vechi de cult din Moldova secolului al XIV-lea. În extremitatea nordică a județului, între satele Orțești (de Neamț) și Giulești (de Suceava) a fost identificat un lăcaș de cult în stil gotic, dar aparținând ritului ortodox, așa cum sunt și alte monumente religioase din nordul Moldovei. Construcția, realizată cu o deosebită grijă, cu o structură arhitectonică de excepție, constituie un indiciu că ridicarea ei a fost contemporană cu înălțarea cetăților moldovenești (Neamț și Suceava) ale căror șantiere au constituit veritabile școli pentru meșterii locului. S-a stabilit că ansamblul de la Orțești-Giulești a aparținut unui mare dregător, pe nume Giulea, care apare într-un document din 1384, în calitate de membru al Sfatului domnesc și în actul extern din 6 mai 1387, când îl susține pe Petru I Mușat cu prilejul omagiului depus în fața regelui Wladislav Jagello al Poloniei⁵⁷.

Așa cum s-a menționat anterior, Neamțul este ținutul mănăstirilor. Unele dintre ele cu mare vechime, precum Neamțul și Bistrița, primele ale Moldovei medievale, reconstruiri din piatră a unor lăcașuri mai vechi, construite din lemn, după opinia istoricilor. Primul ctitor al Mănăstirii Neamț a fost același Petru Mușat, domn al Moldovei între 1375–1391. El a construit acest sfânt lăcaș pe locul unui schit mai

⁵⁴ G. Luca, *Târgu Neamț - monografie*, Piatra Neamț, Ed. „Constantin Matasă”, 2008, p. 81.

⁵⁵ Mariana Șlapac, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, p. 90.

⁵⁶ *Județul Neamț – monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 38.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 39.

vechi, în apropiere de Cetatea Neamțului, ridicată tot de către el⁵⁸. Mănăstirea Neamț este cu siguranță cea mai veche mănăstire din Moldova. Izvoare istorice care să determine cu exactitate timpul când s-a înființat nu există, dar tradiția locală foarte puternică, ne spune C. Prisnea, și inscripția de pe un clopot din secolul al XIX-lea („acest clopot s-a vărsat din materialul clopotului făcut la 1393 de Ștefan cel dintâi și care s-au topit la arderea Mănăstirii Neamțu 1862 noiembrie 20”), conduc la concluzia că mănăstirea exista încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea⁵⁹. Istoricii Ștefan Pascu și Nicolae Grigoraș consideră că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fără nicio îndoială, exista o așezare călugărească la Neamț. Voievodul Petru I a înzestrat-o cu două sate și cu alte bunuri. Credem că această așezare, situată în poiana închisă pe trei laturi de culmi împădurite, a avut mai întâi forma unui schit, care cu vremea s-a dezvoltat până a devenit ceea ce cunoaștem sub numele de Mănăstirea Neamț. Schitul fusese înființat mai înainte de un grup de călugări ortodocși, probabil cu sprijinul conducătorului feudal al unei formațiuni teritoriale a cărui reședință se afla în preajma cetății care s-a numit Neamț⁶⁰. V. Vătășianu, referindu-se la Mănăstirea Neamț, crede că „biserica lui Petru I (din zid) a fost, la rândul-i, refăcută, mai întâi în prima jumătate a secolului al XV-lea, iar apoi înlocuită cu zidirea de azi, datorită lui Ștefan cel Mare...”⁶¹. Primul document care ni s-a păstrat despre mănăstirea Neamț este actul din 7 ianuarie 1407 prin care Alexandru cel Bun și mitropolitul Iosif al Moldovei (rudă a lui Petru Mușat), dădeau papei Dometian „mănăstirea de la Neamț și mănăstirea de la Bistrița ca amândouă să fie nedespărțite”⁶². În „cartea” din 7 ianuarie 1407 este vorba despre „două sate ale mănăstirii (Neamț), așezate la gura Neamțului, unul de o parte a Neamțului, iar altul de altă parte, pe care le-a dat răposatul domn Io Petru I (Mușat) și două mori și două vii, una pe care a dat-o Petru voievod, iar alta pe care a cumpărat-o vlădicia mea”⁶³. Plecând de la faptul că Petru (Mușat) I a înzestrat Mănăstirea Neamț, mulți istorici și cercetători ai trecutului nostru bisericesc cred că întemeietorul ei este chiar acest domnitor⁶⁴. Este ceea ce afirmă și Nicolae Iorga: primul ctitor al Mănăstirii

⁵⁸N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1908, p. 30.

⁵⁹C. Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1964, p. 8.

⁶⁰Șt. Pascu, *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*, Sibiu, 1944, p.29; N. Grigoraș, *Vechi cetăți moldovenești*, în „Studii și cercetări arheologice”, vol. XX, Iași, 1947, p. 140; Radu Popa, *Cetatea Neamțului*, București, 1963, p. 10.

⁶¹V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. 1, București, 1959, p.301.

⁶²M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol I, Iași, 1931, pp. 52-55.

⁶³Potrivit unui hrisov cu data de 14 septembrie 1421, de la Alexandru cel Bun, satele se numeau Crâsteianești și Timișești; *Documenta Romaniae Historica*, I, p. 98.

⁶⁴N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, București, 1929, p. 58; N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române, secolul al XV-lea*, p. 122, București, 1910; Gh. I. Moisescu, Alexandru Filipescu și Ștefan Lupșa, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 213. (Autorii înrâuriți de N. Iorga, P. P. Panaitescu ș. a., au emis ipoteza că acesta ar fi fost înmormântat la Mănăstirea Neamț, ctitoria sa); *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 355. „În timpul domniei lui Petru (Mușat) au fost fondate câteva mănăstiri ca Probata, Neamțu, probabil și altele, pe care domnul le-

Neamț a fost Petru Mușat, Domn al Moldovei între 1375–1391. El a construit acest sfânt lăcaș pe locul unui schit mai vechi, în apropiere de Cetatea Neamțului, ridicată tot de către el⁶⁵.

Actul din 1407 arată că la acea dată Mănăstirea Neamț era înzestrată cu două sate dăruite de către Petru Mușat, două mori, două vii și mai avea și cărți, odăjdii și vase. Faptul acesta vine să confirme existența unui personal destul de numeros la acea dată, ceea ce i-a făcut pe unii cercetători să afirme că mănăstirea luase ființă cu mult înainte. Urmașii lui Petru Mușat pe tronul Moldovei au continuat construcțiile la Mănăstirea Neamț, înzestrând-o cu chilii, diferite clădiri, turnuri și ziduri de apărare.

Pe latura apuseană a incintei în formă de dreptunghi a mănăstirii străjuiește și în prezent turnu clopotniță, străbătut la baza sa de intrarea principală, boltită. Partea inferioară a acestui turn-clopotniță a fost zidită pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400–1432), iar cele două niveluri superioare au fost ridicate ulterior⁶⁶.

Mănăstirea Neamț a fost simbolul culturii nemțene secole la rând. Prima dintre mănăstirile Moldovei, Neamțul a strălucit în secolele XV–XVI, odată cu „cărturarii ce veniseră de la Munteni, unde lucra școala lui Nicodim”. „În chiliile acestor lăcașuri de închinare au stătut și închinători ai lui Dumnezeu cu condeii, maieștri caligrafi, de la cari a rămas o sumă de lucrării frumoase...”, de exemplu: călugărul Gavril, fiul lui Uric, ce a scris în 1435-1436 *Tetraevanghelul (Evangheliarul) de la Neamț*, un sbornic slavon în 1440-1441, un *Mineiu* în două tomuri în 1444-1447, un *Mărgărit* în 1442-1443 etc., călugărul ce se semna pe cărți „Athanasie tacha”, călugărul Siluan de la Neamț etc.⁶⁷.

Dacă ținutul Neamțului a fost legat de faptul că era la hotarele Moldovei și străbătut de drumuri, cu o oarecare importanță economică, mai mult strategică, ținutul Romanului s-a dezvoltat, cu reședința sa, orașul Roman și cu cetățile sale, legat fiind de marele drum comercial al Moldovei. Istoria sa a fost o consecință a acestui fapt, iar cetățile sale, ridicate să apere drumul și târgul, au devenit importante în istoria țării mereu prinse în zbuciumul vremurilor. Orașul Roman s-a format în jurul cetății mușatine a cărei existență o aflăm în hrisovul lui Roman-Vodă Mușat, dat în Roman, la 30 martie 1392, prin care domnitorul dăruiește lui Ionaș Viteazul trei sate de pe Siret și anume: „... Ciorsăceuți, Vladimirăuți și Bucurăuți”⁶⁸. Cronicarul Miron Costin, în „Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească”, din 1684, pune

a înzestrat prin danii de sate); S. Reli, *Istoria vieții religioase a românilor*, Cernăuți, 1942, p. 394-395; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol. I, 1980, p. 300.

⁶⁵N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1908, p. 30.

⁶⁶*Mănăstirea Neamț, vatră de spiritualitate și cultură românească*, vol. I, Ed. Doxologia, Iași, 2017, p. 35.

⁶⁷ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor. Cărți domnești, zapise și răvașe*, VII, Ed. Ministerului de Instrucție, București, 1904, p. XI.

⁶⁸ M.D. Matei, L. Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orășenească de la Roman*, în „Studii și materiale de muzeologie și istorie militară”, nr. 1/1968; M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, pp. 7-9.

înființarea târgului Romanului pe seama voievodului cu același nume⁶⁹, iar Axinte Uricariu crede că „târgul Romanul” a fost întemeiat de Roman I Voievod, al cărui nume îl și poartă și drept dovadă, citează „uricul” acestui voievod, uric care „se află la mănăstirea Probrata”⁷⁰. Dimitrie Cantemir, Dionisie Fotino și alți autori vechi, fără a avea însă la dispoziție documente, ci doar tradiții istorice, au opinat că Romanul s-ar fi fondat pe timpul romanilor, sau că numele lui ar veni de la o colonie romană⁷¹.

Dimitrie Cantemir scria: „Mulți susțin că aici s-au așezat mai întâi pământeni noștri reîntorși. Dar nu toți sunt de această părere, pentru că nu departe de acolo se vede alt loc, pe malul răsăritean al Siretului, numit de locuitori Smedorova, și aici cred unii c-ar fi fost întemeiată cea dintâi și mai mare urbe. Adevărul este că aceasta a fost înnoită mai târziu de Ștefan cel Mare și pusă iarăși în vechea ei splendoare, dar după câteva decenii, Petru-Vodă Rareș, nu se știe din ce cauză, a risipit-o iarăși și pe locuitori i-a strămutat la Roman”⁷². Călători străini precum Nicolo Barsi sau Marco Bandini, prezenți în Moldova lui Vasile Lupu, scriau că „Romanul este astfel numit de la Roma, primii întemeietori fiind romanii”, sau că „este noua Romă, numită astfel după colonii aduși din Italia, în Dacia, deoarece păstrează numele acelora”⁷³. Ipotezele sunt atrăgătoare, dar neconfirmate documentar, un act sigur, considerat certificatul de naștere al orașului, a fost oferit de domnitorul Roman I Mușat (de la care se consideră că provine și numele său) la 1392⁷⁴.

Orașul a fost întemeiat lângă un vechi vad al râului Moldova, pe unde trecea marele drum de pe valea Siretului, o zonă cu importanță economică mare. Populația a crescut pe aceste considerente și prin coloniști sași veniți din Transilvania, coloniști care s-au așezat în Baia, în Suceava, și în Târgul Neamțului, apoi s-au adăugat coloniștii armeni; procesul acesta de dublă colonizare a avut loc înainte de întemeierea statului independent moldovean⁷⁵. După o tradiție armeană, această comunitate a cumpărat o biserică a lor, de lemn, de la sași, în 1355⁷⁶.

În primii ani ai secolului al XV-lea, așezarea avea un vornic care făcea parte din sfatul domnesc, iar domnia acorda o atenție deosebită bisericii de aici prin daniile

⁶⁹ M. Costin, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684)*, traducere de P.P. Panaitescu, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tomul X, Cultura Națională, București, 1929, p. 375; C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, pp. 9-10.

⁷⁰ Cf. *Letopiseșul Țării Moldovei până la Aron vodă (1359-1595)*, ed. C. Giurescu, București, 1916, p. 15.

⁷¹ G.I. Lahovari, *Marele Dicționar Geografic a României*, vol. V, București, 1900, p. 265; D. Frundzeti, *Dicționarul topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 406.

⁷² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Colecția Ev Scriptorium, 2017, pp. 25-26.

⁷³ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, Societatea Culturală „Roman-600”, Roman, 1992, p. 33.

⁷⁴ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, p. 34. *Documente privind istoria României* (în continuare *D.I.R.*), A, Moldova, veacul XIV-XV, vol. 1, doc. nr. 2.

⁷⁵ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, Ed. Enciclopedică, 1996, p. 274.

⁷⁶ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 273

făcute, ridicând-o la gradul de episcopie (document dat în Suceava la 1403, ianuarie, 7. Printre boierii care întăresc documentul se află și „Vornicul din Târgul Romanului). Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun, a fost îngropată în biserica „Sfânta Vineri” din acest oraș. Această biserică va deveni reședința episcopiei de Roman, întemeiată între 1408-1413 sau chiar înainte de 1390-1392⁷⁷.

Dezvoltându-se încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Romanul devine în veacul următor un important centru economic și administrativ, constituind capitala Țării de Jos, de unde și numele de Târgul de Jos sub care apare în documentele vremii⁷⁸. Tratatul comercial din 8 octombrie 1408 contribuie la dezvoltarea târgului, marcată și de faptul că domnul dă acestuia dreptul de sigiliu. În anul 1408, Romanul apare menționat deja ca centru al ținutului⁷⁹. Nu întâmplător, Alexandru cel Bun (1400-1432) alege să semneze la Roman, la 25 mai 1411, unul din tratatele sale cu suveranii polonezi. În același an domnul Moldovei „dăruiește uric bisericii Sfânta Vineri din târgul Roman, unde este îngropată mama sa, cneaghina Anastasia”⁸⁰. Astfel, încă de la începutul existenței sale, Romanul devine o locație prielnică derulării unor acte de politică externă ale domnitorilor moldoveni. Un amănunt neglijat de istoriografie: pecetea de culoare roșie cu stema aplicată pe tratatul amintit reprezenta un prim atribut al suveranității depline a spațiului est-carpatic.

Aprecierea istoricului româșcan Nicolae Grigoraș nu lasă loc de echivoc: stema este „un indiciu despre noua situație de drept public internațional a domnitorului moldovean, superioară, în comparație cu cea a înaintașilor săi”⁸¹.

Reprezentanți ai urbei româșcane se implică în marile dispute religioase ale vremii. Negustori româșcani sunt prezenți la Conciliul de la Konstanz (Germania) desfășurat între 1414 și 1418 (Baden), în problema schismei papale, au fost trimise cele mai luminate minți spre a discuta despre cele două biserici: catolică și ortodoxă. Din delegația moldavă mai făceau parte și orășeni din Suceava, Iași, Bârlad, Chilia, Neamț. O confirmă informația cronicii lui Ulrich von Richental: au participat la acel conciliu, din Moldova, reprezentanți din 11 orașe (de exemplu Romansk din Roman, Memtz/Nemtz din Târgu Neamț ș.a.)⁸².

Cetățile Romanului reprezintă o continuare a salbei de fortificații existente în „Țara de Sus a Moldovei”. Aceste cetăți au fost înălțate la date diferite având scopuri bine definite, asigurând o continuare a sistemului de apărare⁸³. După constituirea

⁷⁷ V. Ursachi, *Episcopia Romanului. Cercetări arheologice*, Ed. Filocalia, Roman, 2008, p. 14.

⁷⁸ *Județele patriei - Neamț*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 44.

⁷⁹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, pp. 630-637; Domnița Hortilă, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului în „Memoria Antiquitatis”*, 1/1969, pp. 363-367, 142.

⁸⁰ *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova, I, 1398-1595*, București, 1989, nr. 11 (1408, sept. 16), p. 25.

⁸¹ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, p. 142.

⁸² *Ibidem*, p. 143, 177.

⁸³ D. Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 14.

Moldovei, Romanul se dezvoltă ca așezare și mai apoi ca centru administrativ. Este dificil de precizat rolul voievodului Roman I, în formarea târgului medieval și în ridicarea primelor fortificații la confluența Moldovei cu Siretul; dar faptul că la 30 martie 1392 vechea cetate a Romanului este atestată documentar și că primele descoperiri arheologice se încadrează cronologic tot în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ne determină să considerăm că este foarte posibil ca Roman I (1391-1394) să fi fost acela care a luat inițiativa organizării unui important centru economic, militar și administrativ la porțile sudice ale țării⁸⁴.

Episcopia Romanului a luat ființă în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, care de fapt nu a fost fondatorul Mitropoliei și al Episcopiei Moldovei, ci numai organizatorul lor prin stabilirea reședințelor, prin determinarea eparhiilor etc. Alexandru cel Bun a dispus întemeierea unei episcopii (post 1408), în 1411 are loc aici încheierea tratatului cu Wladislav II Jagello, iar în 1415 o delegație a româșcanilor a luat parte la conciliul de la Konstanz. Eparhia Romanului se compunea din județele Roman, Bacău, Putna și Tecuci, cu reședința în orașul Roman. Episcopia Romanului a purtat o perioadă și titlul de Mitropolia Țării de Jos, în timp ce Mitropolia Sucevei a purtat și titlul de Mitropolia Țării de Sus⁸⁵. Episcopia, construită inițial din lemn, urma să devină necropola familiei voievodale. Aici a fost înmormântată doamna Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun. Dar, după moartea lui Alexandru Vodă, orașul și, implicit, curtea domnească au cunoscut o nouă perioadă de decădere. Sporadic, sfatul domnesc mai poposește în oraș pentru împărțirea dreptății sau îndeplinirea unor obligații militare. Cel dintâi episcop de Roman a fost Calistrat, întâlnit în această funcție la anul 1444 sub titlul de „Sfințitul Mitropolit Domnul Calist al Romanului”, numire dată episcopului de Roman până la jumătatea secolului al XVII-lea⁸⁶.

Dintre boieri, mulți stăteau pe moșiile lor, dar unii aveau reședința chiar în târguri. În ceea ce privește clericii, preoții de mir slujeau în bisericile din târguri și cele domnești, iar călugării în mănăstiri, unele pe lângă târguri. Dezvoltându-se din foste sate, târgurile aveau și vecini sau rumâni, dar din ce în ce mai puțini pentru că mulți reușeau să se răscumpere de la boieri. Țigani robii au ajuns la noi la sfârșitul secolului XIV în Țara Românească și la începutul secolului XV în Moldova, unde sunt menționați și robii tătari. La 1428, Alexandru cel Bun dă Mănăstirii Bistrița „31 sălașe de țigani”, iar în 1445, Ștefan Voievod dăruiește mitropolitului Calist al Romanului „un tătar anume Pașca, din tătarii noștri din Neamț”. Acest lucru ne îndreptățește să credem că aceștia locuiau și prin târguri. Țigani aveau conducători lor proprii, cneji și juzi, iar tătarii aveau în fruntea lor vătămăni precum ”Ilea vătămăni cu sălașul său..” al Mănăstirii Bistrița, în 1462⁸⁷.

⁸⁴ M. Drăgotescu, *Muzee din județul Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1974, p. 21.

⁸⁵ *Anuarul Eparhiei Romanului 1936*, București, 1937, p. 21.

⁸⁶ *Cronica Romanului*, vol. I, p. III.

⁸⁷ D. Dieaconu, S. Costachie, *Țigani (romii) din România. Abordare istorico-geografică*, Ed. Universitară, București, 2011, pp. 23-24.

Comerțul, inclusiv cel extern, se făcea exclusiv în târguri, nicidecum în sate sau pe domenii feudale. În târguri erau vameșii domnești ce strângeau vama pentru fiecare tranzacție, fie de postav, fie de cai, „iar cine va cumpăra vite cornute și berbeci, în Bacău sau în Roman, în târg, sau în Baia sau în Neamț sau în alte târguri ale noastre, nu va avea să dea vamă în alt loc decât acolo unde a cumpărat și să ia pecete de la vameș... va da de vită mare un groș, de 10 oi un groș, de 10 porci un groș, de o sută de piei de bou zece groși, de o sută de piei de miel un groș...” (în 1408, într-un privilegiu a domnitorului Alexandru cel Bun)⁸⁸. Sub raport profesional și social, întâlnim dovezi de croitori la Baia, Roman și în Vaslui. La 9 iunie 1436, Iliăș voievod scrie brașovenilor în pricina „croitorului nostru Ioan din târgul Romanului”, care-și trimisese băiatul într-un oraș din Transilvania ca să învețe meșteșugul tunderii postavului. Din secolul al XIII-lea datează un atelier de metalurgie descoperit în apropiere de Piatra Neamț. Deși nu există prea multe dovezi ale breslelor în orașe nemțene, în târgurile moldovenești au existat meseriași din cele mai vechi timpuri; ei își desfășeau singuri mărfurile și constituiau, împreună cu negustorii propriu-ziși, populația caracteristică și majoritară a târgurilor⁸⁹. Dezvoltarea meșteșugurilor este strâns legată de activitatea comercială favorizată și de privilegiile acordate de către domnitori unor negustori locali sau străini, în vederea intensificării schimburilor și permanentizării circulației mărfurilor. În acest sens menționăm privilegiul acordat de către Alexandru cel Bun în anul 1408 negustorilor din Liov, reînnoit în anul 1435 de către Ștefan I, precum și cel de care se bucurau brașovenii începând din 1435, acesta din urmă fiind confirmat și de Ștefan cel Mare în martie 1458. Târgurile din ținuturile Neamțului aveau strânse legături comerciale, îndeosebi cu Transilvania, prin „drumul Biczului”, sau pe „drumul Bistriței”, precum și cu Țara Românească pe Valea Siretului, instituindu-se puncte de vamă atât la Roman și Târgu Neamț, cât și la Piatra lui Crăciun⁹⁰.

La începutul anului 1449, domn e în Moldova Alexăndrel, susținut de feudali poloni și pus sub tutela boierului Mișu Curnad. Voievodul transilvan (Iancu de Hunedoara), care nu stătuse mult în captivitate, strângea către toamna anului 1449 oștire în ținuturile dinspre Moldova, pe care intenționa să i-o încredințeze lui Bogdan, un alt fiu al lui Alexandru cel Bun dobândit cu o doamnă necunoscută, ce dorea să apuce el acum din mâinile nevârstnicului său nepot moștenirea tronului părintesc. Bogdan voievod era cunoscut încă de pe timpul tatălui său ca dușman al suzeranității poloneze, de aceea când Iliăș voievod, depunând omagiu, îngenunchea rupând lancea steagului sfânt al țării înaintea regelui polonez, pribegise în țări străine. Marele istoric Nicolae Iorga era de părere că Bogdan a fugit prima oară în Țara Românească, la curtea lui Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447), aliatul lui Sigismund, împăratul Germaniei și regele Ungariei. Aici a cunoscut-o și s-a însurat cu Oltea,

⁸⁸ M. Costăchescu, *Documente moldovenești*, II, p. 634.

⁸⁹ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, pp. 113-115; *Județul Neamț, monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 42.

⁹⁰ *Județul Neamț, monografie*, coord. Gh. Dumitroaia, p. 43.

probabil înrudită cu familia domnească, al cărui frate Vlaicu îl va însoți pretutindeni, mai apoi pe el și pe fiul său, Ștefan, sub domnia căruia va sluji ca pârcălab al Orheiului și Hotinului⁹¹.

„Letopisețul anonim al Moldovei” spune că: „... la 12 octombrie 1449 are loc la Tămășeni, pe Siret, bătălia din aceea localitate. Bogdan al II lea, fiul nelegitim al lui Alexandru cel Bun, având sprijinul lui Iancu de Hunedoara, înfrânge pe Alexăndrel și devine domn al Moldovei”⁹². Această dată este atestată de mai multe izvoare, astfel Nicolae Iorga spune că „la 12 octombrie 1449, Bogdan câștigă bătălia de la Tămășeni, lângă Roman”⁹³. Constantin C. Giurescu afirma că „lupta a avut loc la Tămășeni, pe Siret, spre mieznoapte de târgul Romanului, în ziua de 12 octombrie 1449. Boierii lui Alexăndrel au rezistat cu îndârjire”. Mulți boieri din curtea lui Alexandru au pierit și, înaintea sărbătorilor din iarna anului 1449, noul voievod poruncea de la Suceava, împărțind danii mănăstirilor și boierilor credincioși. La Roman se va semna tratatul internațional încheiat la 11 februarie 1450 de Bogdan al II-lea cu Iancu de Hunedoara (de fapt o scrisoare adresată „ca unui părinte”) voievodului Transilvaniei de domnul Moldovei, prin care acesta îl ruga să-i acorde sprijin armat împotriva numeroșilor dușmani, obligându-se, la rândul său, să ofere azil voievodului transilvan în cazul că acesta ar avea nevoie. Un tratat comercial, acordând liberă trecere negustorilor ardeleni, dar și solilor și altor „oameni buni” din slujba voievodului Transilvaniei completa acest document privitor la relațiile de colaborare și ajutorare ce au constituit dominanta relațiilor inter-românești din Evul Mediu⁹⁴.

Bogdan al II-lea murea ucis din porunca fratelui său Petru Aron, care urca pe tron, și răscumpăra pacea cu un tribut oferit turcilor. O perioadă lungă de lupte între pretendenți se încheia la 1457, Ștefan cel Mare reușind să înlăture pe uzurpatorii de neam mușatin sau străini. De la Dragoș și Bogdan până la Ștefan cel Mare, Moldova a avut un secol de istorie zbuciumată. Domnitorii ei, din familia numită de posteritate mușatină, au reușit să păstreze independența obținută de Bogdan I, să unifice teritoriile dintre Carpați și Nistru, să constituie și să cosolideze instituțiile statului. Luptele pentru tron între diverși pretendenți de „os domnesc” au slăbit din puterea politică, militară și economică a statului, provocând imixtiune străină în treburile interne ale țării. Ținuturile Neamț și Roman au avut o importanță deosebită în istoria acestui secol, așa cum am prezentat în acest studiu: politică, militară, economică, religios-culturală, cunoscând o dezvoltare deosebită, continuată de Ștefan cel Mare în îndelungata sa domnie. Confruntările militare și politice nu au ocolit această regiune, dată fiind așezarea sa cu mare importanță strategică, cu existența a două mari trecători carpatice, a marelui drum comercial al Siretului, a cetăților ridicate pentru supravegherea și apărarea lor. Regiunea a avut o bogată viață spirituală, prin marile

⁹¹ N. Șandru, *Sub zodia zimbrului*, p. 12.

⁹² *Letopisețul anonim al Moldovei*, I. Bogdan, ed., P.P.Panaitecu, București, 1959, p. 7, 15.

⁹³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, IV, București, 1937, p. 102.

⁹⁴ *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, pp. 143-144; A. Oțetea, *Istoria României*, II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, pp. 422-423.

mănăstiri și prin numeroasele schituri și sihăstria, prin muntele Ceahlău, o adevărată Meteoră românească, devenind un pol al spiritualității ortodoxe românești.

Bibliografie selectivă

- Anuarul Eparhiei Romanului 1936*, București, 1937.
- Buletinul „Ioan Neculce”, anul 1926-1927, fascicula 6, Iași, pp. 211-212.
- Cronica Romanului*, vol. I
- Bogdan, I., *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, 1457-1492, Atelierele grafice Socec & Co, București, 1913.
- Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova, I, 1398-1595*, București, 1989.
- Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. II, 1621-1652, București, 1959.
- Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă, vol. V, Ed. Academiei Române, București, 2005.
- Călători străini despre țările române*, vol. IV, vol. V, București, 1973.
- M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, I;
- M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, II.
- Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 48.
- Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975.
- Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. II;
- Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V..
- E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. I, București, Stabilimentu Grafic Socecu&Teclu, 1887, pp. 132, 262-264.
- Letopisețul anonim al Moldovei*, I. Bogdan, ed., P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 7, 15.
- Andronic, Al., *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în „Romanoslavica”, XI.1965.
- Canemir, D., *Descrierea Moldovei*, Colecția Ev Scriptorium, 2017.
- Costin, M., *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958.
- Costin, M., *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684)*, traducere de P.P. Panaitescu, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tomul X, Cultura Națională, București, 1929;
- Cucu, V., Ștefan, M., *România. Ghid-atlas al monumentelor istorice*, București, Ed. Științifică, 1974.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *Țiganii (romii) din România. Abordare istorico-geografică*, Ed. Universitară, București, 2011.
- Dobrescu, N., *Din istoria Bisericii Române, secolul al XV-lea*, p. 122, București, 1910;
- Drăgotescu, M., *Muzee din județul Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1974.
- Enciclopedia Română*, vol. II, Ed. Tipografia Moldova, Iași, 2010, pp. 304-305. Ne exprimăm rezervele în ceea ce privește originea teutonică.
- Floareș, D., *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005
- Frunzeti, D., *Dicționarul topografic și statistic al României*, București, 1872.
- Giurescu, C.C., *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1967.
- Gorovei, Șt., *Am pus pecetea orașului*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1978.
- Gorovei, Șt.G., *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, 1973.

- Gregorovitza, E., *Din trecutul Moldovei. Schitul Cerebuc*, București, Tipografia națională, 1906.
- Grigoraș, N., *Vechi cetăți moldovenești*, în „Studii și cercetări arheologice”, vol. XX, Iași, 1947;
- Hasdeu, B.P., *Cetatea Neamțul*, în „Foaia societății Romanismului”, nr. 7/1870, Iași.
- Hortilă, Domnița, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului în „Memoria Antiquitatis”*, 1/1969, pp. 363-367, 142.
- Iorga, N., *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1908.
- Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor. Cărți domnește, zapise și răvașe*, VII, Ed. Ministerului de Instrucție, București, 1904.
- Istoria Infanteriei Române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- Istoria orașului Roman (1392-1992)*, Societatea Culturală „Roman-600”, Roman, 1992.
- Istoria României*, vol. II, București, 1962.
- Județele patriei - Neamț*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 44.
- Lahovary, G.I., Brătianu, C.I., Tocilescu, G.G., *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I, București, Societatea Geografică Română, 1898.
- Lemnar, N., *Pe o stâncă neagră*, București, Ed. Tineretului, 1968.
- Luca, Gavril, *Târgu Neamț. Monografie*, Ed. „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2008.
- Letopisețul Țării Moldovei până la Aron vodă (1359-1595)*, ed. C. Giurescu, București, 1916.
- Manolescu, Radu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1935) în „Analele Universității București”*, Seria Științe Sociale Istorie, Anul XV (1966).
- Matasă, C., *Câmpul lui Dragoș*, în „Anuarul Liceului de băieți Petru Rareș” Piatra-Neamț, 1932-1933.
- M.D. Matei, L. Chișescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orașenească de la Roman*, în „Studii și material de muzeologie și istorie militară”, nr. 1/1968;
- Mănăstirea Neamț, vatră de spiritualitate și cultură românească*, vol. I, Ed. Doxologia, Iași, 2017.
- Minea, I., *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg*, București, 1919;
- Moisescu, Gh.I., *Catolicismul în Moldova*, București, 1942, pp. 10, 26-27;
- Moisescu, Gh. I., Filipescu Alexandru, Lupșa, Ștefan, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957.
- P. Otu, M. Soreanu, A. Dușu, A. Madgearu, *100 de mari bătălii din istoria României*, Ed. Orizonturi, București, 2009, pp. 56-57.
- A. Oțetea, *Istoria României*, II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, pp. 422-423.
- Șt. Pascu, *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*, Sibiu, 1944, p.29;
- Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol. I, 1980, p. 300.
- R. Popa, *Cetatea Neamțului*, Ed. Meridiane, București, 1963, p.13.
- C. Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, București, Ed. Meridiane, 1964, p. 8.
- G. Radu, *Vechi sate din județul Neamț în documente românești*, în ”Ceahlăul”, 4 iulie 1984, p. 9.
- Reli, S., *Istoria vieții religioase a românilor*, Cernăuți, 1942;
- C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, vol. I, Ed. Enciclopedică, 2001, pp. 462-463.
- Gen. R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 12.
- Șlapac, Mariana, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, Chișinău, Ed. ARC, 2004.
- Tocilescu, Gr., *Dacia înainte de romani*, București, 1880.
- C. Turcu, *Autohtonă toponimie locale*, în „Războieni-Valea Albă și împrejurimile”, 1977, pp. 47-48.
- C. Turcu, *Preocupări de cultură regională*, I, Tipografia Asachi, Piatra-Neamț, 1939, p. 11
- V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p.301.
- V. Ursachi, *Episcopia Romanului. Cercetări arheologice*, Ed. Filocalia, Roman, 2008, p. 14.

**FILE DIN ISTORIA BISERICII „SF. ATANASIE ȘI CHIRIL” DIN
IAȘI, CU BISERICA FILIALĂ „VULPE”. VENITURI DIN
ORGANIZAREA DE SERBĂRI PENTRU REPARAREA
BISERICILOR DIN CUPRINSUL PAROHIEI (1923 - 1929)**

*

**FILES FROM THE HISTORY OF THE CHURCH „SF. ATANASIE
AND CHIRIL ”FROM IAȘI, WITH THE“ VULPE ”BRANCH
CHURCH. REVENUE FROM THE ORGANIZATION OF
CELEBRATIONS FOR THE REPAIR OF CHURCHES IN THE
PARISH (1923 - 1929)**

*

**ONGLETS DE L'HISTOIRE DE L'ÉGLISE « ST. ATHANASE ET
CYRIL » DE IAȘI, AVEC L'ÉGLISE FILIALE « VULPE »
RECETTES PROVENANT DE L'ORGANISATION DE
CÉLÉBRATIONS POUR LA RÉPARATION DES ÉGLISES
DE LA PAROISSE (1923 - 1929)**

Carmen SANDU¹

Rezumat: Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, cu filială Biserica „Vulpe”(Adormirea Maicii Domnului) aduce în prim plan documente inedite aflate în arhiva proprie, colecție de acte descoperite în podul bisericii, odată cu efectuarea cercetării arheologice preventive, în anul 2017. Această arhivă cuprinde dosare cu file datând de la jumătatea secolului al XIX-lea și până în anul 1983, majoritatea lor conținând date despre veniturile și cheltuielile Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” și a Bisericii „Vulpe”. Articolul de față reprezintă un studiu dedicat scopurilor filantropice inițiate de preoții parohi care au păstorit la această biserică, în perioada 1923-1929, prin organizarea de serbări, în vederea obținerii de fonduri pentru repararea celor două lăcașe de cult.

Cuvinte cheie: Sf. Atanasie și Chiril, arhivă, venituri, serbări, Perjoaia, Ateneul Popular Tătărași, Grădina Copou

*

Abstract: The Church „St. Athanasius and Cyril” from Iași, with the branch „Fox” Church (Assumption of the Blessed Virgin Mary) brings to the fore unique documents in its own archive, a collection of documents discovered in the church attic, together with the preventive archaeological research, in 2017. This archive includes files with files dating from the middle of the 19th century until 1983, most of them containing data on the income and expenses of the Parish „St. Athanasius and Cyril” and the „Fox” Church. This article is a study dedicated to the philanthropic purposes initiated by the parish priests who pastored at this church, between 1923 and 1929, by organizing celebrations, in order to obtain funds for the repair of the two places of worship.

Keywords: St. Athanasius and Cyril, archive, income, celebrations, Perjoaia, Tătărași Popular Athenaeum, Copou Garden

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava - Facultatea de Istorie și Geografie, studii doctorale.

Résumé: *L'église „St. Athanase et Cyrille” de Iași, avec la branche „Renard” Église (Assomption de la Bienheureuse Vierge Marie) met en évidence des documents uniques dans ses propres archives, une collection de documents découverts dans le grenier de l'église, ainsi que la recherche archéologique préventive, en 2017. Cette archive comprend des fichiers avec des onglets datant du milieu du XIXe siècle jusqu'en 1983, la plupart d'entre eux contenant des données sur les revenus et les dépenses de la paroisse „St. Athanase et Cyrille” et l'église „Renard”. Cet article est une étude consacrée aux fins philanthropiques initiées par les curés qui ont exercé le curé dans cette église, entre 1923 et 1929, en organisant des célébrations, afin d'obtenir des fonds pour la réfection des deux lieux de culte.*

Mots-clés: *Saint Athanase et Cyrille, archives, revenus, célébrations, Perjoaia, Tătărași Popular Athenaeum, Copou Garden*

Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” se găsește în centrul istoric al Iașului, la poalele dealului Sărărie, într-o zonă încărcată de istorie și clădiri memorabile, așa cum este imobilul vechi al Universității de Medicină și Farmacie. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, după arderea Curții Domnești, Alexandru vodă Callimachi a cumpărat această clădire din apropierea Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” și a amenajat-o ca reședință domnească. Se pare că biserica a servit ca paraclis al noii Curți Domnești, astfel că la data de 6 iunie 1799, biserica era numită „biserica Sf. Atanasie gospod”².

Biserica a fost construită în a doua jumătate al secolului al XVII-lea, cel mai probabil pe la 1672-1674, în timpul domniei lui Ștefan Petriceicu, după cum afirma istoricul Gh. Ghibănescu³. Unii istorici susțin că lăcașul de cult ar fi fost zidit de către un Atanasie, patriarh al Ierusalimului, care administra averile călugărilor greci din Moldova⁴, dar nu se știe cu precizie nici anul fondării, nici numele ctitorului, deoarece nu există nicio inscripție și niciun pomelnic care să ateste acest lucru.

Cu ocazia cercetărilor arheologice preventive în anul 2017 la Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, a fost descoperită și recuperată arhiva proprie a Parohiei, de către un grup de specialiști arheologi de la Muzeul de Istorie a Moldovei din Complexul Muzeal Național Moldova Iași⁵. Arhiva cuprinde documente de la jumătatea secolului al XIX-lea și până în anul 1983. Cele mai multe acte conțin informații despre veniturile și cheltuielile bisericii parohiale și a bisericii filiale pronumită „Vulpe”. Un procent mai mic îl reprezintă documente privind închirieri de imobile sau terenuri aparținând bisericii, acte de vânzare, donații, sau reparații ale bisericilor sau a clădirilor deținute⁶.

² Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974, p.517.

³ N.A.Bogdan, *Orașul Iași*, Iași, Ed. Tehnopress, 1997, p.229.

⁴ *Ibidem*

⁵ Costică Asăvoaie, Adriana Miron, Cosmin Niță, *Cercetare arheologică preventivă la Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași*, în Ioan Neculce- Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, XXIII, Iași, 2017, p.260.

⁶ *Ibidem*

În arhiva bisericii au fost găsite câteva dosare cu documente aparținând Comitetului parohial, acte emise în perioada aprilie 1923- august 1929, când paroh era preotul Econom Ioan Ionescu. Prin intermediul acestor acte se justifică strângerea de fonduri de trebuință pentru repararea imobilelor din cuprinsul acestei parohii, prin inițierea organizării unor serbări populare, cu rol caritabil.

La propunerea făcută de părintele paroh Econom Ioan Ionescu cu privire la mijloacele necesare în vederea reparării stricte a bisericilor parohiei, și în ciuda rapoartelor făcute către primărie și nesoluționate, s-a hotărât formarea unui comitet parohial care să organizeze serbări, concerte, baluri, serate culturale, artistice și muzicale, iar din veniturile strânse să se investească în refacerea bisericilor din parohie⁷.

În procesul-verbal din data de 1 aprilie 1923 se menționează că acest Comitet era compus din părintele Paroh Econom Ioan Ionescu, dl. Romulus Sevastos cu doamna lui, dl. Lazăr Panaitescu, dl. Dimitrie Popescu, dl. Dimitrie Răducan, dl. Vasile Istrate, dl. Petru Mălăescu, dl. Dimitrie Moldovanu cu doamna lui, dl. Constantin Dimitriu, dl. Gheorghe Alexandrescu, dl. Alexandru Stroja, și dl. Emanoil Șerbeicu cu doamna lui. Președinte a fost ales părintele Econom Ioan Ionescu, preotul parohiei, iar casier pe dl. Lazăr Panaitescu, epitrop al Parohiei⁸.

Colectivul constituit a decis ca părintele paroh, și domnii V. Istrate și C. Dimitriu, să se prezinte la D. Moldoveanu cu rugămintea de a primi patronajul serbărilor. Pe foaia din dosar semnează la sfârșitul procesului-verbal, toate persoanele menționate anterior. Documentul este scris cu cerneală neagră, destul de lizibil și ordonat, purtând în partea de sus a foii, ștampila Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril”⁹.

Fila a treia din dosar conține același proces-verbal în ciornă, scris cu cerneală albastră, și corectat ulterior cu cerneală neagră, fiind adus în forma celui de dinaintea lui. Scrisul este mai puțin citeț, iar la finalul acestuia se menționează că „se va păstra în arhiva epitropiei”¹⁰.

Fila următoare cu un alt proces-verbal având același conținut, a fost îndreptat către Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Contabilității, cu nr. 23769/923¹¹, care a fost aprobat de ministrul din acea vreme, Constantin Banu (19 ianuarie 1922 - 30 octombrie 1923¹²). Documentul a fost încheiat în patru exemplare, din care două au fost înaintate autorităților competente pentru aprobare¹³. Actul

⁷ Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1923, f.1.

⁸ *Ibidem*, f.2.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem*, f.3- verso.

¹¹ *Ibidem*, f.4.

¹² [https://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Ion_I.C._Br%C4%83tianu_\(6\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Ion_I.C._Br%C4%83tianu_(6)) - accesat la data de 25 martie 2021.

¹³ Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1923, f.4 verso.

prezintă un timbru fiscal pentru legalizare, în valoare de 2 lei, având profilul regelui Ferdinand I al României¹⁴.

Demersurile pentru încuviințarea evenimentului caritabil au continuat către Judecătoria Urbană Ocolul I din Iași, iar în data de 30 aprilie 1923, a fost aprobat de către președintele judecător, cu legalizarea semnăturilor pe procesul-verbal¹⁵.

Pentru consimțirea serbării din data de 12 mai 1923 din sălile de gimnastică, în urma avizului dat de dl. prefect al Poliției Iași, s-a autorizat de către Administrația financiară cu nr.A 73Y/14 aprilie 1923 efectuarea aceluși eveniment, cu mențiunea ca, a doua zi după spectacol, să fie achitate taxele legate de biletele de intrare¹⁶.

În acest dosar figurează o ofertă din partea domnului Al. Tinculescu, pe care o redăm integral: „*Ofertă- Subsemnatul Al. Tinculescu ofer serviciile mele cu ținerea bufetului la Balul de la Sport și Muzică din seara zilei de 12 Mai 1923 privindu-mă pe mine toate furniturile și serviciile cu toate cheltuielile privitoare la Bufet, iar comitetul serbării va încasa 10% din beneficiul brutu. Mâncarea muzicei privește pe Onor. Comitet însă eu mă ofer a servi în costul de 300 de lei, dacă convine Comitetului dând mâncare caldă 1 fel- 1/4 pâine și un sfert de vin, sprîț de fiecare om (35 persoane). Cu stimă, Tinculescu. (Semnătura) Str. Spancioc n.21¹⁷*”. Oferta a fost aprobată de vice-președintele comitetului, la data de 11 mai 1923, cu o garanție de 100 de lei¹⁸.

În documentul de la 1 aprilie 1923 figurează mai multe liste cu obiecte donate de „*Onoratul Public*”¹⁹, pentru „*bazarul ce va fi la balul dat în folosul bisericei Vulpe din Iași*”²⁰. Foile sunt semnate și ștampilate de președintele Comitetului Epitropiei, preot Econom Ioan Ionescu, dar nu toate sunt scrise, unele rămânând necompletate. După studierea listelor cu donații se poate trage o primă concluzie, aceea că, cei mai mulți donatori au dăruit lucruri simple, care le aveau în casă, cum ar fi: 2 cărți și o servietă, 12 note piano, 6 bilete de intrare în valoare de 60 de lei, o pereche de pantofi, o sticlă de coniac, un coș cu flori etc. Scrisul donatorului nu este întotdeauna descifrabil, astfel că nu s-a putut desluși, în unele cazuri, nici numele, nici felul obiectului donat. Dar, cu toate acestea, din toate bunurile primite ca donație, atrage atenția un număr de 10 tablouri istorice, donate de Ioan V. Ionescu, de la Librăria Românească și 10 note muzicale (partituri), de la J. Breșcu - Magazinul de Muzică²¹. Despre tablourile istorice nu se cunoaște autorul lucrărilor și nici valoarea lor, dar, ar fi extrem de interesant ca într-o cercetare viitoare, să investigăm și să descoperim dacă acestea mai există și ce noutăți vom putea afla despre ele.

¹⁴ *Ibidem*, f.4.

¹⁵ *Ibidem*, f.5.

¹⁶ *Ibidem*, f.8.

¹⁷ *Ibidem*, f.9.

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Ibidem*, f.11.

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*, f.12. - verso.

Într-o adresă din data de 20 mai 1923, de la Epitropia Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” membrii Comitetului au fost invitați, în seara aceleiași zile, să participe la o ședință privind bilanțul de venituri și cheltuieli, privind serata dată în ziua de 12 mai 1923. Documentul a fost luat la cunoștință și semnat de toți membrii, inclusiv de președintele Comitetului Econom Ioan Ionescu²².

În urma acestei ședințe a fost întocmit un proces-verbal din care rezultă că valoarea veniturilor a fost de 12.996 lei, iar cea a cheltuielilor de 7.230 lei²³, rămânând un beneficiu de 5.766 lei²⁴. Pe această filă se consemnează că „*Această sumă se depune în mâinile domnului Lazăr Panaitescu Epitrop și casier al Comitetului. După ce mai întâi vom primi cuvenita autorizație de la Onor. Minister, se va convoca Comitetul pentru a vedea ce se poate face cu suma de care dispunem*”²⁵.

De asemenea, a fost specificat faptul că, dintre obiectele donate de diferite persoane, s-a oprit pentru serviciile religioase, o cățuie de alamă cu mâner de lemn, care a fost donată de firma Frații Vachtel. Două perechi de pantofi, una din piele de căprioară și una de olandă, donate de dl. N. Alexandrescu (cu domiciliul în strada Muzelor, de profesie cizmar) au rămas în păstrarea președintelui Comitetului parohial²⁶.

Pe lângă acest document a fost atașată o chitanță emisă de *Societatea de gimnastică, sport și muzică din Iași*, pentru închirierea sălii la serbarea din ziua de 12 mai 1923, în valoare de 500 de lei²⁷. O dovadă din 4 aprilie 1923, o reprezentă primirea acestor bani ca acot, de la dl. V. Istrate membru în Comitet, pentru închirierea sălii în vederea seratei din 12 mai 1923, semnată de intendent, Th. Botez²⁸. Tot aici, a fost anexată recipisa nr.81, emisă de Comp. 5 Jandarmi Pedestri Iași, prin care s-a primit de la organizatorii balului suma de 120 de lei²⁹, reprezentând servicii de pază ale jandarmilor de serviciu³⁰.

Următoarea filă din dosar datează din ziua de 13 septembrie 1924, (după un an și patru luni), și reprezintă o convocare a membrilor Comitetului Parohial, pentru a se întruni în data de 14 septembrie 1923, la orele 16.00, în cancelaria parohiei din curtea bisericii, cu scopul de a alege un alt casier în locul domnului Lazăr Panaitescu- care decedase- precum și pentru a discuta alte probleme legate de interesele bisericilor³¹.

Ultima filă din acest dosar reprezintă o chitanță din 14 septembrie 1924, în valoare de 3.665,25 lei (bani în numerar), în care se menționează și alte chitanțe de

²² *Ibidem*, f.16.

²³ *Ibidem*, f.20.

²⁴ *Ibidem*, f.20. - verso

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*, f.17.

²⁸ *Ibidem*, f.18.

²⁹ *Ibidem*, f.19.

³⁰ *Ibidem*, f.20.

³¹ *Ibidem*, f.21.

2.100,75 lei, sume de bani date în păstrare domnului R. Scoarță, noul casier. La un calcul simplu, se observă că totalul este de 5.766 lei- bani proveniți din beneficiul rezultat în urma serbării din data de 12 mai 1923- iar persoana căreia i s-au dat în păstrare banii ar fi noul casier al Comitetului Parohial³².

La momentul reconstituirii arhivei Parohiei Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, nu s-au găsit alte documente sau alte însemnări care să continue șirul evenimentelor legate de modul cum a fost administrată această sumă de bani.

*

Una din serbările populare care au avut un mare impact moral, dar și material, a fost *Serbarea Câmpenească de la Perjoaia*, din data de 15 august 1929, organizată în scop filantropic, pentru strângerea de fonduri necesare consolidării celor două lăcașe de cult, biserica „Sf. Atanasie” și biserica filială „Vulpe”. Evenimentul pune în lumină activități specifice regăsite în filele dosarelor Arhivei Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril”.

Despre Perjoaia, istoriograful vieții culturale și mondene ieșene Rudolf Suțu, strănepotul domnitorului Alexandru Nicolae Suțu, scria în unul din cele două volume ale sale *Iașii de odinioară*, că era unul din locurile unde localnicii sărbătoreau Sfintele Paști în afara casei, și avea un farmec aparte³³. Pe lângă Perjoaia, mai erau cunoscute locurile de agrement *Leagănul Fluturilor* sau *La Zaharia*, unde în zilele de Paști, petrecerile erau în toi. Printre manifestări erau reprezentații teatrale care se desfășurau în corturi, sau jocuri de divertisment precum *Roata norocului*, sau *Încercarea de forță* (putere măsurată prin lovirea cu ciocanul³⁴).

Alte grădini frumoase destinate pentru recreere și petreceri erau cele numite: „La Chirilă” și „Veneția” din zona Tătărăși, „Viață lungă” și „Florică” în dealul Copoului, sau „Trei fântâni” și „Trei sarmale” înspre dealul Bucium- zona Socola³⁵. Grădinile publice erau în administrarea primăriei și aveau un personal compus dintr-un șef grădinar, un ajutor și câțiva păzitori, iar întreținerea era executată de mai mulți lucrători și un apar. Pentru serviciul de grădinarit comuna (primăria) aloca diverse sume de bani pentru reamenajări și numeroase lucrări de reparare și înfrumusețare³⁶.

Pregătirile pentru *Serbarea de la Perjoaia*³⁷ au constat în tipărirea unui număr de 3.000 de bilete de intrare, 100 de afișe mari și 300 de afișe mici, și a unor materiale complementare- cum ar fi 100 de benzi de lipit pe afișe și 100 de plicuri oficiale- toate

³² *Ibidem*, f.22.

³³ Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, Iași, vol.I, 1923, p.241.

³⁴ *Ibidem*, p.242.

³⁵ Constantin Dimitriu, Ion Pătru, *Noul ghid al Iașului*, Ediția I-a, Iași, 1927, p.8.

³⁶ Lucian Vasiliu, *Vasile Pogor și Nicolae Gane*, Muzeul Literaturii Române- Iași, Editura Canova, 1993, p.114 - 115.

³⁷ Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.7/an 1929, f.7.

în valoare de 1.452 de lei, așa cum rezultă dintr-o copie de pe factura emisă de Tipografia „Opinia” din Iași, din strada Lăpușeanu nr.37, în data de 24 iulie 1929³⁸.

Agenția de publicitate și concesiunea afișajului „Reclama” din Iași, cu sediul în Trecătoarea Banu nr.1, a întocmit în data de 24 iulie 1929 o chitanță prin care specifică primirea de la Epitropia „Sf. Atanasie” a 450 de lei pentru afișaj, semnată de un domn pe nume Gheorghiu, director și proprietar al acestei agenții³⁹.

De asemenea, firma „A. Singer” Iași, din strada Cuza-Vodă nr.71, certifică printr-o notă provizorie din data de 27 iulie 1929, încasarea sumei de 600 lei de la Epitropia bisericii „Sf. Atanasie” din Iași, pentru diverse artificii⁴⁰ folosite la această festivitate din Grădina Perjoaia.

Tipografia „Opinia” emite în 16 august 1929 o chitanță prin care menționează că a primit suma de 1.400 lei de la Epitropia bisericii „Sf. Atanasie”, pentru imprimarea biletelor și afișelor pentru serbare. Ca o observație, diferența de 52 de lei a fost găsită ca fiind menționată pe această filă, drept bonificație⁴¹.

În dosarul nr.7/1929 se regăsesc și două note provizorii eliberate de Tipografia „Edison” din Iași, cu sediul în strada Ștefan cel Mare, nr.20, prin care se justifică cumpărarea de materiale necesare pentru serbare și anume: 1 kg de confeti, 300 de plicuri, 6 coli de hârtie și un bloc⁴², și achitarea sumelor aferente⁴³.

În afară de *Serbarea câmpenească din Grădina Perjoaia* din 15 august 1929 și *Balul popular din Sala de sport și Muzică* din seara zilei de 28 decembrie 1929, alte evenimente desfășurate cu rol caritabil au fost *Serbarea de la Ateneul Popular Tătărași* din 31 mai 1930 și *Serbarea de la Grădina Copou* din 19 iulie 1930.

Ateneul Popular din Tătărași a fost primul așezământ cultural din țară cu rolul de a antrena categorii sociale mai largi, fiind înființat la Iași în anul 1919, după Primul Război Mondial⁴⁴. Starea grea în care se găsea Moldova și Iașul în urma războiului a determinat nevoia unor preocupări cultural-educative, care au avut misiunea de a consolida prin cultură unitatea de stat a românilor⁴⁵.

Ateneele populare s-au constituit în societăți sau asociații culturale, autofinanțate prin cotizații, donații sau organizarea de activități economice proprii pentru obținerea de fonduri utilizate în acțiuni culturale⁴⁶.

³⁸ *Ibidem*, f.18.

³⁹ *Ibidem*, f.20.

⁴⁰ *Ibidem*, f.15.

⁴¹ *Ibidem*, f.19.

⁴² *Ibidem*, f.17.

⁴³ *Ibidem*, f.16.

⁴⁴ Constantin Cloșcă, *Ateneul „Tătărași” din Iași- așezământ cultural național (1919-1940)*, Iași, Editura Junimea, 1984, p.31.

⁴⁵ Idem, *Acțiuni cultural-educative de masă, organizate de către Ateneul Popular din Tătărași- Iași, în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în *Cercetări istorice*, Muzeul de Istorie a Moldovei, IV, Iași, 1973, p.271.

⁴⁶ Constantin Cloșcă, *op.cit.*, p.31.

Ateneul din Iași avea în componența sa organizatorică manifestări cultural-educative, artistice, filantropice sau economico-edilitare. Activitățile artistice caracterizate prin spectacole de teatru, muzică corală sau dansuri populare, au determinat ca Ateneul să fie un adevărat centru de răspândire al culturii în masele populare⁴⁷.

Astfel, la Serbarea de la *Ateneul Popular din Tătărași* organizată în ziua de 31 mai 1930, au participat elevii Seminarului „Veniamin Costache” și s-a concretizat din coruri de muzică și recitări teatrale din piesa în trei acte numită „Cazanul cu rachiu”⁴⁸. Aceasta a fost scrisă de preotul paroh N.V.Hodoroabă, autorul a numeroase lucrări publicate în reviste bisericești culturale și literare, cea mai importantă fiind considerată *Monografia Parohiei Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, cu biserica filială „Vulpe”*, tipărită în 1934. Piesa este o satiră dură la adresa celor beau alcool, de aici și urmările nefaste ale beției: provocarea scandalului, sărăcirea și dezmembrarea familiei și, în final, sfârșesc prin moarte⁴⁹. Serbarea a fost o reușită și a adunat în jurul ei un public numeros, printre care preoți referenți ai Mitropoliei sau ai clerului ieșean⁵⁰.

Totalul încasărilor de la această festivitate a fost de 5.265 lei, din care scăzându-se chiria sălii, biletele și alte taxe în valoare de 3.265 lei, a rămas un venit net de 2.000 lei⁵¹, sumă adăugată pentru repararea bisericilor „Sf. Atanasie” și „Vulpe”.

Grădina Publică din Copou a fost de asemenea un punct de atracție pentru astfel de manifestări artistice. Înființată oficial de Mihail Vodă Sturdza, acesta a solicitat Eforiei Iași ca acest loc public să fie înfrumusețat și înzestrat cu cele necesare, pentru satisfacția ieșenilor⁵². Astfel, la 24 februarie 1849, după cumpărarea unei suprafețe de teren învecinate și adăugarea la terenul existent, grădina s-a extins urmând să fie împodobită cu brazi și mesteceni. În decursul anilor care au urmat, Grădina Copou a fost împrejmuită cu gard nou⁵³, a fost dotată cu bufet de cofetărie și un pavilion pentru muzică, și de asemenea, s-a trecut la administrarea și refacerea aleilor după un plan nou. Bulevardul sau „grădina de copaci pe podișul Copoului”, care ducea vara în vii, era numit „drumul tuturor trăsurilor boierești”⁵⁴.

În secolul XX, au continuat lucrările de amenajare și modernizare a Grădinei Copou de către specialiștii horticultori, astfel că aceasta a devenit locul în care se

⁴⁷ Idem, *Acțiuni cultural-educative de masă, organizate de către Ateneul Popular din Tătărași - Iași, în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în Cercetări istorice, Muzeul de Istorie a Moldovei, IV, Iași, 1973, p.274 - 275.

⁴⁸ N.V. Hodoroabă, *Monografia Parohiei Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași cu biserica filială „Vulpe”*, Iași, 1934, p.71.

⁴⁹ Livia Ciupercă, *Neculai V. Hodoroabă - preotul scriitor*, Iași, Editura Doxologia, 2017, p.103.

⁵⁰ N.V. Hodoroabă, *op.cit.*, p.71 - 72.

⁵¹ *Ibidem*, p.72.

⁵² N. Grigoraș, *Complexul de monumente de la Copou-Iași*, în Cercetări istorice, Muzeul de Istorie a Moldovei, IV, Iași, 1973, p. 178.

⁵³ Lucian Vasiliu, *op.cit.*, p.74.

⁵⁴ N. Grigoraș, *op.cit.*, p. 178.

adunau toate clasele sociale, spre plăcuta petrecere a timpului liber, în mijlocul frumuseții și a muzicii militare⁵⁵. Ca și alte grădini de vară, Grădina Publică a găzduit numeroase activități culturale și serate muzicale pentru divertismentul ieșenilor, dar și în scop filantropic. Un astfel de eveniment de caritate a fost *Serbarea de la Grădina Copou* din data de 19 iulie 1930, care a fost organizată în scopul strângerii de fonduri pentru repararea Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”. Organizatorul acestei festivități, preotul N.V. Hodoroabă, menționează în monografia sa date referitoare la adunarea banilor pentru refacerea lăcașelor, astfel că, din vânzarea biletelor, chetă, ruletă și tombolă a fost strânsă suma de 29.241 lei. Scăzându-se cheltuielile cu taxele în valoare de 9.495 lei, a rămas un venit net de 19.746 lei⁵⁶.

Ca o concluzie a celor prezentate mai sus, se poate afirma că, în general, biserica s-a implicat activ în organizarea de acte filantropice, dar și în soluționarea problemelor indivizilor și societății la nivel comunitar. Realitatea sărăciei, a suferinței umane, dar și a celorlalte necesități, au constituit dintotdeauna probleme de rezolvat pentru fiecare societate⁵⁷. Pe lângă asistența socială, biserica a făcut și asistență spirituală, căci nu e suficient să fie îngrijit doar trupul, ci mai ales sufletul, deoarece trupul este muritor, iar sufletul viu și nepieritor⁵⁸.

Bibliografie selectivă

Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1923, dosar nr.7/an 1929.

Asăvoaie, Costică, Miron, Adriana, Niță, Cosmin, *Cercetare arheologică preventivă la Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași*, în Ioan Neculce- Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, XXIII, Iași, 2017.

Asociația Ecumenică a Bisericilor, *Rolul bisericii în dezvoltarea socială a comunităților*, București, 2001.

Bogdan, N.A., *Orașul Iași*, Iași, Ed. Tehnopress, 1997.

Ciupercă, Livia, *Neculai V. Hodoroabă - preotul scriitor*, Iași, Editura Doxologia, 2017.

Cloșcă, Constantin, *Ateneul „Tătărași” din Iași- așezământ cultural național (1919-1940)*, Iași, Editura Junimea, 1984.

Idem, *Acțiuni cultural-educative de masă, organizate de către Ateneul Popular din Tătărași-Iași, în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în Cercetări istorice, Muzeul de Istorie a Moldovei, IV, Iași, 1973.

Dimitriu, Constantin, Pătru, Ion, *Noul ghid al Iașului*, Ediția I-a, Iași, 1927.

⁵⁵ *Ibidem*, p.179.

⁵⁶ N.V.Hodoroabă, *op.cit.*, p.72.

⁵⁷ Oprea Ionuț Mihai, *Asistența Socială Comunitară. Rolul bisericii în dezvoltarea serviciilor de asistență socială*, -Teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de sociologie și asistență socială, București, 2007, p.3.

⁵⁸ Asociația Ecumenică a Bisericilor, *Rolul bisericii în dezvoltarea socială a comunităților*, București, 2001, p.17.

Grigoraș, N., *Complexul de monumente de la Copou-Iași*, în Cercetări istorice, Muzeul de Istorie a Moldovei, IV, Iași, 1973.

Hodoroabă, N. V., *Monografia Parohiei Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași cu biserica filială „Vulpe”*, Iași, 1934.

Oprea Ionuț Mihai, *Asistența Socială Comunitară. Rolul bisericii în dezvoltarea serviciilor de asistență socială*, -Teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de sociologie și asistență socială, București, 2007.

Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974.

Suțu, Rudolf, *Iașii de odinioară*, Iași, vol.I, 1923.

Vasiliu, Lucian, *Vasile Pogor și Nicolae Gane*, Muzeul Literaturii Române- Iași, Editura Canova, 1993.

[https://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Ion_I.C._Br%C4%83tianu_\(6\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Guvernul_Ion_I.C._Br%C4%83tianu_(6)) - accesat la data de 25 martie 2021.

Anexe

Mențiuni

Fotografiile publicate în acest articol fac parte din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril” și sunt inedite. Mulțumesc pe această cale colegilor mei arheologi de la Muzeul de Istorie a Moldovei - Complexul Muzeal Național Moldova Iași, domnul *Costică Asăvoaie* și domnul *Cosmin Niță*, pentru bunăvoința cu care mi-au pus la dispoziție această arhivă - în demersul meu pentru cercetare - și îmi exprim recunoștința și mulțumirile mele colegiale.

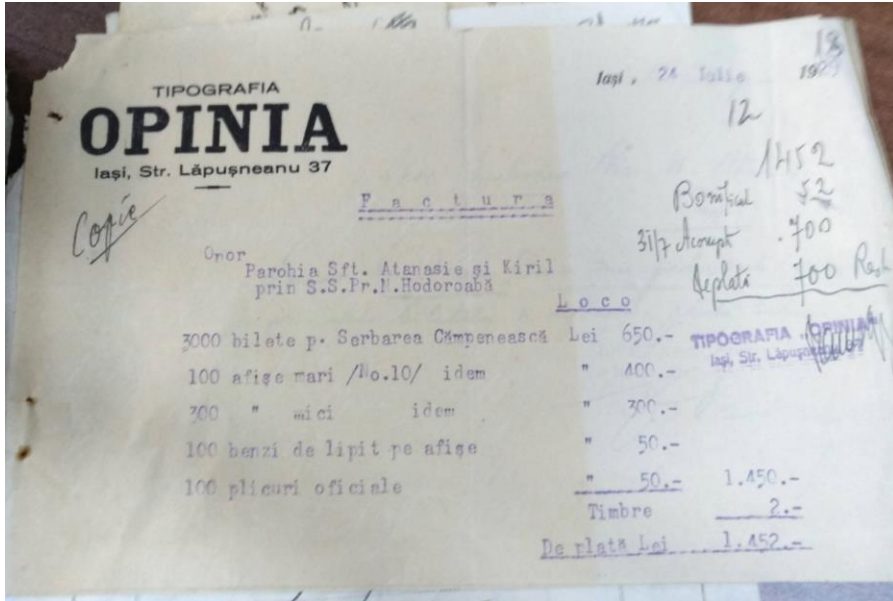
20 2

Proces - Verbal
Astăzi 20 Mai anul 1923.

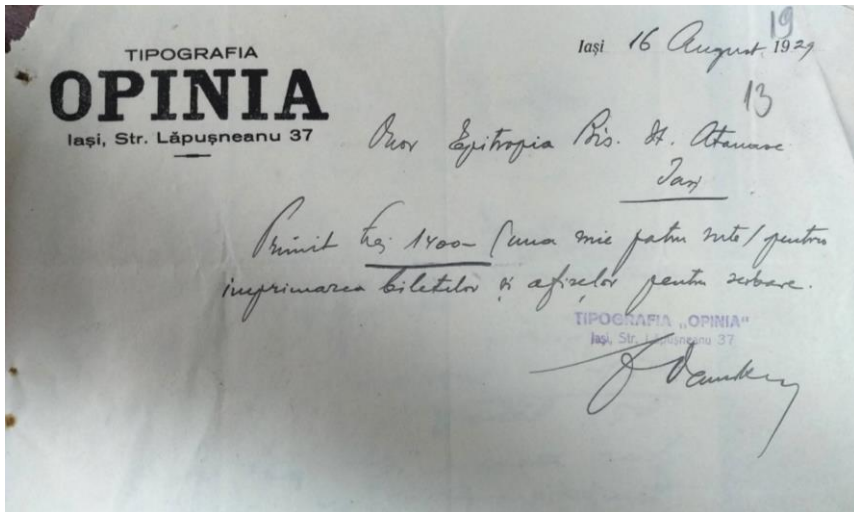
Ni mai jos semnatai necubiri în consiliul parohial al Epitropiei Sf. Atanasie și Chiril întru ziua-ne astăzi, niară pentru a măcară bilantul de venituri și cheltuieli, și să se găsească cu ocazia scrierii date în ziua de 12 Mai ot. n. 1923 - semnificativ au constatat cele ce urmează:

Natura Veniturilor	Lei	B.	N.B.	Natura Cheltuielilor	Lei	N.B.
1. 806 bilete de intrare vândute a 10 lei biletul	8060			1. Taxa de spectacol 5% la bilete vândute a 10 lei anul	3709	
2. 300 numere de bazar a 5 lei	1500			2. Chiria paturii săli	1000	
3. 324 numere de garderola a 3 lei	974			3. Onorari intendentului și curatena	150	
4. 200 numere pt. rașină a 3 lei	600			4. Plata muzicii	1500	
5. Terii pt. pusti acuziciana	321			5. Masa muzicii	300	
6. Vanzare din flori naturale lei	120			6. Plata gradinarilor de serviciu	120	
7. " din 36 plieuri Conf. a 5 lei	180			7. Masa gradinarilor	60	
8. " " 13 serpentine a 3 lei	39			8. Plata vacuicilor de la garderola	200	
9. 60% de la rubeta la suma de 1200	767			9. 34 plieuri confete a 3 bucate	102	
10. 10% la vacuicilor de la buget la suma de 4350 = lei	435			10. 13 serpentine a 3 bucate	39	
				11. 200 buchete flori a 1 bucu	200	
				12. 80 metri panglica trei culori pt. funde n. 5 metri albi pt. samtit	85	
				13. 2 sticle saupamie pt. rezerva balului n. 4 metri panglica	178	
				14. Hartie, bolon, grama, trasa	50	
				15. Masa comitetului	507	
Total	12996			Total	7330	

Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1923, f.20.

Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1929, f.18.

Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași, Fondul Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, dosar nr.1/an 1929, f.19.

ARHEOLOGIE
ARCHEOLOGY
ARCHÉOLOGIE

**CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL ARHEOLOGIEI
EXPERIMENTALE ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL LA
DISCIPLINA ISTORIE – STUDIU DE CAZ RESURSELE LITICE
DIN DEPRESIUNEA NEAMȚ-TOPOLIȚA**

*

**CONSIDERATIONS ON THE ROLE OF EXPERIMENTAL
ARCHEOLOGY WITHIN THE EDUCATION PROCESS AT THE
HISTORY SUBJECT – CASE STUDY LITHIC RESOURCES
FROM THE NEAMȚ-TOPOLIȚA DEPRESSION**

*

**DES CONSIDÉRATIONS SUR LE RÔLE DE L'ARCHÉOLOGIE
EXPÉRIMENTALE DANS LE PROCESSUS ÉDUCATIF DE LA
MATIÈRE DE L'HISTOIRE – ÉTUDE DE CAS LES
RESSOURCES LITHIQUES DE LA DÉPRESSION NEAMȚ-
TOPOLIȚA**

Prof.drd. Traian ANTON¹

Rezumat: Deși oferă numeroase explicații și poate sugera noi interpretări asupra unor tehnologii sau stiluri de viață preistorice, arheologia experimentală este destul de puțin utilizată în spațiul românesc. Ca profesori de istorie trebuie să oferim elevilor concepte istorice, modele din trecut, tehnologii care și-au lăsat amprenta asupra evoluției și comportamentului uman. A experimenta înseamnă a elimina majoritatea ipotezelor, iar elevii pasionați de preistorie pot fi spectatori activi și implicați în scenariul stabilit de muzeograf. Preistoria se predă la începutul ciclului gimnazial și liceal, când elevii sunt "însetați" de cunoaștere, cer tot mai multe detalii, își folosesc tot mai mult imaginația și orice metodă didactică, care reușește să-i captiveze pe elevi în zona muzei CLEO, este binevenită. Muzeele au oportunități bune de a-și deschide porțile, de a sluji comunitatea locală, educația și cunoașterea cât mai completă a trecutului.

Cuvinte cheie: arheologie experimentală, educație, muzeu, competențe, popularizare.

*

Abstract: Although it offers numerous explanations and may suggest new interpretations of prehistoric technologies or lifestyles, experimental archaeology is relatively little used in the Romanian space. As history teachers, we must offer students historical concepts, models from the past, technologies that have left their mark on human evolution and behaviour. Experimenting means eliminating most hypotheses and students passionate about prehistory can be active spectators and involved in the scenario established by the curator. Prehistory is taught at the beginning of the middle and high school cycle, when students are "thirsty" for knowledge, demand more and more details, use more and more imagination and any teaching method that manages to captivate students in the area of the goddess

¹ Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea "Ștefan cel Mare", Suceava; profesor la Școala Gimnazială nr.1 Răucești, Neamț

CLEO, is welcome. Museums have good opportunities to open their doors, to serve the local community, education and complete knowledge of the past.

Keywords: *experimental archeology, education, museum, educational skills, coverage*

*

Résumé: *Bien qu'elle offre de nombreuses explications et peut suggérer de nouvelles interprétations sur les technologies ou sur les modes de vie préhistoriques, l'archéologie expérimentale est assez peu utilisée dans l'espace roumain. En tant qu'enseignants d'histoire, on doit offrir aux élèves des concepts historiques, des modèles du passé, des technologies qui ont laissé leur empreinte sur l'évolution et le comportement humain. Expérimenter signifie éliminer la plupart des hypothèses et les étudiants passionnés du préhistorique peuvent être des spectateurs actifs et impliqués dans le scénario établi par les muséographes. On enseigne la préhistoire au début du cycle gymnasiale et secondaire, et les étudiantes sont "avidés" de savoir, ils demandent de plus en plus des détails, ils utilisent de plus en plus leur imagination et n'importe quelle méthode d'enseignement qui réussit à captiver les élèves dans l'espace de la muse Cléo, elle est la bienvenue. Les musées ont de bonnes opportunités pour ouvrir leurs portes, pour servir la communauté locale, l'éducation et le savoir le plus complexe du passé.*

Des mots clé: *archéologie expérimentale, éducation, musée, lithique, compétence, faire connaître.*

Muzeul² și școala sunt instituții culturale vechi, dar abia în ultimele decenii s-a pus, în mod concret, problema conlucrării lor sub aspect educațional. Primele studii de arheologie experimentală au apărut în Europa Occidentală la jumătatea secolului XX (Paadekooper, Flores, 2014, p.8), dezvoltându-se grupuri de specialiști sau pasionați ai preistoriei care au încercat să recreeze diferite moduri de viață, unelte, arme, obiecte de podoabă, tehnologii din perioada epocii pietrei sau a metalelor. În România postdecembristă au apărut aceste influențe occidentale, producându-se deseori confuzii între arheologia experimentală și reconstituirea istorică.

Istoria are un rol important în dezvoltarea competențelor intelectuale ale elevilor generației secolului XXI, ajutându-i să înțeleagă trecutul, pregătindu-i pentru viitor, deoarece tot ceea ce există în prezent își are originea în trecut. Istoria creează stări afective, trezește și cultivă sentimente, creează stări raționale de care omul are nevoie pentru a trăi, pentru a-și valida capacitățile creatoare în conformitate cu cerințele progresului și cu interesele societății³.

Metodologiile activ-participative în abordarea procesului de predare-învățare la disciplina Istorie sunt cele mai indicate la toate grupele de vârstă, facilitând îmbunătățirea învățării și dobândirea de competențe specifice disciplinei, formându-se o gândire critică, cu capacități de analiză comparativă, adică o gândire istorică.

Reconstituirea trecutului nu este ușoară pentru arheologi, deoarece trebuie să aibă în vedere o multitudine de metode, analogii, analize diacronice etc. Este important ca datele obținute din actul arheologiei experimentale să fie notate și publicate pentru a

² Cuvântul *muzeu* a fost folosit pentru prima în spațiul carpato-dunărean de D. Cantemir în *Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor* cu sensul de "cămări unde stau la citeală sau la învățătură", adică locuri de studiu, cum erau la vremea respectivă în întreaga Europă.

³ F. Adăscăliței, M. Bercea, D. Dumitrescu, L.Lazăr, M. Mantea, M. Popescu, Elemente de didactică a istorie, Ed. Nomira, București, ediția II, 2010, p. 5.

putea fi folosite în procesul educațional sau în cercetarea științifică, de către cadre didactice, muzeografi sau cercetători științifici⁴.

Scopul arheologiei este de a identifica vestigii arheologice, de a le clasifica, ordona cronologic, salva și valorifica. Vestigiile materiale sunt împărțite în complexe fixe, resturi ale vieții umane (așezări, necropole, morminte, sanctuare, fortificații) și inventare mobile, artefacte (ceramică, unelte, arme, obiecte de podoabă). Putem distinge o muzeologie a obiectului, în care modul de funcționare și prezentare a muzeului se bazează pe obiecte, și o muzeologie a ideii, în care se bazează pe o idee, pe un concept. Muzeologia ideii, cum ar fi arheologia experimentală este rezultatul progresului muzeologic și nu elimină obiectul ci îl pune în serviciul ideii, a mesajului, a interactivității; trebuie să aibă în prim plan vizitatorul, particularitățile sale de vârstă, de competențe, de interes științific, făcând din idee și vizitator punctul principal al activității⁵.

Competența presupune cunoștințe declarative și capacități de operare cu informația verbală, cunoștințe procedurale, elemente de orientare în realizarea acțiunilor. Formarea capacității de a reflecta asupra lumii, de a formula și de a rezolva probleme pe baza relaționării cunoștințelor din diferite domenii reprezintă prima finalitate pe care și-o propune școala. Predarea trebuie centrată pe elev, să fie utilizate metode de învățare prin cooperare, prin analiza surselor istorice, să fie promovată dezvoltarea gândirii critice. În dezvoltarea competențelor ar trebui raportate trei niveluri: o etapă de inițiere, axată pe abilități de bază, o etapă de dezvoltare, când accentul se pune pe dezvoltarea persoanei, pe formarea de atitudini comportamentale, pe utilizarea cunoștințelor și a treia etapă de utilizare a competenței, când elevul poate face dovada că stăpânește competența la nivel superior⁶.

Experimentul este o metodă de stabilire a unei concluzii rezonabile prin încercări sau teste. Experimentul arheologic se desfășoară controlat, în anumiți parametri, cu materiale și tehnici disponibile perioadei de timp la care se face referință. Trebuie realizate notări după fiecare etapă tehnologică iar datele trebuie înregistrate și analizate de către specialiști. Reconstituirea istorică are ca scop realizarea unor spectacole pentru public, iar arheologia experimentală poate interacționa pozitiv cu reconstituirea istorică, crescând atractivitatea spectacolului prin furnizarea de recuzită (arme, unelte, podoabe, textile). Arheologia experimentală este mai aproape de preistorie⁷.

⁴ R. Paardekooper, J.Reeves Flores, *History of Experimental Archeology, Documenting the Past for the Future*, in *Experiments Past; Histories of Experimental Archaeology* (eds) Jodi Reeves Flores &Roeland Paardekooper, 2014, p. 10.

⁵ F. Nițu, *Științe auxiliare geografiei și demografiei istorice, numismatică și arheologie*, în *Curs Proiect pentru Învățământul Rural*, 2015, p. 104.

⁶ G. Gruber, *Didactica Istorie și formarea de competențe*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 35.

⁷ M. Gh. Barbu, *Considerații privind arheologia experimentală și reconstituirea istorică. Studiu de caz: Antichitatea Dacică și Romană*, în *Arheovest, III2 In memoriam Florin Medeleț*, p.780-784.

În ultimii ani, există o dorință de îmbunătățire și completare a metodelor didactice utilizate în procesul educațional la disciplina Istorie dar și de promovare și valorificare a instituțiilor muzeale, prin creșterea creativității cultural-istorice, îndeosebi pentru tinerele generații ce au curențe legate de universul senzorial, tactil, olfactiv etc. Tot în ultima perioadă a apărut conceptul de ”business muzeal”, adică complexele muzeale colaborează cu instituții de stat sau private pentru a-și lansa produsele de marketing și a avea un flux cât mai mare de vizitatori. Putem exemplifica prin Tabăra de arheologie experimentală organizată în 2015 de Asociația Culturală Omnis Barbaria (Satu Mare) și Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș (Baia Mare), incluse în Proiectul Educațional Internațional Discovery – Descoperă Lumea. O altă colaborare de succes este crearea Taberei de Creație ”Cucuteni International Art Camp”, unde tinerii văd și simt, tehnologii și moduri de viață preistorice.

Proiectul Archaeodrom, coordonat de Muzeul Național de Istorie a României are ca scop aplicarea sistematică a arheologiei experimentale pentru comunitățile eneolitice din mileniul al V-lea, având la bază datele arheologice și studiile interdisciplinare, cuprinzând construcții și amenajări interioare sau exterioare, cu obiectele cotidiene din viața comunității; are ca obiect de activitate și o serie de activități legate de tehnologiile preistorice⁸.

Arheologul Vasile Diaconu, într-un atelier de arheologie experimentală la Muzeul de Istorie și Etnografie Tg. Neamț (sursa FB) 2021

Partea pedagogică, educațională a arheologiei experimentale este una complementară și poate fi acoperită destul de ușor, prin parteneriate educaționale,

⁸ C. Lazăr, *Proiectul Archaeodrom în contextul arheologiei experimentale din România*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologia*, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 195.

proiecte tematice între complexele muzeale, școlile limitrofe sau cercurile de istorie, ce se pliază perfect pe astfel de activități extrașcolare. Muzeograful, profesorii de istorie și elevii sunt beneficiarii direcți a acestor parteneriate, creându-se punți educaționale de calitate, plăcute, prin care informația din muzee ajunge la publicul țintă, printr-un mod inedit.

Se pot organiza ateliere de arheologie experimentală în aer liber (v. activitatea Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț) sau se pot organiza în spații închise, unde elevii pot să acumuleze competențe și valori ale preistorie de cea mai înaltă calitate (v. proiectul ”Istoria fără manual”). D-l muzeograf, Vasile Diaconu, de la Complexul Muzeal Neamț, invită an de an clasele de elevi din școlile limitrofe, pe șantierele arheologice, coordonate de dumnealui, iar acești tineri descoperă etapele unei cercetări arheologice și sunt încântați să participe activ la munca de șantier.

În Europa Occidentală își fac simțită prezența muzeele în aer liber, prezentate mai mult ca centre de vizitare, parcuri tematice sau sate preistorice, reconstituite minuțios, aflate într-o interacțiune cu comunitatea locală, orientate spre sectorul public și mai puțin spre cel privat (v. *satul neolitic din Drăgănești – Olt, România*)⁹.

În activitățile cercurilor de istorie pot fi incluse colaborări cu punctele muzeale din orizontul geografic apropiat, prin care elevii școlii descoperă, într-un mod inedit aspecte interesante din preistoria locală. Fiecare comunitate școlară poate să ofere astfel de activități care pot completa portofoliul cadrului didactic și pot oferi alternative educaționale extrașcolare de calitate. Într-o epocă în care tehnologizarea și digitalizarea pătrund și în cele mai izolate comunități, arheologia experimentală poate fi utilizată ca o modalitate de a studia preistoria în natură, făcând apel la imaginație, îndemânare și creativitate.

Putem să exemplificăm prin mai multe proiecte educaționale sau activități tematice. Un experiment arheologic foarte interesant și captivant pentru elevi este obținerea de străpungătoare de piatră prin lovirea unui bulgăre (nucleu), cioplirea de așchii și transformarea lor în străpungătoare prin retușarea cu ajutorul unei pietre sau a unei ramuri de corn¹⁰.

Experimentul arheologic de la Măgura 2004, numit ”pietre pentru gătit” – ”cooking stones”, unde pentru a găti în vase ceramice, vase de lemn sau din piele de animale, se folosea încălzirea indirectă cu ajutorul unor pietre încălzite în foc și manevrate cu un băț. Alt experiment a vizat reconstituirea modului de realizare a picturii cu grafit de pe vasele eneolitice gumelnițene, în *tell*-ul ”Măgurice” de la Vitănești, județul Teleorman, prin care s-a realizat decorul și arderea vaselor în două

⁹ R. Paardekooper, *The history and Development of Archaeological Open-Air Museum in Europe*, in *Experiments Past; Histories of Experimental Archaeology* (eds) Jodi Reeves Flores & Roeland Paardekooper, 2014, p. 150.

¹⁰ D.M. Vornicu, *Arheologia experimentală ca bază a metodei traseologice. Studiu de caz: Utilizarea străpungătoarelor în Preistorie*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologia*, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 202.

cuptoare lângă *tell*-ul de la Vitănești (mai 2004) și alte două cuptoare la Alexandria, în curtea muzeului (mai 2005)¹¹.

Atelierul ”Podoabe preistorice în epoca modernă”, desfășurat în 2015 de Complexul Național Muzeal ”Curtea Domnească” Târgoviște și-a propus activități în care elevii au utilizat cochilii, bivalve, materie vegetală, pene și obținând obiecte de podoabă, mărgele, pandative, figurine¹².

În așezare pluristratificată de la Păuleni Ciuc – Ciomortan, în 2006, s-a construit o instalație de foc (vatră cu pavaj din piatră), fiind utilizată la încălzit, arderea ceramicii și pregătirea hranei, notându-se constant toate etapele tehnologice¹³. Arheologia experimentală poate folosi cu succes, ca metodă didactică, învățarea prin descoperire, adică pune elevul în situația, când prin gândirea și activitatea sa de cercetare, experimentare, descoperă lucruri noi, tehnologii preistorice și dobândește noi cunoștințe.

Utilizarea uneltelor, armelor, a obiectelor de podoabă litice poate fi studiată și din perspectivă arheologiei experimentale, pentru a identifica ocupațiile, operațiunile în care au fost utilizate și urmele lăsate de utilizarea lor. Aceste lucruri sunt adesea relevante deoarece specialiștii sunt deseori limitați în a cunoaște în mod aprofundat operațiile tehnologice ale populațiilor preistorice, diferențele tehnologice, experiențele meșterilor comunitari, complementaritatea uneltelor/armelor litice, osteologice sau din lemn¹⁴. Folosirea materialelor originale, luate direct din natură, explică trecutul, succesiunea și tipurile de gesturi tehnologice preistorice, într-un mod în care nici un manual școlar nu l-ar putea face. Prin utilizarea activă a materialelor litice, osteologice sau din lemn se poate dezvălui sensul și alegerile pe care oamenii preistorici le-au făcut¹⁵. Modul de viață al oamenilor preistorici este greu de cunoscut, deoarece nu avem izvoare scrise, însă arheologia preistorică, ajutată de cercetări interdisciplinare reușește să depășească acest impas. Tehnologia experimentală a fost recunoscută ca un important domeniu al arheologiei¹⁶.

¹¹ P. Mirea, *Arheologia experimentală la Muzeul Județean Teleorman – o evaluare*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria Arheologia, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 180.

¹² A. Ilie, M. Mărgărit, *Valorificarea experimentului științific din punct de vedere muzeologic. Studiu de caz: Atelierul educațional ”Podoabele preistorice în epoca modernă”*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria Arheologia, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p.232

¹³ D. Buzea, M. Codruța, B. Briewing, *Arheologie experimentală. Construirea unei instalații de foc (vatră) după modelul celor descoperite la Păuleni Ciuc-Ciomortan ”Dealul Cetății”*, județul Harghita, în *Angustia*, 12, 2008, p. 68.

¹⁴ D. Boghian, *Di Alcum fonti di materia prima per l’utensileria litica delle comunita del complesso culturale Precucuteni-Cucuteni*, în vol. *Cucuteni.Tresori di una Civiltà preistorica dei Carpazi (a cura di N. Ursulescu, Raluca Kogălniceanu, Cristina Crețu, Atti del Convergnò italo-romeno, Roma, 18 ottobre, 2007)*, Iași, Ed. Universității ”Al.I. Cuza”, p. 42.

¹⁵ C. Busuttill, *Experimental Archaeology*, în *Malta Archaeological Review*, 2008-2009, p. 61.

¹⁶ S. Țurcanu, *Industria litică cioplită din Neoliticul Moldovei*, Ed. Universității ”Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 31.

Multiperspectivitatea este un concept metodologic ce descrie o anumită abordare a procesului didactic din mai multe perspective, ce trebuie cercetate individual și concluzionate prin analiza mai multor surse istorice mai ales atunci când aducem în discuție evenimente majore din istoria omenirii. Implică înțelegerea faptului că noi avem o perspectivă reflectată din propriul punct de vedere și ar trebui să vedem lucrurile și din alte moduri, deci de a avea empatie. Istoria este mai degrabă monoculturală, etnocratică, mai degrabă universalistă decât pluralistă și exclusivistă decât inclusivă, de aceea multiperspectivitatea își găsește un loc important¹⁷.

Învățarea prin descoperire, ca metodă didactică a apărut ca o reacție la folosirea excesivă a metodelor verbale care îl lipsește pe elev de cercetarea proprie și monopolizarea lecției de către profesor. Prin arheologia experimentală elevul poate să-și însușească noțiuni noi, captivante, prin descoperirea inductivă, descoperirea deductivă sau cea analogică¹⁸. Expunerea este o cale simplă, directă și rapidă de transmitere a informațiilor¹⁹.

Un nou concept în educația secolului XXI este cel al gamificării, adică prezentarea unor concepte științifice prin joc, activitate de divertisment, orientată de specialiști spre cunoaștere, spre însușirea de noi deprinderi și competențe. Într-o epocă în care digitalizarea atinge cote din ce în ce mai mari, școlile, instituțiile de cultură și educație trebuie să-și diversifice oferta pentru a capta atenția elevilor, pentru a-i motiva, implica în actul educațional. Gamificarea poate fi definită ca utilizarea elementelor de joc în context non-joc. Învățarea bazată pe jocuri constă în utilizarea jocului în contextul educației pentru a atinge un obiectiv de învățare. Gamificarea nu înseamnă utilizarea jocurilor exclusivă ci utilizarea designului, a elementelor științifice pentru a crește motivația și implicarea participanților²⁰.

Există proiecte educaționale de succes, realizate de profesorii de istorie sau de învățători, pasionați de istorie, exemplific cu proiectul-concurs ”Istoria fără manual”, la care am luat parte ca organizator, având parteneri Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț sau Cetatea Neamțului, în care elevii au avut parte de sesiuni practice în care au modelat figurine antropomorfe sau au asamblat vase din ceramică.

¹⁷ R. Stradling, *Multiperspectivitatea în predarea istorie*, Ed. Universitară, București, 2014, p.13-14.

¹⁸ A.I. Roaită, *Didactica Istoriei, un manual pentru profesorul de Istorie*, Ed. Paralela 45, Argeș, 2017, p. 116.

¹⁹ C. Cuceș, *Pedagogie*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 87.

²⁰ D.E. Ionele, *Gamificarea procesului de educație*, în <https://revistaprofesorului.ro/gamificarea-procesului-de-educatie/> .

Elevi modelând lutul în cadrul atelierului de arheologie experimentală din cadrul Concursului "Istoria fără manual", 2017, coord. prof. Traian Anton

În cadrul proiectului european "Noaptea muzeelor" se pot realiza astfel de proiecte educative, în care receptivitatea publicului este la cote maxime iar unitățile școlare pot programa astfel de activități în cadrul săptămânii "Să știi mai multe, să fii mai bun". Majoritatea muzeelor au reușit să reconstituie, în sălile dedicate Preistoriei, locuințe preistorice cu unelte, arme de vânătoare, tehnici domestice sau de luptă, din ce în ce mai bine realizate, documentate și atractive pentru publicul tânăr. Aceste reconstituiri arheologice, împreună cu arheologia experimentală reușesc să schimbe balanța între partea descriptivă, explicativă a orei de istorie, către cea interactivă, producând o mai bună înțelegere a celei mai lungi epoci istorice – Preistoria.

Tehnologia de prelucrare a evoluat lent, dar progresele au fost semnificative, de exemplu în urmă cu 2 milioane de ani, dintr-un kilogram de silex rezultau 10 cm de produs finit; acum 500.000 ani rezultau 40 cm produs finit iar acum 50.000 ani rezultau 20 m produs finit²¹.

Muzeul trebuie să apeleze la specialiști în științele educației, să se bazeze pe prestația lor pentru a repera și facilita transmiterea unor experiențe educaționale, de a maximaliza potențialul educațional al instituției muzeale, prin acele lecții "pe viu" gândite și desfășurate de cadrul didactic și specialiști ai muzeelor. Muzeul oferă oportunitatea și momentul deciderii de a face un experiment, al consumării unei plăceri personale, al satisfacerii unei curiozități, poate deveni un univers probatoriu obiectiv și pertinent, comparativ cu programele școlare, ce direcționează politicile educaționale într-un mod subiectiv...poate fi considerat o sursă de "grad zero" de informații, "o împachetare a trecutului".

Pe lângă funcțiile clasice ale muzeului, de achiziționare, conservare, cercetare, valorizare are și o funcție formativă, răspunzând la nevoile educaționale ale comunității, devenind un loc de aplicație, de cercetare, experimentare, implicare. Muzeul poate oferi o educație nonformală, adică o prelungire a educației din școală, intenționată, bine proiectată sau poate oferi o educație informală, opțională, întâmplătoare, autodirijată. Muzeul ca rezervor de resurse poate întări, extinde sau aduce mărturie la secvențele de predare din școală, devenind un teritoriu de fixare a

²¹ Mircea Negru, *Preistorie generală și arheologie*, I, Ed. Fundației România de mâine, 2004, p. 21.

cunoștințelor sau de declanșare a interesului, de motivare și de bucurie pentru învățare²².

Profesorul trebuie să cunoască și să inventarieze, alături de muzeograf acest potențial educațional al muzeului, să se limiteze la specificul muzeului și la particularitățile unității de învățământ unde lucrează. Suntem conștienți că există o limitare între mediul urban și cel rural. Școala trebuie să satisfacă un elev în funcție de vârstă sau nivelul de pregătire, pe când muzeul se adresează tuturor categoriilor de vârstă, indiferent de pregătire, neavând un ”curriculum național”.

Este esențial ca experiența prin care trec elevii să fie atractivă, dinamizată, să se bazeze pe o narațiune (*istoria este cea mai frumoasă poveste...*) și să încurajeze imaginația elevilor, să atragă întreaga atenție în procesul educațional. Feed-back-ul trebuie cerut după fiecare secvență de învățare, făcând posibilă transformarea învățării într-o experiență captivantă, cu un grad ridicat de interes, angajament și performanță din partea elevilor.

Bibliografie

Adăscăliței, F., Bercea, M., Dumitrescu, D., Lazăr, L., Mantea, M., Popescu, M., *Elemente de didactică a istorie*, Ed. Nomira, București, ediția II, 2010.

Barbu, M. Gh., *Considerații privind arheologia experimentală și reconstituirea istorică. Studiu de caz: Antichitatea Dacică și Romană*, în *Arheovest, III2 In memoriam Florin Medeleț*.

Boghian, D., *Di Alcum fonti di materia prima per l'utensileria litica delle comunita del complesso culturale Precucuteni-Cucuteni*, în vol. *Cucuteni. Tesori di una Civiltà preistorica dei Carpazi (a cura di N. Ursulescu, Raluca Kogălniceanu, Cristina Crețu, Atti del Convegno italo-romeno, Roma, 18 ottobre, 2007)*, Iași, Ed. Universității ”Al.I. Cuza”.

C. Busuttil, *Experimental Archaeology*, în *Malta Archaeological Review*, 2008-2009, p. 61.

D. Buzea, M. Codruță, B. Briewing, *Arheologie experimentală. Construirea unei instalații de foc (vatră) după modelul celor descoperite la Păuleni Ciuc-Ciormortan ”Dealul Cetății”*, județul Harghita, în *Angustia*, 12, 2008, p. 68.

C. Cucuș, *Pedagogie*, Ed. Polirom, Iași, 1996.

C. Cucuș, *Pedagogia muzeală – statut, obiective, valențe practice*, în <http://www.constantincucos.ro/2013/11/pedagogia-muzeala-statut-obiective-valente-practice>.

G. Gruber, *Didactica Istorie și formarea de competențe*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 35.

D.E. Ionele, *Gamificarea procesului de educație*, în <https://revistaprofesorului.ro/gamificarea-procesului-de-educatie/>

A. Ilie, M. Mărgărit, *Valorificarea experimentului științific din punct de vedere muzeologic. Studiu de caz: Atelierul educațional ”Podoabele preistorice în epoca modernă”*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologia*, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p..232

²² C. Cucuș, *Pedagogia muzeală – statut, obiective, valențe practice*, în <http://www.constantincucos.ro/2013/11/pedagogia-muzeala-statut-obiective-valente-practice>.

- C. Lazăr, *Proiectul Archaeodrom în contextul arheologiei experimentale din România*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria Arheologia, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 195.
- P. Mirea, *Arheologia experimentală la Muzeul Județean Teleorman – o evaluare*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria Arheologia, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 180.
- Mircea Negru, *Preistorie generală și arheologie*, I, Ed. Fundației România de mâine, 2004, p. 21.
- F. Nițu, *Științe auxiliare geografiei și demografiei istorice, numismatică și arheologie*, în *Curs Proiect pentru Învățământul Rural*, 2015, p. 104.
- R. Paardekooper, J. Reeves Flores, *History of Experimental Archeology, Documenting the Past for the Future*, in *Experiments Past; Histories of Experimental Archaeology* (eds) Jodi Reeves Flores & Roeland Paardekooper, 2014, p. 10.
- ¹ R. Paardekooper, *The history and Development of Archaeological Open-Air Museum in Europe*, in *Experiments Past; Histories of Experimental Archaeology* (eds) Jodi Reeves Flores & Roeland Paardekooper, 2014, p. 150.
- A.I. Roaită, *Didactica Istoriei, un manual pentru profesorul de Istorie*, Ed. Paralela 45, Argeș, 2017, p. 116.
- Stradling, R., *Multiperspectivitatea în predarea istorie*, Ed. Universitară, București, 2014.
- Țurcanu, S., *Industria litică cioplită din Neoliticul Moldovei*, Ed. Universității ”Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- D.M. Vornicu, *Arheologia experimentală ca bază a metodei traseologice. Studiu de caz: Utilizarea străpungătoarelor în Preistorie*, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria Arheologia, 7, 2015, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 202.

ARHIVISTICĂ
ARCHIVE
ARCHIVER

IMAGINEA ARHIVELOR STATULUI ÎN PRESA VREMII
*
**THE IMAGE OF THE STATE ARCHIVES IN THE PRESS OF
THE TIME**
*
**L'IMAGE DES ARCHIVES D'ÉTAT DANS LA PRESSE DE
L'EPOQUE**

Dr. Constantin CHERAMIDOGLU¹

Rezumat: *Articolul urmărește modul cum era prezentată instituția Arhivelor Statului în presa românească de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Deși articolele pe această temă erau rare, ele oferă totuși posibilitatea să ne formăm o imagine despre cum era percepută această instituție de publicul larg, dar și despre ce se aștepta de la documentele păstrate în depozitele de arhivă. Interesul publicului sporește treptat, după cum se observă și atenția crescândă pentru arhivele de documente fotografice și sonore.*

Cuvinte cheie: *Arhivele Statului, presa, secolele XIX-XX, imaginea publică, Romania.*

*

Abstract: *The article follows the way the institution of the State Archives was presented in the Romanian press at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Although the articles on this topic were rare, they still offer the possibility to form an image about how this institution was perceived by the general public, but also about what was expected from the documents kept in the archive deposits. The public interest is gradually increasing, as can be seen in the growing attention for the archives of photographic and sound documents.*

Key Words: *State Archives, press, 19th-20th century, Romania, public image.*

*

Résumé: *L'article suit la manière dans laquelle était présentée l'institution des Archives de l'État dans la presse de l'époque à la fin du XIXe siècle et au début du XXe siècle. Bien que les articles sur ce thème fussent rares, ils offrent quand même la possibilité de se former une image comment était perçue cette institution par le grand public mais aussi des attentes des documents gardés dans les dépôts d'archive. L'intérêt du public s'accroît au fur et à mesure et aussi l'attention pour les archives photographiques et sonores.*

Mots clés: *Les Archives de l'État, presse, XIXe-XXe siècles, image publique, Roumanie.*

O cercetare atentă a presei vechi ne oferă informații relevante despre modul cum vedeau cetățenii României de acum un veac și mai bine, rolul acestei instituții de mare importanță în organizarea oricărui stat modern. Fără îndoială că imaginea publică a unei instituții depinde de mulți factori: măsura în care această instituție se dovedește importantă pentru cetățean, vizibilitatea activității sale, reprezentativitatea

¹ Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor “Ovidius” Constanța.

conducătorilor săi, etc., fără a omite însă și interesul politic existent la un moment dat, ce putea face ca o instituție să fie criticată doar pentru faptul că fusese înființată de un anume politician, sau era legată de anumite interese de grup. Dar dincolo de aceste aspecte în bună măsură subiective, articolele apărute în presa românească veche ne oferă date importante despre cum era percepută instituția Arhivelor Statului în societatea românească și vom prezenta în continuare câteva exemple, credem noi relevante în acest sens.

În toamna anului 1899 apărea în prima pagină a cotidianului “Adevărul”, următoarea notă, semnată cu inițialele I.T.: “Am trecut zilele astea pe la Mihai Vodă. În jurul vechii biserici se întind cele mai lamentabile ruine ce s-au putut vedea vreodată. E de mirare ca nu s-a găsit încă la noi un nuvelist à la Hoffman sau Edgard Poe, care să uzeze de aspectul terifiant al acestor ruine pentru a face din ele localul diavoleriilor celor mai groaznice, a stafiiilor, umbrelor, spectrelor care fac să ți se zburlească părul pe tot trupul! Cadrul există, mai lipsește nuvelistul. Până atunci ruinele acestea fioroase, mâncate de mușchi, străbătute de vânt și de ploaie, în care nici o piatră, nici un ușor, nici o fereastră, nici un zăvor n-au scăpat neatinse de batjocura vremii, adăpostesc arhivele statului. Acolo zac misterele neamului românesc, actele domnilor cruzi, nebuni sau mișei, poate chiar și cheia negăsită încă a originii poporului românesc. Acolo sunt majoritatea actelor care constituiesc istoria noastră.

Dar spectrele trecutului istoric nu se tratează la fel cu spectrele poveștilor și nuvelilor. Lor le trebuie îngrijire mai bună, ordine, curățenie. Mucegaiul, ploaia, vântul, șoarecii, nu le sunt prielnice. N-ar fi oare vremea ca arhivele statului să fie scoase din aceste ruine? Altmintrelea se prăpădesc. Și apoi, răscolindu-le spre a fi așezate într-un local mai convenabil, poate să le scape vre-un secret interesant, din acele pe care în zadar le-au așteptat până azi istoricii. Cine-și va face această pomană”².

Ziarul “Adevărul” publica în anul 1900 o notă intitulată “Documentele istorice”, semnată de B. Brănișteanu (B. Br.), ce atrăgea atenția asupra pericolului în care se aflau multe arhive păstrate în condiții improprii și cu un statut juridic incert, solicitând elaborarea unor acte normative care să protejeze documentele cu valoare istorică. Iată despre ce era vorba: “într-o ședință a Senatului s-a discutat mult asupra unei tranzacțiuni încheiată de ministerul cultelor cu moștenitorii defunctului episcop de Râmnic, Ghenadie, pentru a scăpa de dinții ascuțiți ai șoarecilor niște documente și condici vechi, adevărate tezaure istorice, după cum afirma desigur competentul domn Gr. Tocilescu. Tranzacțiunea încheiată de d. ministru C. Arion, incontestabil că era o necesitate. Nu se putea aștepta judecarea unui proces care putea să mai dureze cine știe cât timp, când până atunci importantul obiect al procesului era să fie distrus de șoareci.

Dar toată afacerea aceasta a documentelor istorice adunate de defunctul episcop de pe la biserici și mănăstiri a descoperit o lipsă în legislația noastră. Avem o lege prin care comorile sunt puse la adăpostul oricarei înstrăinări, aceasta mai ales

² „Adevărul”, an XII, nr. 3701 din 11 noiembrie 1899, p. 1.

pentru a se garanta că comorile de valoare istorică nu vor cădea în mâini ignorante. De ce nu facem o lege protectoare și pentru documentele noastre istorice? Să se instituie o comisiune de oameni competenți care să catalogheze toate documentele și cărțile aflate pe la mănăstiri și să se instituie bibliotecari răspunzători față cu autoritatea lumescă și care să nu permită citirea și copierea documentelor decât la fața locului. Numai în cazuri excepționale să se elibereze câte un document, cu autorizație și contra unei chitanțe în regulă. Numai astfel documentele noastre istorice vor putea fi păstrate pentru a servi aceluia care ar voi să scrie istoria țării”³.

Răscoala din anul 1907 aduce în discuția publică rolul Arhivelor Statului ca unic depozitar al documentelor de importanță deosebită ale administrației, dar și tendința de a ascunde unele documente atunci când ele erau compromițătoare pentru liderii politici ai vremii. Ceva mai târziu, la începutul anului 1912, ziarul “Adevărul” pune public problema dosarelor ce ar fi trebuit să se găsească în arhiva ministerului de Interne, dar nu erau acolo. Îl cităm acum pe Constantin Mille, redactorul ziarului citat: “D. Ionel Brătianu deține acasă la d-sa 34 dosare, adică toate dosarele colecționate la ministerul de interne în chestiunea răscoalelor. Argumentul este, că d. Ionel Brătianu ar fi convenit cu regele ca dosarele să rămână secrete și de aceia le-a dus... acasă la d-sa. Înțelegeți că după teoria aceasta a d-lui Ionel Brătianu, toate dosarele conținând secrete de stat, adică tocmai documentele cele mai importante privitoare la politica țării, nu mai trebuie să rămâie în arhiva statului, ci trebuiesc duse la domiciliul ministrului care le-a tratat sau a prezidat la acțiunile ce concern. Astfel în loc ca arhiva statului să poată la orice moment dat, lămuri pe ministrul responsabil, chemat a trata o chestiune, în loc ca arhiva statului să rămâie pentru viitor izvorul din care să curgă explicarea revendicărilor și atitudinii persoanelor, - ea ar fi un fel de colecție de documente sarbede, cele mai importante fiind în depozit pe la diferiți politicieni”⁴.

Câteva zile mai târziu tema este reluată și Mille scrie că dosarele “fuseseră ridicate de către onor d. Panaitescu, în două camioane [anterior era vorba de 34 de dosare, acum de două camioane.... n.n. C.C.] și duse acasă la d. Brătianu. Când d. Marghiloman a descoperit în sfârșit că la ministerul de interne *au fost dosare* asupra răscoalelor și că ele au fost ridicate de către predecesorul său, l-a somat ca să le restituie ministerului. D. Ion Brătianu a refuzat – și somat de a doua oară, a declarat că nu le va restitui decât... regelui ori Curței de Casație”. La interpelarea deputatului Ion Miculescu, Petre Carp a răspuns că inițial Brătianu a refuzat să restituie dosarele, dar că “totuși în cele din urmă s-a răzgândit și vă pot afirma – citează ziarul – că astăzi dosarele nu mai sunt la d. Brătianu și că guvernul poate uza oricând de facultatea, pe care a reclamat-o d. Miculescu, pentru dânsul, de a se uita în aceste dosare și a vedea ce este înăuntrul loc”⁵. De aici C. Mille deducea că dosarele erau atunci în grija regelui Carol I și campania sa va continua, de acum înainte în contra regelui. Așa se face că

³ *Ibidem*, an XIII, nr. 4075 din 28 noiembrie 1900, p. 1.

⁴ *Ibidem*, an XXV, nr. 8042 din 2 februarie 1912, p. 1.

⁵ “Adevărul”, an XXV, nr. 8072 din 3 martie 1912, p. 1.

două săptămâni mai târziu, sub titlul “D. Carol arhivarul” se prelua un articol apărut în ziarul “Epoca”, ce ironiza pe rege pentru situația în care se afla atunci: “în Cameră era să se producă zilele trecute, o lovitură antidinastică. Deputatul Jean Miculescu, cumnatul d-lui Carp, era gata să depună un proiect de lege, din inițiativă parlamentară, pentru sporirea listei civile a suveranului cu o mie două sute lei pe an, sau 100 lei pe lună. Sporirea era motivată de faptul că suveranul a ajuns să fie arhivarul dosarelor de la ministerul de interne, relative la răscoale, și cum arhivarii sunt plătiți cu o sută lei pe lună – spunea proiectul – ar fi drept ca și apanagiile regelui să fie augmentate cu o sută lei lunar. Prinzând de veste, d. Carp a făcut insistențe desperate pe lângă cumnatul său, care, cedând, proiectul n-a mai fost depus”⁶.

După Marea Unire de la 1918 în presa română apar articole referitoare la arhivele provenind din provinciile desrobite, pe care viitorii cercetători ai istoriei românilor urmau să le caute la Viena sau Budapesta. Este relevant articolul publicat în vara anului 1919 de tânărul istoric pe atunci dr. Zenovie Pâclișeanu, profesor la Blaj și viitor prim director al Arhivelor Statului din Cluj (1920-1922). În contextul în care armata română se afla atunci la Budapesta, autorul citat mai jos făcea un apel pentru recuperarea arhivelor referitoare la Ardeal; redăm în continuare articolul intitulat „Comori înstrăinate”: “Toți care s-au ocupat cu Istoria Românilor ardeleni au fost siliți să facă constatarea dureroasă, că partea covârșitoare a materialului documentar privitor la trecutul neamului nostru de dincoace de Carpați este împrăștiat în arhive și biblioteci străine, și cu deosebire în Budapesta și Viena. Împrejurarea aceasta a împiedicat în măsură considerabilă progresul științei noastre istorice, pentru că o petrecere îndelungată a bărbaților de știință români, în aceste două centre era împiedicată, din cauza împrejurărilor vitrege în care erau siliți să trăiască, cu mari greutatea de multe ori aproape invincibile. Noua ne lipseau fondurile mari de exploatare științifică în străinătate și astfel puținul, cât s-a făcut până acum în direcția aceasta se datorește exclusiv inițiativei și jertfelor private ale singuraticilor cercetători.

Prăbușirea monarhiei austro-ungare ne dă puțința de-a schimba cu desăvârșire situația aceasta atât de nefavorabilă din punct de vedere cultural românesc. *Și anume putem aduce acasă atât din Viena cât și din Budapesta cea mai mare parte a bogatului material documentar privitor la trecutul Ardealului românesc.* Îndată după așezarea la Viena a comisiunii militare interaliate toate popoarele desfăcute din imperiul austriac și-au trimis reprezentanții acolo, care, cu sprijinul numitei comisiuni, au început lichidarea diferitelor arhive transportând fiecare în noua sa patrie documentele privitoare la trecutul neamului său. Lucrul acesta îl putem face și noi. Și-l putem face cu mult mai ușor decât boemii, italienii, iugoslavii sau polonii pentru că documentele ardelenesti nu sunt atât de împrăștiate ca ale lor ci sunt concentrate în arhiva ministerului de război (Kriegsarchiv), în arhiva fostului ministeriu comun de finanțe (Hofkammerarchiv) și în arhiva statului (Haus-Hof und Staats-archiv). Cele două dintâi au secțiuni speciale ardelenice și astfel alegerea materialului este destul de ușoară.

⁶ *Ibidem*, an XXV, nr. 8086 din 17 martie 1912, p. 3.

Ceea ce n-am făcut până acum trebuie să facem în timpul cel mai scurt pentru că mai târziu vom întâmpina greutăți considerabile. Aducerea acasă a materialului ardelean din numitele arhive este posibilă numai până petrece la Viena comisa militară interaliată. Mai târziu vienezii nu ni-l vor mai da, cum n-au voit să-l dea nici pe-al celorlalte popoare fără intervenția energetică a acelei comisii”. Cât despre arhivele de la Budapesta, aici autorul citat credea că nu vom întâmpina greutăți. Istoria a dovedit însă contrariul și România a fost acuzată chiar de un militar din acea comisie interaliată, ce căzuse în plasa unor cercuri maghiare interesate, de furtul unor documente ce făceau parte din tezaurul Ungariei. Dar să revenim la Zenovie Păclișeanu: “Transportarea materialului aflător în Budapesta este mai ușoară: *Acolo dispune azi soldatul român*. Din enormul material privitor la Ardealul nostru și îngrămădit în arhivele statului, mă gândesc în rândul întâi la arhiva guvernului ardelean și la aceea a cancelariei aulice ardelenice, care după toate legile omenești și dumnezeiești trebuie să fie ale noastre. Asemenea și celebrul *Liber regius* al principilor ardeleni și părțile corespunzătoare din *Urbaria et conscriptiones* și din alte colecții, care cuprind material ardelean mai mult sau mai puțin important. Sperăm, că Consiliul nostru dirigent va înțelege importanța rezolvării grabnice a acestei chestiuni pentru viitorul nostru cultural și va lua în timpul cel mai scurt măsurile necesare pentru aducerea acasă a acestor mari comori înstrăinate”⁷.

O frumoasă pledoarie în favoarea instituției pe care pe atunci o conducea, făcea la sfârșitul anului 1930, în paginile revistei “Boabe de grâu”, Constantin Moisil și vom reproduce din rândurile sale, pe cele ce se încadrează la tema noastră: “Publicul nostru mare nu este încă destul de lămurit asupra menirii și rolului Arhivelor Statului, deși ele contează printre instituțiile cele mai vechi ale țării și împlinesc, numai în organizația lor actuală, un veac de existență. Înșiși cărturarii nu-și dau cu toții seamă de folosul imens ce-l aduc Arhivele Statului atât pentru cunoașterea trecutului, din toate punctele de vedere, cât și pentru asigurarea și valorificarea drepturilor și intereselor materiale și morale ale locuitorilor. Se crede îndeobște că, instituția aceasta nu are altă menire, decât să îngrămădească în clădirile ei sumbre și morocânoase, înconjurată de ziduri de cetate și izolate de restul lumii, hârtoage învechite, dosare și condici mucegăite, sigilii scoase din uz și alte vechituri <<netrebnice>>, scrise toate cu slove pe care puțini le mai pot citi și mai puțini le pot înțelege. Odată depus în arhive, acest material nu mai are prilejul să fie scos la lumina zilei, decât în rarele cazuri când vreun cercetător maniac se abate pe acolo spre a scormoni tainele trecutului. Dar cei ce au citit pe Grigore Alexandrescu care, deși poet, a fost timp de cinci ani director al Arhivelor Statului (1849-1854), nu-și pot ascunde îngrijorarea pentru soarta materialului depus în arhive, când își amintesc de versurile sale:

*În arhiva României
Unde statul grămădește
Tot ce nu-i mai trebuiește,*

⁷ “Renașterea Română”, Sibiu, an I, nr. 162 din 9 august 1919, p. 1.

*Hârtii, condici osândite,
Judecăți nenorocite,
Are cuiburi din vechime
Numeroasă șorecime,
Săminție roditoare
Și de literi rozătoare...*

Desigur că satira lui Alexandrescu nu cadrează cu situația actuală a Arhivelor Statului din București și Iași, nici cu a celor din restul țării. Astăzi adevărații <<șoareci de arhivă>> sunt funcționarii devotați, care cu o pasiune neîntrecută, cu o răbdare infinită și cu o meticulozitate rară muncesc zi de zi la orânduirea sistematică a materialului nesfârșit și la apărarea lui de toate pericolele ce-l amenință. Căci pe lângă adunarea materialului ce merită a fi păstrat pentru posteritate, conservarea lui este o altă menire principală a arhivelor noastre. Se înțelege ca materialul din Arhivele Statului nu poate și nu trebuie să rămână un material mort, neproductiv, ci este de cel mai mare interes ca să fie rechemat la viață, să fie cât mai ușor și mai complet utilizabil atât de către cei ce se ocupă cu cercetarea trecutului, cât și de către cei ce au interesul să-și valorifice vreun drept sau să-și asigure vreo pretenție cu ajutorul lui. De aceea inventarierea, clasarea și catalogarea acestui material după sistemele cele mai lesnicioase și mai practice constituie o problemă fundamentală pentru orice arhivă și în special pentru o arhivă de stat. Căci o arhivă de stat mai are și această a treia menire: de a pune la dispoziția statului și particularilor nu numai materialul trebuincios pentru cercetările științifice, ci și probele documentare necesare pentru susținerea anumitor drepturi și revendicări materiale și morale. Prim urmare, nu numai cercetătorii vieții noastre din trecut, dar și oricine are nevoie de dovezi autentice cu privire la orice chestiune de interes public sau particular, le găsește la Arhivele Statului. De aceea atât Direcția generală, cât și Direcțiile regionale (Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți) ale acestei instituții, liberează mereu copii autentice de pe tot felul de acte păstrate în depozitele lor, sau certificate privitoare la tot soiul de chestiuni de ordin public sau particular bazate pe acele acte”⁸.

Cinci ani mai târziu același director primea vizita unui ziarist de la “Ilustrațiunea Română”, căruia îi prezenta situația instituției pe care o conducea, o situație ce se spera a fi doar provizorie. Dar iată ce spunea C-tin Moisil: “De o sută de ani, Arhivele statului sunt socotite mereu drept un simplu depozit de hârtie veche și sunt instalate, provizoriu mereu, dar pentru un provizorat de decenii, în locurile cele mai improprii. Provizoratul acesta ne-a adus pentru moment, la București, într-o fostă mănăstire. Nu am pierdut speranța că Arhivele vor găsi odată localul anume construit, care le trebuie, dar până atunci suntem în plin provizorat”. Iar ziaristul nota la rândul său: “Directorul Arhivelor statului nu trebuie să se mire. Provizoratul durează totdeauna în administrația de stat – la noi și pretutindeni – și cu atât mai mult, când e vorba numai de o arhivă. Bucureștenii care trec prin fața vechii mănăstiri Mihai Vodă

⁸ “Boabe de grâu”, an I, nr. 10 din decembrie 1930, p. 592.

admiră astăzi din tramvai, stilul frumos și pur românesc al construcției care adăpostește astăzi Arhivele statului, sunt impresionați de frumoasa grădiniță care acoperă movila pe care se ridică sus zidurile construcției, dar dau din umeri disprețuitori, dacă sunt întrebați despre ceea ce se ascunde în dosul acestor ziduri. <<Hârțoage>>, va fi răspunsul unanim. Să nu uităm că și diamantele pot fi simple <<pietre>. <<Hârțoagele>> acestea adunate la Arhivele statului constituie, în pergament și hârtie, un tezaur mai mare decât tezaurul de aur al țării. Aurul poate fi scos neîntrerupt din măruntaiele pământului și un vagon de aur dispărut poate fi înlocuit cu altul, la fel, obținut doar cu puțină strădanie. Dar un document dispărut, o bucată de hârtie care consfințește un drept sau adeverește un fapt, nu poate fi înlocuită niciodată, cu nimic. Dispariția ei definitivă poate aduce dezastre, dacă nu catastrofe. E aci acel blestem pe care-l întâlnești pretutindeni deasupra capului omenirii: orice țarie își trage puterea din ceva slab și efemer. Pe o simplă bucată de hârtie, pe care o distruge într-o clipă apa sau focul, se întemeiază atâtea și atâtea țării omenești. Hârtia scrisă, actul semnat și parafat, trebuie păstrat pentru perpetuarea forței pe care o dau. În decurs de aproape șapte secole s-au adunat atâtea documente, încât un adăpost sigur devenea absolut necesar pentru ele. Astfel s-au născut Arhivele statului. După cum am spus, la prima vedere rostul lor pare a fi numai acela de magazie de păstrare a unor acte vechi. Ar fi o greșală să fie socotite numai atât. Arhivele nu se mulțumesc numai cu adunarea <<hârțoagelor>. Ele îl conservă în bune condiții și – ceea ce nu s-ar aștepta cititorii – îl transformă în material productiv. Material productiv pentru istorici și toți cei care se ocupă cu cercetarea cutărui sau cutărui colț din trecutul românesc; material productiv pentru acei care au nevoie să-și valorifice vre-un drept sau să-și asigure o pretenție, pe temeiul unei hârtii aflată în dulapurile arhivelor. În afară de rostul lor științific, Arhivele au în viața statului o însemnătate practică, uneori covârșitoare: aceea de a pune oricând la dispoziția cetățenilor sau comunităților probele documentare pentru susținerea drepturilor și revendicărilor în fața judecății. Ai o anumită hârtie, ai cu tine și dreptatea – acesta-i mecanismul justiției și chiar dacă el ar fi rău sau greșit, nimic nu s-ar putea face împotriva-i decât cu riscul de a dărâma tot ceea ce au clădit secolele precedente. Încetul cu încetul, tot ce rămâne palpabil din viața publică a statului a încăput în Arhiva din mânăstirea Mihai Vodă și în sucursalele sale din Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți. Milioane de acte și dosare, referitoare la toate pricinile judecătorești, acte de proprietate ale statului, ale bisericii și ale particularilor, acte de stare civilă, militară, financiară. Oricine caută un astfel de act trebuie să-l găsească. Și spre a-l găsi e datoria Arhivelor să-l păstreze”⁹.

Interesant este că percepția despre arhive evoluează odată cu avansul tehnologic al societății, astfel că atunci când a apărut posibilitatea înregistrării sonore și de imagini, nu a trecut mult până când lumea s-a gândit la constituirea unor arhive sonore și de filme, iar presa română a preluat curentul, dezvoltând aceste idei, după cum vedem din exemplele de mai jos. Astfel, în anul 1900, B. Brănișteanu de la

⁹ “Ilustrațiunea Română”, an VII, nr. 46 din 6 noiembrie 1935, p. 6.

“Adevărul” publica un articol intitulat “Fono- și cinemato-graful”, pornind de la o știre din Viena, conform căreia “Academia de științe din Viena a luat o deciziune dintre cele mai importante: ea a hotărât să facă o arhivă fonografică”. Iar autorul articolului aprecia corect: “Deciziunile mari ale oamenilor politici și de știință, vor fi fonografiate, și generațiunile viitoare nu vor putea aprecia numai cuvântul mort, ci și cuvântul cel viu. Vor auzi cuvântarea care a fost un eveniment, așa cum a răsunat în momentul rostirii; vor auzi zgomotul mulțimii entuziasmate sau indignate de dânsa. E un pas mare acela pe care l-a făcut academia de științe vieneză, un pas decisiv care va avea cele mai importante urmări, și care e merit să producă pe viitor mai ales în știința istoriei cele mai mari revoluțiuni”. Iar mai departe analizează folosirea mijloacelor de înregistrare a sunetului și imaginii, așa cum erau ele la vremea respectivă, în domeniul artei teatrale și cinematografice, dar și în alte sfere ale activității umane la care puținii se gândeau atunci. Vorbind de arta militară, autorul menționa: “multe cinematograme ce s-au luat pe câmpul de luptă sud-african au fără îndoială o mare importanță istorică și ușurează mult studiul strategiei”. Extinzând câmpul de acțiune al acestei tehnici moderne, Brănișteanu scria: “în știința propriu zisă fonograful și cinematograful au fost până acum numai puțin întrebuințate, dar într-o cât s-a uzat de dânsese, au dat rezultatele cele mai satisfăcătoare. În filologie, de pildă, fonograful poate fi de cel mai mare folos. El va face ca pe viitor să nu mai încapă nici o îndoială asupra modului cum s-a vorbit o limbă la un moment dat. Dacă fonograful ar fi existat pe vremea romanilor, apoi marea ceartă dacă romanii pronunțau pe <<C>> urmat de vocală așa cum îl pronunțăm noi românii, sau îl pronunțau ca nemții adică <<ç>>, nu putea să aiba loc”¹⁰.

Chestiunea rămâne în interesul societății românești a vremii, astfel că același cotidian publica în anul 1909, un alt articol, nesemnat, intitulat “Cinematograful ca cronologist”, ce reflecta evoluția în timp a tehnicii cinematografice, dar și creșterea accesibilității sale, accentuând pe rolul acestor arhive cinematografice în viitor, motiv pentru care îl redăm în continuare. “Întrebuințarea cinematografului la păstrarea pentru viitorime a tuturor evenimentelor de interes obștesc, ce se desfășoară în timpurile noastre, ia proporții tot mai mari. E foarte probabil că în viitor vom găsi în fiecare casă cinematografe în forma cea mai simplă, cum în momentul de față găsim în cele mai multe case gramofone, care n-au ajuns încă la forma cea mai desăvârșită. Dar zi cu zi, aparatul acesta, cu cât s-a perfecționat și ieftinit, a pătruns în cercul de familie. Și astăzi poți asculta în propria-ți locuință tot felul de concerte, fragmente din opere, discursuri și cântări intonate de celebrități. Și e foarte probabil ca înregistrarea de întâmplări care lovesc placut urechea, să fie în viitor completată cu înregistrarea, cu reproducerea de fapte care să se adreseze și ochilor. Aceasta, cinematograful e chemat s-o facă. Fiind însă prea scump încă, va mai trece încă mult timp până ce aparate mai simplificate, mai ieftine vor deveni accesibile pentru a reprezenta în locuința fiecărui cetățean, tablouri vii, îndeosebi acelea care reproduc evenimentele epocii actuale. E

¹⁰ “Adevărul”, an XIII, nr. 3914 din 20 iunie 1900, p. 1.

posibil ca să se întemeieze curând o societate pe acțiuni, care să desfacă ieftin asemenea aparate și să dea în abonament plăci cu reproducerea întâmplărilor celor mai recente. În general se observă că aparatul acesta minunat începe a fi foarte mult prețuit și în lumea științifică. Așa de pildă, se propune acum ca tablourile cinematografice să fie păstrate în arhive, pentru a se putea prezenta la orice timp, fapte cu caracter istoric. În ultimul timp s-a exprimat și dorința de a se reproduce în cursul unui șir de ani vederile principale ale orașelor, pentru ca în viitor să se poată constata cum s-a dezvoltat un oraș. Și pe lângă numeroasele arhive, să se înființeze și arhive care să păstreze reproducerile cinematografice, care să servească generațiilor viitoare ca niște documente ale timpului, de mare preț. Aceste arhive vor apare ca o cronică exactă și fidelă a stărei de lucruri din vremurile noastre și toate curiozitățile semnalate se vor putea vedea în tablourile reproduse. Așa s-ar putea vedea uzurile și moravurile unei țări, scene de stradă, în fabrici, și o serie întregă de fapte vii care poartă întiparite în ele caracterul unei vremi, al unei națiuni, al unei clase”¹¹.

În vara anului 1911 cititorii ziarului “Adevărul” aflau despre o arhivă de fotografii, ce se deschisese în capitală: “ieri 4 iunie cor., orele 2 jum., a avut loc inaugurarea atelierelor arhivei fotografice <<Voinescu>> în localul firmii <<F. Mandy>>, astăzi proprietatea numitei firme”. După ce amintea de oficierea serviciului religios obișnuit în asemenea cazuri, jurnalistul insistă asupra publicului prezent la eveniment, ceea ce ni se pare și nouă astăzi interesant, relevant pentru interesul provocat de aceste arhive fotografice: “În numeroasa asistență am observat numai floarea lumii bucureștene alese, din care, în treacăt am reținut numele următoarelor persoane: d-nele El. Bălăceanu-Stolnici, președinta comitetului de acțiune, H.M. Săulescu, Veturia Victor Ionescu, Eugenia ing. Ath. Ionescu, Ida Filodor, I.C. Arion, Natalia Ioan, Platon, d-șoarele Mariella Săulescu, Natalia Oprescu, etc.; D-nii Take Ionescu, dr. C.I. Istrati, amiral Ursianu, Victor Ionescu, C. Bălăceanu-Stolnici, Stavri Brătianu, dr. H. Botescu, dr. Minovici, N. Titulescu, N. Filodor, N. Lăcusteanu, G. Munteanu-Murgoci...”¹².

Ne oprim aici deocamdată, subiectul necesitând cercetarea unui volum mare de ziare și reviste din presa vremii, dar și a literaturii epocii respective, pentru a se completa imaginea pe care arhivele o aveau la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Cele analizate până acum ne arată însă că interesul pentru arhive crește treptat în rândul publicului larg, depășind interesul strict legat de cercetarea istorică și cuprinzând și pe cei ce căutau în arhive acte justificative pentru drepturile lor cetățenești, ceea ce va spori vizibilitatea publică a acestei instituții. În același timp se observă lărgirea sferei arhivelor ce se dorea a fi păstrate pentru viitorime, de la documentele oficiale ale administrației, la cele particulare, fie ele și sub formă de fotografii sau filme cinematografice. Îmbucurător este și faptul că mai tot timpul se făcea referire la acțiunile similare din țările mai avansate tehnic, cu structuri

¹¹ *Ibidem*, an XXI, nr. 7025 din 24 martie 1909, p. 2.

¹² “Adevărul”, an XXIV, nr. 7807 din 6 iunie 1911, p. 2.

sociale mai bine consolidate, cu care societatea românească a vremii tindea să se compare și ale căror modele dorea să le aplice rapid. De la această instituție se aștepta de publicul larg dezvăluirea trecutului neamului românesc, dar și documentarea corectă a activității oamenilor politici de la conducerea țării, justificarea acțiunii lor pe baza actele păstrate în depozitele Arhivelor Statului. Vedem aici o formă de participare a societății la actul administrativ, exprimarea dorinței publice de se putea controla activitatea celor de la conducere, ce nu se mai puteau ascunde ușor de ochii publicului.

Nu trebuie uitat că în aceeași vreme multe ministere și institute de cercetare încep să se ocupe de organizarea arhivelor lor, ce în acele cazuri constituiau baze documentare pentru studiile științifice, așa cum era cazul, de exemplu, cu “Arhiva fonogramică” a Ministerului Cultelor și Artelor, pentru care în bugetul anului 1927 se alocaseră 1,5 milioane lei. S-au cumpărat apoi aparatele necesare și din anul 1928 a început culegerea de melodii populare românești din întreaga țară¹³. Articolele ce popularizau aceste realizări aveau avantajul că atrăgeau atenția publicului larg asupra importanței arhivelor de diferite tipuri, sporind interesul pentru asigurarea conservării lor, dar și curiozitatea pentru cercetarea lor.

Bibliografie selectivă

Presă

„Adevărul”, an XII, nr. 3701 din 11 noiembrie 1899, an XIII, nr. 3914 din 20 iunie 1900, nr. 4075 din 28 noiembrie 1900, an XXI, nr. 7025 din 24 martie 1909, an XXIV, nr. 7807 din 6 iunie 1911, an XXV, nr. 8042 din 2 februarie 1912, nr. 8072 din 3 martie 1912, nr. 8086 din 17 martie 1912.

„Boabe de grâu”, an I, nr. 10 din decembrie 1930, an III, nr. 8 din august 1932.

„Ilustrațiunea Română”, an VII, nr. 46 din 6 noiembrie 1935.

„Renașterea Română”, Sibiu, an I, nr. 162 din 9 august 1919.

¹³ George Breazu, *Arhiva fonogramică*, în “Boabe de grâu”, an III, nr. 8 din august 1932, pp. 321-347.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA SCHITULUI VOVIDENIA DE LA ȚINUTUL NEAMȚULUI (1750-1846)

*

DOCUMENTS CONCERNING THE HISTORY OF VOVIDENIA HERMITAGE OF NEAMȚ COUNTY (1750-1846)

*

DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE DE L'HERMITAGE VOVIDENIA DU CONTÉ DE NEAMȚ (1750-1846)

Costin CLIT¹

Rezumat: Studiul de față aduce în atenția istoricilor câteva documente (30 mai exact), care creionează istoria schitului Vovidenia de lângă mănăstirea Neamțului, schit ctitorit de către episcopul Ioanichie al Romanului la anul 1749. Preocupat de soarta schitului Vovidenia, făcut „din temelie” „cu cele ce am avut eu agonisât din copilărie me”, unde plănuia să-și petreacă „bătrânețile”, episcopul Ioanichie întocmește așezământul din 25 iulie 1754 prin care stabilește hotarele locului cumpărat de la mănăstirea Neamțului. Așezământul primește danii și de la domnitorul Constantin Racoviță. O parte a documentelor pe care le publicăm se referă la Tănase Gosan (după 1769-iunie 1831), unul dintre ctitori. Cele 30 de documente acoperă perioada 1750-1846, fiind vorba despre danii făcute acestui schit, de către ctitor, domnitori și logofătul Tănase Gosan.

Cuvinte cheie: schitul Vovidenia, episcopul Ioanichie, danie, țigani, logofătul Tănase Gosan, ctitor

*

Abstract: This study presents to history researchers some documents (30 more precisely) which draw the history of Vovidenia Hermitage near the Neamț Monastery, Hermitage built by the bishop Ioanichie of Roman in 1749. Preoccupied by the Vovidenia Hermitage built from the ground with his own resources where he planned to spend his old age, the bishop draws up the construction on July 25th 1754 establishing the boundaries of the place bought from the Neamț Monastery. The establishment receives donations also from the prince Constantin Racoviță. A part of the documents we publish refer to Tănase Gosan (after 1769-June 1831), one of the founders. The 30 documents cover the period 1750-1846, being donations to this hermitage by the founder, princes and Tănase Gosan.

Key words: Vovidenia hermitage, bishop Ioanichie, donation, gipsies, Tănase Gosan, founder

*

Résumé: Cette étude présente aux historiens des documents (plus précisément 30) qui esquisse l'histoire de l'ermitage Vovidenia près du monastère de Neamț, ermitage créé par l'évêque Ioanichie de Roman en 1749. Préoccupé par la sort de l'ermitage Vovidenia, construit des fondements par ses moyens de l'enfance et où il projetait passer sa vieillesse, l'évêque Ioanichie crée l'établissement du 25 juillet 1754 en fixant les frontières du lieu acheté du monastère de Neamț. L'ermitage reçoit des dons aussi du rince régnant Constantin Racoviță. Une partie des documents que l'on publie se réfère à Tănase Gosan (après 1769- juin 1831), l'un des fondateurs. Les 30 documents couvrent la période 1750-1846, s'agissant des dons pour cet ermitage par le fondateur, princes régnants et Tănase Gosan.

Mots clés: ermitage Vovidenia, évêque Ioanichie, dons, tziganes, Tănase Gosan, fondateur

¹ Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

Istoricilor le este cunoscută ctitorirea schitului Vovidenia de lângă mănăstirea Neamțului de către episcopul Ioanichie al Romanului (15 septembrie 1747 - † 15 ianuarie 1769) la anul 1749. Lăcașul din lemn va fi sfințit chiar de ctitor² și se găsea lângă biserica „Sfântul Spiridon”, ctitoria Gosăneștilor, în jurul căreia se afla schitul Slătioru, fondat la sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul veacului următor, unde își are metania episcopul Ioanichie³. Ctitorirea schitului va fi reflectată și în actul din 15 august 1751 prin care episcopul Ioanichie îl înzestrea cu viile și locul cu pomi de la Vitănești, moara de pe apa Topoliții din hotarul Gemeneștilor⁴, cumpărată la 14 septembrie 1750 de la Ghedeon, proin egumenul mănăstirii Neamț⁵ și monahul Dosoftei⁶, prisăcile de stupi de la Gemenești, Țoliciu, Blebe și de lângă Schit, vite, cabaline și ovine, două case cu pivniță în siliștea Gemeneștilor, lângă drumul Grumăzeștilor, un heleșteu pe Slătioara, lângă Schit, cărți de cult, veșminte, „făcute din driaptă osteniata și agonisita noastră ce-am avut mai denainte vreme pân(ă) a nu vini la scaunul episcopii Romanului, aceste toate le(a)m dat schitului nostru ce este numit mai sus pentru chivernisala fraților ce or petrece acolo”. Episcopul indică ca după moarte să fie desemnat „nacealnic și purtător de griji” al Schitului egumenul mănăstirii Neamțului⁷.

Preocupat de soarta schitului Vovidenia, făcut „din temelie” „cu cele ce am avut eu agonisat din copilărie me”, unde plănuia să-și petreacă „bătrânețile”, episcopul Ioanichie întocmește așezământul din 25 iulie 1754 prin care stabilește hotarele locului cumpărat de la mănăstirea Neamțului „precum s-au și hotărât în semne di dumnelui Vas(i)lie Buhăescul biv vel med(elnicer)”. Ioanichie a plătit mănăstirii Neamțului suma de 344 lei, „osăbit di alte mile”: a dat 50 de stupi, cinci chilii „într-un acoperemântu”, trei dughene în Iași, o casă de cârciumă, a reparat pivnița „Moschieciu”, a facilitat dijma de pe hotarul Târgului Neamț, a obținut înnoirea actului de danie de către domnul Matei Ghica, a cumpărat satul Davideni cu 1200 de

² Constantin Tomescu, *Scurtă povestire istorică despre sfânta mănăstire Neamțu și despre așezările monahale, supuse ei, [mănăstirea Secu și schiturile: Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana]*, Editura și Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1942, p. 126.

³ *Ibidem*, p. 126; Arhiereul Narcis Crețulescu, *Inscripțiile Sfintei Mănăstiri Neamțu*, în „Arhiva științifică și literară din Iași”, anul XIX, ianuarie 1908, nr. 1, p. 276, nr. XVIII; C. Bobulescu, *Banul Tănasă Gosan 1769...-1831 iunie 17*, București, 1928, p. 39-40; Arhidiacon Timotei Aioanei, *Schitul Vovidenia, tradiție și actualitate*, Extras din revista „Teologie și viață”, nr. 1-4/1994, Tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Daniel Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 1995, p. 21-23; idem, *Schitul Vovidenia. Altarul din poiana liniștii*, Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 11-13; idem, *Schitul Vovidenia. Altarul din poiana liniștii*, București, Editura Basilica, 2015.

⁴ A se vedea documentul nr. 2 din articolul de față.

⁵ Ghedeon III Dingă (15 septembrie 1747-1749); Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Cu un *Cuvânt înainte* de Înalț Prea Sfințitul Teotist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 286.

⁶ A se vedea documentul nr. 1.

⁷ A se vedea documentul nr. 2.

lei „pintru chivirnisala schitului” de la Anița, fiica „răpoosatului Antioh (voe)vod”, iar dijma amintită o dă mănăstirii. „Însă să știe și aceasta că pintru satul Davidenii scrie la zăpisul domniții că giu(m)ă)tate di sat s-au dat danie la mănăstire(a) Niamțul și pe giu(m)ă)tate au luat bani, care și ace giu(m)ă)tate mai pi urmă să fie închinată la mănăstiré, dară această pricină cu danie și că s-au scris zăpisul pe numele mănăstirii iarăș eu am voit de s-au scris așa pintru oarecare chivirnisală ca să lipsască niște pricini ci ne era înprotivitoare, dară eu mărturisăscu cu suflitul meu că tot satul Davidenii l-am cumpărat cu dripti banii mei cu 1200 lei, după cum adiveriadză de toati acisti pricini și zăpisul ci mi-au dat săborul sfintii măn(ă)stiri, și acil sat cu tot vinitul său să aibă a-l stăpâni numai călugării de la schit”. Sunt menționate viile de la Vitănești, trei prisăci, un plug cu boi, vite și 200 de oi, cumpărate din „dripti banii mei din agonisăta copilării mele iar nu din viniturile episcopii”. Așezământul este întărit de mitropolitul Iacov Putneanul, episcopii Dosoftei Herescu al Rădăuților și Inochentie al Hușilor. Mai este semnat de Nicanor, egumenul mănăstirii Neamțului, și proegumenul Lazăr Ursu (1724-februarie 1744) și proinegumenul Grigorie II Dingă (1749-1751)⁸, Natanail Șeptelici, proegumen de la Râșca, Gheorghe, proinegumen Schitului, ieromonahul Ghenadie, Ioanichie, proegumenul de la Moldovița, ieromonahul Iorest, proegumenul de la Solca, Platon, egumenul de la Agapia, biv vel medelnicerul Vasile Buhăescu, doi ierodiaconi cu același nume, Climent⁹.

Egumenul Nicanor și soborul mănăstirii Neamțului confirmă cuprinsul așezământului de mai sus la 26 iulie 1754¹⁰.

Punem în valoare catastiful din 10 februarie 1756 de veșmintele, argintăria și cărțile ce au făcut pentru schitul Vovidenia episcopul Ioanichie și ieromonahul Nicolae, fratele său: „toată cheltuiala au fost de tovărășie un ban al meu și un banu a molitvi(i) sale. / Așijdire și bis(e)rica și moșiile și bucatele, câte s-au cumpărat cu bani tot dinpreună, osăbit munca și osteniala este toată a molitvi(i) sale”. Din catastif reținem cele făcute de cei doi frați: feloane, stihare, patrafire, naraclițe, aurar, pocrovețe, potir, discos, zvezdă, trei candelé și o cadelniță din argint, cărțile românești, unele de proveniență munteană (*Evanghelie, Apostol, Liturghie, un Mineu, Triod, Octoih, Canoanile Pavicerniții, Ceaslov, Psaltire*) și câteva rusești (11 *Minee, Polustav (Orologhion, Ceaslov)*, tipărit la Lvov, și *Psaltire*). Remarcăm prezența unui manuscris, anume „*Galitovschie*”¹¹, păstrat astăzi în Biblioteca mănăstirii Neamț cu nr. 136, cu trei însemnări de la episcopul Ioanichie din 1754, 10 septembrie 1756 și 1 iunie 1766. Redăm conținutul celei din 1754: „*Această Galitovschie am dăruit-o la schitul nostru la Vovidenie, iar cine l-ar înstrăina de acolo să fie blestemat și afurisit amin 7262 (1754). Ioanichie Episcopul Romanului*”. Sunt însemnate și alte danii:

⁸ Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 286.

⁹ A se vedea documentul nr. 3.

¹⁰ A se vedea documentul nr. 4.

¹¹ A se vedea documentul nr. 5.

Davidenii, sat cu biserică de piatră, casă, heleșteu și moară, viile de la Vitănești cu cramă, șase boi, șase vaci cu viței, 200 de oi și 200 de stupi¹².

Asocierea din precauție și îngrijorare a domnului Constantin Racoviță în rândul ctitorilor de către Ioanichie este văzută drept o garanție pentru viitorul așezământului monahal¹³. În actele emise de domn, episcopul Ioanichie este văzut doar ca un „vechil”, nu ca un ctitor adevărat.

Actul de danie din aprilie 1756 îl arată pe domnul Constantin Racoviță ctitor: „din dumnădzăiasca pronie îndemnându-ne, am făcut cu cheltuiala domniei mele un sfânt schitu la Niamțu, unde să cinstește și să prăznuiaște Intrare în Beserică a Presfintii Precuratii Maică și pururea Ficioară Marie”, unde ar fi numit și un nacealnic a cărui nume nu este dat. Domnul, potrivit documentului amintit, a înzestrat schitul cu odăjdii, veșminte, cărți și podoabele necesare, apoi cu o hliză de loc „cu pomeți din din Târgu Niamțului, pre care loc au fostu beserică săsască”, scutește o crâșmă cu băutură a lăcașului monahal¹⁴. Constantin Racoviță dăruiește la 3 februarie 1757 schitului de la Neamț cu hramul Intrarea în Biserică satul Davidenii pe care l-a cumpărat de la domnița Anița, soția răposatului Toader Pălade biv vel vistier, și mănăstirii Neamț îi dăruiește locul gospod cât se va alege din ocolul Târgului Neamț, cu prețul de 1200 de lei, „însă prețul acestui sat au fost hotărât de dumneaei domnița Anița 1500 lei, dar 300 lei dintr-acești bani i-au dăruit dumneaei mănăstirii Neamțului pentru pomenirea sa, și au luat de la domniia mea numai 1200 lei”. Zapisul de vânzare s-a întocmit prin „mâna vechilului domniei mele, sfinția sa părintele chir Io(a)nichie episcopul de Roman, cum arată și luminează și zapisul vânzării”. În contul celor 300 de lei, domnul afierosește mănăstirii Neamțului pe lângă dijma locului domnesc și pământul nedăruit din Târgu Neamț „și cu vatra târgului, și cu pomăt, și pădure, și cu vaduri de mori ce-or fi, și cu câmpu cât va fi”. Actul a fost scris de Tănase logofăt¹⁵.

Constantin Racoviță întărește schitului Vovidenia la 3 februarie 1757 stăpânirea pe satul Davideni de pe Moldova, ținutul Neamț, arătând cumpărarea moșiei de la Anița, soția răposatului Toader Palade biv vel vistier cu prețul de 1500 de lei, din care 300 de lei au fost dăruiti mănăstirii Neamțului de vânzătoare. Zapisul de vânzare ar fi fost întocmit de Ioanichie, episcopul Romanului, vechilul „domniei mele”. În schimbul celor 300 de lei domnul „deosăbit de dijma locului gospod ot Neamțu” dăruiește mănăstirii Neamțului „pământul cu totul cât va fi în Neamțu loc domnescu, nedăruit mai denainte nimăru, și cu vatra târgului, și cu pomăt, și pădure, și cu vaduri

¹² Arhidiacon Timotei Aioanei, *Schitul Vovidenia, tradiție și actualitate*, p. 27-28.

¹³ Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie Episcopul Romanului și Hușilor, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984, p. 231; a se vedea și ediția a II-a, Tipărită cu binecuvântarea P.S. Eftimie Episcopul Romanului, ediție îngrijită și prefațată de P.S. Ioachim Băcăuanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Romanului, Roman, Editura Filocalia, 2008, p. 235.

¹⁴ A se vedea documentul nr. 5.

¹⁵ A se vedea documentul nr. 6.

de mori ce-or fi, și cu câmpu cât va fi”¹⁶. Hotarele moșiei Davideni rămân cele stabilite prin hotarnica biv vel șetrarului Ștefan Ene din veleatul 7253 (7253/1744 septembrie 1-1755 august 31)¹⁷.

Tot în 1757, Constantin Racoviță dăruiește niște țigani schitului Vovidenia: pe Ion Munteanu cu Maria și fii lor, Gheorghie, Andrei, Ion, Maria „cu tot rodul, ce se vor naște dintru dânșii”, apoi pe Ștefan, fratele lui Ion Bondariu, „ce ținea pe Maria”, țigancă mănăstirii Secu, cu partea lui de copii, Safta, Irina, Dochița, Eftimie și Andrei, pe Șerban, Ioana și copiii lor, pe Constantin ciobotariul, Catrina și copiii lor¹⁸.

Constantin Racoviță dăruiește la 25 decembrie 1756 schitului o bucată de moșie din locul târgului Piatra¹⁹. Episcopul Ioanichie și vel vornicul Vasile Roset, ginerele răposatului Ilie Catargiu fost mare logofăt, se înțeleg în privința unui schimb de moșii la 19 iunie 1758. Ioanichie primește locul numit „La Boiște” din Târgu Neamț, dania lui Constantin Racoviță către Ilie Catargiu, și dă în schimb vel vornicului Vasile Roset bucata de loc „din hotarul domnescu a târgului Petrii”, dăruită de același domn schitului Vovidenia²⁰. Prin opisul de „scrisori” din 19 iunie 1757 sunt predate vel vornicului Vasile Roset de către Ioanichie, odată cu schimbul efectuat, actele locului din Piatra Neamț de la Constantin Racoviță și Scarlat Ghica²¹.

O parte a documentelor pe care le publicăm se referă la Tănase Gosan (după 1769-iunie 1831), unul dintre ctitori, ce a reînnoit pe la 1790 biserica strămoșească²², „carele din copilărie sa să află slujind visteriei”, fiind fiul biv vel paharnicului Tănase Gosan (1728-20 decembrie 1776)²³ și al Aniței, fiica lui Toader Nacul (decedată la 25 septembrie 1803, înmormântată în pridvorul bisericii Tălpădari din Iași, alături de osemintele soțului ei strămutate probabil cu acest prilej)²⁴, dar a ocupat și funcțiile de judecător²⁵, ispravnic al ținutului Neamț (1810)²⁶. Rămas cu puțină avere după căsătoria surorilor lui, Tănase Gosan se dovedește a fi docil, moral, strângător și conștiincios în slujba de la vistierie unde obține de tânăr rangul de logofăt, fiind atestat la 1794²⁷. Dintre frații și surorile lui Tănase Gosan (după 1769- iunie 1831) amintim pe Catrina, măritată cu stolnicul Neculce, Zmaranda, măritată cu căpitanul Ioniță Ciudin,

¹⁶ A se vedea documentul nr. 7.

¹⁷ A se vedea documentul nr. 8.

¹⁸ Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, p. 610; Autorul ne dă veleatul 7265 (1757, de fapt 1756) decembrie 25.

¹⁹ *Ibidem*, p. 609.

²⁰ A se vedea documentul nr. 10.

²¹ A se vedea documentul nr. 11.

²² Arhidiacon Timotei Aioanei, *Schitul Vovidenia, tradiție și actualitate*, p. 16.

²³ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/27; A se vedea anii de viață la C. Bobulescu, *Banul Tănăsă Gosan*, p. 22.

²⁴ C. Bobulescu, *Banul Tănăsă Gosan*, p. 44.

²⁵ *Ibidem*, p. 46.

²⁶ *Ibidem*, p. 47.

²⁷ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 37.

Paraschiva, măritată întâi cu grecul Gazeti, iar a doua oară cu Constantin Tufăscu „ftori paharnic”, Elena, Zamfira și Ștefan²⁸. Elena (Ileana) era măritată cu Gheorghii Pătrașcu, cu care Tănase Gosan face un schimb la 6 iunie 1794. Gheorghii Pătrașcu îi dă trei pogoane de vie din Dealul lui Coroiu, primite zestre de la păhărniceasa Anița Gosan, soacra sa, în schimbul a cinci pogoane de vie de la Valea Adâncă, pe locul mănăstirii Cetățuia²⁹. Ileana se mărită a doua oară cu spătarul Canano, însă trăia ca văduvă în Botoșani la 1803³⁰. Zamfira s-a măritat cu Grigore Drama în 1790³¹.

Vistiernicul Tănase Gosan dăruise două coroane de argint suflute cu aur, una mai mare la icoana „Maica Precista Dispotica” și alta mai mică la icoana Mântuitorului Iisus Hristos, așa cum reiese din inventarul din mai 1760 de „toate lucrurile” rămase după decesul egumenului Ioasaf³². Un Toma Gosan copil îl întâlnim ca martor la 1 septembrie 1760³³, iar la 4 iunie 1762 scria un zăpis de vânzare³⁴.

Pe logofătul Tănase Gosan ot vistierie îl găsim ca martor la 20 martie 1761³⁵, 24 martie 1762³⁶, 13 iulie 1764³⁷, 21 mai 1768³⁸. La 2 aprilie 1761 cumpără trei pogoane de vie cu livadă în Dealul Coroiului, pe moșia mănăstirii Socola³⁹, apoi trei firtre de vie cu livadă la 14 februarie 1763⁴⁰. Deține moșia Toderești la ținutul Cârliștii, alături cu Hărpășăștii mănăstirii Sfântul Sava din Iași. Face schimb la 20 aprilie 1762 cu Ghedeon, egumenul mănăstirii și „cielanți egumeni de la mănăstirile Ierusalimului” de la care primește moșia Hărpășești și dă în schimb o dugheană cu pivniță de piatră în dos și un alt loc pe Ulița Târgului de Sus⁴¹. Adeseori este întâlnit pe moșia Soci, ținutul Neamț⁴². Deține părți de moșie în Corni, ținutul Neamț, pentru care obține cartea de stăpânire a domnului Alexandru Suțu⁴³, în Glodeni, ținutul Iași⁴⁴, Slobozia Băniasa, ținutul Covurlui⁴⁵, Mălăineștii, ținutul Iași (1805)⁴⁶, Cucuteni, ținutul Hârlău⁴⁷.

²⁸ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 31-33.

²⁹ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul IX, *Acte interne (1791-1795)*, Iași, Editura „Dosoftei” 2007, p. 251-252, nr. 263.

³⁰ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 47.

³¹ *Ibidem*, p. 36.

³² Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul VI, *Acte interne (1756-1770)*, Iași, Editura „Dosoftei” 2004, p. 247, nr. 284.

³³ *Ibidem*, p. 272-273, nr. 316.

³⁴ *Ibidem*, p. 405-406, nr. 447.

³⁵ *Ibidem*, p. 299-300, nr. 347.

³⁶ *Ibidem*, p. 387-388, nr. 426.

³⁷ *Ibidem*, p. 512-513, nr. 590.

³⁸ *Ibidem*, p. 736-737, nr. 836.

³⁹ *Ibidem*, p. 304, nr. 353.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 436-437, nr. 487.

⁴¹ *Ibidem*, p. 391, nr. 432.

⁴² C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 38.

⁴³ Theodor Codrescu, *Uricariul*, tomul VI, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1875, p. 242.

⁴⁴ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 45.

Jicnicerul Tănase Gosan s-a căsătorit în anul 1800 înainte de 15 iunie, „în cășlegili trecuti”, cu Ruxanda, fiica pitarului Iordache Iurașcu, pe care a găsit-o cu ajutorul Sfântului Spiridon „una la părinți tânără, fără mamă, fără rudi multe și cu zăstre bunișoară după stare noastră”. După căsătoria sa a fost nunta fiului vistiernicului Iordache Balș. În același este amintită și nunta fiicei logofătului Constantin Balș. Tănase Gosan a fost la cele două nunți boierești „rânduit ... ostenitor în trebuința aceasta”. Pentru economie, sfătuit de neamuri și „preosvinție sa părintele” Grigorie Ierapoleos, hotărăște „ca în zioa logodnii să fie și cununie”. Deține o moșie peste Prut⁴⁸. C. Bobulescu consemnează într-o notă de subsol: „Dacă acest Iordachi Iurașcu, era rudă cu Vasile Iurașcu din satul Joldești, atunci prin alianță, el venea rudă cu tatăl lui Eminescu, Gh. Eminovici, căsătorit cu a patra fată a Stolnicului Iurașcu (Octav Minar „*Eminescu comemorativ*”)⁴⁹.

Logofătul Tănase Gosan de la visterie cumpără la 2 noiembrie 1794 de la Grigore Bostan din satul Mădrăjaci, ținutul Cârlișura, o cârciumă în Târgu Frumos, rămasă după moartea lui Pavel Bostan, fratele său⁵⁰, iar la 8 mai 1795 de la Ion Horpaz cu 22 de lei un loc din aceeași localitate, situat lângă cel cu casă achiziționat de cumpărător de la un Vasilache. Loturile cumpărate erau amplasate lângă cârciuma amintită⁵¹. Isprăvnicia ținutului Cârlișura încredințează stăpânirea logofătului Tănase Gosan la 29 mai 1796 asupra lotului de pământ cumpărat din locul domnesc „la dial despre biserica g(o)pod ... între locul dumisale stolnicului Neculce și păr(ă) unde să dispart drumurile Eșului”, pentru construirea dughenilor⁵², pentru care cumpărătorul cere carte domnească la 20 octombrie 1797⁵³, pe care o obține de la domnul Alexandru Callimachi la 27 octombrie 1797⁵⁴.

Se dovedește a fi un sprijinitor al bisericii din tinerețe și a școlii, dovedit în faptele sale de condica de milă din 1799 pentru reînnoirea bisericii Banu din Iași, în care este înscris cu suma de 15 lei, iar la 1800 la „facerea bisericii” schitului Vovidenia⁵⁵, susținerea Seminarului în 1806 prin plata „dejmei” viilor din inițiativa sa, alături de ceilalți stăpâni de vii⁵⁶, construirea „Bisericeței” din apropierea mănăstirii Socola („s-au zidit din temelie de mine păcătosul Atanasie Gosan biv vel căminar și dieac de vistirie (sic) mai agiutând și alți creștini ...”)⁵⁷, zidirea din temelii a bisericii

⁴⁶ Ibidem, p. 46.

⁴⁷ Ibidem, p. 49.

⁴⁸ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/25.

⁴⁹ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 41, nota 118.

⁵⁰ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/20.

⁵¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/21.

⁵² Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/22.

⁵³ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/23.

⁵⁴ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/27.

⁵⁵ C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 38-39.

⁵⁶ Ibidem, p. 47.

⁵⁷ Ibidem, p. 49.

din Soloneț, ținutul Iași (1820)⁵⁸, îngrijirea bisericii din Mădărjaști, ținutul Cârlișu, după moartea nepotului său Niculache/ Neculai Dramă⁵⁹.

Jicnicerul Tănase Gosan înștiințează egumenul la 15 iunie 1800 despre dania făcută schitului Sfântul Spiridon, unde era ctitor, ce constă în două crâșme în Târgu Frumos, după logodnă și cununie, fiind recunoscător Fecioarei Maria și Sfântului Spiridon, Făcătorul de minuni, ca semn de mulțumire pentru „bogati mili” și căsătorie⁶⁰. În actul de danie din 10 octombrie 1800 Tănase și Ruxanda Gosan precizează ca drept destinat „schitul Vovedenie, ce este închinat sfintii măn(ă)stiri Neamțului, unde s-a așăzat și praznicul Sfântului și Marelui făcători de minuni Spiridon”⁶¹.

Prin scrisoarea din 10 octombrie 1800, jicnicerul Tănase Gosan cere lui Silvestru duhovnic includerea numelui soției sale Ruxanda în „pomelnicul numilor noastre a celor vii”⁶². Un monah Silvestru Tănăsăscu vindea cu 60 de lei la 28 noiembrie 1798 vornicului Toader Danu un vad de moară și de chiuă, cu livadă și două poieni făcute cu toporul, situate pe apa Neamțului, moșia mănăstirii Neamțului⁶³.

Stolnicul Tănase Gosan poartă corespondență cu Silvestru duhovnic și Calinic duhovnic de la schitul Vovidenia, de la care a primit o scrisoare la 30 iunie 1805 și le răspunde la 17 iulie 1805, supărat de ploile neobișnuite cu efecte în Iași: distrugerea pivnițelor, pagube materiale și oameni înecați. „Credeti că fână și și pâine n-a fi rămas. De ar fi mai ținut și astăzi luni, era de grij(ă) să nu să fi prăbușit pământul. Răle vremi s-au început”. Face referire la eșecul intervenției pe lângă mitropolit în privința vânzării crâșmelor dăruite de el în Târgu Frumos. Totodată oferă informații despre darea în lucru a coroanei Sfântului Spiridon⁶⁴.

Așezământul din 25 iulie 1754 este semnat și de **Gheorghe**, proinegumen „Schitului ot Neamț”⁶⁵.

Grigoraș Păslaru primea la 12 februarie 1767 de la **Athanasie** de la schitul Neamțului un loc de casă în Târgu Neamț⁶⁶, iar Nichita Grămadă la 13 februarie 1767 lua în posesie un loc cu o suprafață de 4 stânjeni în schimbul plății adetiului anual ce se ridica la o oacă de ceară⁶⁷. Athanasie a fost ucenicul episcopului Ioanichie. Îi urmează nepotul episcopului⁶⁸.

⁵⁸ Ibidem, p. 49, nota 152..

⁵⁹ Ibidem, p. 49-52.

⁶⁰ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/25; *Creșterea colecțiilor Academiei*, XVI, p. 68; apud C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 41.

⁶¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/26; *Creșterea colecțiilor Academiei*, XVI; apud C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 42.

⁶² Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/25.

⁶³ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/19.

⁶⁴ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/28.

⁶⁵ A se vedea documentul nr. 3.

⁶⁶ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/16.

⁶⁷ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/15.

⁶⁸ Arhidiacon Timotei Aioanei, *Schitul Vovidenia, tradiție și actualitate*, p. 48.

Este cunoscut egumenul **Ioan**, „pentru care scrie Pavel ieromonah, ucenicul episcopului Ioanichie cum că s-au dus din schit la Țarigrad”, iar la 1770 era **Ioanichie**⁶⁹. Se crede că în 1777 era egumen **Iorest**⁷⁰. Monahii de la schitul Vovidenia în frunte cu ieromonahul **Ioanichie** încredințează egumenului Varlam și soborului de la mănăstirea Neamț la 1 mai 1778 învoirea reparării morii de pe Topolița, moșia Gemeneștii, cumpărată de Ioanichie, episcopul Romanului, de la Dosoftei Bivol⁷¹. Porunca domnului Constantin Moruzi din 25 aprilie 1779 ni-l arată pe Ioanichie proin egumen al mănăstirii Neamțului, purtător de grijă și egumen al schitului Vovidenia. Ioanichie s-a plâns domnului de împresurarea moșiei Țarina Mare „în capul Boeștii din Sus, din hotarul locului târgului Niamțului”, pe care o deține în urma schimbului cu răposatul hatman Vasile Roset, care primise o moșie în locul târgului Piatra. Cercetarea împresurării și stâlpirea cu pietre hotarnice dinspre moșiile mănăstirilor Neamț, Secu și Agapia revenea biv vel spătarului Toderășcu Balș, ispravnicilor ținutului Neamț și biv vel stolnicului Ilie Iani⁷². Ioanichie al II-lea a fost egumenul mănăstirii Neamț între 1762 și 1764⁷³. Constantin Moruzi poruncește la 25 aprilie 1779 biv vel spătarului Toderășcu Balș, ispravnicilor ținutului Neamț și biv vel stolnicului Ilie Iani să cerceteze în urma jalbei primită de la Ioanichie, proegumenul mănăstirii Neamț, „purtător di grij(ă) la schitul ot Niamțul”, pricina de împresurare a moșiei „Țarina Mari, în capul Boeștii din Sus, din hotarul locului târgului Niamțului”, luată de schitul Vovidenia în urma schimbului cu „răposatul” hatman Vasile Roset. Împresurarea era pricinuită dinspre moșiile mănăstirilor Neamț, Secu și Agapia. După cercetarea actelor de proprietate urma să se realizeze alegerea, hotărârea, stâlpirea moșiei cu pietre hotare și întocmirea mărturiei hotarnice⁷⁴.

DOCUMENTE

1. 1750 (7259) septembrie 14, Roman

† Ghedeon proin egumen sfintii măn(ă)stiri Niamțului și monah Dosoftei tij tam, dat-am scrisoare noastră la cinstit mâna sfinții sale părintelui episcopului de Roman, chir Ionichie, pentru o moar(ă) ce am făcut dinpreună pe pâraul Topoliții în săliște Gemeneștilor pe moșie măn(ă)stirii. Și am vândut-o sfinții sale drept patrudzăci lei bani gata, și banii ni-au dat în mânele noastre. Drept aceia și sfinții sa să fie volnică a stăpâni cu pace. Și noi pentru încredințare am iscălit.

С РОМ(АН) ЛЕТ *ЗСН* <7259/1750> СЕПТ(ЕМВРІЕ) АІ <14>.

Ghedeon proin egum(en) Niamț.

Dosoftei monah ot Niamțu.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 48.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 48.

⁷¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/17.

⁷² Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/19.

⁷³ Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 286.

⁷⁴ Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/18.

<Însemnare pe document>: Zapisul di pe moar(ă) de la Gimenești; Pentru moara de pe moșia Gemeneștii pe apa Topoliții. / 7259/1750 sept(embrie) 14. / N° 9 1873.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/8. Original.

2. 1751 (7259) august 15

Io(a)nichie cu mila lui Dumnezeu episcop Romanschi.

† Facem știre cu această adevărată scrisoare a noastră tuturor cui să cade a ști precum ni-am îndemnat din bună voe noastră și din curată inemă și am făcut o sfântă biserică în pre(a)jma sfintii măn(ă)stiri Niamțului, unde să cinstește și să prăznuște Intrarea în Biserică a Pre Sfintii stăpânii noastre de Dumnezău Născătoare și purure Ficioarii Marii, întru a noastră vecinică pomenire și a părinților noștri, și agiutorindu-ne milostivul Dumnezău și Precurata Maica Sfinții sale de am isprăvit-o.

Socotit-am și pentru chivernisala fraților carii or petrece la acel schit și li-am dat vii la Vitănești, în ținutul Putnii, trii pogoane și giu(m)ătate vie făcătoare, și patruspre(ze)ce pogoane de apărur (?), și o hirtă pol loc sterpu înbrăcat cu pomi în capul vii, și de la dial și de la vale, precum arată zapisul lui Gherasim monah, ce l-au chemat din mirenie Gheorghiiță Morar, ginere Cârștii, ficior Marthii ot Vitănești, și-npreună cu zapisul lui cel de vânzare. Ne(a)u mai dat 2 zapise de cumpăratur(ă)pe aceste vii, unul de la Cârste, ficiorul Marthii de Vitănești, care au fost socru(l) lui Gherasim monah, și alt zapis de la Vărtolomei, ficior Albului din Vitănești, și alt zapis de danie de la Albul tij ficior Marthii din Vitănești. Și aceste vii s-au cumpărat cu cramă, cu toate ciuveile câte trebuesc, precum arat(ă) zapisul.

Așjdire am mai dat schitului nostru o moară în apa Topoliții, pe locul sfintii măn(ă)stiri Niamțului în hotarul Gemeneștilor, care moar(ă) am cumpărat-o și noi gata de la Ghedeoan proin egumăn Niamțului și de la Dosothei monahul ot Niamțu, drept patrudzăci lei, după cum arată zapisul lor cel de vânzare.

Așjdire am mai dat și am mai întărit schitul nostru cu o prisacă de stupi în săliște la Gimenești lângă moară, și altă prisacă în Țoliciu pe moșie mănăstirii Săcului cu (...)¹, și altă prisacă acolo lângă schit cu (...)¹, iar pentru o prisacă ce avem la Blebe ne-am socotit și am dat-o sfintii măn(ă)stiri Niamțului cu (...)¹.

Așjdire și din vite am dat (...)¹, și (...)¹, și (...)¹ epe, și (...)¹ oi.

Așjdire și doă casă cu pivniță durată, cari sânt pe locul măn(ă)stirii Niamțului în săliște(a) Gemeneștilor, lângă drumul Grumădzăștilor, și un hăleșteu ce-am făcut lângă schit pe Slătioar(a).

Așjdire și cărți, și veșminte, și vase, și alte ce sânt de trebuința sfintii biserici din lo(u)ntru, toate s-au făcut și s-au dat cu izvod anume iscălit de noi. Care aceste toate sânt făcute din driaptă osteniata și agonisita noastră ce-am avut mai denainte vreme pân(ă) a nu vini la scaunul episcopii Romanului, aceste toate le(a)m dat schitului nostru ce este numit mai sus pentru chivernisala fraților ce or petrece acolo. Iar după petrecire(a) noastră dintr-aceast(ă) viață, pe cine a alegi Dumn(e)dzău egumen sfintii măn(ă)stiri noastre Niamțului, acela să fie nacealnic și purtător de griji și acestui schit, iar carii nebăgători de sam(ă) ori din oameni domnești, ori oameni de a mitropolii, ori dintre frații episcopi, s-ar ispiti a strica a noastră danie și-ntăritur(ă) de milă, unii ca acie iată și noi dzicem să fie afurisiți și blăstămați de Domnul Dumn(e)dzău și de Precurata Maica Sfinții sale, și de doispre(ze)ce slăviți Apostoli, și

iazului din pârâu. De acolo tot la dial la un buor ci s-au făcut într-un cireș undi și piatră s-au pus lângă cireș, de acolo la altă piatră ci s-au pus între doi cireș(i), de acolo tot la dial la altă piatră ci s-au pus lângă un carpăn cu buor, și de acolo tot la dial din buor în buor până în vârful dialului, și di acolo să întoarci pe cilaltu picior de dial pi din gios iarăș din buor în buor până ci iasă din păduré în măstacănii cii rari, și acolo s-au pus piatră lângă un măstacan în care s-au făcut și buor, ci este lângă cărare(a) ci mirgi la grajdiu, di acolo dript la vale la altă piatră ci s-au pus lângă un arin în care s-au făcut buor, de acolo tot dript la vale până în așezătură, undi s-au pus altă piatră de la vali de un drum, și de acolo să întoarci iară driptu în sus până în pârâu și la piatra ci di lângă cireș în malul pârâului din sus de undi s-au înciput întâi, în care semne să cuprindi ace vali ci să numește Slătioara cu plaiurile ei pe de îmbe părțile, scursura apilor, și cu hăliștiul ce-am edzit noi cu a noastră cheltuial(ă) ci este într-acil pârâu.

Pe care loc am dat eu mănăstirii 344 lei bani gata, osăbit di alte mile ce-am făcut cu mănăstirea care să vor arăta, anume 50 de stupi am dat matce și cincii chilii într-un acoperemântu. Tij am mai dat făcut la măn(ă)stiré cu toat(ă) cheltuiala mea precum sint vădzute și alte trei dughéne la Eș, și o casă di cârcimă, și am dris și pivnița ci era stricată, care să chiam(ă) pivnița lui Moschieciu. Și dijma de pe hotarul târgului Niamțul iarăș noi am mijlocit și nu cu puțină cheltuiala noastră am scos danie ș-am înnoit aci danie a mării sali lui Costandin Mihail v(oe)vod, și acum de la măriia sa Matei Ghica (voe)vod, și măcar că scrie ispisocul cil de danie pe numele mănăstiréi, dară aceasta eu am voit de s-au scris așa. Iară mijlocire(a) noastră au fostu de s-au scos acea dijma pintru chivirnisala schitului ci acum mai pi urmă agiutându-m(ă) Dumn(e)dzău de am cumpărat noi satul Davidénii de la măriia sa domnița Anița, fiica răpoosatului Antioh (voe)vod, am socotit că îndistul iaste acil sat pintru chivirnisala schitului, iară dijma mai sus pominită de pe hotarul târgului Niamțul am dat-o mănăstirii Niamțul, socotind ca să triacă aciste toate de la mine, și pintru locul schitului dară mai vârtos, și pintru pomenirea noastră ca să fim și noi ctitori, și părinții călugări să aibă datorie a scrie numele nostru la pomelnic ca să să pominiască în veci cât a trăi mănăstire(a).

Însă să să știe și aceasta că pintru satul Davidenii scrie la zăpisul domniții că giu(m)ă)tate di sat s-au dat danie la mănăstire(a) Niamțul și pe giu(m)ă)tate au luat bani, care și ace giu(m)ă)tate mai pi urmă să fie închinată la mănăstiré, dară această pricină cu danie și că s-au scris zăpisul pe numele mănăstirii iarăș eu am voit de s-au scris așa pintru oarăcare chivirnisală ca să lipsască niște pricini ci ne era înprotivitoare, dară eu mărturisăscu cu suflitul meu că tot satul Davidenii l-am cumpărat cu dripti banii mei cu 1200 lei, după cum adiveriadză de toati acisti pricini și zăpisul ci mi-au dat săborul sfintii măn(ă)stirii, și acil sat cu tot vinitul său să aibă a-l stăpâni numai călugării de la schit. Și iar am mai dat schitului și (...) ¹ pogoane de vii la Vitănești la Putna, și trii prisăci de stupi, și un plug de boi, și (...) ¹ vaci și 200 de oi, carili acisti toate li-am cumpărat cu osăbiț(i) și dripti banii mei din agonisăta copilării mele iar nu din viniturile episcopii.

Și schitul acista l-am închinat iară mănăstirii Niamțului, însă eguminii cu tot săborul ci vor fi după vremi să aibă purtarea de griji pintru schit și să pue nacealnicu ori din săborul mănăstirii ori din streini sau din schit pe cine vor socoti om vrednicu purtător de grije, iar de la schit nemică să n-aibă a lua mănăstire(a) nici la locul cel hotărât să nu s(e) mai amestece nice călugării, nici poslușnicii, nici țiganii măn(ă)stirii, nici cu-n fil de călcaré să nu-l calce, ci dispre tot(i) să aibă pace, și schitul să să chivirnisască cu ali sale și cele ce li vor fi trebuințili să facă și să driagă și în bună stare să rămâie cât va trăi și mănăstire(a). Iară cine s-ari ispiti să calci așezzare noastră să facă într-alt chip supărând sau luând civa de ali schitului, unii ca acie să fie blăstămaț(i) de Domnul Dumn(e)dzău și de Pricurata a lui Maică, și 12 Apostoli, și de

318 sfinți părinți a săborului di la Nichiia, și de toț(i) sfinții, fierul, pietrile, limnili să putrediască și să să răsăpască, iară trupurile lor să ste întregi netopiti în veci, și să aibă parte cu Iuda vândătoriul și cu triclitul Arie, și cu toț(i) înprotivnicii lui Hristos, și în ce de apoi să fie dat anathimii și ertare să nu afli, însă și din arhierie noastră ce ni-au dat Domnul Dumn(e)dzău încă să fie blăstămat și afurisit.

Și acestu aședzământu s-au făcut prin știre sfinții sali părintelui mitropolitului țărăi chir Iacov și altor frați arhieriei și a tot săborul sfintii mănăstiri Niamțul, carii mai gios ș-au pus iscăliturile și pecite mănăstirii.

Încă și aceasta să să știe că la toate ce cuprinde în carte de la măn(ă)stire Niamțul aceasta care sânt arătate mai sus, precum la cheltuialil(e) schitului așea și la moșii ci s-au cumpărat de s-au rânduit de chivirinisala schitului, și bucate ci s-au dat. Așjidire și la alte cheltuiuale și mile și danii ci am făcut la măn(ă)stire Niamțul, chili, dughéni, și în scurt la toat(ă) cheltuiuala și osteniala, sântem părtaș împreună cu frati-meu preutul Nicolai ermonah.

Λ(Ϝ)Τ(Ο) *ЗСѢВ <7262/1754> юл(іе) **кѣ** <25>.

Иѡнникіе епископ Романски.

Досифеѡ еп(и)скоп Радѡвски.

Инокентіе епископ Хѡш(ѡ)лѡи.

Никанор ер(ѡ)мен Намцѡлѡи.

Лазар проерѡмен Намцѡлѡи.

Григоріе проин ер(ѡ)м(ен) Намцѡлѡи.

Натанайл Шептелич проин ер(ѡ)мен Рѡшкѡи ѡт Намцѡ.

Георге проин ерѡмен скитѡлѡи от Намцѡ.

Ермонах Генаде.

Ионикіе проин ер(ѡ)м(ен) Молд(о)виц.

Іеромонах Іорест проин ер(ѡ)м(ен) Сѡлкѡи ѡт Намцѡ.

Платѡн ерѡмен Ягапни ѡт Намцѡ.

Басиле Бѡхѡескѡ бив вел мед(елничар) am fost de faț la toate și am scris cu dzisa sfintii sal(e) păr(inte)²lui și a săborului.

Еродиакон Климент ѡт Намцѡ.

Климент іеродиакон ѡт Намцѡ.

<Pe verso-ul filei a doua>: Pentru schit ot Vovidenie; Împrejurul schitului; Întăriturile schitului cu hotărâre despre locul sfintei măn(ăstiri) Neamț; 7262/1754 iul(іе) 25. N. 1.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CLXXVI/15. Original; Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CLXXVI/15b. Copie cu însemnarea: Din biblioteca P. S. S. Arhieriu Narcis Crețulescu din Mrea Neamțul. / 1889 iul(іе) 28 / † Narcis Crețulescu <m.p.>.

EDIȚII: Melchisedec, *Chronica Romanului și a episcopiei de Roman*, Partea a doua, p. 52-54; reproduș în grafie chirilică; Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, p. 608-615; reproduș în grafie chirilică.

¹ Spațiu gol.

² Rupt.

4. 1754 (7262) iulie 26

Iacov mitropolit Moldaviei.

Nicanor egumenul de la s(fân)ta măn(ă)stire Niamțul și cu tot soborul mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru la mâna sfinții sali părintelui chir chir Io(a)nichie episcopul de Roman ca să s(e) știe că făcând sfinție sa un schit din temelie aproape de măn(ă)stire(a) noastră Niamțul, und este hramul Pre S(fe)t(ii) B(ogorodi)țe, și socotind sfinție sa ca să-i facă așez(ă)mânt întemeiat și statornic, ne-(a)u pofit pe noi pe tot soborul măn(ă)stirii de i-am vândut din locul măn(ă)stirii înpregiurul acelu schit, cât am socotit să aibă de trebuința călug(ă)rilor ce-or lăcui la acest schit, care loc l-am hotărât și în semne împreună cu dumne(a)lui Vas(i)lie Buhăescul biv vel med(elnicer), care semne s-au arătat anume mai pe largu la alt testament ce s-au făcut pentru toate tocmelile și așezământurile acelu schit. Și măcar că acel loc ce-am izbărnit noi înpregiurul acestui schit nu era ca s(ă) aducă vrun vinit măn(ă)stirii, dar sfinție sa cu asupra ni l-au p(l)^lătit și ne-(a)u dat noă bani gat o sută patruzăci patru lei, osăbit de alte mil ice-au mai făcut cu măn(ă)stire(a), precum și anume le mărturisim că cindzăci matce au mai dat la măn(ă)stire, și 5 chilio într-un acoperemânt tij au mai făcut la măn(ă)stire, și alte 3 dugheni la Eși, și o cas(ă) de cărciumă, și au dres și pivnița care era stricată, care să numește a lui Moschiciu, și dejma di pi tot hotarului târgului Niamțului. Iarăș sfinție sa au mijlocit de au scos ispisoc de danie de la mările sa Costandin Mihai v(oe)voda.

Și acea danie au înnoit-o și cu alt ispisoc de la mările sa Matei Ghica v(oe)vod, care cu puțin(ă) cheltuial(ă) s-au isprăvit, și măcar ispisocile cele de danie s-au scris pe numele măn(ă)stirii, dar aceasta sfinție sa au voit de s-au scris așe, iar mijlocire(a) sfinții sale au fost de s-au scos acea dejmă pentru chivernisala schitului ce mai pe urmă cumpărând sfinție sa satul Davidenii de la mările sa domnița Anița, fiica răpăosatului Antiohie v(oe)vod, au socotit că îndestul va fi acel sat pentru chivernisala acelu schit, iar dijma de pe hotarul târgului Niamțului au dat-o măn(ă)stirii socotind ca să triac(ă) aceste toate de la sfinție sa, și pentru pomenire sfinții sale ca să fie ctitor și s(ă) scrie numele sfinții sale la pomelnicsă s(e) pomeniască cât a trăi măn(ă)stire(a).

Însă și pentru aceasta mărturisim că pentru satul Davidenii iarăș scrie la zapisul domniții că giu(m)ă)tate de sat s-au dat danie la măn(ă)stire(a) Niamțului și pe giu(m)ă)tate au luat bani, cari și acea giu(m)ă)tate mai pe urmă să fie închinată la măn(ă)stire. Dar această pricin(ă) cu danie și că s-au scris zapisul pe numele măn(ă)stirii iarăș sfinție sa au voit de s-au scris așe pentru oarecare chivernisal(ă) ca s(ă) lipsască niște pricini ce i-au fost înprotivă.

Dar noi mărturisim cu sufletele noastre că sfinție sa l-au cumpărat tot satul cu al săi bani o mie doă sute lei, și l-au orânduie pentru chivernisala schitului mai dându și de alte bucate acelu schit precât au socotit, și schitul l-au închinat iarăș măn(ă)stirii Niamțului însă numai cu purtare de de grije. Egumenii ce vor fi după vreme să pue nacealnic pe cine or socoti om vrednic purtătoriu de grije schitului, iar de la schit nimic să n-aibă a lua măn(ă)stire(a), nici la locul cel hotărât să nu s(e) amestice, nici călug(ă)rii, nici poslușnicii, nici țigani măn(ă)stirii, nici cu-n feliu de călcare să nu-l calce, ce dispre toți să aibă pace, și schitul să s(e) chivernisască cu ale sale și-n stare sa să petriac(ă) nesupărat de nimere.

Și pentru credința am iscălit și am pus și pecete(a) măn(ă)stirii, și acest zăpis s-au făcut prin știrea(a) sfinții sale părintelui mitropolitului și altor sfinți părinți arhieriei carii mai gios s-au și iscălit.

ЛѢТЪ [✠]ЗСЗВ <7262/1754> юл(іе) КС <26>.

Досидеѣс епископ Радовски.

Инокентіе епископ Хѣш(с)лси.

Никанор егѣм(ен) Нямцѣлси.

Лазар проегѣмен Неамцѣлси.

Григоріе проин егѣм(ен) Нямцѣлси.

Натанайл Шептелич проин егѣмен) вт Рѣша вт Нямцѣ.

Георге проин егѣмен скитѣлси от Нямцѣ.

Ермонах Генаде.

Климент народіакон вт Нямцѣ.

Басиле Бѣхѣескѣ бив вел мед(елничар) мам тѣмплат ш(и) де фац ам фост ла

ТОАТЕ.

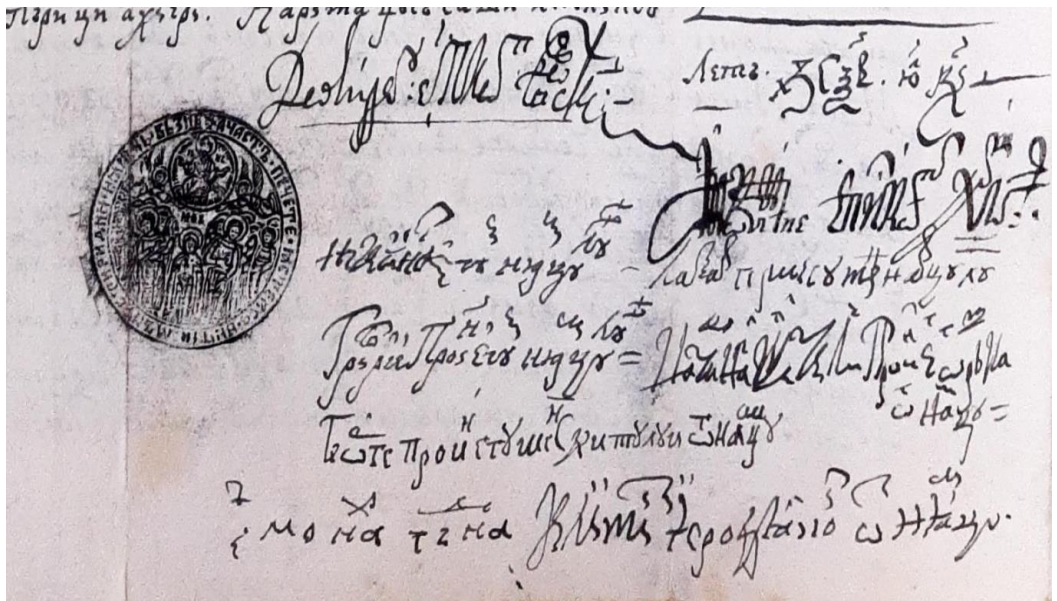
Платвон егѣмен Ягпий вт Нямцѣ.

Ионикіе проин егѣм(ен) Молд(о)виц.

Іермонах Іорест проин егѣм(ен) Свалкѣи вт Нямцѣ.

Еродиакон Климент вт Нямцѣ.

<Pe verso-ul filei a doua>: Notarnica înpregiur schit ...; 7262 / 1754 iul(ie) 26; N. 2 / Zăpisul de la Nicanor egu(umenu)l de la m(ă)n(ăstirea) Niamțului; 1874.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CLXV/164. Original, difolio.

EDIȚII: Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, p. 615-617.

¹ Rupt.

5. 1756 (7264) februarie 10

† Catastiv de veșminte, de argintărie și de cărți ce am făcut la schitul nostru de la Niamțu, unde să prăznuește Văvedenie Pre Sfintii de Dumn(e)dzău Născătoare.

* $\overline{\text{згъА}}$ <7264/1756> $\overline{\text{фек(р)аріе}}$ $\widehat{\text{і}}$ <10>.

Un felon ștof(ă), albu și cu flori mestecate.

Un felon galbăn curechiu, căn(ă)vață cu flori.

Un felon atlazu albastru cu flori.

Un stihariu verde drochietă.

Un stihariu, drochietă, curechiu, cu flori.

Un petrafir bilacoas cu fir șetrangi.

Un petrafir, drochietă verde.

Un petrafir vânăț căn(ă)vață netid.

O păreche naracliță bilacoas verde cu fir șetrangi.

O păreche naracliță ștof(ă), albu cu flori.

Un aurariu, ștofu, albu cu flori.

Un pocrovăț mare de lastră grea.

Doă pocroveț mici, tij de lastră grea.

Un pocrovăț droghit, galbăn curechiu cu flori.

Doă pocroveț mici (...) ¹ cu flori.

Un potiriu de arăgint.

Un discos tij de argint.

O zvezdă tij de argint.

Trii candile tij de argint la sfintele icoane.

O cădelniță tij de argint.

1 *Ev(an)ghelie* româniască.

1 *Apostol* tij române(a)scă.

1 *Liturghie* tij româniască.

1 *Mineiu* tij românesc de la munteni.

11 *Mineie* moschicești câte pe o lună.

1 *Penticostar* românesc de la munteni.

1 *Triod* tij românesc de la munteni.

1 *Ohtaiu* tij românesc de la munteni.

1 Carte cu *Canoanile Pavicerniții* pe 8 glasuri.

1 Carte scrisă cu mâna *Tâlcul Psaltirii*, rom(ânească).

1 Carte scrisă cu mâna tij rom(â)niască, *Galitovschie*.

1 *Ceaslov* românesc.

1 *Psaltire* tij româniască.

1 *Polostav* rusăscu de Livov.

1 *Psaltire* tij rusăscă.

Aceste veșminte, arginturi și cărți ce arată în izvod anume, le-am făcut dinpreună cu frate-meu ieromonah(ul) Nicolae, adică toată cheltuiala au fost de tovărășie un ban al meu și un banu a molitvi(i) sale.

Așjidire și bis(e)rica și moșiile și bucatele, câte s-au cumpărat cu bani tot dinpreună, osăbit munca și osteniala este toată a molitvi(i) sale.

Ion ~~Costantin~~ țigan cu fămeia lui și cu copiii lui.

Sălașu întreg l-am dat schitului, cari țigani îmi sânt și mie cumpăratur(ă) de la dum(nealui) Vas(i)li Buhăescul.

Drept aciia oricine s-a ispitit cât de puțin a supăra pe nacealnicul schitului nostru, au pe călugărașii de acolo, vrând ca s(ă) ia ceva cât de puțin din câte-s arătate într-acest catastiv, au oameni de a sfinții sale părintelui mitropolitului, au dintre frații episcopi ai Romanului pe carii Dumn(e)ză(u) i-a orândui după vreme, socotind că fiind noi în scaunul episcopiei Romanului, când s-au făcut aceste s-or fi făcut cu cheltuiala episcopiei, osăbit că la episcopie încă am adaos și am lucrat și dinlontru și dinafară, cât me-(a)u agiutat Dumn(e)dzău, după cum să văd toate, ori egumenii de la măn(ă)stire(a) noastră ceast(ă) nouă de la Precista din târgu din Roman, ori egumenii de la măn(ă)stire(a) Niamțului sau dintre sobornicii măn(ă)stirii, sau oricine s-ar ispitit a lua ceva de la schitul nostru, oricâ(t de mic)¹ lucru, unii ca acie să fie blăstămați și afurisiți de Domnul Dumn(e)dzău și de Precurata Maica Sfinții Sale, și de 12 slăviț(i) Apostoli, și de 7 sfinte soboar(ă), și de toți Sfinții, și la înfricoșatul giudețu să le fie pârași însuș Maica Precistă, a cărie este hramul, încă și din darul darul arhierii noastre ce ne-(a)u dat pre puternicul Dumn(e)dzău, încă să rămăe afurisiț(i) și neertați niciodân(o)ar(ă) în veci.

Și pentru to(a)te aceste arătate mai sus noi adevărim că nu-s făcute din viniturile episcopiei ce sânt din osteniala noastră și din neșitorie și dintr-alte chivernisele ce ne-(a)u agiutat Dumn(e)dzău, iar viniturile episcopiei de-(a)be(a) au fost de poroncile visterii domnești și de chivernisala casăi și de lucrurile ce s-au lucrat la episcopie și din lontru și din den-afar(ă) după cum să văd.

<După cărți este însemnat - N. A.>:

Davidenii sat întreg cu bis(e)rică di piatră, cu cas(ă), cu heleșteu, cu moar(ă).

Viile de la Vitănești cu cram(ă), os(e)bit de un pogon altu cu crama pe din sus ~~trei firte~~ și trii firte de la dial de cram(ă) ci li-am dat schitului de la Dărmănești.

6 boi învățați de plug.

6 vaci cu viții.

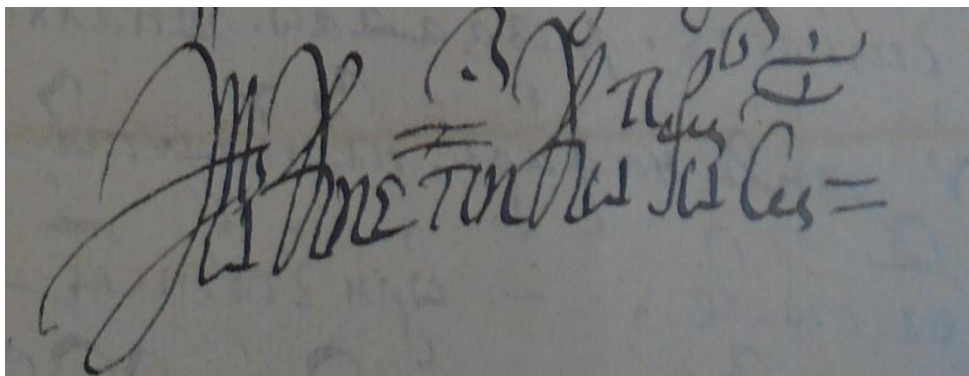
200 oi.

200 stupi.

<Pe fila 2v.>:

Davidenii sat întreg cu biseric(ă) de piatră ce ne este și nouă cumpăr(ă)tur(ă) de la mărie sa domnița Anița a răpăosatului Toader Păladi într-o 1200 lei, măcar că prețul satului au fost 1500 lei, dar 300 lei au dăruit mării sa domnița măn(ă)stirii Niamțului. Și pentru aceste 300 lei am mijlocit la mării sa vod(ă) de am scos tot locul târgului Niamțului măn(ă)stirii ca s(ă) nu trag(ă) măn(ă)stire(a) Niamțului moșie din Davideni pe aceste 300 lei, ce s(ă) rămăe Davidenii sat întreg a schitului.

Io(a)nichie ipiscop Rom(a)nschi <m.p.>.

<Pe fila 2v.>: Izvodul cărților, veșmintelor și a odo(a)rălor

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/9. Original.

¹ Ilizibil.

6. 1756 (7264) aprilie <f.z.>

† Иѡ Констандинъ Михаилъ Чеханъ Раковицѣ) воевод(а), Б(о)жїю м(и)л(о)стею, г(о)сп(о)дарѣ) Земли Молдавскои. De vreme ce sfintele și dumnăzăiaștile lăcașuri n-au vrut Dumnăzău a să chivernisi cu altu mijloc, fără numai cu mila și agiutoriuul pravoslavnicilor creștini, cu care ca din niște pârae de apă adăpându-se nu numai că să mângâia și să răcorescu de agiutoriuul lor, ci încă și desăvârșit a să cruța cu buna rânduială, rămână vecinica pomenire.

Iată dară și eu robul Sfântului Marelui Dumnădzău Io Costandin Mihail Cehan v(oe)voda, cu mila lui Dumnădzău domnu și oblăduitoriu pământului Moldovii, din dumnădzăiasca pronie îndemnându-ne, am făcut cu cheltuiala domniei mele un sfânt schitu la Niamțu, unde să cinstește și să prăznuiaște Intrare în Besearică a Presfintii Precuratii Maică și pururea Ficioară Marie, unde și nacealnic am aședzat pe cuvios rugătoriul nostru ieromonah (...)¹.

Deci deosăbit de altele ce-am îndzăstrat schitul cu odăjdii și veșminte și cărți câte sintu trebuitoare și alte podoabe, care să cad unui schit ca acesta. Am mai miluit domnia mea această sfântă rugă și cu o hlize de loc cu pomeți din din Târgu Niamțului, pre care loc au fostu beserica săsască, însă din apa Niamțului până în drumul ce merge pre supt dial, ca să fie pentru hrana și chivernisala părinților călugări ce vor fi rugători și lăcuitori la schitul acesta. Deci, dară hliza această de loc cu pomeț(i), adecă din apa Niamțului și până în drumul ce merge pe supt dial, să fie sfântului schit driaptă danie și miluire, stătătoare în veacu.

Așjdere m-am mai milostivit domnia mea și i-am rânduit să scutiască și o crâsmă cu băutură ce are pe locul (...)¹, însă de camână, de bezmăn, de cepărit, de braniște, de crâsmărit, de buor, de pârçălăbi și de toate alte cheltuiiale ce vor fi pe alte crâșme. Și pentru aceasta, rugăm domnia mea cu dragoste dumnădzăiască și pre luminații domniei ce Dumnădzău va rândui pre urma noastră a vini cu domnia la acest de Dumn(e)dzău păzit scaon a Țării Moldovii, precum domnie mea n-am cutedzat a strica și a strămuta hrisoavele altor fericiți

domni de danie și miluire ce-au făcut, și cu sfintele mănăstiri, și cu boiarii și slugele domniilor sale, ce mai cu diadinsul li-am întărit și li-am înnoit. Așe și domniile sale pohtim să nu strice această danie și miluire a sfântului schit, ce mai vârtos să dea, și să miluiască, și să înnoiască, să să numască și domniile lor ctitori noi și cu nume nemuritoriu, și pomeniți pururea la toată rug ace s-ar face în sfântul schit de cătră părinții călugări ce vor lăcui. Aceasta înștiințem.

Din Iași *³сѣд <7264/1756> лсна ап(риліе).

Иѡ КОНСТАНДИН БОЕВОДА <т.р.>.

Проч ИѡН БОГДАН ВЕЛ ЛѢГ(О)Ф(Е)Т.

<Pe verso-ul filei a doua>: Carte(a) d(omnului) Mihail Costantin Racoviță Cehan v(oe)v(o)d pentru hliza schitului din Târgul Neamțului, pe lângă beserica săsască. / 7264/1756 ap(rilie). / N° 42 1875; Ispisoc pentru hliza din Târgul Niamțului.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/10. Original, difolio, sigiliu timbrat, stricat.

EDIȚII: Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, p. 609 (rezumat).

¹ Spațiu gol.

7. 1757 (7265) februarie 3

Иѡ КОНСТАНДИН МИХАИЛ ЦИХАН РАКОВИЦЪ БОЕВОДА, Б(О)ЖІЮ МИЛОСТІЮ, ГОСПОДАРЪ(Ь) ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН.

† Dat-am domniia mea ș-am întărit cu acest ispisoc a domniei méle sf(i)ntei și d(u)mnezezeștii noastre biserici schitului de Neamț, unde să cinstéște și să prăznuiască Intrarea în biserică a Prea Sf(i)ntei și blagoslovitii slăvitei stăpâniei noastre Născătoarei de D(u)mnezeu și pururea Fecioară Maria, pre a sa dreaptă ocină și moșie, sat întreg Davidenii, pe apa Moldovii, în ținutul Neamțului. Care această moșie, satul Davidenii, l-am cumpărat însumi domniia mea pe drepti banii domniei méle de la dumneaei Anița, soțul răposatului Toader Păladi biv vel vist(ier), dând-i dumisale bani gata o mie două sute de lei, însă prețul acestui sat au fost hotărât de dumneaei domnița Anița 1500 lei, dar 300 lei dintr-acești bani i-au dăruit dumneaei mănăstirii Neamțului pentru pomenirea sa, și au luat de la domniia mea numai 1200 lei, și luându-ș(i) plata deplin ne-au făcut zapis de vânzare prin mâna vechilului domniei méle, sfinția sa părintele chir Io(a)nichie episcopul de Roman, cum arată și luminează și zapisul vânzării.

Pentru aceasta dară, ca să fie numitului schit satul acesta Davidenii întreg dreaptă ocină și moșie, și uric de cumpărătură, și de întăritură, cu tot hotarul, și cu tot venitul, neclătit și nerușiit, nici odinioară în veacu. Însă arătăm domniia mea și aceasta, că pentru cele 300 lei din prețul Davidenilor, ce-au dăruit domnița mănăstirii Neamțului pentru pomenirea sa, domniia mea deosăbit de dijma locului gospod ot Neamțu, ce-am fost dat-o mănăstirii Neamțului. Acum dar pentru acești bani 300 lei, am dat ș-am afierosit și pământul cu totul cât va fi în Neamțu loc domnescu, nedăruit mai denainte nimărui, și cu vatra târgului, și cu pomăt, și pădure, și cu vaduri de mori ce-or fi, și cu câmpu cât va fi, sf(i)ntii și d(u)mnezeiaștii mănăstiri Neamțului, căriia i-am întărit stăpânire cu deosăbit hrisovul domniei méle.

Pentru aceasta dară, schitul domnii méle de mai sus scris va stăpâni satul Davidenii întreg, și mănăstirea Neamțul va stăpâni locul gospod ce i-am afierosit pentru acele 300 lei, și nici odinioară în veacu altă prigonire și gâlceavă să nu fie între călugării de la acéste 2 biserici, năvălind să intre unii în moșiia schitului sau schitenii în moșiia Neamțului. Și cum scriem și hotărâm așa să să păzească pe deplin toată liniștea între călugării ce vor fi lăcuiitori la aceste 2 lăcașuri d(u)mnezești.

Scrisu-s-au de Tănase logofăt în Iaș(i).

В(ъ) л(ѣ)то *зцѣе <7265/1757> luna февр(уаріе) г̃ <3>.

Această copie fiind prescrisă din cuvânt în cuvânt de pe cea adevărată am încredințat-o cu a mea iscălitură.

Sofronie arhim(andrit) și stareț s(fintei) m(ănă)st(iri) Neamțului cu tot sobor(ul).

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LIII/29. Copie adevărită de starețul Sofronie; Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/21. Copie adevărită de starețul Sofronie.

8. 1757 (7265) februarie 19

Copie scoasă după cea adevărată hotarnică a mării sale.

Иѡ КОНСТАНДИН МИХАИЛ ЦИХАН РАКОВИЦЪ ВОЕВОДА, БОЖІЮ МИЛОСТІЮ, ГОСПОДАР(Ъ) ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН.

† Dat-am domniia mea și-am întărit sf(i)nteii și d(umne)zeeștii noastre biserici schitului de la Neamț unde să cinstéște și să prăznuéște Intrarea în Biserică a Preasf(i)nteii Fecioare, pre a sa dreaptă ocină și moșiia ce i-am cumpărat însumi domniia mea, anume sat întreg Davidenii, în ținut(ul) Neamțului.

Din mărturie hotarnică ce-am văzut de la Ștefan Ene biv vel sătrar din veleatul *зснѣ <7253/1744 septembrie 1-1755 august 31>, scriind că din porunca cărții domnești ce i-au venit la acea vreme au mersu la satul Davidenii și-au chemat față pe Gheorghiiță Balmuș, om de vârstă ca de 80 ani, și pe Grigorie, feciorul lui Isac din Țibucani, și pe Iftemie Ciocârlan, și pe Vasilie Toghile, și pe Toader Dabije de Negoiaști, și ieromonah Sălivestru, și popa Vasilie¹ din Davideni, și Vasilie diacon, și pe Noțul cel bătrân, și Ștefan vătăman, și Toader Gârbe, și Pavăl Câmpulungean, carii s-au și iscălit în hotarnica aceasta.

Și cu toți acești oameni cercând semnile hotarului celui bătrân al satului Davidenilor, s-au dovedit că hotarul să începe din sus drept din apa Moldovii alătura cu hotarul Speiaștelor a mănăstirii Râșcăi, spre apus au pus o piatră în dâmbul Izvoarălor, și de acolo tot spre apus alătura cu hotarul Speiaștelor în șes lângă drumul Gârliciului piatră, și de acolo drept la deal tot spre apus unde s-au aflat lângă drumul cel mare din gios de Izvor o piatră hotar mare vechiu, scris pe hotar și numele lui Ștefan Boul, al căruia au fost satul mai întâi. Și din hotarul acesta vechiu tot spre apus alătura cu Speiaștii până în Cornul Dumbrăvii unde să înpreună hotarul Țibucanilor cu Speiaștii și cu Davidenii, s-au făcut buor într-un stejar și s-au pus o piatră. Și de acolo drept pe un hat în gios până într-altă piatră ce s-au găsit hotar vechiu scris cu numele lui Ștefan Boul, alătura cu hotarul Potlogenilor spre amiazăzi. Și de acolo tot spre amiazăzi până în marginea drumului vechiu ce merge la Potlogeni iar au pus piatră, și de acolo piste vâlcea la altă piatră véche ce să hotăraște cu hotarul Strâmbilor, și de acolo pârâul în sus pe obrațele pământurilor, până în gura Opustului unde dă în matca pârâului. Și de acolo

asupra capului iazului despre răsărit, deasupra în multe s-au pus piază, și de acolo din gios de movila cea mare pe obrațele pământurilor, unde s-au aflat iarăș hotar vechiu cu numele lui Ștefan Boul, și de acolo drept în cornul Dumbrăvii s-au făcut buor într-un stejar mare și s-au pus și piază, unde să numește c-au fost poiană de Strâmbi în margine despre răsărit. Și de acolo p(r)in Dumbravă drept într-o movilă tot alătura cu hotarul Strâmbilor, și la movilă s-au făcut buor într-un stejar și s-au pus și piază. Și de acolo tot p(r)in Dumbravă, alătura cu Strâmbii, până într-altă movilă unde s-au aflat piază hotar vechiu și s-au mai făcut și buor într-un stejar puindu-să ș-altă piază lângă ceialaltă în movilă, unde să sfârșăste hotarul Strâmbilor și să înpreună cu hotarul Negoiăștilor. Și de acolo alătura cu Negoeștii p(r)in Dumbravă în gios până într-un bolovan vechiu din sus de desime, ș-au mai pus ș-altă piază hotar nou alătura piste un drumușor ce vine de la Fundătură din pomi tot alătura cu hotarul Negoiăștilor, și de acolo piste desime din gios, până într-o piază de moară ce iaste hotar vechiu, și lângă piază cea de moară au mai pus ș-altă piază. Și de acolo drept p(r)in pădure până la drumul ce să suié din Moldova în sus și alătura cu drumul din gios în țarmure piază hotar, și de acolo drept în malul Moldovii unde să chiiamă la Râpa Roșie. Și din Râpa Roșie, apa Moldovii în sus până în hotarul Speiaștelor, de unde s-au început întâiu.

Așa au mărturisit oamenii ce s-au scris mai sus cu sufletele lor că știu sămnile, găsinu-să și pietre vechi hotară. Pentru aceasta dară după mărturie hotarnică a lui Ștefan Ene biv vel șarar, iată că de la domniia mea încă s-au întărit schitului domniei méle cu aceste ispisoc a domniei méle stăpânire pre satul Davidenii, ca să-i fie dreaptă ocină și cumpărătură și moșie stătătoare, cu tot hotarul și cu tot venitul în toate semnele cum s-au scris mai sus.

Și spre aceasta este credința domniei mélede mai sus zis Io Constandin Mihail Gihan Racoviță vovoda, și credința a cinstiți și credincioși boiarii domniei mélecei mari, dumnealor Radul Racovi(ță)¹ vel logofăt, și Ion Bogdan vel logofăt, și Manolache Costache vel vornic de Țara de Gios, și Iordache Balșe vel vornic de Țara de Sus, și Dumitrașco Păladi vel vist(iernic), și Vasilie Razul hat(man) i pârcălab Sucevii, și Antiohie Genet vel post(elnic), și Aristarhu Hrisosculleo vel spat(ar), și Ioniță Cantacuzino vel ban, și Costantin Sturdze vel pah(arnic), și Iordache Costache stolnic, și Iordache Bălăsachi vel caminar, și Iordache Hrisosculleo vel comis, și credința a tuturor boiariilor mari și mici.

Și s-au scris ispisocul acesta în scaunul domniei méle în Iași în anul dintâiu, într-a doa domnie a domniei méle, de Tănasia Petrache ce-au fost cămăraș de izvoade.

В(ь) лѣт(ѣ) «ꝑꝑꝑ» <7265/1757> luna фев(р)аріе ❧ <19>.

Această copie fiind prescrisă din cuvânt în cuvânt de pe cea adevărată, am iscălit-o și eu.

Sofronie arhim(andrit) și stareț S(fintei) M(ănăstiri) Neamțului cu tot sobor(ul).

<Pe verso-ul filei a doua>: N° 36 și 37 920. / 1757/7265 fevr(uarie) 3, al doilea tij fevru(ar)ie) 19. / Plicu(l) 1. Suret a lui Costantin Mihai Racovi(ță) vod(ă). / Pe Davideni.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LIII/30. Copie încredințată de arhimandritul Sofronie, starețul mănăstirii Neamț; Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/22. Copie încredințată de arhimandritul Sofronie, starețul mănăstirii Neamț; Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Râșca, IV/2. Suret din 11 august 1798, încredințat de Ioan Bogdan vel logofăt, Ștefan Buhăescu trei logofăt și Sofronie, arhimadrit și stareț al mănăstirii Neamțului.

¹Rupt.

1757 (7265) iunie 9

9. <1758>

- Pe tatul lui Ștefan țigan l-au chemat Marco, țigan g(o)sp(o)d de Toiag.
- Iar pe mă-sa au chemat-o Măriia, țigancă a măn(ă)stirii (Niamțului) Secu.
- Iar pe mama Mării, pe moașe lui Ștefan țigan, au chemat-o Ioana, fată Concului, țigan iarăș a măn(ă)stirii Niamțului.
- Și pe bărbatul Ioanii, iarăș moș lui Ștefan țigan, l-au chemat Ștefan țigan, iarăș a măn(ă)stirii Niamțului.
- Iar Marco și cu Mărie, părinții lui Ștefan țigan, care este la Roman, au făcut pe acești fii.
- Pe Ștefan.
- Pe Ion.
- Pe Sandul. Și pe Alexandra fată, și pe Iliana fată. Și acestie sânt toți căsătoriți și au fii.
- Și au zis Ștefan țiganul că sânt frații lui toți la boeriul acela la Vaslui, unde au fost și el.
- Pe țigancă lui Ștefan țigan, o chiam(ă) Ștefănie, țigancă a măn(ă)stirii Săcului, și pe tatăl său îl chiam(ă) Ion Domnescul.
- Și pe mum-sa o chiam(ă) Iliana țigancă, iarăș a Săcului.
- Pe tatăl mumiil Ilenii l-au chemat Iosip și pe mama mâne-sa au chemat-o Tudosie, iarăș țigancă a Săcului.
- Iar pe tatul lui Ion Domnescul l-au chemat Bulgagiu și pe mă-sa Măricuța, țigani iarăș a măn(ă)stirii Săcului.

<Pe verso-ul filei a doua>: Izvod pentru țigani. / 1758/1758.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/13. Original.

10. 1758 (7266) iunie 19

† Facem știre cu această scrisoare a no(a)stră la mâna svinții sali părint(e)lui Io(a)niche episcop de Roman, precum să să știe că noi în de noi ni-am învoit de bună voe noastră ș-am făcut schimbu. Datu-i-am eu svinții sale o bucată de loc din hotarul Târgului Niamțului ce să numești La Boiște, care loc iaste danie și miluire de răpousatul întru fericire mărie sa Mihai vodă Racoviță, dumisale răpousatului socrului meu Ilie Catargiu, ce-au fost log(o)f(e)t mare, care loc cât iaste arată în ispisocili mării sale Mihai vod(ă) din semni în semni. Lungul locului din apa Topoliții până în apa Niamțului, iar latul iasti în frunti locului despri Topoliță 72 de pământuri, și pământul de 20 di pași, și pasul de șesă palmi. Atâta-i tot hotarul aceștii bucăț(i) de loc.

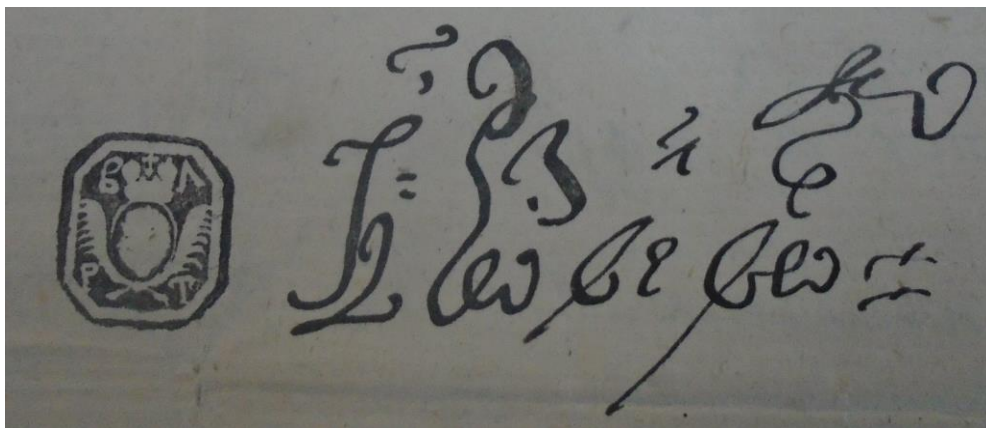
Și svinție sa chir Io(a)nichi, episcopul Romanului, mi-au dat iarăș altă bucată de loc din hotarul domnescu a târgului Petrii, cari loc iaste danie și miluire schitului de la Niamțu, ce

să numești Vovedenie, de la mărie sa Costandin vodă Racoviț(ă), și cât loc iasti lungul și latul iasti arătat în ispisoaclii mării sali Costandin vodă, cum și la zapisul svinții sale ce mi-au dat.

Și făcând această învoială și bună așezare am dat locu pentru locu după cum sânt arătați mai sus, și după învoiala și așezare(a) ce-am făcut cu svinție sa am dat și scrisorile locurilor unul la mâna altuia, precum arată foile de scrisor(i) ce sânt iscălite de noi, să ni stăpânim locul fiișticare cu paci și fără de nici o supărare, și după scrisor(i) ce-am făcut unul la mâna altuia să avem a ne face și întărituri domnești ca să rămâie așezare aceasta neclătită și neștrămutată în veci, în urma noastră nime să nu aibă a strica sau cât de puțin a strămuta aceste așezări a noastre. Așijdere pre iubiți fii noștri sau nepoții noștri să n-aibă voe a să rădica niciodat(ă) ori cu ce chip de pricină asupra svântului schit și a părinților călugări ci vor lăcui acolo să strice această așezare de schimbătură a noastră. Și această așezare s-au făcut prin știri svinții sale părint(e)lui mitropolit și a celoralanți episcopi, și a dumilorsali viliților boeri care s-au și iscălit. Și pentru credința ni-am iscălit și noi și am pus și pecete.

зсѣс <7266/1758> юн(іе) ѿ <19>.

Б(А)С(И)Л(Е) Р(У)С(Е)Т В(Е)Л В(О)Р(Н)И(К) <m.p.>.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/11. Original, difolio, sigiliu mic octogonal; Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/23. Copie adevărită de arhimandritul Dorothei, starețul mănăstirii Neamț.

EDIȚII: Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, p. 609 (mențiune).

11. 1757 (7265) iunie 19

Fo(a)ia de scrisor(i) de la mărie sa Costand(in) vod(ă) Racoviță pentru o bucată de loc din hotarul târgului Petrii ce iasti miluiri de la mărie sa schitului de la Niamțu, ce li-am dat în mâna dumisal(e) vornicului Vas(i)li Rusăt după schimbul ce-am făcut cu dum(nea)lui.

Л(Ѣ)Т(О) зсѣс <7266/1758> юн(іе) ѿ <19>.

1 – Ispisoc de la mărie sa Costandin vod(ă) Racoviț(ă) din Л(Ѣ)Т(О) зсѣс <7265/1756> ОКТ(О)МВР(ІЕ) А <30>.

1 – Ispisoc iarăș(i) de la mările sa Costandin Racoviță din let $\overline{\text{зсзѣ}}$ <7265/1757> $\overline{\text{гє(наріе) ѿ}} <4>$.

1 – Ispisoc de la mările sa Scarlat vodă din $\overline{\text{лѣт(ѿ) зсзѣ}}$ <7266/1757> $\overline{\text{ман кѣ}}$ <23>.

1 – Carti g(ospo)d de volnicie iarăș de la mările sa Scarlat vodă $\overline{\text{лѣт(ѿ) зсзѣ}}$ <7266/1757> $\overline{\text{юніе) ѿ}}$ <12>.

1 – Zapis de schimbătură de la noi $\overline{\text{зсзѣ}}$ <7266/1758> $\overline{\text{юніе) ѿ}}$ <19>.

$\overline{\text{Ивникіе ипископ}}$ <m.p.>.

$\overline{\text{В(а)с(иле) Рѡс(ет) вел бор(ник)}}$ <m.p.>.

<Pe verso>: Schimbătură din let 7266/1758 iuni(e) 19/ N° 38-1895.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/12. Original.

12. 1767 (7275) februarie 12

Adecă eu, Grigoraș Păslariul, dat-am zapisul meu la mâna sf(inției sale) părintelui Athanasie de la schitul Neamțului precum să s(e) știe că mi-(a)u dat un loc de cas(ă) în târgul Neamțului, însă patru stânjini de loc pol din vale de drum despre apa Neamțului, și eu să dau chirie locului precum or d(a) alți necuțitori¹.

$\overline{\text{лет зсдѣ}}$ <7275/1767> $\overline{\text{фев(р)аріе) ѿ}}$ <12>.

Pentru credința am pus degetul și la această tocmal(ă) s-au tânplat și alți târgoveți.

$\overline{\text{лет зсдѣ}}$.

Grigoraș Păslar.

Erei Stefan ot Ne(a)mțu.

<Pe verso>: 1767/7275. Zapisul de la Grigoraș Păslariu.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/16. Original.

¹ Așa în text.

13. 1767 (7275) februarie 13

Adecă eu, Nichita Grămadă, dat-am zapisul meu la mâna sf(inției sale) părintelui Aftănas, eg(umen) ot schit Ne(a)mțului Vovedenei, precum să s(e) știi că am cerut loc de cas(ă) în Târgul Neamțului și părintele au strânsu pi câțva târgoveți și preuți ș-au măsurat locul și me-(a)u dat 4 stânjini di loc ca să-mi facu cas(ă) și eu să dau adet locului o ocă cear(ă) pi an fără nici o pricină. Și pentru credința am pus și degitul.

$\overline{\text{лет зсдѣ}}$ <7275/1767> $\overline{\text{фев(р)аріе) ѿ}}$ <13>.

Eu, Nechita Grămadă.

Și eu, Grigor(e) Fălticean m-am tânplat.

Și eu, Acsintii Cojocar.

Erei Stefan ot Neamțu.

<Pe verso>: No 19/ 1878. Zapise de locu de case în târgu în Niamțu de la Nechita Gramada din 7275/1767 fev(ruarie) 13.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/15. Original.

14. 1776

Copie.

Noi Grigorie Alecsandru Ghica v(oe)vod(a), Bojiu milostiuu gospodari Zemli Moldavscoi. S-au cetit anaforaua aceasta înaintea domnii mele și cercetându-să pricina aceasta cu amăruntul și de cătră însumi domnia me, așa s-au aflat că preaosfinția sa părint(ele) mitropolitul și d(umnealor) veliții boeri, cu cale și cu dreptate au judecat.

Deci domnia me încă asemenea hotărâm ca se se urmeză pre deplin și întărim d(umi)sali Costand(i)n Palade vel spat(ar) ca întorcând dumis(ale) aceli 300 lei la sfânta monastiria Niamțul afierosirea ce au făcut maica dumi(sale) Anița, și 1200 lei (...) ce au luat maica d(umi)s(a)l(i) bani gata prin mâna episcopul(u)i Ioanichi.

Așăjderea dând d(umnea)lui și cheltuiala ce să va dovedi cu prețaluire că s-au făcut de părinții călugări pi ace moșie cu celi ce s-ar fi căzut de la vremea ce au luat schitul moșia la stăpânire și pân(ă) acum, se aibă d(umnea)l(u)i vel spat(ar) a-ș(i) lua moșia Davidenii cu toate cele ce se va afla făcute pe dânsa, fiind a d(umi)s(a)l(e) părințască, și să o stăpânească ca pe a d(umi)s(a)li driaptă ocină și moșie, cu tot venitul ce s-a fi di pe drepte hotarările ei în veci, de vreme ci pravila nu-l oprește pe d(umisal)i a o întoarce, fiind driaptă moșia părintelui d(umi)s(a)li, iar călugării mănăstirii și a schitului Niamțului să nu se mai amestece nici cât de puțin, și scrisorile vechi și noi ce vor fi pe moșia aceasta la mâna călugărilor poroncim domnia me să se ia și se se de la mâna dum(i)sali vel spat(arului), întărind și cu a noastră domniască iscălitură și pecete.

1776 dechemvr(ie) 29.

Iscălit Grigore Ghica.

L(ocul) P(eceții).

Postélnicu 3 lo(go)făt.

Pre înnalțate doamne

Din luminata poronca înălțimii tale prin domneasca țidulă fiind rânduît(i), adunându-ne la sfânta mitropolie am luat sama între d(umisa)le Costandin Palade vel spat(ar) și între egumenul Varlaam și cu alți părinți călugări de la monastire(a) Niamțului, pentru o moșie anumi Davidenii, sat întreg de pea pa Moldavei, de la ținut(ul) Niamțului, care moșie mai înainte au fost a răposatului Toadir Păladi bi(v) vel vist(iernic), tatăl d(umi)s(al)i spat(arului) Costandin, și acum se află la stăpânirea unui schit a mănăstirii Niamțului.

Și după cercetaria ci cu amăruntul ce-am făcut, pricina în ce chip s-au aflat arătăm mării tale. Măria sa domnița Anița Pălădoae, maica d(umi)sali spat(arului) Costandin la vilet 7261 <1753> iunii 1, hotărând întâi prețul satului acestuia 1500 lei, și aflându-se cumpărători răposatul Ioanichie, episcopul de Roman, prin a căruia îndemnare, din prețul ci-au hotărât, au luat domnița de la episcopul 1200 lei, iar 300 lei au dăruit mănăstirii Neamțului pentru pomenirea sa, după cum ni-au arătat părinții călugări și zapisul domniții Aniții, ce-au dat la mâna răposatului episcopul Ioanichie cu a sa iscălitură și pecete, încredințat și cu iscălitura preosfinții sale mitropolitului Iacov. Și ni-au arătat și un hrisov de la răposatul domnu, măria sa Costandin Racovița v(oe)vod din vilet 7265 <1757> fevr(uarie) 3, întru care scrie că această

moșii, satul Davidenii, l-au cumpărat însuș măriia sa pe dreți banii mării sale, de la domnița Anița, drept acei 1200 lei prin vechilul mării sale episcopul Ioanichie. Și apoi măriia sa domnul Costandin v(oe)vod au făcut danie satul acesta schitului mării sale de la Niamțu, hramul Vovedenii, iar pentru 300 lei din prețul Davidenilor i-au dăruit domnița mănăstirii Niamțului. Au dat măriia sa Costandin vodă și au afierosit pământul cu totul cât au fost în Niamțu loc domnescu, cu vatra târgului, și cu pomăt, și pădure, și vaduri de mori, și cu câmpul cât va fi a mănăstirii Niamțului, cărie i-au întărit stăpânire cu diosăbit hrisovul mării sale, ca să stăpânească schitul de mai sus scris satul Davidenii întregu, și mănăstirea Niamțului să stăpâniască locul ce i-au afierosit pentru acele 300 lei, după cum pre largu se arată în hrisovul mării sale.

Acum d(umnea)l(u)i spat(arul) Costandin Păladi s-au arătat înaintia noastră cum că afierosirea mării d(umi)sali este priimită și de dumi(sale) și nu voește să o anirisască, fără numai fiind că moșia aceasta, satul Davidenii, este di pe părintele dumis(ale) și cu a maicii dum(i)s(ale). Pentru ca se nu fie înstreinat de moștenirea părintelui seu voește ca să de d(umisa)li la schit acele 300 lei afierosire maicii dumis(ale) și se de și 1200 lei ce-au luat maica dumis(ale) din prețul moșii prin mâna episcopului. Și osebit și pentru cheltuială ce s-a dovedi că s-au făcut de părinții călugări pe ace moșie cu cele ce s-ar fi căzut de la vremea ci-au luat schitul moșie la stăpânire și pân(ă) acumu, iarăș să priimește dumi(sale) spat(arul) se de și ace cheltuială și cere să-ș e moșie părințască la stăpâniria dumis(ale).

Părinții călugări pricinuescu întâi cu scrisorile ce au, care s-au arătat mai sus, al doilea cu îndelungaria vremii, zicând di ce nu ș-au mai căutat giudecată pân(ă) acmu, fiind la mijloc 24 ani.

La aceasta răspunde dumi(sale) că la vremea ce-au făcut domnița maica dumis(ale) vânzaria aceasta și danie de banii ce s-au arătat, d(umnea)l(u)i pe atuncea era copil fără de vârstă, și cât au trăit maica dumis(ale) n-au putut dum(nea)lui să tragă giudecată, iar după sevârșire maicii dumis(ale) li-au zis părinților călugări în câteva rânduri să-ș(i) e banii de la d(umi)s(a)li, și a danii și a vânzării, afar(ă) de a mai eși la giudecată și să-i de moșie, și nicidecum n-au priimit, la care nici ei n-au putut să tăgăduiască.

Prea înălțate doamne stând noi a socoti pre cu amăruntul la pricina aceasta și de vreme ce d(umi)s(a)li spat(arul) nu strică nici vânzarea, nici dania maicii dumis(ale) și să priimește să dea la mănăstire ...

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/25. Copie, Fragment.

15. 1778 (7286) mai 1

Noi părinții de la schitul Vovedeni(a) de la Sfânta măn(ă)stire Niamțului încredințem cu adev(ă)rat scrisoare(a) noastră la mâna părintelui chir Varlamu egumenu și a tot sebor(ul) Sfintei mănăstiri Niamțului precumu să s(e) știe că în trecut(ă) vreme au cumpărat sfinția sa părintele chir Io(a)nichie episcopulu de Roman o moar(ă) de la Dosofteiu Bivolu în apa Topolița, pe moșie Gimineștii, Sfintei măn(ă)stiri Țianțului¹ cu zapis, și întâmplându-se de ace moar(ă) s-au învechit, s-au mîlit vadul, ni-am rugat noi la tot seboru și la părintele egumen, și ne-au dat voe de am prefăcut ace moar(ă) iar(ă)și pe locul măn(ă)stirei mai în gios de acee veche, și să s(e) dei pe anu câti cincii merțe de popușoi pe anu. Și pentru credința mai gios am iscălit.

Лет $\overline{\text{зспс}}$ <7286/1778> مايو $\hat{\text{а}}$ <1>.

Ermonah Ioanichie ot Schit.

<Pe verso>: Pentru moara ce-au făcut cu adet pe an de la Schit/ 7286/1786 mai 1

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/17. Original.

¹ Așa în text; Neamțului.

16. 1779 aprilie 25

† **Ио Костандин Димитріе Мър(ъ)з в(о)водѣ, Б(о)жии(ю) м(н)л(о)ст(і)ю, г(о)сп(о)дар(ъ) Земле Молдавскон.** Cinst(i) credincioș(i) boerii domnii mele dum. Toderășcu Balș biv vel spat(ar) i isprav(nici) de țin(utul) Niamțului i dum(nealui) Ilie Iani biv vel stol(nic), să faci știri dum(nea)v(oastră) că prin jaloba ce-au dat domnii mele rugătorul nostru Io(a)nichii proegum(en) Mănăstirii Niamțului, carile acmu iaste purtător di grij(ă) la schitul ot Niamțul, arătând că schitul Niamțului ari o moșii la țin(utul) Niamțului, cari numești Țarina Mari, în capul Boeștii din Sus, din hotarul locului târgului Niamțului, pe cari moșii schitul o ari luată cu schimbătură di la răposatul hat(man) Vasili Roset, cu scrisori, dându alt(ă) moșii locul târgului P(i)etrii.

Deci arătând numitul egum(en) că moșie Țarina Mari s-ar fi înpresurând dispre moșiile acestor mănăstiri Niamțul i Săcul și Agapie, trecând cu stăp(â)nire piste hotarale ci sint, au cerșut ca dup(ă) scrisori ci ari schitul să o hotărăscă, pentru cari iată dar scriem dum(nea)v(oastră) să mergi(i) la stare locurilor, undi fiind di faț(ă) și vechili cu scrisori din parte numitilor mănăstiri, să li cercetați cu amărunt scrisorile ci vor fi de înbe părțile, și a schitului driaptă parte câtă va fi după scrisorile schitului să o alegi(i) și să o hotărât(i), stălpindu-o cu petri hotar din giur înpregiur, și după alegire și hotărâre ci-ț(i) faci, să daț(i) pe moșie schitului și mărturii hotarnică în semni, iscălită atât de dum(nea)v(oastră) cum și toți răzeș(ii) și alți înpregiuraș(i), ca pe urmă aducându-se hotarnica aice și cercetându-s(e) de dum(nealui) vel log(o)f(e)t, de va fi cu cali să facă schitului și întăritură de la domnie me. Aceast(a) scriem.

***ⲠⲱⲪⲟⲩ <1779> ⲁⲡⲢⲓⲠⲓⲈ ⲕⲈ <25>.**

Проч вел лог(о)ф(е)т.

S-au trecut la condică.

<Pe verso-ul filei a doua>: N° 22 1881/ Let 1779 apr(ilie) 25. Carte de hotărât pe Țarina Mare a d(umnealui) Costantin Muruz v(oe)vod.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/18. Original, difolio, sigiliu mic octogonal.

17. 1789 noiembrie 28

Adică eu monah Sălivestrul Tănăsăscu adeverezu cu acestu zapis al meu la mâna dum(i)sali vor(ni)c(ului) Toader Danu pentru să s(e) știi că am vândutu dum(i)s(a)li un vad de moar(ă) i de chio și cu o livadă făcut(ă) de mine cutri și două poeni ce le-am făcut eu cu toporu, ci esti pe apa Niamțul, pe moșie mănăstirii Niamțul(u)i, în bani șasăzăci lei, cari bani i-amu și luaotu toți deplin în mânuli meli. Deci de-acumu în veci să aibă a-l stăpâni dumi(sale), fii, nepoții și toți din cel mai apro(a)pi niam ci să va tragi din dumi(sale), ca pe o driapt(ă) cumpărătură a dumis(ale), plătindu-și dumi(sale) havaetu otașinii, după cum s-a învoi cu mă(nă)stire(a), după cum plătescu și alti mori ce sântu pe locu(l) mănăstirii. Și pentru credința am pus numiliși degitul.

**АѲПѲ <1789> НОЕМВ(РІЕ) КИ <28>.*

Eu monahu Sălivestrul Tănăsăscu am vândut.

Și eu am fost fați și sintu martur.

(...) b(i)v căp(i)t(an) (...) <m.p>.

Și eu am fost față la această vânzari ș-am iscălit martur.

Ion Tăutul cam(ina)r <m.p>.

<Pe verso-ul filei a doua>: 1789 noem(vrie) 28/ Zapisul monahului Selvestru Tănăsescul./ N° 24-1883.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/19. Original, difolio.

18. 1794 noiembrie 2

Adică eu Grigore Bostanu din satul Mădrăjăcii ot ținu(tul) Cârlegăturii dat-am adivărat și încredințat zapisul meu la mâna dumisali log(o)f(e)t(ului) Tănase Gosanu ot vist(ierie), precum să s(e) știe că am vândut dumisali o crâcimă din Târgul Frumos cu locul ei

cât cuprindi îngrăditura, cari crâcimă este rămasi de la frate-meu Pavăl, ce-au murit, și banii am să-i înaparti eu cu ficiorul mortului.

Deci de astăzi înainte se aibă a stăpâni dum(nea)lui crâcima cu tot locul ei cu bună paci nesupărat despre nimine fiind că cu voe me am vândut-o dumisali, nefiind sâlit, nici asuprit, despre nimene, și să aibă a-ș(i) face dum(nea)lui și heiuri pe lângă crâcimă și toate cele ce a socoti de trebuinți, iar când a eși vreo pricină asupra vânzării aceștie eu să aibu a răspunde dum(nea)lui să nu fie supărat despre nimine. Și spre încredințare neștiind carte mi-am pus numili și degitul.

1794 noemv(rie) 2.

Eu Grigori Bostanu vor(ni)c ot satu(l) Mădrăjăcii am vândut cu voe me.

Acest Grigori Bostan din Mădrăjăci de la acest țin(ut) viind și înainte noastră și arătându-ne că cu bună priimire lui au făcut aceast(ă) vânzari, și după tocmală a luat și toți banii deplin. Pentru aceia s-au încredințat și cu a noastri iscălituri.

(1)794 noem(vrie) 15.

Θεοδωρής ἀρμάσης < Teodor armaș >.

Ilie (?) (...) pit(ar) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Zapisul lui Grigorie Bostanu pentru crâcima din Târgul Frumos ce am cumpărat-o în 60 lei. / 1794 noem(vrie) 2./ N° 27 1884.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/20. Original, difolio.

¹ Transcrierea și traducerea aparțin cercetătoarei Lidia Cotovei, căreia îi mulțumim și pe această cale.

19. 1795 mai 8

Adecă eu, Ion Horpaz, din Târgul Frumos, dat-am zapisul meu la mâna dumn(ealui) log(o)f(e)t(ului) Tănasi Gosan ot vist(ierie), precum să știe că având eu un loc al meu care l-am stăpânit doazeci de ani din locul domnesc care iaste alătura cu locul lui Vasilache, care l-au cumpărat dum(nealui) log(ofetul) Tănasi Gosan de la Vasilache cu casă cu tot, și fiindu-mi acest loc de vânzare l-am vândut dumisale în doozeci și doi lei, care bani i-am luat toți deplin în mâna mea, însă locul iaste în lungul drumului treisprăzece stânjăni domnești și în lat spră pârau zéce stânjăni domnești, care loc l-am vândut de a mea bună voe nefiind silit de nime, și nime din rudenile méle să nu aibă voe a să scula pentru acest loc fi(i)nd că iaste drept al meu, iar când cineva din neamurile méle să vor rădica cu vreo pricină asupra acestui loc, eu să aibu a răspunde, iar dumnealui log(o)f(e)t(ul) să nu fie supărat întru nimic, ci să stăpânească în véci atât dumnealui, cât și tot neamul dumnealui. Și când am făcut această vânzare au fost și cu știrea altor înpregiuraș(i) care să vor iscăli mai jos. Și eu pentru mai adevărata credință am iscălit mai jos ca să crează, și neștiind carte mi-am pus degetul.

* $\overline{\text{A}\Psi\text{ЧЕ}}$ <1795> $\overline{\text{MAM}} \text{ И}$ <8>.

Eu, Ion Horpaz, am pus degetul.

Eu, Safta, soția lui Ion Horpaz, am pus degetul.

Eu, Vasilie sân Ion Horpaz, am pus degetul.

Eu, Ștefan sîn Ion Logau, am pus dégetul.

Eu, Costandin Bejan, mart(or).

Eu, Apostol Blănariu, mart(or).

Eu, Dumitraș sîn popa Ion, martu(r).

Eu, Costandin log(o)f(e)t, am scris cu zisa și învățătura lor.

Viind fațe atât vânzătorul, cât și feciorii lui, s-au întrebat de noi și însuș éi au arătat că cu bună priimire lor s-au făcut această vânzare. Deci, am întărit și noi acest zăpis cu iscăliturile noastre.

1795 maiu 10.

<Urmează două iscălituri>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Zăpisul locului din Târgul Frumos ce este alături cu crâcima me ce am cumpărat-o de la Bostanu. / 1795 mai 8. / N° 28-1885.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/21. Original, difolio.

20. 1796 mai 29

Copie.

De la isprăv(ni)ci(a) ținutului Cârlișturii!

Dumne(a)lui logofătu(l) Tanasă Gosan ot vist(ierie) având trebuință ca să-ș facă dugheni aice în Târgul Frumos pe locul domnescu ci este la dial despre biserica g(o)pod, i s-au dat o bucată de loc ci este între locul dumisale stolnicului Neculce și păr(ă) unde să dispart drumurile Eșului, de mergi unul pe di la dial și altul pe di la vale, care loc prin cercetare(a) ce au făcut, s-au aflat loc fără de pricină și neprins de nimi.

Și măsurându-se de negușitorii ce au fost rânduiți de cătră noi, s-au găsit zăce stânjâni g(o)spod fața de la vali, și zăci stânjâni fundul de la dial, cum și laturile amândouă măsurându-să, au venit câte doisprezăci stânjâni lungul pără în drumul ce mergi pe di la dial de loc, pe care loc i s-au dat voe ca să-ș(i) facă orice feliu de bina îi va trebui, neavând despre nimine nici o supărare.

Deci pentru ca să se știe că pren știre noastră i s-au dat acest loc la stăpânire dumisale logofătului Tanasă Gosan, i s-au dat și această țădulă la mână, ca să-i fie spre încredințare.

1796 maiu 29.

/Iscăliți/ Dimitrie Jora serd(a)r. / Neculce stol(ni)c.

<Pe verso-ul filei a doua>: An 1796 mai 29. Scrisoare(a) locului din Târg(ul) Frumos. / N° 29-1886.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/22. Copie, difolio.

21. 1797 octombrie 20

Pre înălțate doamne

Din locul domnescu ce este la Târgul Frumos cu țidula dumisali isprav(ni)ci(lor) de țin(utul) Cârlișturii am luat și eu zăce stânjâni de locu, pe cari am și făcut bina. Mă rog înălțimii tale ca să mi să de o luminată carte g(o)spod de stăpânire să poci fi odihnit, și mari pomană a rămâni înălțimii tali.

Pre plecat la mila înălțimii tale.

Tănasă Gosanu ot vist(ierie).

Dum(neatale) vel log(o)f(e)t cercetezi mărturiia de cuprindere acestui loc și să s(e) fac(ă) carte de miluire și de stăpânire cerșutului loc.

(17)97 oct(om)v(rie) 20.

<ss>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Jaluba lu(i) Tănasă Gosan. / 1797 oct(omvrie) 20. / N° 30 1887.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/23. Original, difolio.

22. 1797 octombrie 27

Io Alexandru Ioan Calimah v(oe)v(od), cu mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei. Facem știre prin această carte a domnii mele că binevoind domnie mea, dat-am și am miluit pe boeriul nostru Tănase Gosan de visterie, fiul răposatului Tănase Gosan biv vel pah(arnic), carele din copilărie sa să află slujind visteriei, cu un loc slobod din locul Târgului Frumos de la ținutul Cârlișturii, ce-au fost drept domnesc și nedat pân(ă) acum nimăruie, ci este di la deal de biserica domnească între locul stol(nicului) Neculcea și pân(ă) unde să despart drumurile Eșului de mergi unul pe de la deal și altul pe de la vale; a căruie măsura este zece stânj(e)n(i) domnești fața de la vale, și zece stânj(eni) fundul de la deal, cum și laturile amândoo câte doisprezăce stânj(eni), adică lungul pân(ă) în drumul ce mergi pe de la deal de loc, după mărturie din trecutul an 1796 mai 29 a ispravnicilor ținutului, serdariul Dimitrache Jora și stol(nicului) Neculcea.

Deci, de acum înainte și în veci locul acesta mai sus zis din locul Târgului Frumos, se fie boeriului nostru Tănase Gosan de visterieși urmașilor sei moștenitori desăvârșit danie și să-l stăpânească ca pe a sa dreaptă ocină. Asupra căruie cartea aceasta a domnii mele, să fie de danie și miluire, și întăritură statornică, care s-au întărit și cu a noastră domnească iscălitură și pecete.

*[ⓧ]ⓧⓧⓧ <179z> ОКТ(ОМВРІЕ) КЗ <27> în Eși.

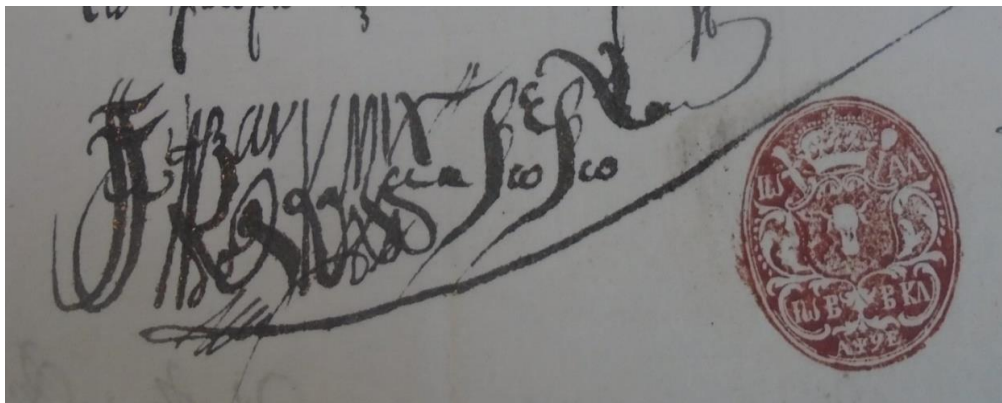
Иѡ Александрѡ Калимахъ воевода.

Проч вел лог(о)ф(е)т.

S-au trecut în condică.

Matei Costăn (?) cond(icar).

<Pe verso-ul filei a doua>: 1797 oct(omvrie) 27. Carte(a) d(omnului) Alecsandru Ioan Calimah v(oe)v(od). / N° 31 1888.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/27. Original, difolio; Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/20. Copie.

23. 1800 iunie 15

Cu fiiască plecăciuni închinându-mă sărut driapta blagoslovitoare svinții tali.

Cu pre plecată scrisoare me mai întâi fac cercetare pentru întregime săn(ă)tății svinții tali, ca înțelegând că să află pre deplinu se mă bucur și se dau laudă milostivului Dumnezău, dintru a căruie milă și cu blagoslovenie svințiilor voastre ne aflăm și noi săn(ă)toși.

Al doile, dau svinții tali bucurătoare înștiințare, că eu fiu svinții tali prin pronie și mila a tot puternicului și înduratelui Dumnezău și prin voe și blagoslovenie svințiilor voastre, m-am căsătorit în cășlegili trecuti luând pe fiica dumisali pit(arului) Iordache Iurașcu, în tocma bună voința și cerire noastră au voit și-au iconomisit Maica Precurată Fecioarăși Svântu făcătoriu de minuni Sp(i)ridonu de ni-au îndreptat și am găsit /nu sânt vrednic eu păcătosul și de această milă / una la părinți tânără, fără mamă, fără rudi multe și cu zăstre bunișoară după stare noastră. Numai mila lui Dumnezău și a Maicii Precurati Ficioari să fie asupra noastră, întru toati sântem mulțemiți.

Pentru că n-am înștiințat mai înainte, cu plecăciuni mă rogu se aibu ertăciuni că pricinile au fost aceste în vreme gătirii nunților a fiiului dumisali vist(iernicului) Iordachi Balș și a fiicii dumisali log(o)f(e)t(ului) Costandin Balș, unde rânduit fiind și eu ostenitor în trebuința aceasta. Într-aceli zili, rudile meli peșindu-mă din amândoa părțili pre în puțin zili au fost priimire și mulțemire la toati. Și așa sfârșindu-se vorba, s-au făcut hotărâre de logodnă. Pi urmă iarăș niamurili împreună cu preosvinție sa părintele Grigorie Ierapoleos găsând cu cali ca se scape întâi de multa și netrebuincioasi de făcut cheltuială fiindu-mi și casili mici. Și al doile, de celi multe ostineli ce trebue se facă cineva cu nunta și de vorbili celi cari la lungiri se amestecă, au hotărât ca în zioa logodnii să fie și cununie. Și așa priimind și eu, au voit Dumnezău și m-am și cununat, scăpând de vro 1000 lei ce trebue se fac cheltuială cu nunta.

Mă rog se mă blagosloviți și se vă rugați Maicii Precurati pentru noi păcătoșii ca să ne lungească viața și se ne întăriască între celi plăcuti lui Dumnezău, și a pute și noi petrece cu bucurie și fericire, avându-ne purure adevărați și plecați fii svintelor mănăstiri și a svințiilor voastre. Și așa degrabă fiind căsătorie me fără științi și trecire de multe zile.

După căsătorie me mai fiind și nunta fiiului dumi(sale) vist(iernicului) Balș, cum m-am mântuit acolo, am fost dus din poroncă la hotărâțul unii moșii domnești ce se megieșești cu moșie me de pisti Prut, undi și enteresul meu cere ca se mergu să nu mi se e din moșii. Și acmu de doao trii zili întorcându-mă nu lipsiiu a face cătră svinție ta datornica me înștiințare, cari mă rog se se arăte și svinții sali părintelui starețu și părintelui Sofronie / cărora cu multă fiască plecăciuni le serut drepti blagoslovitoarele svințiilor Sali / și se mă învrednicesc și cu cinst(it) răspunsu ca se ne fie de bucurie.

Deosăbit din început cunoscându-mă cu adăogire și înnoire de viați de la Maica Precurată Ficioară și Svântu Făcătoriu de minuni Spiridonu prin multile rugăciuni a svințiilor voastre, nevrednic sânt de atâte mulțemi; și dacă și acmu acele(a)ș(i) bogati mili m-au învrednicit a mă și căsători și a găsi locu precum am poftit, ce voi face eu spre a mă arăta cu mulțemire cătră stăpânitorii vieților noastre. Și iată că pără voi triimite ce desevarșit(ă) scrisoare, înștiințez pe svinție ta că la svântu schit Svete Spiridon, unde iară din mila împăratului ceresc m-am făcut, cu acee ce puțința me au urmat, ctitor, undi mă cunosc desăvarșit îndatorit a-l înzăstra cu cee ce oi pute, afierosăsc acmu doao crăcimi din Târgul Frumos, cu casi, cu pivniți, cu grajdiuri, și cu tot locul lor precum sânt îngrăditi, cari le am cumpărati și făcuti cu a mii bani din ostinelile meli, socotescu că va rămâne mulțemit schitu(l) spre întimpinare a unora din cheltueli, asupra cărora va puni și stăpânire de acmu și pără în veci, spre pomenire sufletilor părinților și adaogire de viați a noastră și ertare păcatilor, înse o crăcimă o dau din parte me și una din parte soții meli Rucsandii, cu caru m-au împreunat Dumnezău.

Mă rogu să pue și soție me lângă numili meu ca să fim pomeniți amândoi. Și iarăș miluindu-ni milostivul Dumnezău cu viați și altile de trebuinți, vom mai face iarăș datorie noastră, că fii sântem, nici o îndoială să nu rămâe părinților de acolo că ori la ce a treci prin mâna me și oi pute, dator sânt a agiuta.

1800 iunie 15.

Și cu aceasta sânt al svinții tali plecat fiu sufletesc și slugă.

T(ă)nas(e) Gosan jic(ni)cer.

<Pe verso-ul filei a doua>: 1800 iunie. / S-au făcut răspuns cătră dum(nealui) jicnicer Athanasie Gosan pentru căsătoriia dum(i)sale și pentru că au afierosit doao cărșme în Târgul Frumos.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/25. Original.

24. 1800 octombrie 10

În multe chipuri și mijlociri povățuindu-ni ne-au arătat marele și preaînaltul milostiv Dumnezeu cătră sufleteasca mântuintă și cătră de iznoavă câștigare a vieții cei de sus și vecinice, carii urmând lucrătorii faptelor celor buni, lesne să fac moștenitori împărății ceriurilor, și măcar că să pot arăta și a să cunoaște la toată obștimea și prin alte mijloace de fapte buni, dar mai ales faptă bună și mai cu întărită încredințare, să vedi la toți a fi cucernicie cătră svintile și dumnezești lăcașuri unde purure și totdeauna să laudă și să preaslăvește numeli marelui și preînălțatului Dumnezeu, și de cât toate celilante fapți buni alegând ciniva din tot sufletul și dintru toată inima dragoste și iubire de Dumnezeu, să vedi și să cunoaște că călătorește pre calea răsăritului ce cu adevărat împărătească și-i duce de sosăscu cătră sinurile lui Avraam, care și mulțime de păcate acopere și necurățiile celi sufletești șterge, pentru că urmează poroncii lui Dumnezeu cei dintâiu și mai mare decât toate poroncile, să iubești pre Domnul Dumnezeu tău din tot sufletul tău și din toată inima ta și diun tot cugetul tău.

Pentru acee ce să nevoesc să dobândească moștenirea ce de sus, dator(i) sânt a alege întâiu cătră ce datornică mulțămire lui Dumnezeu, cu întărire și întemeeri afierosirilor și daniile ce s(e) aduc și să închină la dumnezeștile casă. Pentru că acestea foarte foarte cu adivărat sânt cu cu dragoste primite înaintea a tot țitoriului Dumnezeu, fiind ca o roadă din mânule sali, căci de să credi că cel ce miluește pre săracul îndatorește pre Dumnezeu. Cu atâta mai mult să credi că cei ce iubăscu podoaba casăi lui și sfânt locul lăcașului mării lui îndatorescu pre Dumnezeu.

Drept acee dar și eu robul marelui și preînălțatului Dumnezeu Tănasi Gosan biv vel jăc(ni)cer, cel mai mult datori nespusalor faceri de bini a lui, făcându-mă ctitor la sfântul și dumnezeescul lăcaș schitul Vovedenie, ce este închinat sfintii măn(ă)stiri Neamțului, unde s-a așăzat și praznicul Sfântului și Marelui făcători de minuni Spiridon, am afierosit doaă crâcime din Târgul Frumos cu locul lor după cuprinderea scrisorilor ce am dat împreună cu danie aceasta, care crâcimi sânt cu a me cheltuială făcute, iar nu clironomie de la părinți; Ce dar de acum înainte aceste doaă crâcimi cu locul lor și cu tot venitul să fie stătătoare în veci la acest sfânt schit, neputând nimini a li schimba nici a le vinde măcar cu ori ce mare folos, ca să fie pentru schivernisala părinților călugări ce vor petrece acolo, spre pomenirea sufletelor părinților, a moșilor și a strămoșilor noștri, și ertarea păcatelor lor și și a meli. Și niminea din surori sau alte neamuri a meli să nu s(e) amestece la afierosire aceasta, iar cari să vor ispiti sau s-ar atinge cu nedreptate a strămuta cât de puțin afierosirea ce am făcut. Iată altă mai mult nu zic, fără cât pârași să aibă pe Sfânta și Precurata pre cinstita Maica lui Dumnezăului cerescu și pe Sfântul Făcătoriul de minuni Spiridon la drept și înfricoșatul giudeți al Domnului, de care Dumnezeu să ferească că înfricoșat și groaznic lucru este a căde ciniva în mânule Dumnezăului celui viu, ce dar Dumnezeu să răsplătească celor ce-l vor ispiti a strica această a me afierosire cu a sa dreaptă și înfricoșată prin multe chipuri giudecată, iar celor ce le vor păzi, ocroti și încă le vor întări, să le dăruască Dumnezeu după petrecerea aceștii lumi bini și ce dorită vecinică fericire, amin.

*AW <1800> ОКТ(ОМ)В(р)іе І <10>.

T(ă)nas(e) Gosan biv vel jicnicer adeverez.

Rucsanda, soție jic(ni)ce(r) Tănase Gosanu, fiica pit(arului) Iordachi Iurașcu.

<Pe fila a doua o însemnare în grafie latină a lui Narcis Crețulescu>: Tănasă Gosan jigniceru este fecioru(l) lui Tanasă Gosan paharnicu. Vlădica Narcis.

<Pe verso-ul filei a doua>: 1800 oct(ombrie) 10/ Danie lui Tănasă Gosan pi crășmele din Târgul Frumos. / N° 33 1890.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/26. Original, difolio;
Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/30. Copie.

25. 1800 octombrie 10

Cu fiiască plec(ă)ci(une) închinându-mă sărut dreapt(a) blagoslovitoare svinții tale.

Cu plecată scrisoare me mai întâi fac cercetare pentru întregime(a) fericiti(i) sănătății svinții tale, ca înțelegând că s(e) află pre deplin, să mă bucur și să dau laudă milostivului Dumnezeu, dintru a căruia milă și cu blagoslovenia svinții tale ne aflăm și noi sănătoși. Al doile, iată că pentru doaa crăcimi ce am afierosit pentru pomenire(a) noastră la sfântul schit Vovedeniia, unde să prăznuște și hramul Sfânt(u)lui și Făcătorului de minuni Spiridon, ca unul ce din dumnezăiască pronie m-am învrednicit a mă face ctitor, trimăt atât scrisoare(a) de afierosire, cum și scrisorile pe aceli doaa crăcimi, care primindu-s(e), mă rog să aibu cin(stit) răspuns, și învrednicindu-mă milostivul Dumnezeu cu lungire de viață și cu fericire, iarș cu ceia ce vom pute ne vom arăta după neapărata noastră datorie. Pe lângă aci(a)sta mă rog ca la pomelnicul numilor noastre a celor vii să s(e) așăzi și numeli soții meli Rucsanda, care me-au dăruit-o Maica Preacurată Fecioară între toate cu mulțămire me.

1800 oct(om)v(rie) 10.

Și sânt a svinții tali plecat fiiu sufletesc și slugă.

Tanas(e) Gosan jic(ni)cer <m.p.>.

Părintelui Silivestru duhovnic, cu fiiască plec(ă)ci(une) sărut cinst(ită) mâna svinții sale.

Mama cu fiiască plec(ă)ci(une) sărută blagoslovitoare sfinț(i)e(i) voastre.

<Pe verso-ul filei a doua>: Carte(a) lui Tănasă Gosan, / 1800 oct(ombrie) 10. / N° 34 1891.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/26. Original, difolio.

26. 1801 martie 29

Noi Cost(a)ndin Alexandru Ipsilant v(oe)voda, cu mila lui Dumnezeu domnu Țări(i) Moldavvei.

Credincios boeriul domnii meli dum(neata) Dumitrașcu Sturz(a) biv vel pah(arnic), sânt(ătate). Fiind că prin jaloba ce-au dat cătră domnie me Tănasii Gosan jic(nicer), au arătat că gumătate de moșie Albotenii și o parte din Piletucii, di la țin(u)t(ul) Niamțului, sânt drepte ali sale luate zăstri de la socru-său pit(arul) Iordachi Iurașcu, cari nefiind osăbiti și hotărâti dispre ceialanți răzăș(i), ti-au cerșut de la domnie me pe dum(itale) hotarnic ca să i le hotărâți. Drept aceia iată scriem dumi(tale) să mergi la stare(a) locului undi față fiind toți răzăș(i) i megieșii

și alți înpregiurași, cu dovezili ci vor ave să stai și să faci cercetare foarte cu amăruntș Și atât ace giumătate de Alboteni, cât și parte din Piletuci, câtă să va dovidi a socrului jăluitoriului să alege și să hotărăști stâlpindu-li și cu pietri hotară pi la locurili ci va ceri trebuințași va da dreptate, după cari să dai și mărturii hotarnică iscălită de dum(itale) și de toți răzășii pe obicei, iar dacă la hotărât va naști pricină de nemulțămire dispre vreo parte, atunce cu pietri nu vii stâlpi, ci în ce chip să va dovedi pricina, să dai mărturie și hartă închipuitoare de stare(a) locului, cu cari viind la Divan să va da hotărâre pricinii.

1801 mart(ie) 29.

Прочит вел лог(о)ф(е)т.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CCCXLVI/12. Original, sigiliu oval.

27. 1805 iulie 17

Cu fiiască plecăciuni închinându-mă sărut cinstiti blagoslovitoare svințiilor voastre.

Cinstită scrisoare(a) svințiilor voastre din 30 zile a trecutei luni iunie cu plecăciuni am luat și cele scrise am înțales. Și mai întâi întregime fericitii săn(ă)tății svințiilor voastre înțălegând că se află pre deplinu foarte m-am bucurat dând laudă milostivului Dumnezău, dintru a căruie milă cu blagoslovenie și rugăciunile svințiilor voastre ne aflăm și noi sănătoși, dar îndestul mâhniți de niște neobicinuite ploii ce au fost, cari nu s-au socotit viniti dintr-altă, fără numai pentru păcatile noastre. Pivniți răsăpiti și alte pagubi îndestuli aice în Eși, cum și oameni înecați, iar pe afară Dumnezeu știe că pără acum nu ni-au venit înștiințeri. Credu că fânu și și pâine n-a fi rămas. De ar fi mai ținut și astăzi luni, era de grij(ă) să nu să fi prăbușit pământul. Răle vremi s-au început.

Pentru pricina crâcimilor mergând se eu blagoslovenie și de la părintile metropolitu, nicidecum nici voe au dat, nici blagoslovenie, ce mai ales mi-au bănuit cum de slobodu lucru ce eu n-am triabă, că dacă li-am dat schitului, apoi nu poci a face îndemnare se li și vândă, și scrie preosvinție sa svințiilor voastr.

Deci, dacă voința stăpânului este așa, trebuie se urmăm, și dându-se cu chirie va fi totdiauna folosit schitu(l), că acareturile pe an ce trece le se adaogi chirie.

Coro(a)na Svântului Spiridonu am dat se o facă și nădăjduesc că se va faci frumoase, și orice altă trebuinți va mai ave schitu(l) se-mi poronciți ca după datorie ce am se slujăscu.

1805 iuli(e) 17.

Și sânt a svințiilor voastre plecat fiu i slugă.

Tanas(e) Gosan stolnic <m.p.>.

Eu oi rândui un om ca ceva meremet se facă crâcimilor de vremi ce se află stricati cu totu.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cinst(i)ț(i) a mii mai mari părinți sufletești svințiilor sale chirio Silevestru duhovnic i svinție sa chirio Calinic duhovnic ai schitului mănăstirii Niamțu i Secul, cu fiiască plecăciuni; 1805 iulii 17. / De la dumi(sale) Tănasă Gosan pentru dughenile schitului Vovidenie.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/28. Original, difolio.

28. 1806 iunie 10

Adică eu, Cons(tan)d(i)n și Iftimi frați sânvi lui Vasilachi Cozma din sat Prigoreniei, țanut(ul) Cârlișăturii, încredințăm cu această scrisoari a noastră ce dăm cinstita mâna dumisali cuconului Tanasăi Gosan biv vel stol(ni)cu, precum știut să fii că o cas(ă) cu locul iai ci esti în Târgul Frumos, părințască, răpousata maica noastră vânzând-o unui Grigori Bostan, și acel Grigori au vândut-o dumisali cuconului Tanasăi, și dum(nea)lui au dat-o dani mănăstirii Niamțului, și cerând noi acum protimisâs de răscumpărari, dum(nea)lui au stătut la învoială di ni-au dat un locu di douăzăci stânjâni față, ci-l ave dum(nea)lui în Târgul Frumos slobod din gios din Sava Ci(u)botar spre podul Muntenilor și optuzăci lei bani, pe cari atât locul, câtu și banii, i-am priimit în mâinili noastre. Și noi di acum înaintea să nu mai supărăm pe dum(nea)lui dintr-o nimicăcerând protimisâs di răscumpărari, ce s(ă) rămâi bună danie ce au făcut dum(nea)lui la mănăstiri. Iar când să va întâmpla a să mai muta vreo rudenii a noastră cerând protimisâs di răscumpărari sau or(i)ce altă pricină, atunce noi să fim îndatoriți a răspundi fără a supăra dum(nea)lui într-o nimică.

Deci, după această scrisoari ne îndatorim a fi întocma următori, fiind de a noastră bună voi această învoială făcută. Și pentru mai adivărată credință că să va păzi întocma și neștrămutat, știind carti ni-am iscălit însuși, față fiind și dum(nea)lor marturii mai gios iscăliți.

1806 iuni(e) 10.

Costantin sân Vasilachi cu primiri am făcut învoi(a)lă.

Iftemi Bărghieriu cu bună primiri am făcuti aceasta învoială.

Gafrel Bej(a)n post(elni)ce(l), martur.

Costandin Bej(a)n, mar(tor).

Acesta l-am scris eu, cari fiind cu zisa și priimire lor, am iscălit.

Sava Cornea <m.p.>.

(...) <m.p.>.

Παρθένιος παρόν <Partenie, de față>¹.

De la isprăv(ni)ci(a) Cârlișăturii.

De față înaintea noastră viand și arătând că de a lor bună priimiri, de nime siliți, au făcut învoiala aceasta ce se cuprinde într-această scrisoare și că să va păzi întocma. Pentru aceia s-au încredințat și de noi.

1806 iuni(e) 14.

<Urmează două iscălituri>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Învoiala ce s-au făcut pentru crâcma din vale ot Târgul Frumos ce este danie schitului Vovidenie. / 1806 iunie 10. / N° 36 1893.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/29. Original.

¹ Transcrierea și traducerea aparțin cercetătoarei Lidia Cotovei, căreia îi mulțumim și pe această cale.

29. 1817 februarie 11

Lei	Stânj(eni)	Palme	
162	39	4	Au plătit mănăstire(a) Neamțului banii havaetului a hrisovului Târgului Frumos și s-au trecut la condică. (1)817 februarie(e) 11

<Urmează două iscălituri>.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV/30. Original.

30. 1846 august 14

Copie

Socotință.

1846 avgust în 14 zile. În urmare(a) clasificăției răspectivului Divan din următorii anu, fiind terminarisită de de dum(nea)lui geometrul ținu(tului) Sucevii, la zăci a următoarii luni localnică desbatire a moșăei Boroae, Bogdăneștii, Petrileștii și Bogoslovlul într-un hotar a sfin(te)i mon(asti)ri Râșca, despre moșia Orțăștii și Poiana Prisăcii într-un hotar a sfinti(e)i măn(ăsti)r(i) Neamțului i Săcul, după reclemația cea întâi, s-au întrunit la stare(a) locului iscălitul sârdariul Dimitrii, iconomul obștescu, hotarnic din parte(a) mon(asti)ri(i) Neamțului cu creditiva Divanului supt No. 2931, cu dum(nea)lui aga Dimitrie Strat, obștescul hotarnic a monastirilor pământești cu as amine creditivă supt No. 1248, de pe care la dellă s-au alăturat întocmai copie, și dum(nea)lui geometrul Ioan Haubița, unde gășind stăruitoriu din parte mon(asti)r(ii) Râșca vichil pi dum(nea)lui banul Iordachi Iuliano, și din parte mon(asti)r(ii) Neamțu pe cuvioșea sa ierodiaconul Gavril cu vichilimele în copii alăturate la dellă, s-au închiet supt No. 1 jurnal de deșchidere(a) lucrării.

Și la 11, după jurnalul cu No. 2, s-au pășit pe fața pământului cu aprobația planurilor înfătoșate de îmbâi vechilii, care gășindu-să întocmai cu stare locului, la 12 s-au și adeverit potrivit jurnalului cu No. 3, și tot în urmare acelu jurnal s-au cerut prin adresurili Cu. N° 4 și 5, di la amândoi vichilii documenturile cu opis, rămâind ca după a lor cetiri să să însămni pe

planuri numerație puncturilor. Tot atunci la 12 primindu-să înscrisul vichilului sfint(ei) mon(sti)r(i) Neamțul cu cerire ca mon(asti)r(ea) Râșca să înfățoșazi titlurile doveditoare trupurilor numite prin reclemația și a mărgenirilor au stăruit a să lua în vedere și mărturiile aflătoare la dellă de mai înainte, prin care să face dizvăliiri sămnilor pominite de documenturi. Cât pentru cerire titlurilor, unindu-ne amândoi hotarnicii

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CVIII/41. Original.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CLXV/164; CLXXVI/14, 15a, 15b; CCCXLVI/12;

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, LXIV, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30; CVIII/21, 22, 23, 25, 29, 30.

Documente edite

Caproșu, Ioan, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul VI, *Acte interne (1756-1770)*, Iași, Editura „Dosoftei” 2004;

Caproșu, Ioan, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, volumul IX, *Acte interne (1791-1795)*, Iași, Editura „Dosoftei” 2007;

Codrescu, Theodor, *Uricariul*, tomul VI, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1875;
Creșterea colecțiilor Academiei, XVI;

Lucrări, studii și articole

Aioanei, Timotei, Arhidiacon, *Schitul Vovidenia. Tradiție și actualitate*, Extras din revista „Teologie și viață”, nr. 1-4/1994, Tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Daniel Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 1995;

Idem, *Schitul Vovidenia Altarul din poiana liniștii*, Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 2002.

Idem, *Schitul Vovidenia. Altarul din poiana liniștii*, București, Editura Basilica, 2015;

Bobulescu, C., *Banul Tănasă Gosan 1769...-1831 iunie 17*, București, 1928;

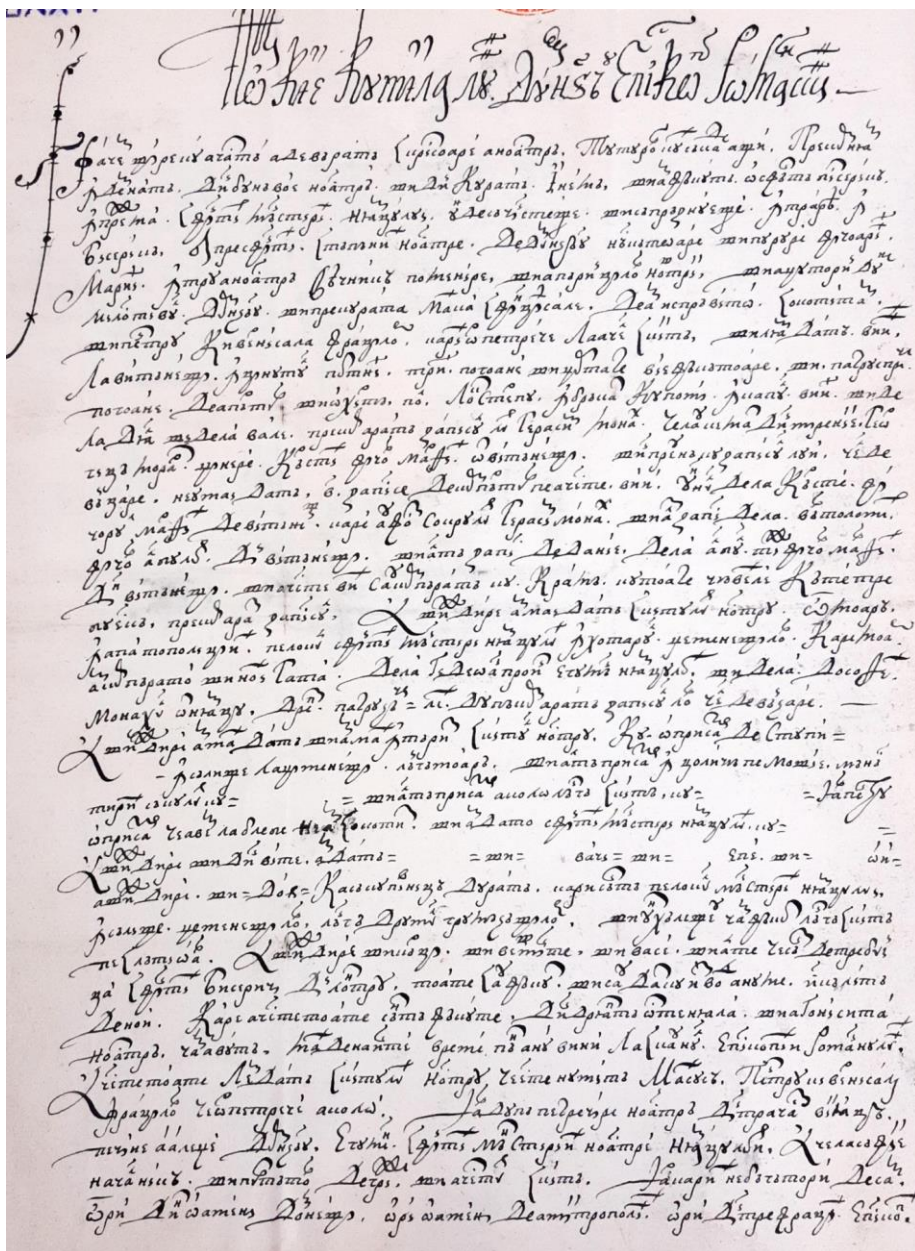
Crețulescu, Narcis, Arhiereul, *Inscripțiile Sfintei Mănăstiri Neamțu*, în „Arhiva științifică și literară din Iași”, anul XIX, ianuarie 1908, nr. 1;

Enăceanu, Ghenadie, Arhim., *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul VII, nr. 10, octombrie 1883;

Ivan, Ioan, Diacon, Porcescu, Scarlat, Preot, *Mănăstirea Neamț*, Cu un Cuvânt înainte de Înalț Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981;

Porcescu, Scarlat, Preot, *Episcopia Romanului*, Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie Episcopul Romanului și Hușilor, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984; Ediția a II-a, Tipărită cu binecuvântarea P.S. Eftimie Episcopul Romanului, ediție îngrijită și prefațată de P.S. Ioachim Băcăuanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Romanului, Roman, Editura Filocalia, 2008;

Tomescu, Constantin, *Scurtă povestire istorică despre sfânta mănăstire Neamțu și despre așezările monahale, supuse ei, [mănăstirea Secu și schiturile: Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana]*, Editura și Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1942;

Documentul nr. 1

1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021

Documentul nr. 2

**BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR
PERSONALITĂȚI**

**BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE
OF SOME PERSONALITIES**

**BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE
CERTAINES PERSONNALITÉS**

**PROFESORUL ȘI ARHEOLOGUL CONSTANTIN DASCĂLU
COMBATANT ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA
ROMÂNIEI**

*

**PROFESSOR AND ARCHAEOLOGIST CONSTANTIN DASCĂLU
FIGHTER IN THE WAR FOR THE UNION OF ROMANIA**

*

**PROFESSEUR ET ARCHÉOLOGUE CONSTANTIN DASCĂLU
COMBATTANT DANS LA GUERRE POUR L'UNION DE
ROUMANIE**

Sorin GRUMUȘ¹

Rezumat: Constantin Dascălu a fost profesor de istorie și un important arheolog român. Este cunoscut în arheologia românească în principal, datorită participării sale, ca reprezentant al statului român, la campania de săpături arheologice de la Cucuteni, întreprinse de arheologul german Hubert Schmidt, în anul 1910. A participat în calitate de ofițer de rezervă la Războiul pentru Întregirea României cu Regimentul 54 Infanterie din Roman, rezerva Regimentului 14 Dorobanți. Corespondența trimisă familiei de pe front de profesorul și arheologul Constantin Dascălu în calitate de ofițer de rezervă, reprezintă o sursă importantă de documentare privind realitățile dramatice ale războiului. Pentru faptele de vitejie dovedite pe câmpul de luptă, a fost decorat cu numeroase ordine și medalii militare.

Cuvinte cheie: profesor, arheolog, război, regiment, ofițer, rezervă.

*

Abstract: Constantin Dascălu was a history teacher and an important Romanian archaeologist. He is known in Romanian archeology mainly, due to his participation, as a representative of the Romanian state, in the archeological excavation campaign in Cucuteni, undertaken by the German archaeologist Hubert Schmidt, in 1910. He participated as a reserve officer in the War for Integration Romania with the 54th Infantry Regiment from Roman, the reserve of the 14th Dorobanti Regiment. The correspondence sent to the family on the front by the professor and archaeologist Constantin Dascălu as a reserve officer, is an important source of documentation on the dramatic realities of the war. For his deeds of bravery on the battlefield, he was decorated with numerous military orders and medals.

Keywords: professor, archaeologist, war, regiment, officer, reserve.

*

Résumé: Constantin Dascălu était un professeur d'histoire et un important archéologue roumain. Il est connu dans l'archéologie roumaine principalement, en raison de sa participation, en tant que représentant de l'État roumain, à la campagne de fouilles archéologiques à Cucuteni, entreprise par l'archéologue allemand Hubert Schmidt, en 1910. Il a participé en tant qu'officier de réserve à la guerre de Intégration de la Roumanie avec le 54th Infantry Regiment de Roman, la réserve du 14th Dorobanti Regiment. La correspondance envoyée à la famille sur le front par le professeur et archéologue Constantin Dascălu en tant qu'officier de réserve, est une importante source de documentation sur les réalités dramatiques de la guerre. Pour ses actes de bravoure sur le champ de bataille, il a été décoré de nombreux ordres et médailles militaires.

Mots clés: professeur, archéologue, guerre, régiment, officier, réserve.

¹ Asociația Cultural-Științifică URBANA Roman.

Constantin Dascălu (Foto. nr.1) s-a născut la data de 5 iunie 1879 în satul Blândești, comuna Cârniceni, din județul Iași. În anul 1900 a absolvit Liceul Internat, astăzi Colegiul Național „Costache Negruzzi” din Iași, și ulterior s-a înscris pentru a urma cursurile Facultății de Litere din cadrul Universității din Iași, secția Filologie Clasică și Istorie.

La data de 13 decembrie 1907, Constantin Dascălu a fost admis la Facultatea de Filosofie de la Universitatea din Berlin, și la 22 noiembrie 1910 a început studiile la Facultatea de Filosofie de la Universitatea din Bonn. Profesorul Constantin Dascălu s-a remarcat în mod deosebit în arheologia românească, datorită participării sale, ca reprezentant al României alături de Ion Andrieșescu, la săpăturile arheologice de la Cucuteni din anii 1909-1910, conduse de renumiții arheologi germani Hubert Schmidt și *Gerhardt Bersu*.

Activitățile cele mai importante în care a fost implicat arheologul roman în cadrul acestor cercetări au constat în selectarea, ambalarea și transmiterea în Germania, în vederea cercetării de laborator, a obiectelor descoperite în situl arheologic de la Cucuteni.

Un aspect mai puțin cunoscut legat de activitatea în domeniul arheologiei a lui Constantin Dascălu, este faptul că acesta a efectuat cercetări arheologice la Cetatea Nouă a Romanului. Construită integral în anul 1466, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, pe malul stâng al râului Siret în comuna Gâdinti, lângă orașul Roman, această fortificație medievală se află astăzi într-o avansată stare de degradare.

Legat de activitatea arheologică a profesorului Constantin Dascălu, domnul profesor Vasile Ursachi, fost director al Muzeului de Istorie din Roman, personalitate a arheologiei românești contemporane, consemna într-un interviu publicat în „Ziarul de Roman” printe altele, faptul că²: „*Profesorul Constantin Dascălu a făcut parte din elita arheologilor români[...]*”

Profesorul Constantin Dascălu a îndeplinit în perioada interbelică, în două rânduri funcția de director al Liceului „Roman-Vodă” din Roman (20 iunie 1927 - 1 februarie 1929 și 10 decembrie 1931-15 noiembrie 1935)³.

Activitatea militară a profesorului Constantin Dascălu a început imediat după absolvirea cursurilor Colegiului Național „Costache Negruzzi” din Iași, fiind încorporat la data de 1 noiembrie 1900 în Regimentul 13 Infanterie „Ștefan cel Mare”. În urma absolvirii cursurilor Universității din Iași, a fost înaintat la data de 17 noiembrie 1906 la gradul de sublocotenent de rezervă în cadrul Regimentului 25 „Rahova” din Vaslui. La intrarea României în cel de-Al Doilea Război Balcanic, a fost concentrat la data de 2 iunie 1913, în cadrul Regimentului 14 Dorobanți „Roman”,

² Gabriel Volcinschi, *Constantin Dascălu, descoperitorul tezaurului de la Cucuteni este căutat de UNESCO* pe site-ul <https://www.ziarulderoman.ro/> (16.10.2021).

³ Nicolae Grigoraș, *Profesorul Constantin Dascălu în „Școala Nouă”* – revista Liceului „Roman-Vodă” din Roman, 1972, p. 29.

unitate din subordinea Diviziei 7 Infanterie, comandată la acea dată de generalul Constantin Prezan.

A participat în calitate de ofițer de rezervă cu gradul de sublocotenent la campania militară desfășurată de armata română în cel de-Al Doilea Război Balcanic în calitate de combatant în Regimentul 14 Dorobanți „Roman”. Deși armata română în această campanie militară nu a avut confruntări directe cu inamicul, Regimentul 14 Dorobanți „Roman” a înregistrat un număr de 42 de ostași morți, din cauza epidemiei de holeră. În una din cele patru cărți poștale militare, datată 18 august 1913, trimisă familiei, din timpul retragerii din Bulgaria, sublocotenentul de rezervă Constantin Dascălu scria faptul că „pe locul unde au cantonat trupe au rămas morminte înșirate în linie”. La rândul său, scriitorul Mihail Sadoveanu, ofițer de rezervă în Regimentul 15 Dorobanți din Piatra Neamț în cel de-Al Doilea Război Balcanic, consemna în volumul *44 de zile în Bulgaria* publicat în anul 1916, următoarele: [...] cruci mărunte și morminte proaspete acopereau un tăpșan; acolo dormeau flăcăii dintr-un regiment de artilerie. Era așa de trist și de singur colțul acela de lume cu cruci străine și morți necunoscuți. Fanfara cânta departe ușor, după serbarea păcii, și sunetele înăbușite treceau râul și adiau colțul acela al morților noștri”.

După încheierea celui de-Al Doilea Război Balcanic sublocotenentul de rezervă Constantin Dascălu a fost demobilizat la 31 august 1913. La data de 14 ianuarie 1914 a fost decorat pentru participarea la cel de-Al Doilea Război Balcanic cu medalia „Avântul Țării” (Foto. nr.2). Între anii 1914-1916, în perioada de neutralitate, sublocotenentul de rezervă Constantin Dascălu a fost concentrat de mai multe ori în cadrul Regimentului 54 Infanterie, dublura Regimentului 14 Dorobanți „Roman”.

La data 1 aprilie 1916, înainte de intrarea României în Primul Război Mondial, sublocotenentul de rezervă Constantin Dascălu, a fost avansat la gradul de locotenent, și la declanșarea operațiunilor militare a fost mobilizat în Regimentul 54 Infanterie „Roman”. Regimentul 54 Infanterie comandat de locotenent-colonelul Vasiliu Ștefan, era subordonat la data intrării României în război, Brigăzii 28 Infanterie, din Divizia 14 Infanterie. În subordinea Diviziei 14 Infanterie din Iași, alături de Regimentul 54 Infanterie, se afla și Regimentul 24 Artilerie, ambele cartiruite în garnizoana Roman. Patron spiritual al Regimentului 54 Infanterie a fost desemnată „Sfânta Elisabeta”, sărbătorită de Biserica Ortodoxă Română la data de 24 Aprilie⁴. În Ordinul nr. 243 din 29 septembrie 1916 al Armatei de Nord către Divizia 14 Infanterie se ordona ca „Grupul Bicaz” din care făcea parte și Regimentul 54 Infanterie, va acoperi „sectorul dintre V. Schitului exclusiv și valea superioară a Tarcăului”.

Pierderile dramatice de vieți omenești suferite de Regimentul 54 Infanterie în campania militară din anul 1916 sunt sintetizate de un comandat de companie: „N-a rămas nimeni în afară de conducătorii de atelaje și 70-80 de oameni care au venit din spital”. Din cauza pierderilor mari suferite, în conformitate cu Ordinele Marelui Stat Major nr. 1062 din 15 ianuarie 1917, în perioada 1 februarie 1917 - 1 aprilie 1918,

⁴ Arhivele Militare Române, „Monitorul Oastei”, 1914, p. 1143.

Regimentul 54 Infanterie, rezerva Regimentului 14 Dorobanți s-a contopit cu Regimentul 56 Infanterie. Regimentul 54/56 Infanterie a participat în vara anului 1917 la dramaticile lupte purtate de armata română la Nămolosa, Mărăști și Mărășești.

La data de 15 iunie 1917, comandant al Regimentului 54/56 Infanterie era locotenent-colonelul Solomon Ion. Despre aceste lupte dramatice, duhovnicul Regimentului 54 Infanterie, preotul Petru Popa, consemnează⁵:

[...] În ziua de 7 iulie, pe la ora 7,30 seara, am avut de suportat cel mai furtunos atac de artilerie din partea germanilor. Timp de 5 ore, o adevărată ploaie de ghiulele de toate calibrele a fost aruncată asupra noastră. Așteptam moartea din clipă în clipă. Întregul adăpost se clătina ca o sită, iar noi eram aruncați de curentul de aer când spre o gaură a adăpostului, când spre alta. Pământul era nisipos și malurile se surpau mereu așa că, dacă un proiectil ar fi lovit lemnele ce-l acopereau, am fi fost striviți numai de acestea. Pe la ora 12 din noapte, ai noștri fiind superiori în bombardament, i-au adus la tăcere pe germani. A doua zi, am prohodit doar 10 morți din toată această încheștare, iar cei răniți, circa 20, au fost pansați și duși la spitalele de campanie. [...]. Cam de Sfântul Ilie, ne-am mutat de la Nămolosa pe albia Siretului, lângă satul Movileni [...]. În această epocă, lupte crâncene începuseră la Mărășești și noi ne găseam în susținerea aripii stângi a trupelor ce luptau acolo. S-au dat lupte pe viață și pe moarte. Către sfârșitul lunii iulie, luptele de la Mărășești ajunseseră la apogeul lor. [...] A intrat întâi în linie, sub foc inamic, Regimentul 55/56 Infanterie și după el, la aripa stângă, în marginea dreaptă a Siretului, Batalionul III al nostru, care a avut mare noroc la trecerea podului de fier de la Cozmești, care a fost lovit după ce a trecut el. Pentru eroismul de care a dat dovadă în încheștarea cu inamicul, întregul batalion a fost propus pentru decorare”.

Printre eroii Regimentului 54/56 Infanterie care s-au remarcat în luptele purtate în Războiul pentru Întregirea României și au fost decorați cu ordine și medalii militare se numără și locotenentul de rezervă Constantin Dascălu. Astfel, eroul a fost decorat cu Medalia „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918” cu baretele Ardeal, Carpați și Mărășești, Ardeal și București (Foto nr.3) și Medalia „Victoria a marelui război pentru civilizație 1916-1919” (Foto nr.4). De asemenea, în perioada interbelică, la data de 13 februarie 1926, profesorul și arheologul Constantin Dascălu a fost decorat cu Ordinul „Steaua României” în grad de Cavalier cu însemne civile⁶(Foto nr.4).

Locotenentul de rezervă Constantin Dascălu a fost trecut în rezervă la data de 31 mai 1918, și a mai fost mobilizat pentru o scurtă perioadă de timp în perioada ianuarie - februarie 1919, înainte de Campania armatei române în Ungaria. La 1

⁵ Sorin, Grumuș, *Istoria militară a orașului Roman*, vol . I, Editura EditGraph, Buzău, 2019, pp. 249-250.

⁶ Mădălin-Cornel Văleanu, Silviu Văcaru, *Moștenirea arheologului Constantin Dascălu în IOAN NECULCE*- Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, XIX, Iași, 2013, p.275.

februarie 1920, după încheierea Războiului pentru Întregirea României, a fost avansat, la gradul de căpitan de rezervă.

Unul dintre fiii profesorului și arheologului Constantin Dascălu, a fost combatant la rândul său în Regimentul 14 Dorobanți „Roman” în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Eroul locotenent Sorin Dascălu și-a pierdut viața la data de 9 octombrie 1941 în localitatea Tatarca din Ucraina, în luptele purtate de Regimentul 14 Dorobanți „Roman” pentru cucerirea orașului Odessa.

Profesorul și arheologul Constantin Dascălu a decedat la data de 15 noiembrie 1935, a fost înmormântat în Cimitirul Eternitatea din orașul Roman (Foto nr.5), și în semn de respect și recunoștință, o stradă din orașul Iași îi poartă numele.

Bibliografie selectivă:

Arhivele Militare Române, „Monitorul Oastei”, 1914, p. 1143;

Grigoraș, Nicolae, *Profesorul Constantin Dascălu în „Școala Nouă”* – revista Liceului „Roman-Vodă” din Roman, 1972;

Grumuș, Sorin, *Istoria militară a orașului Roman*, vol. I, Editura EditGraph, Buzău, 2019;

Văleanu, Mădălin-Cornel, Văcaru, Silviu, *Moștenirea arheologului Constantin Dascălu în „Ioan Neculce”*, XIX, Iași, 2013;

Văleanu, Mădălin-Cornel, Văcaru, Silviu, *Arheologul Constantin Dascălu. Relatări de pe front: 1913-1916*, în TRADIȚIE, ISTORIE, ARMATĂ, Colecția Studii, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2014;

<https://www.ziarulderoman.ro>.

Foto nr. 1 - Constantin Dascălu

Sursa(<http://www.ziarulderoman.ro/>)

REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE RĂZBOI
B R E V E T

Din Ordinul
Majestății Sale Regele Carol I
Șeful suprem al Armatei
Sa conferit Sublocotenentului de rezervă *Dascălu C.*
Regim. Roman N° 14 — medalia
Avântul Țării pentru că a luat parte în campania din anul 1913.

Ministru
General *Hârjonea*
N° 8176
La 14 Ianuarie 1914
București

Director Superior al Personalului
Leonel *Coloni*
Ștefan

Foto nr.. 2 - Brevetul de acordare a medaliei Avântul Țării, 14 ianuarie 1914

(Sursa: IOAN NECULCE- Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, XIX)

Ministerul de Război
Brevet

Noi Ministru Secretar de Stat la
Departamentul de Război adevărim că prin
Inaltul decret N. 7744 din 7. Iulie 1918
Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi
Decret rez. Dascălu Constantin.
din Reg. 511 Inf.

Crucea Comemorativă a războiului
1916-1918 cu baretele:
Ardeal, Carpați, Mărășești.

Ministru de Război
Jean de Săcșan

N. 17624
anul 1920 luna Martie ziua 1
București

Directorul Superior
al personalului
General de Brigadă
Colonel Alimăneș

Ministerul de Război
Brevet

Noi Ministru Secretar de Stat la
Departamentul de Război adevărim că prin
Inaltul decret N. 7744 din 7. Iulie 1918
Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi
Locotenentului de rez. Dascălu Constantin
din Reg. 9 Infanterie

Crucea Comemorativă a războiului
1916-1918 cu baretele: Ardeal,
București, Iqis.

Ministru de Război Ion de Săcșan

N. 29087
anul 1922 luna Martie ziua 15.
București

Directorul Superior
al personalului
Colonel Colanț

Foto nr.3 - Brevete de acordare a medaliei Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 cu baretele Ardeal,

Carpați, Mărășești la 1 iulie 1920 și cu baretele Ardeal, București 1918 la 15 martie 1922.

(Sursa: IOAN NECULCE- Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, XIX)

Foto nr.4 - Brevetul de acordare a medaliei „Victoria, a marelui război pentru civilizație 1916-1921”, 10 octombrie

1924 și cel pentru „Steaua României” în grad de cavalier, cu însemne civile, 13 februarie 1926

(Sursa: IOAN NECULCE- Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei XIX)

Foto nr. 5 – Mormântul profesorului Constantin Dascălu

(Sursa <http://www.ziarulderoman.ro/>)

NICOLAI GRĂMADĂ ȘI „PRIETENIILE PROFESIONALE”

*

NICOLAI GRĂMADA AND „PROFESSIONAL FRIENDSHIPS”

*

NICOLAI GRĂMADA ET LES „AMITIÉS PROFESSIONNELLES”

Drd. Tatiana MATEI¹

Rezumat: Spațiul istoric românesc, indiferent de barierele politice vremelnice, a înlesnit erudiților să se cunoască, și să ia cunoștință de activitatea confrăților lor. Cea mai vizibilă colaborare a intelectualilor români din toate provinciile românești a fost în secolul naționalităților, așa cum a fost numit secolul al XIX-lea. Legăturile dintre provincii și implicit între personalitățile acestora s-au intensificat, culminând cu perioada premergătoare înfăptuirii Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Dorința de consolidare i-a apropiat pe intelectualii din toate provinciile și după îndeplinirea acestui obiectiv național. Perioada interbelică oferă licențiaților în litere, istorie și arte, din centrele universitare românești, posibilitatea specializării în cele două centre academice românești de la Paris și Roma, unde au posibilitatea de a se face remarcați și chiar de a lega prietenii.

*

Abstract: The Romanian historical space, regardless of the temporary political barriers, made it easier for scholars to get to know each other and get acquainted with the activity of their confreres. The most visible collaboration of Romanian intellectuals from all Romanian provinces was in the century of nationalities, as it was called in the 19th century.

The ties between the provinces and implicitly between their personalities intensified, culminating in the period preceding the achievement of the Great Union on December 1, 1918. The desire to consolidate brought intellectuals from all provinces closer even after achieving this national goal. The interwar period offers graduates in history and arts, from Romanian university centers, the opportunity to specialize in the two Romanian academic centers in Paris and Rome, where they have the opportunity to stand out and even make friends.

*

Résumé: L'espace historique roumain, indépendamment des barrières politiques temporaires, a permis aux savants de mieux se connaître et de se familiariser avec l'activité de leurs confrères. La collaboration la plus visible des intellectuels roumains de toutes les provinces roumaines s'est déroulée dans le siècle des nationalités, comme on l'appelait au XIXe siècle. Les liens entre les provinces et implicitement entre leurs personnalités s'intensifient, culminant avec la période précédant la réalisation de la Grande Union le 1er décembre 1918. Le désir de consolidation a rapproché les intellectuels de toutes les provinces même après avoir atteint cet objectif national. L'entre-deux-guerres offre aux diplômés en histoire et en arts, des centres universitaires roumains, la possibilité de se spécialiser dans les deux centres universitaires roumains de Paris et de Rome, où ils ont la possibilité de se démarquer et même de se faire des amis.

¹ Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, din Suceava.

Despre evenimentele din 1918, ce s-au succedat în cascadă, s-au scris multe pagini și subiectul încă suscită interes. În spatele mării realizări a visului românilor de a trăi într-o singură țară, se știe că au stat intelectualii din provinciile românești, care au trecut peste orgoliile vremelnice, conlucrând între ei, chiar dacă stăpânirile îi ținuseră despărțiți. Un astfel de centru, în care românii au coordonat acțiuni și declarații menite a uni românitatea a fost și orașul Cernăuți. Acest centru al românismului a reprezentat centrul universitar, cultural și instituțional al Bucovinei habsburgice. Chiar după Marea Unire, Cernăuțiul era al doilea oraș ca mărime din România, după București. Aici avea să urmeze în 1912 cursurile Facultății de Filosofie și Litere Nicolai Grămadă, un tânăr bucovinean născut în Zahareștii Sucevei. În ce-l privea pe Nicolai Grămadă, dorința de integrare în noua construcție statală (la care își adusese contribuția direct prin participarea la luptele de eliberare a teritoriului românesc în anii 1916-1919), era cu atât mai pronunțată cu cât neamul Grămadă bejenise din zona Munților Maramureșului la început de secol XVIII înspre nordul Moldovei, acolo unde austriecii aveau să -i urmeze peste 50 de ani. Născut în provincia Bucovina a Imperiului Austro-ungar, Nicolai Grămadă și-a făcut studiile în Suceava și Cernăuți, centre în care se îmbinau idealul eliberării cu realitatea asupririi.

Lumea celor ce urmau studii liceale și universitare fiind puțin numeroasă, legăturile ce s-au creat între membrii ei s-au transformat în mare parte în prietenii profesionale, un fel de susținere reciprocă și o solidaritate nedefinită, intrisecă. La baza acestor prietenii au stat depărtarea de țară, admirația și simpatia reciprocă dar cel mai adesea recunoașterea profesională. Printre cei cu care Nicolai Grămadă și-a intersectat viața dar mai ales cariera se numără o serie de personalități ale istoriei și culturii naționale: Ion Nistor, Sextil Pușcariu, George Călinescu, Aurelian Sacerdoțeanu, Mihai Costăchescu, Pavel Țugui etc.

Din timpul cursurilor de la Ober-gymnaziumul din Suceava, din posturile de profesor de istoria românilor și cea de elev, Ion Nistor și Nicolai Grămadă aveau să se reîntâlnească în Cernăuți în perioada interbelică, atât în cadrul Universității din Cernăuți (primul ca profesor universitar iar al doilea în calitate de conferențiar) dar și în cadrul Muzeului Regional din Cernăuți (primul ca președinte iar al doilea ca secretar general și ulterior ca director al Muzeului Bucovinei)². Relația dintre cele două personalități a fost una cordială, contribuind la promovarea culturii regionale și integrarea Cernăuțiului în marea familie a orașelor românești. Relația dintre cei doi rămâne strict profesională și o descoperim și încordată într-un moment delicat atât pentru România, cât și pentru ei înșiși. În 1944 Colecțiile Muzeului Bucovinei din Cernăuți a cărui președinte era Ion Nistor și director era Nicolai Grămadă, sunt evacuate la Râmnicu Vâlcea, moment în care se pune în discuție retrocedarea către Comisia de Armistitiu a bunurilor „evacuate de pe teritoriul URSS”³. Într-un moment

² Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Suceava (în continuare SJAN Suceava), Fond *Nicolae Grămadă*, d. , f. .

³ Arhivele Naționale ale României Serviciul Județean Suceava (în continuare SJAN Suceava), Fond *Nicolai Grămadă*, d. B3, ff.112 - 114.

istoric atât de delicat, se impunea o decizie din partea celui ce era președinte de onoare a Muzeului Bucovinei (Ion Nistor), decizie care nu a venit și care l-a pus pe Nicolai Grămadă în postura de a-și asuma riscul declarării provenienței colecțiilor muzeale ca fiind exclusiv din partea de sud a provinciei.

Tot din Cernăuți, devenit al doilea oraș al României ca mărime, avea să se nască o adevărată prietenie, între Sextil Pușcariu și Nicolai Grămadă. Primul, i-a fost profesor de Istoria literaturii lui Nicolai Grămadă în timpul studenției cernăuțene și a identificat în discipolul său un mare potențial pe care-l și exprimă cu ocazia absolvirii studiilor și a susținerii examenelor finale din 1919. Prietenia dintre cei doi a crescut treptat, a trecut granițele profesionale și a intrat în sfera relațiilor personale. În timp ce Sextil Pușcariu se mută la Cluj, Nicolai Grămadă rămâne fidel Cernăuțiului deși în perioada 1922-1926 urmează specializări la Viena, Leipzig, Paris și Roma. Întreaga corespondență⁴ dintre cei doi stă mărturie acestei prietenii, subiectele abordate fiind atât din sfera profesională cât și din cea personală.

O altă personalitate cu care Nicolai Grămadă a colaborat a fost Mihai Costăchescu, un istoric ieșean, membru corespondent al Academiei Române, interesat de colecția de documente medievale ale Muzeului Bucovinei din Cernăuți. Corespondența⁵ dintre cei doi și chiar cea a lui Mihai Costăchescu cu alte personalități istorice ale vremii, interesate de documente în vederea stabilirii transferului unor proprietăți în anumite perioade și între anumiți proprietari, stau mărturie relației dintre cele două personalități.

O colaborare deosebită a fost stabilită între Nicolai Grămadă și Aurelian Sacerdoțeanu, directorul Arhivelor Statului din București. Corespondența purtată de cei doi în perioada 1947-1948 începe cu scrisoare adresată lui Nicolai Grămadă prin care este rugat să preia conducerea Arhivelor din Suceava⁶. Colaborarea dintre cei doi a trecut de asemenea granița profesională, Sacerdoțeanu cunoscând preocupările lui Nicolai Grămadă în colectarea și conservarea materialelor cu caracter muzeografic și arhivistic, dar și datorită faptului că soția lui Aurelian Sacerdoțeanu – Virginia Vasiliu, fusese colegă cu Nicolai la Școala Română din Roma, în perioada 1925/1926. Deși cea mai mare parte a corespondenței viza problematica organizării Arhivelor sucevene, regăsim presărate și rânduri în care Nicolai Grămadă îi solicită lui Aurelian Sacerdoțeanu o favoare personală (Nicolai Grămadă dorea să fie și el transferat la o Facultate în București, de unde ar fi avut ocazia studierii în Biblioteca Academiei Române), cu ocazia desființării Facultății de Teologie de la Suceava în anul 1948 și transferării ei la București.

În ce privește, prietenia cu George Călinescu, aceasta se datorează colegialității lor la Școala Română din Roma, în perioada 1924-1925 și a recunoașterii reciproce a

⁴ SJAN Suceava, *loc cit.*, d. E, ff. 15 – 21.

⁵ Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, Sorin Ivănescu, *Mihai Costăchescu Corespondență*, Iași, Editura Junimea, 2003, pp. 194-196.

⁶ Corneliu-Mihai Lungu, *Aurelian Sacerdoțeanu. Corespondență 1928 – 1974*, Arhivele Naționale ale României, pp: 124-129, 139-145.

muncii de cercetare. Dovada prieteniei care i-a legat o găsim într-o scrisoare⁷ adresată de Nicolai Grămadă lui George Călinescu la 19 septembrie 1957, prin care-l ruga să-i scrie o recomandare (un referat asupra activității științifice a lui Nicolai Grămadă), necesară obținerii unei pensii personale. Scrisoarea se încheie cu sublinierea „sentimentelor de adâncă și sinceră prietenie”⁸.

Prietenia cu Pavel Țugui a evoluat dintr-o interpelare a acestuia de către Nicolai Grămadă la Iași, în 1954, referitoare la posibilitatea obținerii unei pensii personale⁹. Legătura dintre cei doi s-a stabilit nu doar pe considerentul că Pavel Țugui îi putea susține demersurile de obținere a unor drepturi financiare ci și dintr-o solidaritate a bucovinenilor. Formulările epistolare erau formale, potrivit vremurilor și începeau cu formula „Tovarășe Profesor” și se încheiau cu „al Dv Nicolai Grămadă”. În corespondența celor doi găsim și aspecte de viață personală și un gest de încredere a lui Nicolai Grămadă și chiar de generozitate, (I-a lăsat lui Pavel Țugui, Anuarele Liceului „Ștefan cel Mare”, probabil și datorită originii bucovinene). Cel mai arzător subiect întâlnit în corespondența dintre cei doi a fost lucrarea *Studii și articole de toponimie bucovineană*, pe care Nicolai Grămadă s-a zbatut să o publice.

Desființarea Universității din Cernăuți în 1940 a determinat împrăștierea intelectualilor prin alte centre universitare românești (Sibiu, Cluj, Iași, București, Suceava) dar a menținut unitatea acestora, unitate datorată „prietenilor profesionale” care aveau la bază recunoașterea reciprocă a activității profesionale. Simpla răsfoire a Enciclopediei Bucovinei scoate la iveală pleiada de personalități interbelice, care au un numitor comun Cernăuțiul, care-și trăgea seva din pământul bucovinean și care emana cultură și personalități către toate centrele românești.

Bibliografie selectivă:

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Suceava, Fond *Nicolai Grămadă* Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, Sorin Ivănescu, *Mihai Costachescu Corespondență*, Iași, Editura Junimea, 2003.

Pavel Țugui, *Corespondență și documente primite*, I, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.

Arhivele Naționale ale României, *Aurelian Sacerdoțeanu Corespondență (1928-1974)*, București, 2004.

Nicolae Mecu, *George Călinescu și contemporanii săi (corespondență primită)*, I, București, Editura Minerva, 1984, p. 312.

⁷ Nicolae Mecu, *George Călinescu și contemporanii săi*, I, București, Editura Minerva, 1984, pp. 312 – 313.

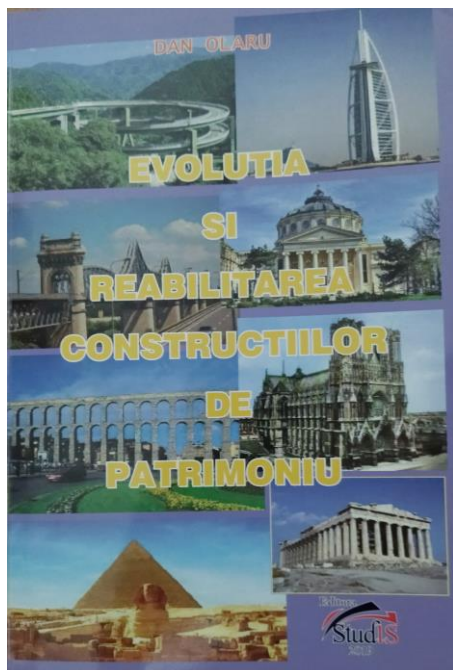
⁸ Idem.

⁹ Pavel Țugui, *Corespondență și documente primite*, I, București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2013, p. 304.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII
PRESENTATIONS AND REVIEWS
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

Dan Olaru, Evoluția și reabilitarea construcțiilor de patrimoniu, Ed. StudIS, Iași, 2019, p.295, conține bibliografie, ISBN 978-606-48-0214-9

Dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR¹

O apariție binevenită în editorialul curent ieșean și național, care face abstracție de sintagma „arhitectul este scenaristul, iar inginerul este regizorul” (*Cuvânt înainte*) și are ca motivație faptul că „mulți specialiști nu sunt bine informați despre evoluția sistemelor constructive și de ”pionerii în domeniu”, iar unii nici în ceea ce privește reabilitarea construcțiilor de patrimoniu”.

Complexitatea cărții este dată de structura celor nu mai puțin de opt capitole ale acesteia. Autorul grupează în trei (mari) generații structurile istorice. Astfel, *Prima mare generație de structuri istorice– realizări empirico-intuitive. De la natural la construcții pre-romane* (p. 1-20) face trimitere la construcțiile primitive (preistorice), construcțiile civilizațiilor antice (pre-elene) ale Orientului Mijlociu, construcțiile pre-columbiene din America Centrală și de Sud,

construcțiile asiatiche cele mai vechi, cele ale civilizației antice elene și elenistice sau cele ale lumii antice europene pre-romane și non-elenistice (la ultima categorie fiind prezentate, pe scurt, construcțiile etrusce și cele aparținând tracilor, illirilor, dacilor și sciților).

Prin *A doua mare generație de structuri– dezvoltarea elementelor de logică inginerească. De la construcțiile romanilor până la cele în stil baroc* (p. 21-72), autorul încercă să pună în lumină construcțiile Romei antice, construcțiile Evului Mediu european creștin (330-1500 d. H.), construcțiile istorice ale Orientului hindus, budist și islamic, precum și pe cele din vremea Renașterii sau din perioada barocă.

Structurile din a treia generație sunt împărțite în funcție de *Impunerea logicii inginerești la construcțiile de clădiri* (p. 73-120)– cu referire la construcțiile din

¹ Consilier superior, Direcția Județeană pentru Cultură Bacău.

perioada iluministă sau construcțiile secolului al XX-lea, la predominanța ingineriei în perioada expresionismului (1877-1925), la simbioza ingineriei cu arhitectura în perioada premodernă și modernă, sau la ingineria structurilor 3D (cu privire la construcțiile de patrimoniu moderne), dar și la *Construcțiile inginerilor– arhitectura cu rol secundar sau proiecte fără arhitecți* (p. 121-162), și anume: tunele; baraje; canale navigabile, poduri și viaducte; construcții off-shore; construcții industriale, construcții speciale, turnuri foarte înalte; ingineria clădirilor etajate foarte înalte sau din zonele de mare risc seismic și vânt.

Un amplu capitol al lucrării este consacrat *Evoluției construcțiilor pe teritoriul românesc* (p. 163-212). Prezentările detaliate ale arhitecturii laice (de la construcțiile preistorice și dacice, până la cele moderne), a construcțiilor de cult (de la bisericile din perioada paleo-creștină, la bisericile perioadei moderne; trimerile la *bolțile „locale” de zidărie și evoluția structurală a bisericilor de lemn*), precum și detaliile interesante referitoare la *construcțiile inginerilor* (tunele, baraje, canale navigabile, poduri, construcții off-shore sau construcții foarte înalte)– sunt bine structurate, oferind lectorului o viziune de ansamblu/generală asupra evoluției unor astfel de construcții.

Ultimele trei capitole ale cărții sunt dedicate zidărilor istorice (piatră, cărămizi, lianți), lemnului, metalelor și betonului din structurile istorice. De altfel, *Zidăriile istorice. Degradări și reabilitare* (p. 213-256) prezintă, atât din punct de vedere tehnic, dar, pe de altă parte, încearcă să se apropie și de limbajul comun, componentele zidărilor (piatra naturală, cărămizi, mortare de zidărie și caracteristicile acestora), sau elemente, substructuri și structuri istorice din zidărie (fundații, ziduri de sprijin și culee de poduri; pereți și buiandrugi; arce, bolți, cupole și poduri de zidărie în arc sau planșee din bolțișoare de cărămidă pe grinzi metalice). Nu lipsit de importanță, în viziunea autorului, este și *Lemnul din/în structurile istorice*, fiind expuse rolul lemnului în construcții, cauzele degradărilor acestuia, principiile de reabilitare și de consolidare– materiale de intervenții sau posibilele tehnici de reabilitare– reparații și consolidări. De asemenea, nu este uitat nici rolul metalelor și al betonului din structurile istorice, evidențiate pe parcursul lucrării.

Este de menționat că dr. ing. Dan Olaru utilizează, la fiecare capitol, o bogată bibliografie, notele și referințele bibliografice incluzând atât volume editate (lucrări de specialitate, dicționare, ghiduri, articole publicate în reviste de specialitate sau rapoarte de expertiză tehnică), dar și diverse surse electronice.

Așadar, un volum care, prin structura și datele inserate în cuprinsul său, constituie un instrument de lucru necesar oricărui viitor specialist în domeniul atât de complex al reabilitării construcțiilor de patrimoniu, atât din România, cât și din întreaga lume, în general.

DESPRE STALIN ȘI STALINISMUL DE ROY MEDVEDEV

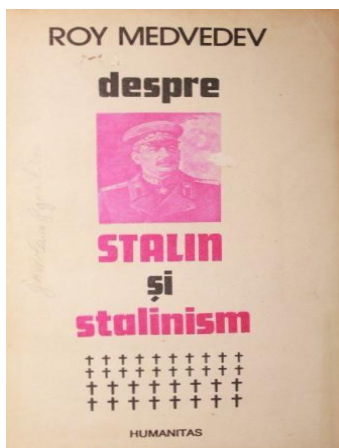
*

STALINE ET LE STALINISME PAR ROY MEDVEDEV

*

ABOUT STALIN AND STALINISM BY ROY MEDVEDEV

Gheorghită Narcis ANDREI¹

Cartea însumează un număr de 350 de pagini, care este structurată în 10 capitole, în care sunt menționate la început câteva date generale despre autor, dar și informații despre publicațiile apărute pentru prima dată la o editură din străinătate. În țara noastră cartea a apărut la editura Humanitas, în anul 1991 la București, iar traducerea a fost realizată de către Margarate Șipoș. La începutul cărții mai găsim și un monolog în care Roy Medvedev vorbește despre ce l-a motivat să scrie această carte.

Primul capitol, care se intitulează *Stalin în fruntea Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia*, ilustrează la început aspecte din viața lui Stalin de la nașterea sa, la poziționarea lui în fruntea partidului comunist. Ca aspecte din viața lui Stalin voi menționa

câteva evenimente pe care le consider mai importante și care au conturat personajul Stalin de mai târziu. Acesta s-a născut la data de 9 (21) decembrie 1879 în orașelul Gruzin Gori din Georgia, avându-i ca părinți pe Vissarion Ivanovici Djigavili (care avea meseria de cizmar) și pe Ekaterina Gheorghievna (care provenea dintr-o familie de țărani). Mama sa nu prea avea timp să se ocupe de acesta, astfel el își petrecea majoritatea timpului pe străzi. La vârsta de 12 ani a avut un accident de mașină în care s-a rănit la mâna stângă, aceasta nedevoltându-se normal, el evitând să arate acest lucru tot restul vieții. Ca educație, Stalin a fost înscris la vârsta de 8 ani la școala parohială, unde a absolvit cei patru ani din șase. După terminarea școlii parohiale urmează cursurile seminarului teologic de la Tiffis, care l-a influențat pe tânărul Stalin, având în vedere că în acest seminar domnea o disciplină de fier. Trece în clandestinitate și ia parte la organizarea grevelor de la Butumi, din luna martie a anului 1902. Alte caracteristici ale comportamentului lui Stalin ar fi: îi plăcea să-i

¹ Student la Facultate de Istorie și Geografie, Specializarea Istorie, Anul III, din cadrul Universității Ștefan cel Mare

domine pe ceilalți, fire închisă dar și răzbunătoare. În anul 1905 îl întâlnește pe Lenin pentru prima dată în localitatea Tammerfors, la Conferința bolșevicilor.

Al doilea capitol care se intitulează *Lupta cu opoziția* prezintă începutul luptei în interiorul partidului comunist, în care Stalin va încerca și va reuși să suprime orice mișcare care i se va părea lui că-i poate periclita poziția de conducător al statului. Oamenii care erau pregătiți să preia frâiele statului erau Troski, Zinoviev și Stalin, cel din urmă ajungând la conducerea partidului și a țării. În lupta pentru a ajunge conducător acesta a dat dovadă de o exclusivă duritate, grosolanie și lipsă de loialitate în timpul luptei interne.

Al treilea capitol intitulat *Metode de înfăptuire a colectivizării și industrializării*, Roy Medvedev pune în discuție metodele prin care a fost colectivizat pământul oamenilor dar și planurile industriale care au fost stabilite la un nivel mult mai ambițios decât realitatea din teren. Colectivizarea a avut un ritm lent, iar în luna decembrie a anului 1929 a fost creată pentru colectivizare o subcomisie pentru chiaburime pe lângă biroul politic al C.C.P.C (b) al Uniunii Sovietice. Dar recomandările venite de la această subcomisie nu au fost luate de către Stalin în seamă, care a dat ordin ca toți chiaburii să fie lichidați. În domeniul industrial, în primul an cincinal 1928-1932 se anunțau creșteri ambițioase în toate domeniile, dar acestea nu au fost atinse. În sprijinul acestei afirmații, autorul exemplifică printr-un exemplu în care spune că Stalin menționa că producția de fontă va ajunge în ultimul an cincinal la 17 mil. tone, dar în realitate s-au produs doar 6,16 mil. tone.

Capitolul IV *Agravarea situației interne și externe la începutul deceniului al patrulea*, prezintă greșelile politice în domeniul industrializării din perioada anilor 1928-1932, care au dus la înrăutățirea situației materiale a populației. Pentru aceste nereguli au fost găsiți ca țapi ispășitori așa numiții „specialiști burghezi” împotriva cărora s-a pornit o campanie atât de compromitere, cât și de eliminarea a unor specialiști care nu făceau parte din partid. În acest sens, în primul proces în care erau acuzați, în așa numita „Afacerea din Sahtinsk” (din regiunea Bazinului Dontețk), aceștia erau acuzați de relații criminale cu foștii proprietari de mine. Din cei 53 de inculpați au fost achitați patru, patru au fost condamnați cu suspendarea pedepsei, nouă au fost duși la închisoare cu sentințe de la 1 la 3 ani, dar au fost și alții care au fost condamnați la închisoare pe termen lung. Se poate pune întrebarea: (cum și-a pus-o și autorul) cum s-a ajuns ca oamenii să se autodefăimeze public și să denunțe și pe alții sau să recunoască ilegalități pe care nu le-au făcut. Răspunsul la aceasta întrebare este unul simplu, previzibil prin folosirea metodelor de tortură ca: lovirea peste organele genitale și peste cap, trântirea pe jos și apoi strângerea de gât până aceștia se înroșeau la față, dar și lăsarea lor aproape goi în timpul iernii sau în căldură, celule neavând ferestre. În acest timp, Stalin își atribuia merite care erau inexistente: a preîntâmpinat o intervenție străină, sau că a scăpat țara de partidele contrarevoluționare. Pe plan extern, comunismul a avut de suferit în Germania odată cu câștigarea alegerilor în anul 1932 de către fașciști, acest lucru putând fi evitat dacă

comuniștii și social-democrații făceau front comun, dar acest lucru nu s-a întâmplat, deoarece Stalin era împotriva social-democraților.

Capitolul V *Asasinarea lui Kirov. Procesele intentate foștilor lideri ai opoziției*. Prezintă contextul în care a fost asasinat Kirov (care a fost unul din membrii marcanți ai partidului comunist, strălucit orator, apropiat de muncitori), cât și procesele care au fost fabricate liderilor opoziției. Contextul acestei asasinări se petrece între anii 1931-1933 în care poziția lui Stalin era una dominantă și în care era greu să te împotrivești. Pe lângă asta, mai avem și foametea din Ucraina și din Caucazul de Nord din 1933, în care Stalin dorea să amplifice represiunile, dar Kirov îndemna la reținere și la o „liberalizare a regimului”. În jurul acestuia s-a format un grup care a venit cu propunerea ca Stalin să dețină numai funcția de președinte al consiliului Comisarilor Poporului sau al Comitetului Executiv Central al U.R.S.S., iar în locul acestuia să vină Kirov, care a refuzat acest plan. Neîncrederea lui Stalin în acesta s-a accentuat după congresul al XVII-lea, când Stalin a sesizat pericolul (în care risca să-și piardă puterea), acesta fiind motivul pentru care Kirov a fost asasinat la data de 1 decembrie 1934 la ora 4 și 30 de minute, iar din punctul meu de vedere, în spatele acestui asasinat este Stalin, deoarece se asigura mereu că nimeni nu-i va lua puterea din mâini. Au mai avut loc în perioada următoare mai multe procese politice amintind aici pe cel din data de 19 august 1936, când a avut loc așa numitul „proces public” în sala „Octombrie a Casei Sindicatelor” din Moscova al principalelor lideri ai opoziției ca G.E. Zinoviei, L.B. Kemenev (care au fost reabilitați în timpul vieții autorului), G.E. Evdokinov și I.N. Smirnov care au fost acuzați că faceau parte din „centrul troțkisto-zinovievist”. Ultimul proces public a fost acela a lui Troțki care a reprezentat cireșa de pe tort a acestor procese, acesta fiind asasinat în Mexic.

Capitolul VI *Lovitura dată cadrelor de bază ale partidului și statului (1937-1938)*, în care ne este prezentată imaginea de ansamblu a represiunii la care au fost supuși atât membrii partidului comunist, cât și oameni din conducerea țării. Încă din primele luni ale anului 1937, se găseau în închisori între 50.000- 60.000 de oameni. Nu au scăpat de represiuni nici oameni din marile uzine, directori, specialiști, academicieni, arhitecți, diplomați, scriitori, cadre militare din rândul Armatei Roșii, șefi de redacție la ziare și reviste, nici tatăl autorului nu a scăpat, mari constructori de avioane ca A. N. Tupolev sau V.M. Peltliokov și alții. Pentru aceștia N.K.V.D-ul (poliția secretă) a creat o închisoare instituită (Biroul Central de Proiectare-29) pentru a continua producția de avioane. Și în rândul bisericii au avut loc represiuni în care preoții au fost arestați și deportați iar multe biserici au fost demolate. Numărul de condamnări la moarte în anul 1936 a fost de 1116 de oameni, dacă e să ne luăm după autor, care citează din izvoarele de încredere, numărul lor putând fi unul mai mare, iar anul următor numărul de condamnări crește, iar pentru anul 1938 autorul estimează că ar fi fost între 200-300 de mii de condamnări.

Capitolul VII *Reabilitări și represiuni în anii 1939-1941* ne prezintă că în această perioadă închisorile erau arhipline în U.R.S.S., dar asta nu l-a împiedicat pe Stalin să ordone un nou val de arestări în masă. Tot în această perioadă a avut loc și o

serie de reabilitări în cadrul armatei, deoarece cei care luptau pe frontul ruso-finlandez își arătaseră incompetența, iar alții au luptat și în Războiul pentru Apărarea Patriei. De arestări nu au scăpat nici cadrele NKVD-ului, din cadrul căruia au fost arestați mari comandanți de lagăre și închisori. Pe lângă cadrele din NKVD au mai fost arestați oameni din rândul militarilor care s-au întors din războiul civil din Spania, dar și de pe teritoriul Basarabiei, al Ucrainei de vest, al Belorusiei de Vest, sau al republicilor din zona baltică. În această perioadă (1939-1941) a continuat campania de represiuni, dar nu a atins nivelul celei din anii 1937-1938.

Capitolul VIII *Metode ilegale de anchetare și detenție* expune cititorului metodele care erau folosite de către anchetatori, care erau efectiv inumane. Printre acestea enumerăm: tortura (bătăi, lovirea capului de pereți), forțarea să bea urină, ținerea în celule cu apă, tortură psihică, bătaie la tălpi. Pentru a atenua zgomotul făcut de către deținuți în timpul torturii, în beciurile NKVD-ului au fost aduse motoare de tractor care erau pornite pentru a nu se auzi țipetele acestora. Cei care nu erau condamnați la moarte stateau o perioadă în închisoare după care erau înghesuiți în vagoane (cam 100 de oameni) și începea lungul drum spre gulag, iar în fiecare stație se găseau morminte ale deținuților.

Capitolul IX *Răpunderea personală a lui Stalin pentru teroarea din anii 1937-1938*, în penultimul capitol autorul aduce ipoteza conform căreia Stalin nu știa ce se întâmplă în acel moment, teorie care este profund greșită. Este evident că Stalin știa perfect ce se întâmplă în acele momente. O altă teorie ar susține că Stalin suferea de o gravă maladie psihică care a provocat trimiterea spre arestare și condamnare la moarte a mii de oameni. Această teorie are un sâmbure de adevăr deoarece Stalin – după cum relatează autorul – suferea de tulburări psihice care erau prezente în comportamentul cât și în actele lui: intoleranță față de critică, sprăaprecierea personalității proprii, suspiciune maladivă față de colaboratori, cruzimea care era pulsată până la sadism.

Capitolul X *Condițiile care i-au facilitat lui Stalin uzurparea* menționează metodele prin care Stalin a reușit să se mențină la putere. Una din metodele prin care Stalin a ajuns la putere și s-a menținut așa de mult timp a fost să divizeze adversarii după proverbul latin „Divide et impera” și, odată ajuns la putere, nu a trecut imediat la represiuni, ci a așteptat momentul potrivit până și-a consolidat puterea. Pe lângă asta, o altă metoda a fost eliminarea colaboratorilor apropiați sau eliminarea elitelor.

În concluzie, cartea „Despre Stalin și stalinism”, scrisă de Roy Medvedev este o lucrare interesantă în care cititorului i se oferă informații utile din aceea perioadă, datorită faptului că autorul a stat de vorbă cu oameni care au fost contemporani cu acele vremuri de teroare pentru poporul rus. Consider că pentru o mai bună cunoaștere a subiectului și aprofundare a acelei perioade ar trebui studiate și lucrările aflate în arhiva statului.

ABREVIERI
ABREVIATIONS
ABRÉVIATIONS

CAP-Cooperativa Agricolă de Producție

CCPC-Comitetul Central al Partidului Comunist

CIE-Contrainformații externe

CNSAS-Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

DIE-Direcția de Informații Externe

MU-Mare Unitate

NATO-North Atlantic Treaty Organization

NKVD-

ONT- Oficiul Național de Turism

PCR-Partidul Comunist Român

PMR-Partidul Muncitoresc Român

RPR-Republica Populară Română

RSR-Republica Socialistă România

SIE-Serviciul de Informații Externe

SRI-Serviciul Român de Informații

SSI-Serviciul Secret de Informații

SUA-Statele Unite ale Americii

TVR-Televiziunea Română

UCECOM-

URSS-Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

UTM-Uniunea Tineretului Muncitoresc

ZI-Zona Interioară

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți.*

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle:

Alexandra Tomiță, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain*, Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212.

SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne, Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro